

การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์
AN ANALYTICAL STUDY OF THE KNOWLEDGE OF FRONTIER IN
THERAVADA'S PHILOSOPHY AND DAVID HUME'S PHILOSOPHY

พระมหาวิรัตน์ อภิธมฺโม (เจ้าพวง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๗

ISBN 974-364-272-2

การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮีวม์

พระมหาวิรัตน์ อภิมโม (เจ้าพวง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๗

ISBN 974-364-272-2

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

AN ANALYTICAL STUDY OF THE KNOWLEDGE OF FRONTIER IN
THERAVADA'S PHILOSOPHY AND DAVID HUME'S PHILOSOPHY

PHRAMAHA WIRAT APITHAMMO (KEPOUNG)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
ปรัชญา

.....

(พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย.....ประธานกรรมการ

(พระวิสุทธิภักทธาดา)

.....กรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ)

.....กรรมการ

(ผศ.บุญมี แทนแก้ว)

.....กรรมการ

(ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน)

.....กรรมการ

(อาจารย์เฉลียว รอดเขียว)

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระมหากฤษณะ ตรุโณ ประธานกรรมการ

ผศ. บุญมี แทนแก้ว กรรมการ

นายเฉลียว รอดเขียว กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท
และเดวิด ฮิวม์

ผู้วิจัย : พระมหาวิรัตน์ อภิธมฺโม (เส้พวง)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาภุชณะ ตรุโณ ป.ธ. ๓., พ.ม., พธ.บ., M.A., Ph.D.

: ผศ. บุญมี แทนแก้ว

ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A., D.I.H. & C. (B.H.U.)

: นายเฉลียว รอดเขียว M.A.

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาวิจัยเรื่อง พรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาของเดวิด ฮิวม์ เพื่อนำเสนอเรื่องพรมแดนความรู้ของปรัชญาทั้งสองฝ่าย การวิจัยนี้ได้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ส่วนของฮิวม์เป็นตำราภาษาอังกฤษและหนังสือทั่วไป โดยการนำข้อมูลมาศึกษาเปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกว้างขวางยิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์นี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ บท โดยเริ่มศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ศึกษาทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ ในแง่ของความหมาย แหล่งกำเนิดความรู้ ประเภทความรู้ ธรรมชาติของความรู้ และเกณฑ์การตัดสินความรู้ ต่อจากนั้นศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ทั้งสองฝ่าย และศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ รวมทั้งสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลของการศึกษาพบว่า ความหมายของพรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึงนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด ส่วนปรัชญาของฮิวมนั้น ให้ความหมายของความรู้ว่าเป็นเพียงขั้นประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น แหล่งกำเนิดความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือเกิดจากการปฏิบัติตามหลักภาวนามยปัญญา และแหล่งกำเนิดความรู้ทางอ้อมได้จากการฟัง (สุตมยปัญญา) การคิด (จินตมยปัญญา) ส่วนแหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวม์ ได้มาจากประสาทสัมผัส ประเภทความรู้ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ แบ่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภทเหมือนกัน คือความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทมีทั้งระดับสมมติที่ได้จากประสาทสัมผัส และความรู้ระดับสูงสุด ที่สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้ ส่วนความรู้ของฮิวม์ทั้ง ๒ ประเภท ได้แก่ ความรู้สัมผัสภายนอกคือ รอยประทับ และความรู้ความคิดภายใน

คือมโนภาพ ธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นความรู้ที่ประจักษ์แจ้งตามความจริงของสรรพสิ่ง ปราศจากอวิชชาตัณหา หลุดพ้นจากทุกข์อย่างสิ้นเชิง ส่วนธรรมชาติความรู้ของฮิวม์ ต้องรู้ด้วยประสาทสัมผัส ที่มนุษย์ต้องเข้าไปรับรู้ถึงความเป็นอยู่ซึ่งวัตถุ เกณฑ์ตัดสินความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทใช้ภาวนามยปัญญา เพราะภาวนาปัญญาเป็นประสบการณ์ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด ส่วนเกณฑ์ตัดสินความรู้ในปรัชญาของฮิวม์ใช้ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส และสมนัยของข้อความคือข้อความนั้นต้องจริงทางคณิตศาสตร์

เรื่องพรมแดนความรู้คือเป้าหมายสูงสุดของปรัชญาทั้งสองฝ่าย ที่มนุษย์สามารถจะเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ด้วยศักยภาพ และสมรรถภาพทางกายและทางจิต จากการศึกษาวิจัยพบว่า พรมแดนความรู้ของปรัชญาทั้งสองฝ่ายมีความต่างกันคือ พรมแดนความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทคือนิพพาน สามารถหลุดพ้นจากทุกข์ได้ แต่พรมแดนความรู้ในปรัชญาของฮิวม์คือการเกิดประสบการณ์ เป็นการตอบสนองของความต้องการใคร่รู้ของตน กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

(๑) พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท คือความหลุดพ้นจากทุกข์ ส่วนพรมแดนความรู้ในปรัชญาของฮิวม์คือเกิดประสบการณ์เท่านั้น

(๒) บุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทคือพระอรหันต์ ส่วนในปรัชญาของฮิวม์คือมนุษย์ทุกคนที่มีร่างกาย จิตใจสมบูรณ์แข็งแรง

(๓) อิทธิพลพรมแดนความรู้ของปรัชญาทั้งสองฝ่ายมีความเหมือนกันคืออิทธิพลในทางดี มีประโยชน์ต่อตนเอง ต่อสังคม ที่มีการศึกษาและปฏิบัติ

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ปรัชญาทั้งสองฝ่ายมีพรมแดนความรู้ต่างกันอย่างชัดเจน และทำให้ทราบจุดอ่อน จุดแข็ง ของปรัชญาทั้งสอง

Thesis Title : An Analytical Study of Knowledge of Frontier in Tharavada's
Philosophy and David Hume's Philosophy

Researcher : Phramaha Wirat Apithammo (Kepoung)

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Grissana Taruno, Pali III, B.A (Buddhism), M.A, Ph.D.

: Assist. Prof. Boonmee Taenkaew,

Pali V, Dip. In Ed., B.A., M.A.(Phil. & Rel.); D.I.H. & C. (B.H.U.)

: Mr. Chaliaw Rod Khiaw, M.A. (Phil.)

Date of Graduation : March 23, 2005

ABSTRACT

This thesis concentrated on the research of the frame of the knowledge of Hinayana (Theravada = the Doctrine of the Elders) Buddhist philosophy and of David Hume in order to present the scope of the two philosophers. The datum of this research obtained from Tripitaka (the three divisions of the Buddhist canon) and a commentary, and from David Hume, the English and general texts, datum of both philosophy have been taken for comparison case study to comprehend and broaden more knowledge.

This thesis divided into 5 parts (chapter) by studying, in beginning, the source and the importance of problems as well as the theory of the knowledge of Hinayana Buddhist philosophy and of David Hume in the aspect of interpretation, the original source of wisdom, division and nature of knowledge as well as the knowledge judgement criteria. After such process, students would compare the theory of the said two philosophers and the analysis of the scope of the knowledge of Hinayana Buddhist Philosophy and of Hume including the summary of the research and instruction.

The research result found that the interpretation (meaning) of the knowledge by way of Hinayana Buddhist Philosophy give vital role to supreme wisdom to enter Nirvana (the extinction of the fires of greed hatred and of ignorance), the ultimate attainment, but Hume philosophy gives the definition of the word "knowledge" that it is merely the experience of feeling nerve. The original source of knowledge of Buddhist

philosophy of both direct and indirect access direct way acquired by mental culture practice (meditation) and indirect way acquired by listening understanding acquired by learning and understanding through reasoning (wisdom resulting from reflection). As for Hume's source of knowledge, to come from sense by. The knowledge of both philosophers divided into 2 categories, Hinayana Buddhist philosophy contained both conventional knowledge acquired by feeling nerve and the supreme wisdom that enable the human beings to attain enlightenment. as for 2 divisions of knowledge of Hume, they are: the exterior touching is the impression and the inside thought that is imagination. The nature of Hinayana Buddhist philosophy is clearly evident in line of the truth of all nature that free from nescience (delusion) and craving (desire), entirely attain to salvation. Hume's nature of knowledge conceived by touching nerve of material (object) existence. Wisdom from mental development is applied for the judgement criteria of Hinayana Buddhist philosophy for wisdom practice is the basic experience to the supreme degree. As for the judgement criteria of Hume, the touching nerve experience is used, and his definition of context is precise in mathematic term.

The scope (frame) of knowledge is the utmost goal of philosophy of the two philosophers enables human beings to access the wisdom with their potential as well as mental and physical ability. From the research found that there are differences between the scope of philosophy of the two philosophers, they are; the scope of knowledge of Hinayana Buddhist philosophy is Nirvana enable human beings to attain salvation, but of Hume, is to cause the experience to meet the desire of one's knowledge. To summarize as follow;

1. The scope of knowledge of Hinayana Buddhist philosophy is salvation (deliverance), but of Hume is causing the experience only.
2. The one who can access the scope of knowledge of Hinayana Buddhist philosophy is Arahanta, the Enlightened one, but of Hume is all human beings who have strong and healthy mentality and body

3. The influence of the scope of philosophy of the two philosophers is relevant that is the good influence benefit oneself and society who have studied and practiced such philosophy

Finally, the conclusion would be that there are evident difference. The result of the research causes us to perceive the inferior and superior points of the philosophy of the two mentioned philosophers.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือจากอาจารย์หลาย ๆ ท่าน ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ พระมหากฤษณะ ตรุโณ (ป.ธ.๓., พธ.บ., M.A., Ph.D.) รักษาการรองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ผศ.บุญมี แทนแก้ว(ป.ธ.๕, พธ.บ., D.I.H. & C. (B.H.U.) อาจารย์เฉลียว รอดเขียว (M.A.) ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษากรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไขวิทยานิพนธ์ด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้ความสะดวก ให้ยืมหนังสือในการทำวิจัยจนสำเร็จ

ขอขอบคุณ พระสุรศักดิ์ ปากาโร แม่บุญญิตี พันธุ์ศุภผล อาจารย์ศุภรัตน์ สุขสมนิล คุณนวลจันทร์ คงแก้ว คุณอัคริย์ ณ พัทลุง และท่านอื่น ๆ ที่ได้ช่วยอนุเคราะห์ ตรวจสอบ พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำและสนับสนุนส่งเสริม ให้ทุนการศึกษาด้วยดีเสมอมา จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงด้วยดี

ความดีของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศให้ผู้มีพระคุณและเจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย

พระมหาวิรัตน์ อภิธมฺโม

๑ มีนาคม ๒๕๔๘

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ ๑. บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๗
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
บทที่ ๒. ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์	๘
๒.๑ ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท	๘
๒.๑.๑ ความหมายของความรู้	๘
๒.๑.๒ แหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญา	๑๐
๒.๑.๓ ประเภทของความรู้	๒๖
๒.๑.๔ ธรรมชาติของความรู้	๓๓
๒.๑.๕ เกณฑ์การตัดสินความรู้	๓๙
๒.๒ ทฤษฎีความรู้ของเดวิด ฮิวม์	๔๘
๒.๒.๑ ความหมายของความรู้	๕๐
๒.๒.๒ แหล่งกำเนิดความรู้ของเดวิด ฮิวม์	๕๑
๒.๒.๓ ประเภทของความรู้	๖๐
๒.๒.๔ ธรรมชาติของความรู้	๖๖
๒.๒.๕ เกณฑ์การตัดสินความรู้	๗๓

บทที่ ๓. เปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเดวิด ฮิวม์	๘๑
๓.๑ ความหมายของความรู้	๘๒
๓.๒ แหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญาและเดวิด ฮิวม์	๘๓
๓.๓ ประเภทของความรู้	๙๐
๓.๔ ธรรมชาติของความรู้	๙๕
๓.๕ เกณฑ์การตัดสินความรู้	๙๘
บทที่ ๔. วิเคราะห์พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์	๑๐๕
๔.๑ ความหมายพรมแดนของความรู้	๑๐๕
๔.๒ พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๑๖
๔.๒.๑ องค์ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๑๗
๔.๒.๒ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้	๑๑๖
๔.๒.๓ อิทธิพลของพรมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์	๑๒๒
๔.๓ พรมแดนความรู้ของเดวิด ฮิวม์	๑๒๙
๔.๓.๑ องค์ความรู้ของเดวิด ฮิวม์	๑๓๐
๔.๓.๒ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้	๑๓๗
๔.๓.๓ อิทธิพลของพรมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์	๑๔๒
๔.๔ เปรียบเทียบพรมแดนความรู้พุทธปรัชญาและเดวิด ฮิวม์	๑๔๖
บทที่ ๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๕๔
๕.๑ สรุปทฤษฎีความรู้ทั้งสองฝ่ายที่ได้รับ	๑๕๔
๕.๒ วิจรรณและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับผลงานการวิจัย	๑๖๐
บรรณานุกรม	๑๖๑
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๖

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลขย่อคัมภีร์

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙.

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา (ไทย) = วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

- ที. ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที. สී. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที. ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม. มุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัดถาสกั (ภาษาไทย)
ม. อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัดถาสกั (ภาษาไทย)
ม. ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัดถาสกั (ภาษาไทย)
สั. สฬ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (ภาษาไทย)
สั. นิ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (ภาษาไทย)
สั. ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
สั. ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
สั. ข. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค (ภาษาไทย)
อญ. เอก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. ทุก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. ดิก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. ฉก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. สตุตค. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตคนิบาต (ภาษาไทย)
อญ. อฏฐก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)

- อ. ทสก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต (ภาษาไทย)
- ช. ๕. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท (ภาษาไทย)
- ช. ช. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
- ช. อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
- ช. ปฎิ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (ภาษาไทย)
- ช. สุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
- ช. จ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬินิเทศ (ภาษาไทย)
- ช. อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน (ภาษาไทย)
- ช. อิติ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

- อ. วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙ จะแจ้ง เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ส. สพ. (ไทย) ๑๘/๖๘/๕๘. หมายถึง สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค เล่ม ๑๘ ข้อ ๖๘ หน้า ๕๘.

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ญาณวิทยาเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ศึกษาค้นคว้าถึงต้นกำเนิดความรู้ โครงสร้างวิธีการ และความสมเหตุสมผลของความรู้ ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า epistemology ซึ่งมาจากคำว่า episteme ซึ่งแปลว่า ความรู้ (knowledge) กับ logos ซึ่งแปลว่า ทฤษฎี (theory) ดังนั้น ในภาษาไทยจะเรียกญาณวิทยาว่า ทฤษฎีความรู้ก็ได้ และในภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า theory of knowledge แทน epistemology ก็ได้^๑

ญาณวิทยาหรือ ทฤษฎีความรู้ ได้กล่าวถึงบ่อเกิดความรู้ ลักษณะ หน้าที่ ประเภท ความสมเหตุสมผลของความรู้และพรมแดนความรู้ หามาตรฐานว่าอะไรเป็นความรู้ที่ถูกต้อง อะไรเป็นความรู้จริง-เท็จ ในปัจจุบันญาณวิทยา จึงมีความสำคัญมาก เพราะเป็นพื้นฐานในการแก่งความจริงทางอภิปรัชญา ดังนั้น ญาณวิทยาจึงสัมพันธ์กับอภิปรัชญาในแง่ที่เป็นการวิจารณ์ข้อเท็จจริง^๒

ญาณวิทยาคือการศึกษาดำเนินต่อไปนี้ ความรู้คืออะไร? บ่อเกิดความรู้คืออะไร? ธรรมชาติของความรู้คืออะไร? ขอบเขตของความรู้กำหนดแค่ไหน? ปัจจัยของความรู้คืออะไร? เป็นสิ่งที่นักปรัชญาจะต้องหาคำตอบเพื่อเป็นมาตรฐานในการตัดสินความรู้และเข้าถึงความจริง ซึ่งเป็นนัยสำคัญของญาณวิทยา

เรื่องความรู้มีความสำคัญดังกล่าวแล้ว เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความคิดอื่น ๆ อีกมาก นักปรัชญาส่วนมากมีความเชื่อกันว่า ถ้าสามารถแก้ปัญหาที่มาของความรู้ได้ก็เท่ากับว่าได้แก้ปัญหาทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์อันเป็นส่วนประกอบในหลักการเพื่อเข้าถึงเป้าหมายสูงสุด ความรู้ในปรัชญาตะวันออกที่มีความโดดเด่นอีกระบบหนึ่งคือ ความรู้ของพุทธปรัชญาจัดว่าเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริงเนื่องจากเป็นความรู้ที่มุ่งแก้ปัญหาชีวิตทั่วไปในสังคมที่ประสบอยู่ พุทธปรัชญาถือว่า ความรู้ที่พึงประสงค์นั้นจะต้องเกิดจาก

^๑ วิธาน สุชีวะคุปต์, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

^๒ พระราชวรมณี, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

ประสบการณ์ของตนเองรู้แจ้งชัดสภาพของตน (ปัจจุตติ เวทิตัพโพ วิญญูหิ) เป็นความรู้แจ้งที่สามารถทำให้หลุดพ้นจากอัสวกิเลสทั้งปวงได้ ความรู้ในสิ่งใดๆ จะต้องเป็นการรู้ตรงตามความเป็นจริง ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทแบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ “ความรู้ระดับโลกียะหรือความรู้สามัญทั่วไปกับความรู้ระดับโลกุตระหรือความรู้ระดับสูง กล่าวคือ ความรู้สามัญ ตัวผู้รู้นั้นต้องได้สัมผัสโดยตรงโดยอาศัยประสาทสัมผัสทั่วไป ส่วนความรู้ระดับสูงนั้น ตัวผู้รู้ต้องได้สัมผัสขั้นพิเศษคือ จิตที่ได้ญาณ มุ่งเน้นความหลุดพ้นความทุกข์อวิชชาตัณหา เน้นการเกิดประสบการณ์การรู้แจ้งเข้าใจด้วยตัวเอง อันจะนำไปสู่การดับทุกข์หรือการแก้ปัญหาชีวิตได้^๔

เนื่องจากพุทธปรัชญาเถรวาทมีความเชื่อว่า มนุษย์เกิดมาเพราะอวิชชา^๕ ต่อเมื่อได้เรียนรู้จึงค่อยๆ รู้ตามสภาพความเป็นจริง จนกระทั่งเข้าถึงความรู้อันประเสริฐที่สุด นี่ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ดังนั้น ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานว่ามีความคล้ายคลึงกับของเดวิด ฮิวม์ นักปรัชญาตะวันตกซึ่งมีทรรศนะที่ว่า บ่อเกิดของความรู้มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส^๖

เดวิด ฮิวม์ (David Hume) เป็นนักปรัชญาชาวสกอตแลนด์ ซึ่งได้รับแนวคิดจาก จอห์น ล็อก นักปรัชญาประจักษ์นิยมที่เชื่อว่าความรู้ได้จากประสบการณ์ แต่ทฤษฎีของฮิวมนั้นพัฒนาไปไกลกว่าทฤษฎีของ จอห์น ล็อกและยอร์จ เบอิร์คเลย์ (Jhon Locke and Geoge Berkeley) ฮิวม์ให้ทรรศนะว่า ความรู้ไม่ได้มาจากประสบการณ์เท่านั้นแต่รวมถึงมโนภาวะ (Mental States)ทั้งหลายว่า ต้องมีที่มาจากประสบการณ์ด้วยเช่นกัน ซึ่งเท่ากับรวมเอาสิ่งที่เป็นความหลงผิดเข้าไปด้วย

ฮิวม์กล่าวว่า ความรู้ทุกอย่างเกิดจาก ความตริงตรา(รอยประทับ impression) และความคิดหรือจินตภาพ(image) ซึ่งความตริงตราจะเกิดขึ้นได้เนื่องจากเรารู้สึกหรือมีประสบการณ์

^๓ บุญมี แทนแก้ว, ญาณวิทยา(ทฤษฎีความรู้), พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โอ .เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๐.

^๔ พระมหาระวี ติคุขปญโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เบอิร์ทรันด์ รัสเซลล์,” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑) , หน้า ๑๔๕.

^๖ เตือน คำดี, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ทิพย์อักษร, ๒๕๒๖) , หน้า ๘๐.

ทางประสาทสัมผัส ความรุนแรงของสิ่งต่างๆ ที่มากระทบกับจิตโดยทางประสาทสัมผัสเป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างความจริงตรงกับความคิด^๗

นอกจากนี้ฮิวม์ยังได้ปฏิเสธสิ่งสากลอีกด้วย เขาไม่ยอมรับการมีอยู่ของพระเจ้า จิตวิญญาณ หรือ อตตตา เพราะสิ่งดังกล่าวไม่สามารถสัมผัสได้ หรือไม่สามารถทำให้เกิดความจริงตรงกันได้ เขากล่าวว่า เมื่อใดพยายามหาอตตตาดังกล่าว ก็จะมีแต่ความร้อน(heat) ความหนาว(cold) และความรู้สึก(emotion) ความสุข (happiness) ความทุกข์ (suffering) เราสัมผัสกับความคิดที่เกิดขึ้นแล้วเปลี่ยนแปลงไป^๘

การที่ฮิวม์ได้ปฏิเสธสสาร (substance) จิต (mind) พระเจ้า (God) นี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า การที่เขามีแนวความคิดอย่างนี้ซึ่งขัดแย้งอย่างมากกับนักปรัชญาสมัยก่อนที่มีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงทางอภิปรัชญา ซึ่งไม่มีใครกล้าปฏิเสธ แต่ฮิวม์ก็ปฏิเสธความจริงนี้^๙ แล้วอะไรเป็นทฤษฎีความรู้ของเขาที่แท้จริง เหตุผลที่น่าเชื่อถือคืออะไร ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ

จากการศึกษาทฤษฎีความรู้ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและของเดวิด ฮิวม์ ทำให้พบว่า ความรู้ของพุทธปรัชญาและของเดวิด ฮิวม์ มีช่วงระยะเวลาที่แตกต่างกัน แต่บ่อเกิดของความรู้อาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเหมือนกันและวิธีสร้างความรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นเรื่องจิตเป็นสำคัญ แต่ก็ยังมีประเด็นปัญหาที่จะต้องนำมาวิเคราะห์เช่น ความรู้คืออะไร? วิธีการสร้างความรู้เป็นอย่างไร? มีจุดมุ่งหมายแบบไหน? พรมแดนความรู้มีแค่ไหน? แตกต่างกันอย่างไบบ้าง เพื่อให้เข้าใจถึงความรู้ที่แท้จริง ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่าที่ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑. เพื่อศึกษาทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์
- ๑.๒.๒. เพื่อเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์
- ๑.๒.๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์

^๗ สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๒๗.

^๘ พระทัชฌินคณนิก, **ปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๖๔.

^๙ ประพัฒน์ โปธิ์กลางดอน และคณะ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (เชียงใหม่ : สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๖๖.

๑.๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการทำวิจัย

พรมแดนความรู้พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วย ประสบการณ์ตรง ได้แก่ นิพพาน เป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา

พรมแดนความรู้ของฮิวม์ หมายถึง ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง กระบวนทัศน์ของคำสอนตามแนวเหตุผลของ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ญาณวิทยา (epistemology) หมายถึง ปรัชญาที่ว่าด้วยบ่อเกิด ลักษณะ หน้าที่ ประเภทและความสมเหตุสมผลของความรู้

ประสาทสัมผัส (sense) หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดการรับรู้โลกกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย

มโนภาพ (ideas) หมายถึง ความคิดหรือสิ่งที่ปรากฏอันเลื่อนกลางของความตริงตรา

ความตริงตรา, รอยประทับ (impression) หมายถึง สิ่งซึ่งกระทบกับจิตด้วยความ รุนแรงในขณะนั้นทำให้เกิดการรับรู้

วิมตินิยม (scepticism) หมายถึง ทรรศนะที่ถือว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้

สัญชาตญาณ (perception) หมายถึง การรับรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัส

๑.๔. ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๔.๑. พระมหาระวี ดิคุชปญโญ, ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎี ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์” ผลการวิจัยนี้กล่าวถึง ความรู้ของพุทธ ปรัชญาเถรวาทเกิดมาจากประสบการณ์แห่งการค้นหาค้นหาสัจธรรมแห่งชีวิต พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ ความรู้ที่แท้จริงด้วยการลงมือปฏิบัติ พิสูจน์ ทดสอบ จนเกิดการรู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม ทั้งหลายโดยพระองค์เอง ความรู้ที่ทรงค้นพบนอกจากสามารถนำไปใช้การดำเนินชีวิตประจำวัน ในเกิดความสุขและความสงบแล้ว ยังสามารถทำให้มนุษย์ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากความทุกข์ และพบกับความสุขที่แท้จริงคือ พระนิพพานได้^{๑๑}

^{๑๑} พระมหาระวี ดิคุชปญโญ, “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

๑.๔.๒. พระมหาดมรงค์ชัย สุวานชโย, ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความหลุดพ้นในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน” ผลการวิจัยนี้กล่าวถึงความหลุดพ้นในพุทธปรัชญา (พระอรหันต์) และปรัชญาเซน มีภาวะทางความประพาศคล้ายกัน คือ ภาวะทางจิตจะมีความสุขสงบ และวิธีเข้าถึงความสุขที่แท้จริง วิทยานิพนธ์มีข้อสรุปว่า การปฏิบัติตามหลักธรรมของปรัชญาทั้งสองฝ่าย แม้ยังไม่สามารถบรรลุถึงความหลุดพ้นได้ในชาติปัจจุบันก็ตาม แต่ชีวิตของผู้ปฏิบัติจะอยู่โดยไม่มีความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และเอื้ออาหารต่อกัน ส่งผลให้สังคมมีความสุข^{๑๑}

๑.๔.๓. ลักษณะวัฒน์ ปาละรัตน์, ทำวิจัยเรื่อง “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?” ผลจากการวิจัยนี้กล่าวถึง ประสบการณ์ตามนัยของพุทธปรัชญา ซึ่งพุทธปรัชญายอมรับว่า ประสบการณ์เป็นเครื่องมือสำคัญทำให้เข้าถึงความรู้ ทั้งระดับสามัญและระดับที่เหนือประสาทสัมผัส แต่พุทธปรัชญาก็มีความเห็นว่า ประสบการณ์ของมนุษย์นั้นมิชอบเขตที่จำกัด แต่ในทางตรงกันข้าม ความรู้มีมากมายในส่วนที่ประสบการณ์ของมนุษย์ที่ไม่อาจเข้าถึง ดังนั้น ความรู้ตั้งแต่ระดับพื้นฐาน จนถึงระดับสูงสุด ประสบการณ์เท่านั้น เป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์และยืนยันได้^{๑๒}

๑.๔.๔. พระทักษิณคณาธิกร, หนังสือปรัชญา กล่าวถึงทฤษฎีความรู้ของเดวิด ฮิวม์ว่า ความรู้ทุกชนิดเกิดขึ้นจาก ความประทับใจ (impressions) กับ ความคิด (ideas) ความคิดเป็นภาพลาง ๆ ของความประทับใจ เรียกตามภาษาจิตวิทยายุคใหม่ว่า จินตภาพ (image) ความประทับใจเท่ากับสัญชาตญาณ (perception) ความประทับใจมี ๒ ชนิด คือ ความประทับใจที่ได้จากภายนอก หรือจากประสาทสัมผัสและความประทับใจได้มาจากภายในหรือการไตร่ตรอง ทั้ง ๒ เรียกได้ว่า เป็นที่มาของความรู้ ความแตกต่างระหว่างความคิดและความประทับใจ ขึ้นอยู่กับระดับของความแรงและความมีชีวิตจิตใจขณะที่มันกระทบกับจิต สิ่งที่จิตรับไว้ด้วยความรุนแรงสุดกำลังจัดเป็นความประทับใจ ความประทับใจนี้เองช่วยให้เราเข้าใจความรู้ลึกทางประสาท

^{๑๑} พระมหาดมรงค์ชัย สุวานชโย, “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความหลุดพ้นในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔.

^{๑๒} ลักษณะวัฒน์ ปาละรัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๕.

สัมผัสทั้งหมด รวมทั้งความรู้สึกอย่างแรงกล้าด้วยราคาหรือความโกรธ ตลอดจนอาณาเขตที่มัน
ปรากฏแก่ดวงจิตระยะแรก ^{๑๓}

๑.๔.๕. สมฤดี วิศทเวทย์, หนังสือ ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ กล่าวถึง ทฤษฎีความรู้เป็น
พื้นฐานในการศึกษาการพัฒนาตนเอง การเกี่ยวโยงทางมโนภาพ คือที่มาของมโนภาพกับความรู้
ธรรมชาติของความรู้ การรับรู้สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา และการรับรู้สิ่งที่อยู่ภายใน พรรคนะเกี่ยวกับ
ตัวตน และการพิสูจน์ความจริง เพราะฮิวม์มีความเชื่อว่า ถ้ามนุษย์มีความรู้ความสามารถ ก็
จะช่วยให้อธิบายความจริงที่มีอยู่ได้และฮิวม์เชื่อว่า ประสาทสัมผัสเท่านั้น ที่จะทำให้เข้าใจถึง
ธรรมชาติของความรู้ได้ ^{๑๔}

๑.๔.๖. สมัคร บุราวาศ, หนังสือ วิชาปรัชญา กล่าวถึง หลักความคิดของฮิวม์ ๒
ประการ อันเป็นพื้นฐานแห่งมโนภาพนิยม หลักคิดประการแรกคือ ทฤษฎีแห่งความตริงตรา
(impressions) หลักคิดประการที่สองคือ ทฤษฎีว่าด้วยเหตุผล

จิตมนุษย์สัมผัสโลกภายนอกได้โดยอาการ ๒ อย่าง คือ โดยความตริงตราและการมี
มโนภาพ ฮิวม์กล่าวว่าผลต่างทั้งสองนี้อยู่ที่ ความมีชีวิตจิตใจ และแรงกระทบ ซึ่งความตริงตรา
และมโนภาพมีต่อจิตใจ ได้ทำงานไปสู่ความรู้สึกนึกคิดของเรา ความตริงตรา คือ สิ่งซึ่งกระทบ
จิตด้วยความรุนแรง และหมายรวมไปถึงอารมณ์และความใคร่ต่าง ๆ เรา รู้ความแท้จริงด้วยความ
ตริงตราและมโนภาพ ^{๑๕}

๑.๕. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการค้นคว้าแนวคิดเกี่ยวกับญาณวิทยาหรือทฤษฎี
ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับของเดวิด ฮิวม์ในเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ เกี่ยวกับ
ความหมายความรู้ แหล่งกำเนิดความรู้ ประเภทของความรู้ ธรรมชาติของความรู้ เกณฑ์ในการ
ตัดสินความรู้และพรมแดนความรู้ และความเหมือนความต่างกันระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาท
และเดวิด ฮิวม์

^{๑๓} พระทักษิณคณาธิกร, ปรัชญา, หน้า ๖๔.

^{๑๔} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์, หน้า ๑- ๑๔๘.

^{๑๕} สมัคร บุราวาศ, วิชาปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม , ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๓.

๑.๖. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- ๑.๖.๑. รวบรวมและศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
- ๑.๖.๒. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและทำการเปรียบเทียบแนวคิดทางญาณวิทยาของพุทธปรัชญาเถรวาทกับของเดวิด ฮิวม์
- ๑.๖.๓. สรุปผลของการวิเคราะห์เปรียบเทียบและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษา

๑.๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- ๑.๗.๑. ทำให้ทราบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์
- ๑.๗.๒. ทำให้ได้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์
- ๑.๗.๓. ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจเรื่องพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์

บทที่ ๒

ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและ เดวิด ฮีลล์

๒.๑ ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท

ทฤษฎีความรู้นับว่าเป็นส่วนสำคัญ เพราะเป็นหัวใจการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง และความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท ต้องเป็นความรู้ที่แท้จริง ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ ในการปฏิบัติธรรมทางจิต สามารถดับกิเลสตัณหาได้อย่างสิ้นเชิงหรือเข้าสู่นิพพานเป้าหมายสูงสุด ญาณวิทยามีความพยายามที่จะตอบปัญหาเรื่องความจริงสูงสุด ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธองค์ทรงพระชนม์ชีพอยู่ จากหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงความรู้ มีลักษณะที่เป็นไวยากรณ์ของกันและกันอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น พุทธิ, วิชชา, ปัญญา, ธี, เมธา, ญาณทัสสนะ ฯลฯ แต่เท่าที่ปรากฏเป็นคำกล่าวถึงความหมายของความรู้ต่างๆ ไป ในลักษณะที่แตกต่างกันไป เพื่อความเข้าใจผู้วิจัยจะอธิบายถึงความหมายต่อไป

๒.๑.๑ ความหมายของความรู้

ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีคำศัพท์ที่มีความหมายตรงกับ “ความรู้” มีใช้อยู่หลายคำด้วยกัน เช่น ปัญญา วิชชา อภิญญา ญาณ ญาณทัสสนะ ฯลฯ* ซึ่งคำทั้งหลายเหล่านี้เป็นไวยากรณ์ความรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้นจะอธิบายแต่ละคำ ดังนี้

ปัญญา หมายถึง ความรู้, รู้ทั่ว, เข้าใจ, รู้ซึ่ง ความรู้ชัดแจ้งที่สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยฝึกฝนพัฒนาตนเอง ตรงกับภาษาอังกฤษว่า wisdom, knowledge, understanding.^๑ ประกอบด้วยปัญญา ๓ คือ ๑) จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การคิด การพิจารณาหาเหตุผล ๒) สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การสดับ(ฟัง) การเล่าเรียน ๓) ภาวนามยปัญญา ปัญญาเกิดแต่การฝึกอบรมลงมือปฏิบัติ

* ดูรายละเอียดใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), หน้า ๑ - ๔๔๗.

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาคณาธิการมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๙.

ปัญญาในไตรสิกขา(ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งประกอบด้วย สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบกับสัมมาสังกัปปะ ปัญญาในการตัดสินใจในการกระทำในทางที่ถูกต้อง ซึ่งทั้งสองประการนี้เป็นองค์ประกอบของอริยมรรค ๘

วิชา หมายถึง ความรู้ ในความหมายที่ตรงกันข้ามกับอวิชาหรือความไม่รู้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า knowledge, science ในพุทธปรัชญา คำ ๆ นี้มีใช้ความหมายที่ตรงกับ transcendental wisdom ซึ่งเป็นความรู้ระดับเหนือประสาทสัมผัสธรรมดาด้วย

อภิปัญญา เป็นความรู้ยิ่ง เป็นความรู้ระดับเหนือประสาทสัมผัสธรรมดา (higher knowledge, supernormal powers, super knowledge) และเป็นความรู้แบบเจาะจง (direct)

ญาณทัสสนะ หมายถึง ความรู้ที่เป็นการหยั่งรู้ (intuition) ถึงความเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของความเป็นจริงของเหตุปัจจัยหรือรู้เท่าทันเรื่องนั้น ๆ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า vision หรือ insight ^๒

ญาณ หรือ ญาณทัสสนะ ใช้หมายถึงความรู้ที่เป็นการหยั่งรู้อย่างเข้าใจและลึกซึ้ง มีลักษณะเกิดขึ้นสว่างโพล่งขึ้นในขณะนั้นอย่างฉับพลันในใจทันที ความรู้ที่เรียกว่า ญาณ นั้นท่านอธิบายว่า เป็นความรู้บริสุทธิ์และมีอิสระจากเหตุผล เพราะเป็นความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสภาวะความจริงภายนอกโดยตรง มองเห็นตามสภาพความจริงสิ่งนั้น ๆ หรือเรื่องนั้น ๆ ^๓

อย่างไรก็ตาม พึงเข้าใจว่า ความรู้แบบญาณเป็นความรู้ที่มีอิสระจากเหตุผลนั้นก็ต่อเมื่อญาณเกิดขึ้นแล้วเท่านั้น แต่การเกิดขึ้นของญาณจำเป็นต้องใช้เหตุผลเป็นปัจจัย เพราะญาณนี้เป็นการเกิดขึ้นอย่างสืบเนื่องมาจากความคิดหาเหตุผล จากประสบการณ์ จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้ในระดับประสาทสัมผัสมาก่อน

คำต่าง ๆ เหล่านี้หมายถึง “ความรู้” ความรู้ที่มีความหมายจริงของพุทธปรัชญานั้นมีมากมาย แต่ความรู้ที่มีความหมายนัยที่ทำให้ถึงความสิ้นไปของกิเลสตามทรรคนะพุทธปรัชญาเถรวาท ความรู้ นั้นต้องได้จากการปฏิบัติธรรมทางใจที่เกิดขึ้นภายใน มีลักษณะสว่างโพล่งขึ้นอย่างฉับพลันทันทีจากประสบการณ์โดยตรง สามารถทำลายอวิชาความไม่รู้ให้หมดไป เกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่งตามสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นความรู้ระดับสูงที่ทำให้ผู้ปฏิบัติหมดสิ้นจากกิเลสเกิดความสว่าง สะอาด สงบในจิตใจ ความรู้ที่เชื่อมโยงไปถึงเป้าหมายได้ อาจได้คือ ภาวนามยปัญญา ปัญญาในมรรค ๘ และวิชา ^๓ ปัญญาเหล่านี้ ปฏิบัติแล้วสามารถหลุดพ้นจากอวิชชาความทุกข์

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๕๐.

ทั้งปวงได้ เรามาศึกษาดูว่า เราจะได้ความรู้เหล่านี้มาได้อย่างไร แหล่งกำเนิดความรู้เหล่านี้คืออะไร

๒.๑.๒ แหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญา (The source of knowledge)

พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับแหล่งกำเนิดความรู้ เพื่อที่จะตอบคำถามว่า ความรู้ประเภทไหน? เกิดจากแหล่งใดที่ทำให้มนุษย์สิ้นกิเลส ฐิณิพพานได้? เมื่อพิจารณาดูจะพบว่า พุทธปรัชญานั้นให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลโดยเน้นที่ร่างกาย (body) กับจิต (mind) ในตัวบุคคล ในส่วนของจิตนั้น ทำหน้าที่ตรวจสอบและรับรู้อารมณ์ที่มากกระทบ ถ้าร่างกายปราศจากจิตก็ไร้ความหมาย เปรียบเหมือนท่อนไม้หรือวัตถุสิ่งหนึ่ง ในฐานะจิตมีหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมทางกายทั้งการทำดีและทำชั่ว ดังนั้น จิตจึงมีความสำคัญมาก ในฐานะเป็นนาย ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” คัมภีร์สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท กล่าวถึงความสำคัญของจิตไว้ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจเศร้าหมองแล้ว พุทฺธอยู่ก็ตาม ทำอยู่ก็ตาม ทุกข์ย่อมติดตามเขาไป เพราะโลภะ โทสะ โมหะ ๓ อย่างนั้น เหมือนล้อเกวียนที่หมุนไปตามรอยเท้า โคที่ลากเกวียนไป ฉะนั้น”^๔

แม้ว่าพุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับจิต แต่ไม่ได้หมายความว่า จะปฏิเสธร่างกาย เนื่องจากร่างกายนั้นเป็นที่อาศัยของจิต จิตดำรงอยู่โดดเดี่ยวไม่ได้ กายและจิตจึงต้องทำหน้าที่ควบคู่กันไป อิงอาศัยกันและกัน การรับรู้อารมณ์จึงเกิดขึ้น ดังในอภิธรรมซึ่งเป็นส่วนของจิตปรมัตถ์กล่าวว่า “ธรรมชาติโดยอ้อมรู้อารมณ์ คือได้รับรู้อารมณ์อยู่เสมอ ฉะนั้น ธรรมชาตินั้นชื่อว่า “จิต” (อารมณ์ จินฺเตตฺติ จิตฺตํ)”^๕

ตามนัยของพุทธปรัชญา มนุษย์ในฐานะเป็นผู้รับรู้โลก (สภาพที่จะต้องแตกสลายไป) โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำงานเกี่ยวข้องกันอย่างมีระบบ ในทรรคนะของพุทธปรัชญามีคำอธิบายเกี่ยวกับโลกว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญที่เรียกกันว่าโลก โลก ดังนี้ ด้วยเหตุผลเพียงไร จึงเป็นโลกหรือบัญญัติว่า โลก พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “ดูกรสมมติ ที่ใดมีตา มีรูป มีจักขุวิญญาณ มีธรรมที่พึงรู้ด้วยจักขุวิญญาณ ที่นั่นมีโลก หรือบัญญัติว่าเป็นโลก ที่ใดมีหูมีจมูก....มีลิ้น....มี

^๔ ชู. ๕. (ไทย) ๒๕/๑/๒๓.

^๕ พระสังฆมณฑลชเวติกะ ฐิมาจริยะ, **ปรมัตถชเวติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน**, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิการพิมพ์), หน้า ๕.

กาย...มีใจ...มีอารมณ์ มีมโนวิญญาณ มีสิ่งพึงรู้ด้วยมโนวิญญาณ ที่นั่นมีโลกหรือบัญญัติว่า เป็นโลก ^๖

จากพุทธพจน์นี้ สรุปได้ว่า โลกในทรรคนะของพุทธปรัชญา ก็คือ โลกแห่งผัสสะหรือโลก แห่งประสาทสัมผัส มีอายตนะภายใน ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และอายตนะภายนอก ๖ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ(สัมผัส) และธรรมารมณ์ อายตนะภายในกับอายตนะภายนอก มีความสัมพันธ์กันและกันจึงทำให้เกิดผัสสะ ในโลกสูตรได้อธิบายถึงกระบวนการรับรู้ว่า

จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเพราะอาศัยตาและรูป การประชุมแห่งธรรม ๓ ประการ จึงเป็นผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี, บุคคลเสวยอารมณ์ใด ย่อมหมายรู้อารมณ์นั้น (สัญญา) หมายรู้อารมณ์ใด ย่อมตรึกอารมณ์นั้น (วิตักกะ) ตรึกอารมณ์ใด ย่อมผันพิสดารซึ่งอารมณ์นั้น (ปปัญจา) บุคคลผันพิสดารนั้นเป็นเหตุ ปปัญจสัญญานี้ในแง่ต่างๆ ย่อมผุดพลุ่งเข้าไปในเรื่องรูปทั้งหลายพึงเห็นได้ด้วยตาทั้งที่เป็น อดีต อนาคต และปัจจุบัน ดังนั้น อายตนะและอารมณ์อื่นๆ ก็เหมือนกัน ^๗

และในสพายนวิภังคสูตร กล่าวว่า บุคคลอาศัยจักขุและรูป จึงเกิดจักขุวิญญาณ อาศัยโสตและเสียง จึงเกิดโสตวิญญาณ อาศัยฆานะและกลิ่น จึงเกิดฆานวิญญาณ อาศัย ชิวหาและรส จึงเกิดชิวหาวิญญาณ อาศัยกายและโผฏฐัพพะ จึงเกิดกายวิญญาณ อาศัยมโน และธรรมารมณ์ จึงเกิดมโนวิญญาณ ^๘

ความประจวบกันของอายตนะภายในและอายตนะภายนอก ทำให้เกิดความรู้วิญญาณ ๖ (หมายถึงความรู้แจ้งทางทวาร ๖) กล่าวคือ อายตนะภายใน ประกอบด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ กระทบกับอายตนะภายนอก ประกอบด้วย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ ทำให้เกิดความรู้เช่น ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส ใจรับรู้อารมณ์ (รู้เรื่องในใจ) มีความง่วง เหงา หดหู่ เบิกบาน เป็นต้น

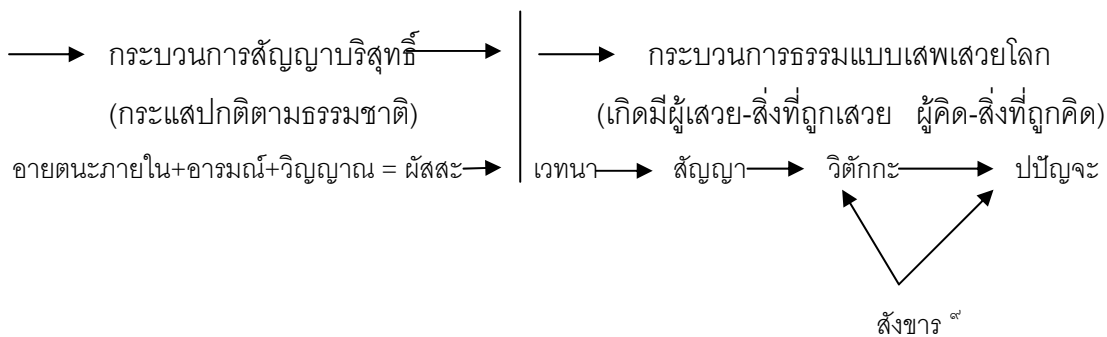
กระบวนการรับรู้ของพุทธปรัชญาจะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์นั้น ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ อายตนะภายใน (ทางอันรับรู้) กับอายตนะภายนอก (อารมณ์) และจิตหรือวิญญาณ

^๖ ส. สพ. (ไทย) ๑๘/๖๘/๕๘.

^๗ ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๔๔/๙๐.

^๘ ม. อ. (ไทย) ๑๔/๔๒๑/๔๗๗.

(สิ่งที่ทำหน้าที่รู้) เมื่อองค์ประกอบทั้งสามอย่างนี้มาประจวบพร้อมกัน จึงเรียกว่า “ผัสสะ(sensation)” ผัสสะเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการรับรู้ของจิตซึ่งเป็นข้อมูลจากโลกภายนอก เมื่อจิตรับรู้อารมณ์แล้ว เวทนา (feeling) สัญญาก็จะเกิดขึ้นตามมา จิตไม่ได้เป็นตัวรับรู้ฝ่ายเดียว หากยังปรุงแต่งสิ่งที่ตนรับรู้ด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาอีกด้วย กระบวนการเหล่านี้จะดำเนินการต่อเนื่องกันไปตามลำดับดังนี้

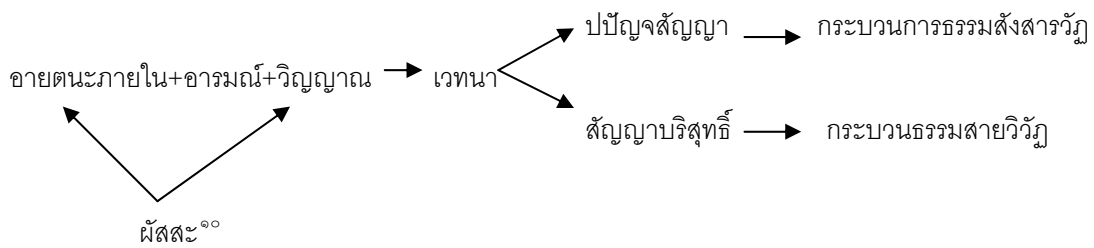

ในกระบวนการธรรมเหล่านี้ สามารถแบ่งกระบวนการรับรู้ของพุทธปรัชญาได้เป็น ๒ ช่วง ช่วงแรก ตั้งแต่อายตนะภายใน(sense-organs) + อารมณ์ (objects) + วิญญาณ (soul) โดยตัดตอนที่ผัสสะซึ่งเป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์ตามธรรมชาติ เป็นองค์ธรรมที่ยังไม่มีการปรุงแต่ง เพียงแต่เกิดตามเหตุปัจจัยเท่านั้น ปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้อง ช่วงที่ ๒ เริ่มตั้งแต่เวทนา สัญญา สังขาร กล่าวคือ การรับรู้ถึงความรู้สึกที่ผ่านเข้าทางผัสสะ รู้สึก เย็น ร้อน (เวทนา) แล้วเกิดกระบวนการเข้ามาหลายครั้ง ทำให้เกิดเป็นความจำได้หมายรู้อารมณ์นั้นเมื่อเข้าไปพบอีก (สัญญา) เกิดการปรุงแต่งที่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เป็นกุศล(ความดี) ก็ชอบใจ เป็นอกุศล(ความชั่ว) ก็หลีกเลี่ยง (สังขาร) ช่วงของเวทนา สัญญา สังขาร เป็นการให้คุณค่ากับสิ่งที่เกิดขึ้นมีสัตว์ บุคคล ตัวตนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เรียกว่า เป็นกระบวนการแบบเสพเสวยโลก

พุทธธรรมได้กล่าวถึงกระบวนการรับรู้ว่า ถ้าจับขั้นตอนการรับรู้ที่เรียกว่าเวทนา โดยเฉพาะพิจารณาจากแง่ของเวทนา จะพบว่า กระบวนการรับรู้จะแบ่งได้เป็น ๒ สายคือ กระบวนการรับรู้ที่บริสุทธิ์(สายวิวิฏฐ) ซึ่งเป็นการรับรู้ที่เป็นธรรมชาติล้วน ๆ ไม่มีการปรุงแต่งให้เบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง รู้ตามสภาพความเป็นจริง (ยถาภูตัง) และหยุดอยู่ที่กระบวนการรับรู้ นั้น ๆ กับกระบวนการรับรู้แบบเสพเสวยโลก (สายสังสารวิฏฐ) ในกระบวนการรับรู้ที่บริสุทธิ์ เวทนาจะมี

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๐.

บทบาทน้อยมาก เป็นเพียงองค์ประกอบย่อยๆ อย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้เกิดความถูกต้องและสมบูรณ์ ส่วนในกระบวนการรับรู้แบบเสพเสวยโลก เวทนาเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมาก สามารถบีบบังคับความเป็นไปของกระบวนการทั้งหมด ให้ดำเนินไปทางกุศล-อกุศล หรืออัพยากฤต ขึ้นอยู่กับแรงผลักดันของ ตัณหา มานะ ทิฐิ ทำให้สัตว์บุคคล ตัวตนมีความเข้าใจผิดไปจากความจริง ทำให้ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ตนเชื่อ (อุปาทาน) เกิดเป็นความผูกพันหมุนเวียนไปไม่มีวันจบสิ้น ดังนี้

จะเห็นได้ว่า กระบวนการรับรู้ทั้ง ๒ สาย คือ การรับรู้แบบเสพเสวยโลก (สังสารวัฏ) และการรับรู้แบบวิวัฏ (ความหลุดพ้น) จะเริ่มต้นจากอายตนะภายในไปจนถึงเวทนา และสัญญาจะเป็นขั้นตอนของการรับรู้ที่สำคัญที่สุด ที่จะเป็นตัวชี้ว่า การรู้นั้นเป็นไปในลักษณะใด เพราะสัญญาเป็นจุดแยกแยะหว่างปัญญา กับ อวิชชา

สัญญา (perception) คือ ความจำได้หมายรู้ ๒ ประเภท คือ

๑. สัญญาบริสุทธิ์ เป็นกระบวนการรับรู้โดยธรรมชาติของจิต ที่มองสรรพสิ่งตามความเป็นจริงตามเหตุปัจจัย สามารถทำให้ตัดวงจรของสังสารวัฏ เข้าถึงภาวะแห่งความพ้นทุกข์ได้ ในพหุยุทธ์ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงวิถีปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดสัญญาบริสุทธิ์ว่า

พหุยุทธ์ เมื่อใดท่านฟังศึกษาว่า เมื่อเห็นรูปก็สักว่าแต่เห็น เมื่อฟังเสียง ก็สักว่าแต่ฟังแต่ฟัง เมื่อรับรู้อารมณ์ก็สักว่าแต่รับรู้ เมื่อรู้แจ้งธรรมารมณ์ที่รู้แจ้ง ก็สักว่ารู้แจ้งเช่นนี้ เมื่อนั้น ท่านก็ไม่มี เมื่อใด ท่านก็ไม่มี เมื่อนั้น ท่านก็ไม่ยึดติดในสิ่งนั้น เมื่อใด ท่านก็ไม่ยึดติดในสิ่งนั้น ก็จักไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกอื่น และไม่มีในระหว่างโลกทั้งสอง นี่เป็นที่สุดแห่งทุกข์^{๑๑}

๒. ปัญจสัญญา เป็นกระบวนการรับรู้ที่ได้รับการปรุงแต่งแห่งกิเลส ตัณหา ที่ทำให้ยึดเยื่อพิสดาร มีอวิชชาคือ ความไม่รู้ห่อหุ้มอยู่ นำไปสู่ความเข้าใจผิด หลงผิด และการนำไปปฏิบัติ

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๑๑} พุ. พ. (ไทย) ๒๕/๑๐/๑๔๖.

ต่อสิ่งทั้งหลายอย่างผิดพลาดด้วย การรับรู้ที่ผิดไปจากความเป็นจริงนี้เกิดจากความวิปลาส (perversion) * ๓ อย่าง คือ

๒.๑ สัญญาวิปลาส เป็นความคลาดเคลื่อนของการรับรู้ คือ หมายรู้ว่าในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง หมายรู้ว่าในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าสุข หมายรู้ว่าในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา หมายรู้ว่าในสิ่งที่ไม่งามว่างาม

๒.๒ จิตวิปลาส เป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่ผิดจากความเป็นจริง มีการเข้าใจว่าในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง มีการเข้าใจว่าสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าสุข มีการเข้าใจว่าในสิ่งที่เป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา มีการเข้าใจว่าในสิ่งที่ไม่งามว่างาม

๒.๓ ทิฐิวิปลาส เป็นความเห็นที่คลาดเคลื่อนที่ผิดไปจากความเป็นจริง มีความเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง มีความเห็นว่าเป็นทุกข์ว่าเป็นสุข มีความเห็นว่าเป็นอนัตตาว่าเป็นอัตตา มีความเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่งามว่างาม^{๑๒}

การรับรู้ที่ผิดไปจากความจริง ๓ อย่างจัดเป็นปัญจสัญญา เพราะว่สัญญาปรุงแต่ง อารมณ์ให้มีความซับซ้อนหลากหลายด้วยแรงผลักดันของกิเลสตัณหา ทิฐิ มานะการรับรู้ในลักษณะที่คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงนั้นเป็นการรับรู้ที่ประกอบด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้ในความเป็นจริง นำไปสู่ความหลงผิด ความเข้าใจผิดและการนำไปปฏิบัติอย่างผิดพลาดและคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงอย่างสิ้นเชิง เป็นมิจฉาทิฐิ

หากพิจารณาจะเห็นว่า เมื่อการรับรู้คลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง ก็ส่งผลให้เกิดความเข้าใจผิด และมีความเห็นคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงด้วย เนื่องจากสัญญามีกิเลสตัณหา ห่อหุ้มปิดบังความเป็นจริงอยู่ ทำให้ยึดถือการปฏิบัติที่ผิดพลาดไม่มีปัญญามองเห็นธรรมชาติความเป็นจริงได้ บุคคลผู้ติดอยู่ในปัญจะ คือ การปรุงแต่งที่จิตสร้างเพิ่มเติมให้กับอารมณ์ทั้งหลาย การยึดติดอยู่กับปัญจะนี้จัดเป็น อวิชชา ซึ่งทำให้บุคคลไม่อาจหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้รู้กล่าวว่า “ผู้ใดประกอบด้วยปัญจะ จะยินดีในปัญจะ ผู้นั้นไม่ได้ชมพระนิพพานที่เกษมจากโยคะ”^{๑๓}

กล่าวโดยสรุป สัญญาเป็นจุดแยกสำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดปัญญาหรือ อวิชชา ถ้ารับรู้โดยกระบวนการทางธรรมชาติล้วนๆ ไม่มีการเบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง ก็สามารถทำให้หลุดพ้น

* วิปลาส คือ กิริยาอาการวิปริตผิดจากความเป็นจริง หรือความเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

^{๑๒} อภ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๔๙/๗๙-๘๐.

^{๑๓} อภ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๘๖/๒๓๙.

จากความทุกข์ได้ เรียกว่า สัญญาบริสุทธิ์หรือกระบวนการรับรู้แบบวิวิฏ ในทางตรงกันข้าม ถ้ากระบวนการรับรู้มีการปรุงแต่งด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ มองสิ่งต่างๆ ด้วยความงมงายมีติดบอด ทำให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ด้วยยึดถือความปรารถนาของตนเป็นใหญ่ การเวียนวนก็เกิดขึ้นไม่มีวันจบสิ้นอย่างนี้ เรียกว่า ปญญาหรือ กระบวนการรับรู้แบบเสพเสวยโลกหรือการรับรู้แบบสังสารวิฏ

อย่างไรก็ตาม กระบวนการรับรู้แบบวิวิฏ (หลุดพ้น) กับกระบวนการรับรู้แบบสังสารวิฏ (เสพเสวยโลก) ก็มีความสำคัญทั้งสองแบบ การกระบวนการรับรู้แบบวิวิฏ นำไปสู่การสิ้นกิเลสและเข้าถึงนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพุทธปรัชญาได้ แล้วความรู้แบบใดที่นำไปสู่การสิ้นกิเลส และรู้นิพพานได้เป็นข้อที่ควรพิจารณา

จากกระบวนการรับรู้ทั้งสองแบบเชื่อมโยงไปสู่ความรู้ที่จะนำไปสู่เป้าหมายในพุทธปรัชญา ผู้วิจัยเห็นว่า ความรู้หรือปัญญาที่นำไปสู่การสิ้นกิเลส และรู้นิพพานได้ มีอยู่ ๓ หมวดด้วยกัน คือ ปัญญา ๓ ที่เป็นแหล่งกำเนิดความรู้ ได้แก่ ภาวนามยปัญญา, ปัญญาในไตรสิกขา , วิชา

แหล่งความรู้ของพุทธปรัชญา เกิดจากการศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาให้เกิดความรู้ คือ ปัญญา ๓ ประการ ได้แก่

๑. สุตมยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน ที่ได้จากการฟังและการอ่าน
๒. จินตามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่เกิดจากการคิดใคร่ครวญ อย่างมีระบบระเบียบ พิจารณาอย่างรอบคอบอยู่ในหลักการเหตุผล
๓. ภาวนามยปัญญา หมายถึง ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนอบรม โดยลงมือปฏิบัติ อย่างถูกต้องจนเกิดความรู้แจ้งด้วยตน

ความรู้ที่ได้จากการฟัง รับจากการถ่ายทอดจากผู้อื่น (สุตมยปัญญา) หรือ ความรู้จากการพิจารณาเหตุผล (จินตามยปัญญา) นั้นยังผิดพลาดได้ เพราะยังเป็นความรู้ในขั้นที่ต้องพึ่งอาศัยสิ่งภายนอก (ปรโตโมหะ) คือพึ่งสติปัญญาของผู้อื่น หรือหากมีการใช้ปัญญาของตนในการวิเคราะห์ ก็ยังเป็นในขั้นที่เพียงพิจารณาด้วยเหตุผล ยังไม่มีการลงมือปฏิบัติพิสูจน์ทดสอบให้รู้เห็นและเข้าใจจนประจักษ์ในความจริงของสิ่งนั้นด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่า แหล่งความรู้ทั้งสองนี้ ทำให้มีความรู้ในระดับสมมติสังขยะ (conventional truth) ดังนั้น จึงเป็นแหล่งความรู้ที่ถูกต้องในระดับสมมติ

ส่วนภาวนามยปัญญาเท่านั้น เป็นแหล่งความรู้ที่พุทธปรัชญายอมรับว่าถูกต้อง ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตรงและเป็นผลของการใช้โยนิโสมนสิการ (การคิดใคร่ครวญโดยแยกกาย) ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่บุคคลพิสูจน์ได้ และประจักษ์ในความจริงนั้นแล้วด้วยตนเอง ทำให้ผู้ปฏิบัติมองเห็นสภาพของสิ่ง

ต่างๆ ตามสภาพที่เป็นจริง จนสามารถทำให้กิเลสหมดสิ้นไป หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง และทำให้บุคคลมีความรู้ระดับปรมาตถิได้ (ultimate truth)

ปัญญาในไตรสิกขา มาจากอริยมรรค ๘ ที่ควรพิจารณา คือสัมมาทิฐิ

๑. สัมมาทิฐิ ^{๑๔} ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งหมายถึงปัญญา เป็นองค์ประกอบข้อแรกในมรรค ๘ ประการ ซึ่งสัมมาทิฐินี้เป็นความเห็นถูกต้องตามสภาวะธรรมชาติ เช่น เห็นตามชีวิตของมนุษย์นี่เป็นสิ่งไม่เที่ยง ทุกคนถูกรอบงำด้วยกฎของไตรลักษณ์ มีสภาพเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงนั้น ย่อมทำให้เกิดผลในแง่บวก โดยไม่มีอวิชชาครอบงำ มีการรู้และเข้าใจตามสภาพความจริงตามธรรมชาติล้วน ๆ โดยไม่มีการปรุงแต่งตามความยึดมั่นถือมั่นของตนอย่างนี้ วิชาความรู้ก็เกิดขึ้น เห็นแจ้ง หมดสิ้นจากกิเลส และรู้นิพพานได้ ด้วยความเป็นจริง ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน อนิจจสูตร สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรคว่า

ภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นเธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ใช่นั้น นั่นไม่ใช่อนัตตาของเรา เมื่อเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้จิตย่อมคลายกำหนด หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ถือมั่น ^{๑๕}

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมเข้าถึงสภาวะที่แท้จริงได้ ความเห็นที่เป็นสัมมาทิฐิ ย่อมทำให้หน่ายในสังขารภาวะการเกิด-ดับ เมื่อรู้เท่าทันตามความเป็นจริง การติดอยู่ในทุกข์ ความเพลิดเพลินในสิ่งนั้นย่อมไม่มี วิชาที่เป็นความรู้แจ้งย่อมเกิดขึ้น จึงทำให้อวิชชาดับไป จิตจึงหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ดังนั้น สัมมาทิฐิจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของอริยมรรคในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิบัติธรรม เพื่อให้ถึงความสิ้นกิเลสและเข้าถึงเป้าหมายสำคัญ

ในมัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั กล่าวถึงความเห็น ๒ ประการคือ ^{๑๖}

^{๑๔} สัมมาทิฐิ เห็นชอบในอริยสัจ ๔ หรือความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงตามสภาวะธรรมชาติ, ดู พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๕๑.

^{๑๕} ส. ข. (ไทย) ๑๗/๕๔/๖๒.

^{๑๖} ม. อ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๕-๑๗๖.

๑) ทิฏฐิที่เห็นว่า ทานที่ให้แล้วมีผล....การทำความดีและกรรมชั่วมีผลคือวิบากทั้งในโลกนี้และโลกหน้า บิดามารดามีคุณอันประเสริฐเป็นผู้ให้กำเนิด เทวดาและสมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีมีอยู่จริง ปฏิบัติธรรมให้รู้แจ้งถึงความบริสุทธิ์ด้วยปัญญาของตน แล้วสอนให้ผู้อื่นปฏิบัติตามทั้งในภพนี้และภพหน้าด้วยสิ่งที่ได้เห็นมาแล้ว เข้าใจแล้ว เป็นโลกียสัมมาทิฏฐิ

๒) ปัญญาอันประเสริฐ มีปริชาหยั่งรู้ ความเห็นที่ถูกต้องตามสภาวะเป็นองค์แห่งทางปฏิบัติธรรมที่เกิดผลคือ จิตปราศจากมลทิน สิ้นกิเลส มุ่งสู่ปัญญา มีเหล่าพระอริยบุคคลเท่านั้นที่เห็นตามสภาวะธรรมชาติอย่างถ่องแท้ จัดเป็น โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ

ดังนั้น อริยมรรค ๘ จึงมีอยู่ ๒ ชั้น คือ โลกียมรรค ซึ่งเป็นทางของปุถุชน และโลกุตตรมรรคทางของพระอริยบุคคล

อะไรเป็นข้อบ่งชี้ที่สำคัญในการพัฒนาปัญญาไปสู่ความเห็นถูกต้อง (สัมมาทิฏฐิ) สัมมาทิฏฐิซึ่งเป็นองค์ประกอบของอริยมรรค ๘ ข้อหนึ่ง มรรค ๘ หรือไตรสิกขา สัมมาทิฏฐินั้นต้องพัฒนาให้บริสุทธิ์ จึงนำไปสู่การสิ้นกิเลสและตรัสรู้ในที่สุด จะต้องอาศัยปัจจัย ๒ อย่าง คือปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ ธรรมที่จะทำให้เกิดปัญญาฝ่ายดี ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิมิ ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ”^{๑๗}

๑. ปรโตโฆสะ คือปัจจัยฝ่ายภายนอก เสี่ยงจากผู้อื่น การดึงดูตหรือสิ่งเร้าจากภายนอก เช่น การสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การเรียนรู้จากผู้อื่น ฯลฯ การเรียนรู้จากผู้อื่นในที่นี้หมายเอาเฉพาะส่วนที่ดีงาม โดยเฉพาะการฟังธรรม ความรู้หรือคำแนะนำจาก กัลยาณมิตร*

๒. โยนิโสมนสิการ การทำใจโดยแยบคาย คือ การคิดใคร่ครวญอย่างมีระบบตามหลักการเหตุผล รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ คิดให้กว้างอย่างทะลุปรุโปร่ง ตามสภาพความเป็นจริงของเหตุปัจจัย

โยนิโสมนสิการนั้นมีความสำคัญในกระบวนการรับรู้ การดำรงชีวิตและการปฏิบัติธรรม เพราะโยนิโสมนสิการเป็นการคิดตามสภาพความเป็นจริงตามหลักเหตุผล ตามสภาวะ ไม่ตกเป็นทาสของอวิชชาและตัณหา ทำให้การรับรู้เป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ หรือเป็นไปเพื่อการสิ้นกิเลสซึ่งโยนิโสมนสิการนั้นคอยควบคุมการรับรู้ให้เกิดสัมมาทิฏฐิ ตั้งแต่ระดับโลกียสัมมาทิฏฐิ อันเป็นความคิดที่ยังเกี่ยวข้องกับโลกและสังคัม และระดับโลกุตตรสัมมาทิฏฐิเป็นการเข้าใจสภาวะธรรมชาติตามความจริง ที่นำตนเองเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือความดับทุกข์ โดยสัมมาทิฏฐิ

^{๑๗} อภ. พุท. (ไทย) ๒๐/๑๒๗/๑๑๕.

* กัลยาณมิตร หมายถึง เพื่อนที่ดี, มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ

ในระดับนี้จะเกิดขึ้นได้จากโยนิโสมนสิการเท่านั้น ดังนั้น ในพระไตรปิฎกจึงให้ความสำคัญกับโยนิโสมนสิการมากในฐานะเป็นปัจจัยนำไปสู่เป้าหมายแท้จริง ดังเช่น

โยนิโสมนสิการ เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นและอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป ^{๑๘}เป็นเหตุให้โพชฌงค์เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเจริญเต็มที่ ^{๑๙} เป็นเหตุให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นและเกิดขึ้นแล้วก็เจริญยิ่งขึ้น ^{๒๐}เป็นเหตุให้เจริญในมรรคมีองค์ ๘ ^{๒๑}เป็นไปเพื่อดำรงมั่น ไม่เสื่อมสูญ ไม่หายไปแห่งสังขาร ^{๒๒}เป็นไปเพื่อการบรรลุประโยชน์สูงสุด ^{๒๓}

ปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการ มีความสัมพันธ์ที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน สำหรับคนธรรมดาสามัญมีปัญญาไม่แก่กล้า ต้องการคำแนะนำจากผู้อื่น และคล้อยตามคำแนะนำชักจูงของคน ที่ฉลาดได้ง่าย แต่ต้องใช้เวลาในการฝึกหัด ใช้การคิดด้วยตนเองอย่างถูกต้อง ซึ่งเปรียบเทียบได้กับสุดมยปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบฝ่ายภายนอก เช่น สภาวะแวดล้อมและปัจจัยทางสังคม ส่วนผู้ที่มีปัญญาแก่กล้าย่อมรู้จักโยนิโสมนสิการได้ดีกว่า แต่ทั้งนี้ต้องอาศัยคำแนะนำของนักปราชญ์ ผู้รู้ อย่างถูกต้องเป็นเครื่องนำทางในเบื้องต้น เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการฝึกอบรมด้วย เปรียบเทียบได้กับจินตามยปัญญา องค์ประกอบฝ่ายภายใน ได้แก่ปัจจัยในตัวบุคคล หลักการสร้างเสริมสัมมาทิฐิ อาจสรุปได้ว่า ปรโตโฆสะเป็นวิธีการที่เริ่มต้นด้วยศรัทธา อาศัยศรัทธาเป็นตัวนำ เมื่อนำมาใช้ในกระบวนการศึกษา การสร้างสัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) จะต้องอาศัยกัลยาณมิตรที่ดีแนะนำสังคม เช่น พ่อ แม่ ครู อาจารย์ นักปราชญ์ เพื่อชี้แนะการปฏิบัติเบื้องต้นให้ถูกต้อง จนเกิดโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการพัฒนาปัญญาขั้นต่อไป

ส่วนหลักของโยนิโสมนสิการเป็นตัวปัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาวิธีการใช้ความคิดให้ถูกต้อง ที่ต้องใช้ในการคิดตามหลักเหตุผล วิเคราะห์ตามสภาพความจริง เมื่อนำปัจจัยทั้งสองมาประกอบกัน กัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบภายนอก ส่วนโยนิโสมนสิการเป็นองค์ประกอบภายใน กัลยาณมิตรที่ดีแนะนำปฏิบัติอย่างถูกต้อง การคิดใคร่ครวญ การปฏิบัติก็เป็นสัมมาทิฐิ ในทาง

^{๑๘} อ.ง. เอก. (ไทย) ๒๐/๖๗/๑๒.

^{๑๙} อ.ง. เอก. (ไทย) ๒๐/๗๕/๑๔.

^{๒๐} อ.ง. เอก. (ไทย) ๒๐/๓๐๓/๓๙.

^{๒๑} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๖๒/๔๗.

^{๒๒} อ.ง. เอก. (ไทย) ๒๐/๑๒๓/๑๙.

^{๒๓} ช. อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๓๖๐.

ตรงกันข้าม หากกัลยาณมิตรแนะนำในทางที่ผิด การคิดก็ผิดพลาดทำให้โยงไปถึงการปฏิบัติที่เป็น
มิจฉาทิฏฐิ โยนิโสมนสิการจึงเป็นวิธีการแห่งปัญญาในแง่ของการปฏิบัติทางบวกเท่านั้น

ประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจคือ สัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิมีความหมายต่างกันอย่างไร
อย่างไร อะไรเป็นนัยสำคัญที่ทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิ

ในพุทธธรรม ให้ความหมาย ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น ทฤษฎีความเข้าใจตามนัยเหตุผล^{๒๔}
ท่านได้อธิบายว่า ทิฏฐิเป็นตัวชักจูงและกำหนดวิถีชีวิต ทั้งในด้านรับเข้าและด้านแสดงออก
กล่าวคือ จะมองเห็นโลกและชีวิตเป็นอย่างไร จะปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างไร จะตีค่า ตัดสิน
วินิจฉัยอย่างไร เป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า ว่า ดี-ชั่ว ถูก-ผิด ควร-ไม่ควร เป็นต้น หรืออาจกล่าวได้ว่า
ทิฏฐิเป็นธรรมชาติที่ปรุงแต่งและชักนำองค์ธรรมต่าง ๆ ตั้งแต่สังกัปปะ คือความคิดหรือความดำริให้
เป็นไป ให้เป็นมิจฉา หรือเป็นสัมมาตามทิฏฐินั้น ๆ^{๒๕}

ทิฏฐิ เป็นคำที่กินความหมายกว้าง บุคคลมีความเห็นนี้ได้จากการรับฟังและการคิด ทิฏฐิ
นี้เกิดขึ้นภายในใจที่จิตคิดขึ้นมา อาจจะถูกหรือผิดไปจากความเป็นจริงก็ได้ เพราะทิฏฐิ ความเห็นนี้
เป็นของแต่ละบุคคล ถ้าความเห็นตรงกับความเป็นจริง เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ถ้าเห็นผิดหรือเบี่ยงเบนไป
จากความจริง เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิ

ความเห็นอย่างไรเรียกว่า มิจฉาทิฏฐิ สามารถอธิบายได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดมิจฉาทิฏฐิ
ได้แก่

๑) ปรโตโฆสะที่ไม่ดีงาม สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ชั่วร้าย กล่าวคือ การอบรมสั่งสอนไม่
ดี แนะนำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ผิดกฎหมายบ้านเมือง ผิดจารีตประเพณีอันดีงาม ถูกครอบงำด้วยกิเลส
ตัณหา หลงผิด มัวเมา ฯลฯ

๒) อโยนิโสมนสิการ เป็นการเข้าใจไม่แยบคาย ไม่รู้จักคิด คิดไม่เป็น คิดไม่ถูก คิดด้วย
ความหลงมัวเมาในตัณหา ตามความอยาก โดยยึดมั่นถือมั่นในความปรารถนาของตนเป็นใหญ่ ไม่รู้
ว่าอะไรถูก-ผิด อะไรควร-ไม่ควร คิดไปตามแรงผลักดันของอวิชชา คือความไม่รู้จริง เบี่ยงเบนจากความ
เป็นจริงตามธรรมชาติ

ส่วนความเห็นที่เป็นสัมมาทิฏฐินั้นมีลักษณะตรงกันข้าม คือมีปรโตโฆสะและโยนิโ
สมนสิการ ซึ่งปัจจัยทั้งสองนี้ต้องเป็นไปในแง่บวก ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฏฐิ เป็นความเห็นที่
ถูกต้องและนำไปสู่ปัญญาทั้งสองระดับ คือโลกีย์สัมมาทิฏฐิและโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ ซึ่งดังที่กล่าวไป
แล้วข้างต้น

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๓๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓๖.

สัมมาทิฏฐินำไปสู่ปัญญา และสิ้นกิเลสได้อย่างไร จะเห็นได้ว่า สัมมาทิฏฐิที่จะนำไปสู่ปัญญาการสิ้นกิเลส นั้น บุคคลจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตถูกต้องตามความเป็นจริง คือ รู้และเข้าใจธรรมชาติ รู้จักตัวสภาวะเอง ต้องเอาธรรมชาติมาพิจารณาโดยตรง กล่าวคือ ไม่เบี่ยงเบนหรือเชออกไปจากความเป็นจริง ด้วยอำนาจกิเลส ตัณหา อวิชชา ฟังรู้ตามความเป็นจริงตามสิ่งที่ปรากฏอยู่ ลำพังปรโตโฆสะเป็นเพียงตัวกระตุ้น เร้าให้บุคคลใช้โยนิโสมนสิการแล้วให้เกิดความเข้าใจเอง การหล่อหลอมทางสังคม กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ หรือแม้แต่กาลเวลา สภาพความเปลี่ยนแปลงก็ไม่มีอิทธิพลต่อโลกุตตรสัมมาทิฏฐิ ดังนั้น จึงมีความเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นและสิ้นกิเลสได้^{๒๖} ดังในมหาจัตตารีสกสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงสัมมาทิฏฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะเป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ว่า

ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ รัम्मวิจยสัมโพชฌงค์ สัมมาทิฏฐิองค์แห่งมรรคของภิกษุผู้มีจิตไกลจากข้าศึก มีจิตหาอาสวะมิได้ เพียบพร้อมด้วยอริยมรรค เจริญอริยมรรคอยู่ นี้เป็นสัมมาทิฏฐิอันเป็นอริยะ ที่ไม่มีอาสวะ เป็นโลกุตตระ เป็นองค์แห่งมรรค ภิกษุนั้นย่อมพยายามเพื่อละมิจฉาทิฏฐิ ยังสัมมาทิฏฐิให้ถึงพร้อม ความพยายามของภิกษุนั้น เป็นสัมมาวายามะ ภิกษุนั้นมีสติ ละมิจฉาทิฏฐิ มีสติเข้าถึงสัมมาทิฏฐิอยู่ สติของภิกษุนั้นเป็นสัมมาสติธรรม ๓ นี้ คือ ๑) สัมมาทิฏฐิ ๒) สัมมาวายามะ ๓) สัมมาสติ ย่อมห้อมล้อมคล้อยตามสัมมาทิฏฐิของภิกษุนั้นไป^{๒๗}

และในปฐมสุริยสูตร สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุพนิมิต ฉนั้นใด สัมมาทิฏฐิก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิต เพื่อความตรัสรู้ อริยสัจ ๔ ประการ ภิกษุผู้มีสัมมาทิฏฐิพึงหวังได้ว่า จักรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๒๘}

จะเห็นได้ว่า สัมมาทิฏฐินั้นเป็นปัญญาที่นำไปสู่การสิ้นกิเลสและบรรลุเป้าหมายของพุทธปรัชญาได้ ถ้าสัมมาทิฏฐิดำเนินไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ มองตามสภาวะที่เป็นจริงปราศจากการปรุงแต่งด้วยอวิชชา ตัณหา ไม่มีความยึดมั่นโดยถือเอาความปรารถนาของตนเป็นใหญ่แล้ว ความเห็นนั้นย่อมถูกต้อง และพัฒนาจากสัมมาทิฏฐิโลกียเป็นสัมมาทิฏฐิโลกุตตร ความเห็นและการรับรู้ตามธรรมชาตินี้ เป็นกระบวนการรับรู้สายวิวิฏฐิ ซึ่งเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓๘.

^{๒๗} ม. ชุ. (ไทย) ๑๔/๑๓๖/๑๗๖.

^{๒๘} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๗/๖๑๗.

๓. วิชาหรือความรู้ระดับญาณ (insight) เป็นความรู้ระดับสูงสุดของมนุษย์ มีลักษณะแจ่มแจ้งสว่างโพล่งขึ้นอย่างฉับพลันทันทีทันใด อย่างนักปราชญ์จะใช้คำพูดที่ว่า “รู้จริงเห็นแจ้ง”^{๒๙} ความรู้ระดับญาณนี้ได้จากประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม โดยรู้แจ้งทั้งประสบการณ์ที่เกิดภายในและประสบการณ์ที่รับจากภายนอก อย่างละเอียดถี่ถ้วนในทุกแง่ทุกมุม

ความรู้นี้เกิดขึ้นได้อย่างไร? ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญานั้น ญาณนั้นไม่ได้เกิดขึ้นได้เองโดยไร้จุดหมาย แต่จะเกิดขึ้นโดยความสมบูรณ์พร้อมของเหตุผล โดยอาศัยเงื่อนไขปัจจัยที่จำเป็นต่าง ๆ เช่น ความพร้อมทางปัญญา สมาธิพร้อมมูล ญาณก็จะเกิดขึ้น^{๓๐} การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้น เป็นวิธีที่จะทำให้ความรู้ระดับญาณเกิดขึ้นได้ เพราะการปฏิบัติตามขั้นของศีลอย่างถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การมีสมาธิ และการเจริญสมาธิอย่างถูกต้อง ย่อมนำไปสู่การมีปัญญาอย่างถูกต้อง ถ้าถามว่า การปฏิบัติตามหลักการใดที่นำไปสู่ความรู้ระดับญาณ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับศาสตราจารย์แสง จันทร์งาม ที่ให้แนวคิดว่าสมาธิเห็นหลักการสำคัญที่สุด^{๓๑} ที่จะก่อให้เกิดญาณ ญาณที่เกิดจากการเจริญสมาธิให้สงบ ย่อมเกิดควมว่าง สะอาด สงบเกิดขึ้น เพราะญาณนี้ได้ขจัดนิวรณ์ สิ่งขัดขวางในการทำความดี ให้เกิดความรู้ขั้นสูงให้สิ้นไป ทำให้อวิชชาหมดสิ้นไป เกิดความรู้ขึ้นมาแทนที่ และทำให้กิเลสสิ้นไป มองความจริงตามธรรมชาติอย่างแจ่มแจ้งชัดเจน และที่สำคัญ “ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสิ้นเชิง จากปุถุชนกลายเป็นพระอรหันต์”^{๓๒}

ความรู้ระดับญาณนี้เป็นความรู้ระดับที่เป็นปัญญาชั้นโลกุตตระ และเป็นการหยั่งรู้ความจริงของสิ่งต่าง ๆ โดยตรง ในลักษณะของการอธิบายจำเป็นต้องทำความเข้าใจให้ลึกซึ้ง เพราะความรู้เป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ การอธิบายด้วยเหตุผลจะไม่อาจอธิบายได้ เพราะความรู้ระดับนี้อยู่เหนือเหตุผลที่จะอธิบายได้ด้วยตรรก แต่อธิบายได้ด้วยประสบการณ์ตรงของผู้ที่ได้ญาณขั้นนี้ เช่นพระอรหันต์ เป็นต้น การที่จะอธิบายด้วยวิธีใด หรือจะเกิดขึ้นด้วยวิธีใด อย่างไรก็ตาม ญาณที่ได้นั้นย่อมมีผลในระดับสูงสุดที่สามารถกำจัดกิเลสได้

ญาณที่จัดว่า เป็นยอดนั้นคือญาณของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเหตุการณ์ของพระองค์นั้นเป็นการรู้เห็นที่ครบทั้ง ๓ ญาณ คือ

๑) สัจจญาณ ความรู้จริงในอริยสัจ ๔

^{๒๙} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาการ, ๒๕๓๕), หน้า ๘.

^{๓๐} ลักษณะวัต ปาละรัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๒๘.

^{๓๑} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, หน้า ๙.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

๒) กิจจญาณ ความรู้ว่าควรจะทำอย่างไรในอริยสัจ ๔

๓) กตญาณ ความรู้ว่าได้ทำครบถ้วนแล้วในอริยสัจ ๔ ^{๓๓}

ญาณ ๓ นี้ จัดได้ว่าเป็นการรู้ การปฏิบัติตาม และการได้รับผลครบถ้วน เป็นความรู้ที่ยังยวดที่เรียกได้ว่าการตรัสรู้ หรือเรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ

นอกจากนี้ในโพชฌังคสูตร ^{๓๔} ได้กล่าวถึง ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ญาณ ๓ ได้แก่

๑) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ การระลึกชาติ ได้แก่ ความเกิดของพระองค์และของสัตว์อื่นที่ผ่านมาในอดีตกาล

๒) จุตูปปาตญาณ คือ การรู้กำหนดจุดและการเกิดของสัตว์ทั้งหลายว่า ย่อมมีความแตกต่างกัน ไม่มีใครเหมือนกัน ทั้งรูปร่างหน้าตา สถานะ ผิวพรรณ สติปัญญา ความสามารถ รวมทั้งอัธยาศัยและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมา ทั้งนี้เป็นเพราะกรรมทำให้เกิด และกรรมเป็นตัวจำแนก แบ่งชนชั้น ให้ประณีต ดี-เลว ต่างกัน

๓) อาสวักขยญาณ คือ พระญาณที่ทำให้อัสวกิเลสหมดสิ้นไป เพราะกิเลสเหล่านี้เป็นสิ่งที่หมักหมมอยู่ภายในจิต คอยปรุงแต่งและกิดขวางไม่ให้มองเห็นความจริง กิเลสภายในใจนั้น เป็นการสะสมมาแบบข้ามภพข้ามชาติ แต่ละบุคคลจะมีมาก-น้อย จะแตกต่างกัน เมื่ออาสวักขยญาณเกิดขึ้น ก็จะกำจัด ทำลายกิเลสเหล่านี้ให้สิ้นไป สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ที่มีปัญญาทรงรู้แจ้งในอริยสัจ ทั้ง ๔ ด้วยญาณทั้ง ๓ ตามลำดับคือ สัจญาณ กิจญาณ และกตญาณ ซึ่งรายละเอียดเรื่องนี้จะอธิบายในบทที่ ๔

ในบรรดาญาณทั้ง ๓ นี้ เกิดขึ้นจากการปฏิบัติอย่างสมบุรณ์ในขั้นของศีล นำไปสู่การเกิดสมาธิ การเจริญสมาธิอย่างสมบุรณ์ ย่อมนำไปสู่ความพร้อมทางปัญญาที่สมบุรณ์ จนปรับจิตของตนเองได้ ญาณขั้นปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ที่เกิดขึ้นและสามารถตรวจสอบด้วยตนเองว่า “เมื่อจิตนั้นตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ไม่มีกิเลส ปราศจากกิเลสเป็นจิตอ่อนโยน พร้อมทั้งจะน้อมไปเพื่อรู้ชาติปางก่อน และเราก็ระลึกชาติปางก่อนได้” ^{๓๕} ตั้งแต่ ๑ ชาติเรื่อยไป

^{๓๓} ลักษณะวัต ปาละรัตน์ “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?”, หน้า ๒๒๙.

^{๓๔} อภ. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๒/๒๔๔.

^{๓๕} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ลีตถาโณ), ธรรมปริทรรศน์ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๐.

จะเห็นได้ว่า ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวัชชญาณ มีความสำคัญมาก คือ ปัญญาที่เป็นเครื่องตรัสรู้ สิ้นภาวะที่หมดจากกิเลสอย่างสิ้นเชิง ทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญา

จะเห็นได้ว่า ความรู้ที่ผู้วิจัยเสนอนั้น มีทั้งความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสและความรู้ที่เหนือประสาทสัมผัส ตามนัยของพุทธปรัชญา การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสแบบธรรมดา (sense perception) ถือว่าเป็นการรับรู้แบบปกติทั่วไปทางอายตนะทั้ง ๖ และการรับรู้ที่นอกเหนือประสาทสัมผัสซึ่งเป็นการรับรู้ทางจิตที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส (extrasensory perception) โดยอาศัยการปฏิบัติอย่างถูกวิธี การรับรู้ขั้นนี้เป็นขั้นเหนือปกติธรรมดา (paranormal perception) ทั้งนี้พุทธปรัชญาก็ให้ความสำคัญทั้ง ๒ ประการ เพราะว่าการรับรู้เป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดปัญญาปราศจากการครอบงำของอวิชชา การรับรู้โดยตรง (direct perception) เป็นการรับรู้ที่ตัวบุคคลเข้าไปสัมผัสโดยอาศัยการปฏิบัติธรรมทางจิตประกอบด้วยองค์ธรรม ๓ ประการ ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” (the threefold training) ดังมีพุทธพจน์รับรองว่า

ภิกษุมีศีลบริบูรณ์ดีแล้ว มีสมาธิบริบูรณ์ดีแล้ว มีปัญญาบริบูรณ์ดีแล้ว ย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะอันสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่ง

ภิกษุมีปกติทำศีลให้บริบูรณ์ มีปกติทำให้สมาธิบริบูรณ์ มีปกติทำปัญญาให้บริบูรณ์ ภิกษุนั้น มีศีลประจำตัว มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศีลในสิกขาบทเหล่านั้น ย่อมทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่ง^{๓๖}

สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ^{๓๗}

ความแตกต่างระหว่างการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสแบบธรรมดาทั่วไปกับการรับรู้พิเศษขั้นเหนือประสาทสัมผัส ในแง่ของกระบวนการรับรู้ไม่ได้ต่างกันเลย แต่มีความต่างกันที่การเข้าถึงความรู้ ความรู้ขั้นเหนือประสาทสัมผัสจะรับรู้ได้ จะต้องอาศัยกฎเกณฑ์วิธีการปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา ที่ได้กล่าวข้างต้น จึงจะสามารถเกิดอานาจพิเศษทางจิตได้ กล่าวคือ การปฏิบัติจะต้องมีลักษณะเป็น

^{๓๖} อภ. ตีก. (ไทย) ๒๐/๘๘/๓๑๔-๓๑๖.

^{๓๗} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๘/๑๓๗.

เหตุเป็นผล (causal)^{๓๘} ในแง่ที่ว่าความพิเศษนี้เป็นผลของเหตุคือ การปฏิบัติและฝึกฝนอย่างจริงจัง เมื่อจิตได้รับการอบรมและพัฒนาถึงขั้นแล้ว ก็สามารถเข้าถึงความรู้ระดับที่ประสาทสัมผัสเข้าไม่ถึง ความรู้ระดับนี้เรียกว่า อภิญญา (higher knowledge)

ความรู้ระดับอภิญญา เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วิชา ๘ ประการ คือ^{๓๙}

๑. วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร กล่าวคือ นามรูปโดยไตรลักษณ์ซึ่งต่างกันไปเป็นขั้นๆ ต่อเนื่องกัน

๒. มโนมยิทธิ คือ ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยใจ

๓. อิทธิวิธี คือ การแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้

๔. ทิพพโสด คือ การมีหุทิพย์

๕. เจโตปริยญาณ คือ ความรู้ที่กำหนดทนายใจผู้อื่นได้

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติ คือ การระลึกชาติได้

๗. ทิพพจักขุ คือ การมีตาทิพย์

๘. อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะกิเลส

ดังนั้น การรับรู้ตามนัยพุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในระดับหนึ่ง เนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของความรู้ แต่มิใช่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวด พุทธปรัชญายอมรับว่าความรู้ที่เกิดจากการฝึกฝน อบรม และพัฒนาทางจิตนั้น มีความสำคัญมากกว่า เพราะเป็นทางเดียวที่จะทำให้บุคคลเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงได้ ดังนั้น การพัฒนาความรู้ภายในให้เกิดพลังทางจิตเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมาย คือนิพพาน จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า พุทธปรัชญายอมรับความรู้ชั้นเหนือประสาทสัมผัส (paranormal perception)

ทรรศนะของพุทธปรัชญาถือว่า ความรู้มิใช่เพียงเพื่อรู้หรือเพื่อสนองความต้องการอยากรู้เท่านั้น แต่เป็นความรู้ที่มีจุดประสงค์ เพื่อต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ ที่ห่อหุ้มด้วยกิเลสตัณหาทั้งหลายนั้น แต่ทั้งนี้ความรู้ระดับประสาทสัมผัสทั่วไปหรือความรู้เหนือประสาทสัมผัส ก็มีแนวทางเดียวกัน นี้แสดงให้เห็นว่า ขอบเขตของความรู้ในพุทธปรัชญาแบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ (๑) เพื่อให้เกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว (๒) ยังรวมไปถึงการหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง หมดความสงสัยสู่ความจริงสูงสุดของพุทธปรัชญา คือนิพพาน

^{๓๘} ลักษณะวิวัต ปาละรัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์หรือไม่?”

, หน้า ๖๑.

^{๓๙} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๖/๓๙๔-๓๙๖.

ความรู้ทั้ง ๓ คือ ปัญญา ๓, ปัญญาในไตรสิกขา และวิชา ความรู้ระดับญาณนี้ สรุปลแล้วมีแหล่งกำเนิดความรู้อยู่ ๓ ทางด้วยกันคือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา เมื่อนำมาพิจารณากับขอบเขตของความรู้แล้ว พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับความรู้ที่เกิดจากภาวนามยปัญญา มุ่งปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งทางปัญญา ซึ่งเป็นความรู้ที่นำไปสู่ความสิ้นกิเลส หลุดพ้นจากความทุกข์เข้าถึงเป้าหมายของพุทธปรัชญา ส่วนสุตมยปัญญากับจินตามยปัญญาทั้ง ๒ นี้ ก็เป็นแหล่งความรู้ที่ทำให้เกิดความรู้ทางประสาทสัมผัสทั่วไปไม่อาจทำให้พ้นจากความทุกข์ได้ สุตมยปัญญาเป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน การฟัง และการถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้รู้สืบต่อกันมา รวมทั้งการค้นคว้าอ่านตำราคัมภีร์ต่างๆ ส่วนจินตามยปัญญา เป็นความรู้ที่สืบเนื่องจาก สุตมยปัญญา อันเป็นการคิดพิจารณาใคร่ครวญ ใช้สติอย่างรอบคอบที่ละเอียดลึกซึ้งกว่าการฟังที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ ยังเกี่ยวข้องอยู่ในชั้นโลกีย์ปัญญา จัดเป็นความรู้โดยอ้อม ไม่สามารถทำให้พ้นจากความทุกข์ได้ตามทรรณะอันแท้จริงของพุทธปรัชญา

ภาวนามยปัญญา เป็นสิ่งที่พุทธปรัชญาให้การยอมรับว่า ถ้าปฏิบัติอย่างถูกต้องย่อมทำให้พ้นจากความทุกข์ได้ จากการพิจารณาขอบเขตความรู้ของพุทธปรัชญา อาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาแสวงหาความรู้ เพื่อทำให้ตนเองหลุดพ้นจากพันธนาการของความทุกข์ทั้งปวง ซึ่งแตกต่างจากความรู้ของนักปรัชญาสำนักอื่นๆ ที่แสวงหาความรู้ เพื่อตอบสนองความอยากรู้ของตนเอง ก็ถือว่าสิ้นสุดกระบวนการแสวงหาความรู้แล้ว ภาวนามยปัญญาจึงเป็นแหล่งความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการปฏิบัติธรรมทางจิตโดยใช้สติปฏิฐานในการฝึกอบรม ต้องใช้ความพยายามในการฝ่าฟันอุปสรรคต่างๆ โดยมีสติทุกเมื่อ ดังพระพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “บัณฑิตผู้เป็นปราชญ์เหล่านั้น เฝงพินิจมีความเพียรต่อเนื่อง มีความบากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์ ย่อมบรรลุนิพพานอันเป็นสภาวะยอดเยี่ยม ปลอดภัยจากโยคะ”^{๔๐} จนเชี่ยวชาญเกิดเป็นอำนาจพลังทางจิต เข้าสู่ความรู้ชั้นพิเศษ ที่ประสาทสัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น และกายเข้าไม่ถึง ซึ่งความรู้ชั้นนี้จะรู้เท่าทันสภาวะความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยแห่งความเป็นจริงของโลกจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางพุทธปรัชญา

จากแหล่งที่มาของความรู้ทั้ง ๓ สามารถสรุปได้ตามทางที่เกิดขึ้น คือ ความรู้ทางอ้อมและความรู้ทางตรง

๑. ความรู้ทางอ้อม ได้แก่ สุตมยปัญญา และจินตามยปัญญาเป็นความรู้ที่อาศัยปัจจัยฝ่ายภายนอกและปัจจัยฝ่ายภายใน ความรู้นี้เป็นได้ทั้งสัมมาทิฐิและมิฉชาติทิฐิ
๒. ความรู้ทางตรง ได้แก่ ภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการฝึกอบรมจิตโดยตรง ความรู้นี้เป็นสัมมาทิฐิฝ่ายเดียว

^{๔๐} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๓/๓๑.

สรุปย่อเกิดความรู้ในพุทธปรัชญา ได้ดังนี้

๑. สุตมยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาอบรม เล่าเรียน จากการได้ฟังหรือการอ่าน เปรียบเทียบได้กับ ศัพท์ประมาณ

๒. จินตามยปัญญา เป็นความรู้ที่เกิดจากการคิดใคร่ครวญอย่างมีระบบ พิจารณาอย่างรอบคอบอยู่ในหลักการของเหตุผล เปรียบเทียบได้กับ อนุมานประมาณ

สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา เป็นปัญญาทำให้มีความรู้ที่เป็นจริงได้ในระดับสมมติ สัจจะ ดังนั้น จึงเป็นแหล่งความรู้ที่ถูกต้อง (ในระดับสมมติ) (conventional truth)

๓. ภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่ได้รับจากการฝึกฝนอบรมจิต ลงมือปฏิบัติอย่างถูกต้อง จนเกิดความรู้แจ้ง เปรียบเทียบได้กับ ประจักษ์ประมาณ

ภาวนามยปัญญา ทำให้มีความรู้ระดับปรมาตม์(ultimate truth) ได้

๒.๑.๓ ประเภทของความรู้ (Kind of knowledge)

ความรู้ในพระไตรปิฎกกล่าวไว้มากมาย แต่มองในแง่ของการยอมรับว่า เป็นแหล่งที่มาของความรู้ พุทธปรัชญายอมรับปัญญาที่นำไปสู่การดับของอวิชชา หมดกิเลสตัณหา เข้าถึงภาวะแห่งความเป็นอิสระผู้ประเสริฐพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้อย่างสิ้นเชิง

นักปราชญ์ได้แบ่ง ความรู้ออกเป็น ๖ ระดับ^{๔๑} ตั้งแต่ระดับต่ำสุดถึงระดับสูงสุด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความรู้ระดับวิญญาน (consciousness) คือ ความรู้แจ้งทางอารมณ์ซึ่งอายตนะภายในรับรู้อายตนะภายนอก โดยการรับรู้ผ่านทางสี้อ หรือเครื่องรับรู้โลกภายนอก ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เรียกว่า อายตนะ ๖ สิ่งที่เรารับรู้คือรูปว่างกับสี สิ่งที่เรารับรู้คือ เสียง สิ่งที่เรารับรู้คือ กลิ่น สิ่งที่เรารับรู้คือรส สิ่งที่เรารับรู้คือสัมผัสความเย็น ร้อน อ่อน แข็ง สิ่งที่เรารับรู้คือธรรมารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์เหล่านี้เรียกว่า อารมณ์

วิญญานมีการแบ่งได้เป็น ๖ อย่าง อายตนะและอารมณ์ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้^{๔๒}

๑. จักขุวิญญาน คือ การรับรู้ทางตาหรือการเห็น
๒. โสตวิญญาน คือ การรับรู้ทางหูหรือการได้ยิน
๓. ชานวิญญาน คือ การรับรู้ทางจมูกหรือการได้กลิ่น

^{๔๑} เตือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๗-๑๓๕.

^{๔๒} อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๑๕๕-๑๖๗/๑๑๒.

๔. ชิวหาวิญญาน คือ การรับรู้ทางลิ้นหรือการได้ลิ้มรส
๕. กายวิญญาน คือ การรับรู้ทางกายหรือสัมผัสทางกาย
๖. มโนวิญญาน คือ การรับรู้ทางใจหรือการคิด

ความรู้ระดับวิญญานนี้ เป็นการรับรู้แบบจำเพาะ รู้เฉพาะบางสิ่ง เกิดขึ้นแบบง่าย ๆ และเพียงชั่วระยะเท่านั้น เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปหรือผ่านไปสู่อะไรอื่น แต่ความรู้ระดับนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าขาดองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการ คือ อายตนะภายใน อายตนะภายนอก (อารมณ์) และจิตทำหน้าที่ โดยสัมพันธ์กัน ดังนั้น ความรู้ระดับวิญญาน เป็นเพียงการรับรู้ ที่สักว่าแต่รู้เท่านั้น ในระดับนี้ผู้วิจัย เห็นว่า ไม่น่าจะจัดอยู่ในข่ายของความรู้

๒. ความรู้ระดับสัญญา (perception) หมายถึง ความจำได้หมายรู้อาการหรือลักษณะ ต่างๆ ของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ความรู้ระดับสัญญาเกิดต่อเนื่องจากความรู้ระดับวิญญานเกิดได้โดยอาศัยการเทียบเคียงประสบการณ์เดิม (ความรู้เดิม) กับความรู้ใหม่ที่รับเข้ามาทางทวารทั้ง ๖ แบ่งออกเป็น ๖ อย่าง ตามฐานแห่งการรับรู้ คือ ^{๔๓}

๑. ความจำได้หมายรู้รูป เรียกว่า รูปสัญญา
๒. ความจำได้หมายรู้เสียง เรียกว่า สัททสัญญา
๓. ความจำได้หมายรู้กลิ่น เรียกว่า คันธสัญญา
๔. ความจำได้หมายรู้รส เรียกว่า รสสัญญา
๕. ความจำได้หมายรู้สัมผัสทางกาย เรียกว่า โผฏฐัพพะสัญญา
๖. ความจำได้หมายรู้อารมณ์ทางใจหรือความคิด เรียกว่า ธัมมสัญญา

ความรู้ระดับนี้ มีความสัมพันธ์กับความรู้ระดับวิญญานอย่างใกล้ชิด เกิดต่อเนื่องและระยะใกล้เคียงกัน ความรู้ระดับสัญญาเป็นความรู้ใหม่ที่ผัสสระรับรู้เข้ามา เพื่อเปรียบเทียบกับความรู้ที่เป็นประสบการณ์เดิม (ความรู้ระดับวิญญาน) ความรู้ระดับสัญญา ผู้วิจัยก็ยังไม่เห็นว่าเป็นความรู้ เพราะยังไม่สมบูรณ์ตามความหมายที่ใช้กันในญาณวิทยาอีกเช่นกัน เพราะความรู้ระดับนี้เป็นเพียงการรับรู้ที่ยังไม่มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ อาจกล่าวได้ว่า ผู้วิจัยเห็นด้วยกับงานวิจัยของคุณลักษณะวัต ปาละวัตน์ ที่ว่า “ความรู้ระดับวิญญานและระดับสัญญานี้ยังเป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์” ^{๔๔} คือสักแต่ว่ารู้ รู้ตามสภาพ ยังไม่ได้มีความเข้าใจ น่าจะเป็นเพียงบทบาทกระบวนการรับรู้เท่านั้น

^{๔๓} อจ. ฤกษ์. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๕.

^{๔๔} ลักษณะวัต ปาละวัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?”,

๓. ความรู้ระดับทิวฐิติ (conception) หมายถึง ทรรศนะความเชื่อถือ ความรู้ความเข้าใจ ตามนัยเหตุผล การมองโลกและชีวิตอาจถูกหรือผิดก็ได้ ความรู้นี้มีลักษณะซับซ้อนเป็นการสรุปแนวคิดทั้งหมดออกมาเป็นนามธรรม ซึ่งมีความลึกซึ้งกว่าความรู้ระดับวิญญาณและความรู้ระดับสัญญา ความรู้ระดับทิวฐิตินี้เกิดจากแหล่งความรู้ ที่มาจากสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ตามกระบวนการของเหตุผลและการอนุมานทั้งแบบนิรนัยและอุปนัย

แสง จันทรงาม ให้ทรรศนะเกี่ยวกับทิวฐิติว่า “ความเห็นหรือทิวฐิติเป็นภาพจำลองของความจริง (truth) หรือของจริง (fact) ที่คนคิดสร้างขึ้น (conceive) ในใจ โดยที่ยังไม่ได้สัมผัสกับความจริงหรือของจริงด้วยตนเอง” ^{๕๕} จากทรรศนะนี้เห็นว่า ความรู้ระดับทิวฐิตินี้เป็นระดับความเห็นของคนคนหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นภายในใจ โดยการคิด วิเคราะห์ด้วยเหตุผล หรืออาจไม่มีเหตุผลก็ได้ เพราะคำว่า “ทิวฐิติ (view) นี้ เป็นคำพูดที่มีลักษณะกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่ว” ^{๕๖} อาจจะถูกหรือผิดจากของจริงก็ได้ อาจจะไม่สบาย หรือมีความสลับซับซ้อนก็แล้วแต่การคิดปรุงแต่ง ดังนั้น ความรู้ระดับทิวฐิตินี้ กินความหมายกว้างขวาง เพราะเป็นการมองในลักษณะของภาพกว้าง ๆ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทรรศนะที่ว่า

ความรู้ระดับทิวฐิติหรือมโนคติที่นั้นบางอย่างอาจเกิดขึ้นได้ด้วยการฟังคนอื่น เช่น คนบางคนฟังเทศน์เรื่องทุกข์แต่ยังไม่เห็นทุกข์ ต่อมาภายหลังได้นำเอาเรื่องทุกข์นั้นไปคิดทบทวนดูอีกที หลังจากคิดทบทวนอยู่หลายวัน มโนคติก็ครบวงจร ความรู้ระดับทิวฐิตินี้เกิดขึ้นในใจ.....มโนคติที่เกิดขึ้นจากการฟัง ท่านเรียกว่า สุตมยปัญญา ^{๕๗}

และ “ความรู้ระดับทิวฐิติบางอย่างก็เกิดจากการคิด มโนคติที่เกิดจากการคิด ท่านเรียก จินตามยปัญญา” ^{๕๘}

จากหลักการนี้อาจสรุปได้ว่า ความรู้ระดับทิวฐิตินี้เกิดขึ้นได้จากแหล่งความรู้ ๒ ทางคือ สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ในพุทธปรัชญา ทิวฐิตินั้นแปลว่า ความเห็น และหมายความรวมถึงความเชื่อ ความเข้าใจตามนัยเหตุผล ^{๕๙} ที่ในปัจจุบันเรียกว่า แนวทัศนะในการมองโลกและชีวิตที่เป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์

^{๕๕} แสง จันทรงาม, พุทธศาสนวิทยา, หน้า ๕.

^{๕๖} พระราชธรรมนิเทศ, ธรรมปริทรรศน์ ๒, หน้า ๑๖.

^{๕๗} ลักษณะวัด ปาละรัตน์, “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?”, หน้า ๒๑๗.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๘.

^{๕๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๗๓๕.

๔. ความรู้ระดับอภิญญา (extrasensory perception) เป็นความรู้อันยิ่งยวด อันเป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากการบำเพ็ญเพียรทางจิต บรรลุรูปฌานและอรุณฌานตามลำดับจนได้สมบัติ ๘ ความรู้นี้อยู่นอกเหนือจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสและไม่ขึ้นอยู่กับกาลและเทศะ (time and space) ความรู้ระดับอภิญญานี้มี ๖ ประการ คือ

๑. อิทธิวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้เช่น สามารถไปในอากาศได้ สามารถเดินบนน้ำได้ แทรกลงไปในดินได้ ผ่านสิ่งกีดขวางต่างๆ มีฝากำแพงได้ เป็นต้น

๒. ทิพโอสถ ความสามารถที่จะฟังเสียงทั้งใกล้และไกลได้

๓. เจโตปริยญาณ การรู้จักกำหนดจิตของผู้อื่น คือ กำหนดด้วยใจของตนแล้ว รู้ได้ซึ่งวาระจิตของผู้อื่นว่าบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองอย่างไร

๔. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ความสามารถในการระลึกชาติได้

๕. ทิพจักขุ ความสามารถมองเห็นด้วยจิตภายในถึงภาพเหตุการณ์ต่างๆ ของมนุษย์และสัตว์ที่กำลังเกิดและกำลังตายเป็นอันมาก

๖. อาสวักขยญาณ ความที่ช่วยให้สิ้นอาสวะกิเลสทั้งปวง^{๕๐} เป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามหลักของสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดญาณความรู้ในอริยสัจทั้ง ๔ ตามลำดับ คือ (๑) สัจจญาณ รู้ว่านั่นทุกข์ นั่นเหตุเกิดแห่งทุกข์ (๒) กิจจญาณ รู้ว่าทุกข์ คือสิ่งที่ควรกำหนดรู้ (๓) กตญาณ คือ รู้ว่าทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ ตนได้กำหนดรู้แล้ว

ความรู้ระดับอภิญญาทั้ง ๖ ประการนี้ ๕ ข้อแรก จัดว่าเป็นโลกียอภิญญา คือ สามัญชนสามารถปฏิบัติให้เกิดได้ตามหลักของสมถกรรมฐาน จนบรรลุฌานทั้ง ๘ ประการ แต่ความรู้ระดับนี้ก็ยังเป็นทั้งสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิก็ได้ ส่วนอาสวักขยญาณข้อที่ ๖ จัดเป็นความรู้ระดับโลกุตระ อภิญญาเป็นความรู้ที่สิ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง เป็นสัมมาทิฐิฝ่ายเดียว เกิดขึ้นได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น รู้ได้เฉพาะตน ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเองไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตนเท่านั้น”^{๕๑}

๕. ความรู้ระดับญาณ (intuitive insight) ความรู้อันเกิดขึ้นจากความเห็นอย่างแจ่มแจ้งตามความเป็นจริงของรูปนาม เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้รู้ญาณที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาสามารถรับรู้ทางจิตได้โดยตรง ประจักษ์แจ้งทุกๆ ส่วน ซึ่งมีความพิเศษมากกว่าความรู้ระดับทิฐิหรือเรียกวิปัสสนาญาณ ๙ อย่าง ตามลำดับ ดังนี้

^{๕๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๖/๓๙๔-๓๙๖.

^{๕๑} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๔๐๗/๔๔๓.

๑. อุทัยัพพยานุสัสสนาญาณ คือ ญาณอันตามเห็นความเกิดและความดับของนามรูป

๒. ภังคานุสัสสนาญาณ คือ ญาณกำหนดรูปความดับของนามรูป

๓. ภยตูปัญฐานญาณ คือ ญาณอันมองเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว

๔. อาทีนนวนุสัสสนาญาณ คือ ญาณอันค้ำนั่งเห็นโทษแห่งสังขาร

๕. นิพพิทานุสัสสนาญาณ คือ ญาณอันค้ำนั่งเห็นสังขารด้วยความเบื่อหน่าย เมื่อมีการพิจารณาเห็นสังขารทั้งหลายทั้งปวง โดยความเป็นโทษ เป็นสิ่งที่น่ากลัว

๖. มุญจិតุกัมมตาญาณ ญาณกำหนดรู้ด้วยความปรารถนาจะพ้นไปจากนามรูป

๗. ปฏิสังขานุสัสสนาญาณ ญาณความรู้กำหนดรู้ด้วยเหตุผล พิจารณาทบทวน เพื่อมองหาวิธี ที่จะเปลื้องตนออกไปอันตราย

๘. สังขารุเปกขาญาณ ญาณกำหนดรู้ด้วยการวางเฉยในสังขาร กล่าวคือ เมื่อพิจารณาเห็นสังขารเป็นภัย มีโทษเลวร้าย น่าเบื่อหน่าย จนใคร่จะหนีให้เป็นที่ไปตามลำดับ จึงเกิดความวางเฉยในสังขารทั้งหลาย

๙. สัจจานุโลมิกญาณ ญาณอันเป็นไปด้วยการอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ แจ่มชัดตามกำลังของญาณทัสสนะนั้น จนกำจัดกิเลสให้สิ้นไปตามกำลังของอริยมรรคญาณที่เกิดขึ้น

๖. ความรู้ระดับตรัสรู้หรือสัมโพธิ (enlightenment) เป็นความรู้ขั้นสูงสุดในพุทธปรัชญา กล่าวคือ การหลุดพ้นจากสภาวะธรรมที่ปรุงแต่งด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ อย่างสิ้นเชิงโดยมีอิสรภาพจากโลกียธรรมขึ้นสู่โลกุตระธรรม โดยอาศัยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ๘ ประการอย่างเคร่งครัดจนเกิดความรู้ระดับญาณอย่างสมบูรณ์ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย การรู้เห็นของเราตามความเป็นจริงครบ ๓ ปรีวัฏ ๑๒ อาการ ในเรื่องอริยสัจ ๔ เหล่านี้ยังไม่บริบูรณ์แจ่มแจ้งตราบใด ตราบนั้นเราก็ปฏิญาณยังไม่ได้ว่าเราได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว”^{๕๒} ความเห็นของพระพุทธองค์ในที่นี้ ก็คือ อริยสัจ ๔ นั่นเอง คือ เห็นทุกข์ เห็นสมุทัย เห็นนิโรธ เห็นมรรคแล้ว ฟังรู้ว่าเป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างแจ่มแจ้ง เป็นสิ่งที่ควรละอย่างเด็ดขาด เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้งประจักษ์ด้วยตนเอง ดังนี้จึงเรียกว่า สัมโพธิญาณ

ความรู้ดังกล่าวแล้ว เราสามารถสรุปความรู้ทั้งหมดออกเป็น ๒ ระดับใหญ่ๆ คือ ความรู้ระดับวิญญาน ระดับสติปัญญา ระดับทิฏฐิ และระดับอภิปัญญา ๕ ข้อข้างต้นนั้น จัดว่าเป็นความรู้สามัญ ลำพังแต่อภิปัญญา ๕ นั้นอาจเป็นสัมมาทิฏฐิก็ได้ แต่ในกรณีทีบุคคลได้อภิปัญญาทั้ง ๖ ข้อ

^{๕๒} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๒-๕๙๕.

อภิปัญญาทั้งหมดจะเป็นสัมมาทิฐิได้ด้วยเหตุผลที่ว่า อภิปัญญาข้อที่ ๖ นี้จะเป็นสิ่งตัดสินว่าอภิปัญญาใน ๑ ถึง ๕ นั้นจะเป็นสัมมาทิฐิหรือไม่ เพราะลัทธิอภิปัญญา ๕ อาจเป็นมิจฉาทิฐิหรือสัมมาทิฐิก็ได้ กล่าวคือ ถ้าผู้ปฏิบัติธรรมยึดถือทรรณะที่เป็นสัมมาทิฐิมาตั้งแต่ต้น ก็ทำให้อภิปัญญาทั้ง ๕ นั้นเป็นสัมมาทิฐิ แต่ถ้าความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติธรรมเป็นมิจฉาทิฐิตั้งแต่ต้น เช่น พวกโยคีที่ถือว่าอัสติหรือตัวตนที่เที่ยงมีนั้น เมื่อโยคีเหล่านั้นได้อภิปัญญา อภิปัญญานั้นก็เป็นมิจฉาทิฐิ และไม่เป็นความรู้แจ้งเห็นจริงหรือเข้าถึงความหลุดพ้นได้ ดังนั้น ความรู้ระดับอภิปัญญา ๕ ข้อ สงเคราะห์เข้าในความรู้อำมัญญ

ส่วนความรู้ในอภิปัญญาข้อที่ ๖ คือ อาสวักขยญาณ ความรู้ระดับญาณ (intuitive insight) และการตรัสรู้หรือสัมโพธิ (enlightenment) เรียกว่า เป็นความรู้ขั้นสูง และได้รับการยอมรับว่าสามารถนำผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงความพ้นทุกข์ได้ เป็นอริยบุคคลได้ พ้นจากวัฏฏะ(การเวียนว่ายตายเกิด) ได้หมดจากกิเลสตัณหา สู่วิษณุกรรมพระอรหันต์ในที่สุด

พุทธธรรม หนังสือที่ขอมรับว่าเป็นเพชรน้ำเอกที่สุดเล่มหนึ่ง ที่รวบรวมหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้แบ่งประเภทความรู้ทางพุทธปรัชญา ได้หลายนัย ดังนี้ ^{๕๓}

๑. จำแนกโดยสภาวะหรือโดยธรรมชาติของความรู้โดยอาศัยการจำแนกตามหลักของขั้น ๕ คือ ความรู้ที่เป็นนามธรรมที่กระจายอยู่ในนามขั้นจำพวกหนึ่ง มี ๓ ขั้น คือ สัจญา วิญญาณ ปัญญา

ก. สัจญา ได้แก่ ความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในสัจญาขั้น ทำหน้าที่หมายรู้อารมณ์และความรู้สึกนึกคิด

ข. วิญญาณ ได้แก่ ความรู้ทั้งหมดที่อยู่ในหมวดวิญญาณขั้น ที่คอยสอดส่องดูการทำกิจกรรมของจิต

ค. ปัญญา ได้แก่ ความรู้หลักในหมวดสังขารขั้น

๒. จำแนกโดยทางการรับรู้ กล่าวคือ อาศัยการรับรู้โดยผ่านอายตนะหรือทวารเป็นหลัก แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ

^{๕๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๔๒.

ก. ความรู้ทางปัญจทวาร คือ เป็นความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ความรู้ที่ได้ทางตา-เห็นรูป ทางหู-ฟังเสียง ทางจมูก-ดมกลิ่น ทางลิ้น-ลิ้มรส ทางกาย-ความรู้สึก สัมผัสทางกาย

ข. ความรู้ทางมโนทวาร คือ ความรู้ทั้งหลายที่เกิดทางใจโดยการนึกคิดตามสภาพของธรรมารมณ์

๓. จำแนกโดยการพัฒนาการทางปัญญาภายในบุคคล โดยอาศัยขอบเขตของการฝึกอบรมพัฒนาการหรือความเจริญแก่กล้าตามลำดับ ดังนี้

ก. สัญญา คือ ความรู้ที่เกิดจากการกำหนดหมาย หรือความจำได้หมายรู้

ข. ทิฎฐิ คือ ความเห็น ความเข้าใจตามหลักการของเหตุและผลแล้วสรุปลงเข้ากับทรรศนะของตน

ค. ญาณ คือ ความรู้ ความหยั่งรู้

๔. จำแนกโดยกิจกรรมและผลงานของมนุษย์ คือ

ก. สุตะ คือ ความรู้ที่ได้จากการฟัง การเล่าเรียน และการถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ข. ทิฎฐิ คือ ความเห็น ทฤษฎี ลัทธิ ความเชื่อถือต่างๆ

ค. ญาณ คือ ความรู้ระดับสูงสุดของปัญญามนุษย์ที่ยังรู้ความจริงตามสภาวะ

การจำแนกความรู้ในพุทธธรรมนั้น จากการศึกษาสรุปได้ว่า ในการจำแนกความรู้ที่แบ่งตามแหล่งความรู้ที่เกิดขึ้นมีปัจจัยหลัก ๒ ประการคือ อายตนะภายในและอายตนะภายนอกเป็นเครื่องรับรู้ ความรู้ที่รู้ตามสภาวะของขันธ์ ๕ คือ สัญญา วิญญาณ ปัญญา เป็นความรู้นามธรรมที่แยกออกจากขันธ์ทั้งหลาย ความรู้ที่ได้จากปัญจทวารและมโนทวาร ความรู้ที่ได้จากการพัฒนาปัญญาอยู่ในขอบเขตของการฝึกอบรมทางสัญญา ทิฎฐิ ญาณ และความรู้อันเป็นจากการปฏิบัติกิจกรรมทางสังคมมนุษย์ ที่ได้รับการฟัง ความคิดเห็น (ทิฎฐิ) ความหยั่งรู้ (ญาณ)

จะเห็นได้ว่า ความรู้ชั้นญาณนั้นข้อที่ ๓ (ค) และ ๔ (ค) ในพุทธปรัชญาให้การยอมรับว่าเป็นความรู้ชั้นสูงหรือขั้นปรมาตม์ สามารถหลุดพ้นจากตัณหา (craving) อวิชชา (ignorance) ความมืดบอด เข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์อันประเสริฐและพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้

สรุปได้ว่า ถ้าจะแบ่งความรู้ในพุทธปรัชญาจะแบ่งได้หลายนัย แต่ถ้าแบ่งประเภทความรู้ตามแหล่งกำเนิดความรู้ ความรู้จะแบ่งได้ ๓ ประเภทคือ

๑) สุตมยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการฟัง

๒) จินตมยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการคิด

๓) ภาวนามยปัญญา ความรู้ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติ ทดสอบด้วยตนเอง

ถ้าแบ่งประเภทความรู้หรือระดับของความจริงเป็นเกณฑ์ก็จะแบ่งได้ ๒ ระดับคือ

๑) ความรู้ระดับสามัญ (worldly knowledge) เป็นความรู้ที่ชาวโลกสมมติกันขึ้นมา เป็นความรู้ที่ถ่ายทอดจากผู้อื่นสืบทอดกันมา อันเป็นการรู้สมมติสัจจะ (conventional truth)

๒) ความรู้ระดับสูง (ultimate knowledge) เป็นความรู้ที่แท้จริง ที่อยู่พ้นจากประสาทสัมผัสธรรมดา อันเป็นการรู้ปรมาตสัจจะ (ultimate truth) ทำให้เข้าใจสภาพความจริงสามารถพ้นจากทุกข์ถึงเป้าหมายที่แท้จริงได้

กล่าวโดยสรุป พุทธปรัชญานั้นได้จำแนกความรู้ออกเป็นหลายระดับ หลายประเภท อาจมีหลายสาเหตุ กฎเกณฑ์ในสมัยนั้นบางอย่างที่ทำให้มีการแบ่งอย่างนั้นเพื่อให้มีการสอดคล้องแล้วแต่จะพิจารณาแง่มุมใดหรือใช้อะไรเป็นมาตรฐานในการแบ่งประเภทของรู้นั้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะแบ่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภท เพื่อให้สอดคล้องกับหลักความรู้ความจริงในพุทธปรัชญาที่แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความรู้ระดับสามัญ และความรู้ระดับสูง

๒.๑.๔ ธรรมชาติของความรู้ (The nature of knowledge)

ลักษณะความรู้ของพุทธปรัชญานั้น จะต้องเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ปราศจากอวิชชา ที่มองเห็นโลกและชีวิตเป็นไปตามสภาวะของความจริง การดำเนินไปโดยไม่เบี่ยงเบนไปจากกฎของธรรมชาติ ย่อมนำไปสู่กระบวนการรับรู้แบบวิวิฏ (หลุดพ้น) เข้าถึงความสิ้นกิเลสและบรรลุปเป้าหมายได้ ดังนั้นผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องที่ว่า “พุทธปรัชญานั้นต้องเป็นปรัชญาที่ตั้งอยู่บนฐาน คือ ปัญญา เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ความจริง จนสิ้นความสงสัย จนเกิดพระพุทธานุชาขึ้นมา”^{๕๔} การพิจารณาความรู้ที่เป็นจริง สืบเนื่องจากหัวข้อที่ผ่านมานั้น เราได้แบ่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภทด้วยกันคือ ความรู้ระดับสามัญ (worldly knowledge) เป็นความรู้ที่ชาวโลกสมมติกันขึ้น และมีการถ่ายทอดจากผู้อื่นสืบทอดกันมา ความรู้ระดับเป็นการรู้ความจริงในระดับสมมติ และความรู้ระดับสูง (ultimate truth) เป็นความรู้ที่แท้จริง ที่อยู่พ้นจากประสาทสัมผัสธรรมดา อันเป็นการรู้ปรมาตสัจจะ (ultimate truth) ทำให้เข้าใจสภาพความจริง สามารถสิ้นจากกิเลส พ้นจากทุกข์ ทำให้เข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงได้ พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับความรู้ประเภทที่สอง เพราะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด

^{๕๔} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ญาณวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ชวนพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๒๔.

ตามทฤษฎีของพุทธปรัชญานั้น สัจธรรม(ความจริง)เป็นสิ่งที่มิได้อยู่ภายนอกโดยอิสระ ด้วยตัวของมันเอง เป็นสิ่งที่มิได้อยู่และดำรงอยู่ตามธรรมดา พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ทรงค้นพบความจริงนั้น แล้วนำมาเปิดเผย แต่ไม่ว่าพระองค์ทรงค้นพบความจริงนั้นหรือไม่ก็ตาม สัจธรรมนั้นก็จะยังคงมีอยู่ เป็นอยู่อย่างนั้น

อย่างไรก็ตาม การที่พุทธปรัชญาถือว่ามีความจริง ๒ ระดับนั้นก็ไม่ได้หมายความว่า ความจริงระดับหนึ่งจะสูงกว่าหรือเหนือกว่าความจริงอีกระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า สิ่งที่เป็นจริงในระดับสมมติสัจจะเป็นเท็จหากถือตามความจริงในระดับปรมาตถ์ เพราะแท้จริงแล้วความจริงทั้ง ๒ ระดับต่างก็เป็นความจริงด้วยกัน ในแง่ของการพูด ในการใช้นั้นเราจะเลือกพูดหรือเลือกใช้ ความหมายในระดับใด

ในการเลือกใช้คำพูดนี้ยอมเชื่อมโยงไปสู่หลักการที่ว่า ความรู้ในลักษณะใดที่มีประโยชน์ (ทางพันธุกรรม) และความรู้ในลักษณะใดที่ไม่เอื้อประโยชน์ ในอภยราชกุมารสูตร มัชฌิมนิกาย พระพุทธองค์ได้ตรัสกับอภยราชกุมารว่า

วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น

วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

ตถาคตรู้วาจาที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าววาจานั้น ข้อนี้ เพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเห็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย^{๕๕}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงถือหลักวาจาจริง มีประโยชน์ และกาลที่เหมาะสมเป็นหลัก สำคัญในการตรัส ในพุทธปรัชญาสัจธรรม (ความจริง)นั้นเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นประโยชน์ในแง่ของการปฏิบัติ คือนำไปสู่เป้าหมายคือความหลุดพ้นได้ แต่ไม่ใช่สิ่งที่เราต้องยึดติดและถือเป็นที่หมาย

^{๕๕} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๘๖/๘๘.

ในอรรถกถาพุทธมุตตม มัชฌิมนิกาย พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นความจริงในข้อนี้โดยอุปมาความจริงกับแพที่ใช้พาข้ามฝั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราแสดงธรรมมีอุปมาด้วยแพ เพื่อต้องการสลัดออก ไม่ใช่เพื่อต้องการจะยึดถือแก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายรู้ถึงธรรมซึ่งเปรียบดุจแพที่เราแสดงแล้ว เธอควรละธรรมทั้งหลาย”^{๕๖}

แพเปรียบเสมือนความรู้หรือธรรมของพระพุทธเจ้าที่ใช้ข้ามฝั่งได้ จากพุทธพจน์นี้ สะท้อนให้เห็นในแง่ของความรู้ที่ว่า ธรรมที่เป็นประโยชน์เท่านั้นที่ทำให้มนุษย์ข้ามถึงฝั่ง (นิพพาน) ได้ ที่เราได้เห็นได้ปฏิบัติแล้วก็ไม่ให้ยึดมั่นในสิ่งที่ตนเองรู้หรือธรรมเหล่านี้ พระพุทธองค์มิได้ตรัสสิ่งทั้งหลายเพียงเพื่อสนองความอยากรู้ อยากรู้อยากเห็นตามสติปัญญาของมนุษย์เลย ให้มองในแง่ที่ว่า ความรู้หรือธรรมนี้ เป็นประโยชน์ในแง่ที่เชื่อมโยงทำให้เราเข้าถึงเป้าหมายคือความสิ้นกิเลสหรือบรรลุเป้าหมายสูงสุด เพราะธรรมะของพระพุทธเจ้าตรัสนั้นมีมาก ดังนั้นควรเลือกปฏิบัติ

ความรู้ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้นั้นมีมากซึ่งมีความสอดคล้องกับพระพุทธองค์ทรงเปรียบธรรมะกับใบไม้ในกำมือ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายคิดเห็นประการใด อันไหนจะมากกว่ากัน ใบไม้ ๑-๓ ใบในมือของตถาคตนี้ หรือใบไม้ในป่าโน้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ใบไม้ในพระหัตถ์ของพระองค์น้อยอย่างยิ่ง แต่ว่าใบไม้ทั้งหลายในป่าสีเขียวมีมากมายกว่า

ภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกัน ในบรรดาสิ่งที่ตถาคตได้รู้แล้วนั้น ตถาคตได้บอกแก่เธอทั้งหลายเพียงเล็กน้อยเท่านั้น สิ่งที่ตถาคตไม่ได้บอกแก่เธอทั้งหลายนั้นมีอีกมากมาย และเพราะเหตุใดเล่าตถาคตจึงไม่ได้บอกสิ่งทั้งหลายแก่พวกเธอ เพราะว่าข้อนั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน (nirvana) นั่นแหละ คือเหตุผลที่ว่าทำไมตถาคตจึงไม่บอกสิ่งเหล่านั้นแก่เธอทั้งหลาย”^{๕๗}

ความรู้ที่ไม่เป็นเพื่อนิพพาน คือ ความรู้อภิปรายหรือปัญหาเชิงปรัชญา ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มัชฌิมนิกายว่า

โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตไม่เกิดอีก

^{๕๖} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๒๔๐/๒๕๖.

^{๕๗} พระดร.ดับบลิว ราหุล, พระพุทธเจ้าสอนอะไร, แปลโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓. ; ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

หลังจากตายแล้วตถาคตเกิดเกิดอีกและไม่เกิดอีก หลังจากตายแล้วตถาคตจะไม่เกิดอีกก็ไม่ใช้
จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่^{๕๘}

จะเห็นได้ว่า ความรู้ที่พระพุทธเจ้าในตรัสรู้นั้นมีมาก มีทั้งความรู้ที่เป็นประโยชน์(หลุดพ้น
จากทุกข์) และไม่เป็นประโยชน์ ดังที่พระองค์อุปมาเหมือนกับใบไม้ในกำมือ ความรู้ที่เป็นไปเพื่อ
ความหลุดพ้นจากความทุกข์มีอยู่เพียงน้อยนิดเท่านั้น และมีประโยชน์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรปฏิบัติตาม
อย่างยิ่งเพื่อให้เข้าถึงความสิ้นกิเลสและเป็นเพื่อบรรลุนิพพาน

ในส่วนของพระพุทธองค์ไม่ทรงตอบปัญหาเชิงปรัชญา (อภยากตปัญหา) ที่ว่า โลกเที่ยง โลก
ไม่เที่ยง ฯลฯ “เนื่องจากว่าความรู้เหล่านั้นนั้นไม่มีประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความ
คลายกำหนัด และที่สำคัญไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้และเพื่อนิพพาน”^{๕๙} และความรู้ไม่เป็นไปเพื่อความ
ดับทุกข์ พระองค์ตรัสว่า “ ผู้ถามปัญหานี้ เหมือนบุคคลผู้ถูกศรอาบยาพิษ มัวแต่ถามถึงชนิดและ
บุคคลผู้ทำศร ผู้ถูกศรก็ตายเปล่า”^{๖๐} เพราะการตอบปัญหาเชิงปรัชญานี้ เป็นการตอบด้วยหลักการ
อ้างอิงด้วยเหตุผล จึงไม่อาจหาข้อสรุปได้ เพราะไม่มีเหตุผลเพียงในการตอบ และเป็นการเสียเวลา
อาจมีข้อโต้แย้งที่ไม่มีข้อสิ้นสุด

ในคัมภีร์อภินันปิปปิกา^{๖๑} ได้รวบรวมศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับความรู้ในพุทธปรัชญาไว้รวมกัน
มี ๒๒ ศัพท์ คือ ธี (ปัญญาทรงไว้ซึ่งประโยชน์) ปัญญา (ความรู้ทั่ว) พุทธิ(ปัญญาเครื่องรู้) เมธา
(ปัญญาเครื่องกำจัด) มติ(ความคิด ความเห็น) มุติ(ความเข้าใจ) ภูริ(ปัญญากว้างขวาง) มันทา
(ความรู้ในคัมภีร์) ปัญญานะ ความหมายเหมือนคำว่า ปัญญา แต่รูปศัพท์แปลกกัน ญาณะ คำนี้
รวมกับคำที่สสนะ หมายถึง การรู้ไตรลักษณ์ หรือความรู้ที่เกิดจากสมาธิ เช่น ทิพพจักขุ วิชา
(หมายถึงความรู้ ๓ ประเภท คือ ๑) พระเวท ๒) สิปปะหรือศิลปศาสตร์ ๓) ความรู้ที่เกิดจากสมาธิ
และความรู้แบบพุทธิ) โยนิ (ความรู้เกิดจากการเข้าถึงสาเหตุ มักใช้ร่วมกับมนสิการ เป็นโยนิโส
มนสิการ ได้แก่ การเข้าใจสาเหตุปฏิภาณ (ความแตกฉาน) วิปัสสนา(ปัญญาเห็นไตรลักษณ์)
สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นถูกต้อง) วิมังสา (ปัญญาเลือกเฟ้น) สัมปชัญญะ (ความรอบคอบ) เนปกะ

^{๕๘} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

^{๕๙} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๘/๑๔๑.

^{๖๐} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๗-๑๓๙.

^{๖๑} ตีรี นาคประทีป, บาลีอภินันปิปปิกาพร้อมทั้งสุจิ, (พระนคร : โรงพิมพ์ไท, ๒๕๖๕), คาถาที่
๑๒๕-๑๕๔, หน้า ๒๔.

(ปัญญาวิชาตน) เวทนา (การรู้อารมณ์) ตักกะ วิตักกะและสังกัปปะ (ทั้ง ๓ มีอรรถเหมือนกัน คือ ความคิด)

คำศัพท์ต่างๆ ที่กล่าวมานี้ ปรากฏอยู่ในคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาทั่วไป เช่นพระไตรปิฎกและอรรถกถา การนำไปใช้ต้องตีความหมายที่เจาะจงลงไปในเรื่องนั้นๆ ความหมาย เนื้อหา การทำความเข้าใจ ก็จะมี ความซาบซึ้งลึกซึ้ง จุดเด่นที่แตกต่างกันไป แต่คำศัพท์เหล่านั้นเมื่อสรุปลงแล้วก็คือ ความรู้ในพุทธปรัชญา

ปัญญา หรือ ความรู้มีลักษณะแตกต่างกันที่ความหมายกว้าง แคบ ลึกซึ้ง แต่เท่าที่ทราบหน้าที่ของปัญญาคือ รู้เข้าใจลักษณะความเป็นไปต่างๆ กัน อาศัยปัญญานั้นในการดำรงชีวิต สร้างความสมปรารถนาทั้งผู้มีปัญญาและผู้อาศัยอานุภาพของปัญญา แต่ลักษณะของปัญญาในทรรคนะของพุทธปรัชญาจะต้องมีลักษณะสำคัญสามารถตัดอวิชชา ตัณหา อุปาทานให้ขาดสิ้นไปและมีลักษณะสว่างชัด รู้ชัด เมื่อปัญญาเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ย่อมกำจัดความมืดคืออวิชชา ทำให้สว่างโพล่งปรากฏขึ้นย่อมรู้เห็นอริยสัจตามความเป็นจริง เปรียบเสมือนไฟที่ส่องไปในความมืดให้เกิดแสงสว่าง ทำให้เห็นสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ตามความเป็นจริง วิญญานความรู้อารมณ์ที่ผ่านเข้ามาทางอายตนะภายในทั้งหลาย สัญญาความจำได้หมายรู้ และปัญญาความรอบรู้ รู้ทั่วพร้อมสรรพสิ่งทั้งหลาย การทำงานของ วิญญาน สัญญาปัญญา ทำหน้าที่ร่วมกัน อาศัยซึ่งกันและกัน แต่ทำหน้าที่คนละอย่าง เป็นธรรมที่มีความละเอียดอ่อนมาก ยากต่อการจำแนก

พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน ผู้ที่จะนำตนให้เข้าถึงสภาวะนี้ได้ต้องอาศัยการบำเพ็ญสั่งสมบารมีอย่างยิ่งใหญ่มานานอย่างเช่น พระพุทธเจ้า เป็นต้น บารมีที่สำคัญคือปัญญาบารมี ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “นรชนผู้มีปัญญา เห็นภัยในสงสารวัฏ ดำรงอยู่ในศีลแล้ว เจริญจิตและปัญญา มีความเพียร มีปัญญาเป็นเครื่องบริหารนั้น พึงแก้ความยุ่งนี้ได้ ”^{๒๒} ปัญญาเป็นเครื่องบริหารคือปัญญาที่บุคคลรู้ชัดนั้นคือ ก็รู้ชัดว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฉะนั้น จึงตรัสเรียกว่า “เป็นบุคคลผู้มีปัญญา”^{๒๓} ดังในพระไตรปิฎกอรรถกถาว่า ที่ชื่อว่า “ปัญญา ก็เพราะอรรถว่า รู้ชัด”^{๒๔} จะเห็นได้ว่าถ้าบุคคลปฏิบัติธรรมด้วยปัญญาแล้วรู้แจ้งในทุกข์สามารถเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดได้ สรุปได้ว่า ผู้ที่นำตนเข้าไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลหรือเข้าถึง

^{๒๒} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๒๓/๒๗.

^{๒๓} ม. ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๐, ๓๘๖/๓๓๓, ๒๔๙.

^{๒๔} พ. ปฏิ. (ไทย) ๓๑/๙๒/๑๕๓.

จุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพานจะต้องเจริญปัญญา ปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา

พุทธปรัชญามีคำสอนที่โดดเด่น และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เน้นการพัฒนาปัญญาเป็นหลัก ซึ่งเป็นการสอนที่พัฒนาความรู้ กล่าวคือ การส่งเสริมปัญญา เน้นที่ตัวบุคคลเป็นหลัก มีระบบการสอนให้มีความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง เพราะพุทธปรัชญาสอนให้พึ่งตัวเองเท่านั้น สิ่งอื่นนอกเหนือจากตัวบุคคลไม่สามารถช่วยให้พ้นจากความทุกข์ได้ การรู้แจ้งด้วยตนเอง แสวงหาปัญญาด้วยตนเอง ผู้อื่นเป็นแค่ผู้ชี้แนะเท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ธมฺโม สฺนฺทฺธิญฺญูสิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอบนฺยิโก ปจฺจุตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ. แปลว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาไว้ในตน อันวิญญูชนพึงรู้”^{๖๕} อาจกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาให้อิสระแก่ตัวบุคคลอย่างมาก ในการเข้ามาศึกษาทดลองปฏิบัติ ให้ประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง ไปสู่หลักความจริง(สัจธรรม)พิสุจน์ ด้วยประสบการณ์ของตนเอง ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีความแตกต่างจากแนวคิดอื่นหรือศาสนาอื่นอย่างสิ้นเชิง

การแสวงหาความรู้ในพุทธปรัชญา มิใช่แสวงหาเพื่อสนองความอยากรู้หรือเพื่อสร้างทฤษฎีความรู้ของตัวเองขึ้นมา แต่เป็นการแสวงหาความรู้ที่มุ่งเข้าถึง (สัจธรรม) ความจริงของชีวิต ที่ต้องการหลุดพ้นจากปวงแห่งทุกข์ ให้เกิดวิชาวินัยเป็นปัจจัยให้หลุดพ้นดังกล่าวแล้ว ความรู้ที่แท้จริงที่จะทำลายอวิชชาได้ จะต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักของมรรค ๘ สรุปลงได้ในไตรสิกขา ๓ ประการคือ ต้องมีศีลสิกขา สิกขาคือ ศีลอันยิ่ง กล่าวคือ การเรียนรู้เบื้องต้น โดยฝึกหัดปฏิบัติรักษามารยาททางกายและทางวาจาให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย ปราศจากโทษปฏิบัติตามกฎ และข้อบังคับต่างๆ มีอธิจิตตสิกขา คือ การเรียนรู้ในลำดับต่อมา โดยฝึกหัดรักษาจิตให้อยู่ในอำนาจให้แน่น ปลอดภัยควรแก่การงานไม่ฟุ้งซ่าน ซึ่งเป็นฐานในการพัฒนาปัญญาในขั้นต่อไป อธิปัญญาสิกขา ฝึกหัดใช้ปัญญารอบรู้ ในสภาวะธรรมอันเป็นไปด้วยความเป็นเหตุเป็นผลแห่งกันและกัน ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยสิ้นเชิง คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”^{๖๖}

^{๖๕} ม. ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๓-๖๔.

^{๖๖} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๖/๑๓๔.

พระพุทธพจน์ดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า ไตรสิกขา คือหลักการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ทำให้ชีวิตดำเนินไปตามมรรค ทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เกิดการเรียนรู้พัฒนาตน คือ สิกขา มรรคกับสิกขาจึงประสานเป็นอันเดียวกัน ดำเนินก้าวไปสู่จุดหมาย โดยกำจัดสมุทัยให้หมดไปเรื่อยๆ อวิชชาน้อยลงไปปัญญาเพิ่มขึ้น ดำเนินชีวิตด้วยปัญญาทุกข์ก็จะน้อยลงไป สุขก็จะมากขึ้นตามลำดับ ในที่สุดพอสมุทัยหมด ทุกข์หมด ก็บรรลุจุดหมายเป็นนิโรธ (ความดับทุกข์) ได้โดยสมบูรณ์ความรู้ที่เกิดขึ้นหลังจากปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานี้ เป็นความรู้ระดับญาณขั้นสูงสุดในพุทธปรัชญา ความรู้ที่สมบูรณ์ที่สุดนี้ เรียกว่า “โพธิญาณ” หรือญาณหยั่งรู้อริยสัจว่าตนพ้นจากสภาวะธรรมฝ่ายสังขตะ เรียกว่า วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นความหลุดพ้นด้วยการเห็นแจ้งตามความเป็นจริง สามารถทำลายอวิชชาที่ห่อหุ้มปิดกั้นอยู่ให้สิ้นไป เมื่อบรรลุโลกุตตรธรรมแล้ว ก็รู้ว่าตนได้อยู่พร้อมจรรยับริบรอบแล้ว กิจที่พึงกระทำทุกอย่างได้กระทำเสร็จแล้ว

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีระบบความรู้หลายระดับ แต่เป้าหมายของความรู้ที่แท้จริงอยู่ที่การดับทุกข์ ดับอวิชชาคือความไม่รู้ ทำให้วิชชาเกิดขึ้นจากความไม่รู้ไปสู่ความรู้ตามสภาพความเป็นจริงแล้วจิตของมนุษย์เริ่มจากความไม่รู้เต็มไปด้วยกิเลส เราต้องผ่านการสะสมความรู้ไปสู่การรู้หรือการมีปัญญา โดยมีเงื่อนไขว่า “การเรียนรู้จะต้องผ่านการพิจารณาเล็งระดมและทอนความเท็จกับความผิดออกเสียก่อนด้วย ความรู้อันเป็นความจริงจึงจะถูกรับรู้ไว้ได้” ^{๖๗} อาจกล่าวได้ว่า ศักยภาพความเป็นมนุษย์มีอิสระ ที่จะทำตนให้หลุดพ้นจากพันธนาการแห่งทุกข์ ทำตนเองให้ถึงพร้อมด้วยบริสุทธิผ่องใสได้ ขอเพียงให้ความสนใจจริง ปฏิบัติสม่ำเสมอมีสติปัญญาควบคุมตลอดเวลา ดังพระพุทธตรัสไว้ว่า “บุคคลย่อมล่วงทุกข์ได้ด้วยความเพียร ย่อมบริสุทธิได้ด้วยปัญญา” ^{๖๘} จากพุทธพจน์อาจกล่าวได้ว่า พุทธปรัชญาให้ความสำคัญในแง่เกี่ยวกับตัวบุคคลมาก ดังนั้น การพัฒนาปัญญาจึงเริ่มพัฒนาที่ตัวบุคคลให้มีศักยภาพจนสามารถเข้าถึงขั้นการตรัสรู้ได้

๒.๑.๕ เกณฑ์การตัดสินความรู้ (The judgement of knowledge)

ความรู้ในพุทธปรัชญามีหลายระดับดังกล่าว การที่จะสรุปว่า ความรู้ระดับใดถูกต้องตามทรรคนะของพุทธปรัชญาต้องดูตรงจุดประสงค์ของความรู้ในพุทธปรัชญา จุดหมายสูงสุดของความรู้ คือ การรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะที่เป็นอยู่ กล่าวคือ การรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ ประการได้แก่ การรู้ทุกข์ การรู้สาเหตุแห่งทุกข์ การรู้จักดับทุกข์ และรู้วิธีปฏิบัติเพื่อพ้นจากทุกข์ การรู้แจ้งแทงตลอดดังกล่าวทำ

^{๖๗} สมัคร บุราวาศ, **ปัญญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

^{๖๘} ชู. สุ. (ไทย) ๒๕/๑๘๖/๕๔๔.

ให้บุคคลหลุดพ้นจากความทุกข์ พ้นจากวัฏฏะวงวนแห่งกิเลสทั้งหลาย เมื่อความรู้มีเป้าหมายคือ หลุดพ้นจากทุกข์ จะทราบได้อย่างไรว่า ความรู้แบบใดเป็นความรู้ที่ถูกต้องตามพระคัมภีร์พุทธปรัชญา เนื่องจากความรู้ในโลกนี้มีมากมายหลายประการ หลายสำนัก หลายลัทธิ ต่างก็มีความเห็นว่าเป็น พระคัมภีร์ ความคิด ความรู้ของตนเองถูกต้อง การที่จะยอมรับความรู้ของผู้อื่นจะต้องยึดหลักการและ เหตุผล พุทธปรัชญามีหลักเกณฑ์ที่จะตรวจสอบความรู้ พระสูตรที่สามารถนำมาตัดสินความรู้ได้ คือ กาลามสูตร ซึ่งมีเนื้อหาดังนี้

ชาวกาลามะแห่งนครเกสปุตตะ เป็นกลุ่มสาธารณรัฐในสมัยพุทธกาลเกิดความสงสัยเกี่ยวกับความเชื่อเพราะสมณพราหมณ์ หลายคนได้แสดงความรู้ในลัทธิของตนให้ชาวกาลามะฟัง แต่ละคนก็มีความคิดเห็นของตน แล้วก็บอกว่าลัทธิของตนดีกว่าของผู้อื่น ชาวกาลามะได้เกิดความสงสัยไม่รู้ว่าเชื่อใครจึงชวนกันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า และทูลถามว่า มีหลักเกณฑ์อะไรที่ใช้นำมาตัดสินความถูกต้องผิดในทฤษฎีต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลัก ๑๐ ประการ เพื่อขจัดความสงสัยดังต่อไปนี้

๑. มา อนุสฺสเวน อย่าปลงใจเชื่อด้วยฟังตามกันมา
๒. มา ปรมุปราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบกัน
๓. มา อิติกิราย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมุททาเนน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกุกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (ความคิด)
๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান
๗. มา อาการปริวิตกฺเคน อย่าปลงใจเชื่อด้วยการตรึกตรองตามแนวเหตุผล
๘. มา ทิฎฐินิซุฆานกฺขนุตฺติยา อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีของตน
๙. มา ภพฺพुरुปตฺตาย อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
๑๐. มา สมณฺโน โน ครุติ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา

เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนติเตียน ธรรมเหล่านี้ยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้วจะเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความทุกข์ เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงละเสีย ฯลฯ เมื่อใดที่ท่านทั้งหลายรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ยึดถือปฏิบัติถึงที่แล้ว จะ เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายพึงถือปฏิบัติบำเพ็ญธรรมเหล่านั้น ^{๖๙}

^{๖๙} อจ. ตัก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๖๐.

จากการพิจารณาพระสูตร จะเห็นได้ว่า หลักการที่พระพุทธเจ้าใช้ตัดสินความรู้นั้นอาจแบ่งได้เป็น ๒ แนวทาง แนวทางที่ ๑ พระพุทธเจ้าสอนอย่าปลงใจเชื่อในหลักของกาลามสูตร แนวทางที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงสนับสนุนให้เชื่อแต่ต้องมีการทดลองปฏิบัติให้ ใคร่ครวญด้วยสติปัญญาและมีเหตุผลก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อสิ่งนั้น หลักของกาลามสูตร ถ้าแบ่งความรู้ตามทางที่เกิดขึ้นจะจัดกลุ่มได้ดังนี้ ข้อที่ ๑-๔ และข้อที่ ๑๐ เป็นความรู้ที่ได้รับโดยการถ่ายทอดจากผู้อื่นเป็นปัจจัยภายนอก จัดเป็นสุตมยปัญญา ส่วนข้อที่ ๕-๙ เป็นความรู้ที่ได้รับโดยการใช้เหตุผล การคิดวิเคราะห์เชิงตรรกะ จัดเป็นจินตามยปัญญา สำหรับการปฏิบัติทดลองลงมือด้วยตนเองจัดเป็นภาวนามยปัญญา

สมภาร พรหมตา^{๓๐} ได้จัดกลุ่มของกาลามสูตรตามแหล่งที่มาของความรู้จัดไว้เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. กลุ่มประเพณีและเสียงของคนส่วนใหญ่ (ข้อ ๑-๓)
๒. คัมภีร์และบุคคลที่น่าเชื่อถือ (ข้อ ๔ และ ๑๐)
๓. การคิดด้วยกระบวนการวิธีต่างๆ (ข้อที่ ๕-๙) ซึ่งแยกประเภทเป็น
 - ๓.๑ คิดด้วยกระบวนการวิธีแบบนิรนัย (ข้อ ๕)
 - ๓.๒ คิดด้วยกระบวนการวิธีแบบอุปนัย (ข้อ ๖)
 - ๓.๓ คิดด้วยกระบวนการวิธีแบบนิรนัยและอุปนัยผสมกัน (ข้อ ๗-๙)

ตามการแบ่งแหล่งที่มาของความรู้ของอาจารย์สมภาร มีความสอดคล้องกันกับที่จัดไว้ดังกล่าวคือ กลุ่มที่ ๑ และ ๒ จัดเป็นสุตมยปัญญา ส่วนกลุ่มที่ ๓ จัดเป็นจินตามยปัญญา สังเกตได้ว่าความรู้ทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าวไม่มีประสาทสัมผัสอยู่เลย ซึ่งในทางปรัชญาถือว่าเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง มีผู้รู้หลายท่านตีความว่า กาลามสูตรชี้ว่าพระองค์ทรงมีทฤษฎีความรู้แบบประจักษ์นิยม ก็เพราะบรรดาแหล่งความรู้ทั้งหมดที่ยกมาแล้วเตือนให้เราพิจารณาโดยตั้งข้อสงสัย อย่าเพิ่งด่วนเชื่อถือ เนื่องจากไม่มีประสาทสัมผัสรวมอยู่ด้วยเลย นี่อาจหมายความว่า พระองค์ทรงเห็นว่าประสาทสัมผัสเป็นแหล่งความรู้ที่เชื่อถือได้ จึงไม่ทรงแนะนำรวมไว้ในบรรดาสิ่งที่ทรงชี้ให้เราสอบสวนเหล่านี้

การอ้างว่า สิ่งนี้จริงเพราะมีการยึดถือกันมายาวนานหลายชั่วอายุคนก็ดี การอ้างว่าสิ่งนี้จริงและถูกต้อง เพราะคนส่วนใหญ่เชื่ออย่างนั้นก็ดี แต่พระพุทธเจ้าสอนอย่าเพิ่งด่วนเชื่อถ้าไม่ได้มี

^{๓๐} สมภาร พรหมตา, “พุทธปรัชญา” มนุษย์, สังคม และปัญหาจริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๓๘.

การพิสูจน์ทดลอง เพราะความเชื่อเหล่านี้ อาจทำให้ม่งาย สับสนเข้าใจผิด นำไปสู่การปฏิบัติที่ผิด
แปลกไปได้ หลักการของกาลามสูตรจะด่วนสรุปว่าผิด-ไม่ผิด หรือถูกต้อง-ไม่ได้อีก แต่สอนให้เราใช้
สติปัญญาพิจารณา ก่อน การจะยอมรับสิ่งใด สิ่งนั้นเป็นความรู้ที่ถูกต้องเป็นจริงต้องใช้สติปัญญา
กำกับ ต้องมีการพิสูจน์ให้ชัดเจนแจ่มแจ้งด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้ามีลักษณะ
พิเศษ คือ เป็นเอหิภัสสิกโก แปลว่า เคารพให้เข้ามาดู แต่ไม่ได้ให้เข้ามาเชื่อ^{๓๑}

จากกาลามสูตร ผู้วิจัยเห็นว่า ยังไม่ถือว่าเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความรู้ได้ว่าถูกหรือผิด
เป็นเพียงการให้หลักการแนวทางในการคิดวิเคราะห์หรือใคร่ครวญว่า ความรู้นั้นสมควรที่จะเชื่อตาม
หรือไม่ แต่ถ้าจะนำมาเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ ก็คงทำได้เพียงความรู้ที่ได้รับทางสุตมยปัญญา
และจินตามยปัญญาเท่านั้น

ข้อความในกาลามสูตร ไม่ได้แสดงว่า พระพุทธเจ้าไม่ยอมรับความรู้ที่เป็นศัพท
ประมาณและอนุมาณประมาณ เพียงแต่พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความรู้จากแหล่งทั้งสองนั้น ควร
ได้รับการตรวจสอบยืนยันประสบการณ์ตรงหรือประจักษ์ประมาณ

จากเนื้อความกาลามสูตรสามารถวิเคราะห์ได้ ๓ แนวทางด้วยกันคือ

๑. กาลามสูตรให้วิธีการเชื่อมีใช้เพียงเนื้อหาของความเชื่อ กล่าวคือ กาลามสูตรมิได้
บอกว่าควรเชื่ออะไร? แต่บอกว่า ควรเชื่ออย่างไร โดยใช้หลักการว่า ควรเชื่อเมื่อใด และเมื่อใดไม่ควร
เชื่อ ดังนั้น วิธีการยอมสำคัญกว่า ถ้าเรามีหลัก เราสามารถประยุกต์ได้ทุกกรณี

๒. กาลามสูตรเน้นการทดสอบและปฏิบัติ กล่าวคือ หลักทั้ง ๑๐ ข้อ มิได้บอกว่าแหล่ง
ความเชื่อทั้ง ๑๐ แหล่งนั้นผิด แต่เพียงให้สติว่าอย่าเพิ่งเชื่อเพราะหลัก ๑๐ ข้อนั้น ต้องนำมาปฏิบัติ
ก่อนจึงค่อยเชื่อ เช่น มีตำราอยู่ ๒ เล่ม สอนเรื่องเดียวกัน แต่มีเนื้อหาแตกต่างกัน อย่าเพิ่งเชื่อเล่มใด
เมื่อมีการทดลองปฏิบัติแล้วอันไหนให้ผลที่ถูกต้องจึงเชื่ออันนั้น

๓. กาลามสูตรสอนให้เป็นคนใจกว้าง พระพุทธเจ้าไม่ได้สอนว่า คำสอนของพระองค์
ถูกต้อง ของคนอื่นผิดหรือของพระองค์ผิดของคนอื่นถูก แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาทดลองปฏิบัติ
หรือทดสอบ นี่คือ ใจกว้างของพระพุทธศาสนา เพราะสังฆกรรมมีอยู่ตามธรรมชาติมิได้เป็นของ
ส่วนตัว

^{๓๑} พระดร.ดับบลิว ราหุล, พระพุทธเจ้าสอนอะไร, แปลโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ, หน้า ๒๗.

อภินนทสูตร มัชฌิมนิคาย ^{๗๒} พระพุทธเจ้าได้จาริกไปแคว้นโกศล ได้ทรงตรัสถึงข้อที่ควรปฏิบัติและข้อที่ไม่ควรปฏิบัติแก่ชาวบ้านสาละว่า

สมณพราหมณ์พวกใดมีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอบปาดิกะ สัตว์ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก ถ้ามีความเห็นอย่างนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นทางแห่งการปฏิบัติผิดที่นำตนไปสู่อบาย และเกิดกรรมชั่ว ทั้งทางกาย (กายทุจริต) ทางวาจา (วจีทุจริต) และทางใจ (มโนทุจริต) เป็นไปแห่งความเสื่อม ความเห็นอย่างนี้ เป็นความเห็นที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ ไม่เป็นไปเพื่อประกอบด้วยปัญญา

การปฏิบัติหรือการเชื่ออย่างนี้เป็นไปเพื่อสร้างอกุศล(กรรมชั่ว) ให้เกิดขึ้น การประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพราะเหตุใด กล่าวคือ สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองไม่เห็นโทษ มีความต่ำทราม ความเศร้าหมองแห่งอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) ไม่เห็นประโยชน์ของการบวช อันเป็นธรรมฝ่ายดี ดังนั้น จึงไม่ควรปฏิบัติสิ่งเหล่านี้

ความเชื่อที่ว่า โลกหน้าไม่มี ความเห็นเช่นนี้เป็นการเห็นผิด ผู้นี้ย่อมทำตนให้เป็นข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า สิ่งนี้นำไปสู่อบาย เห็นผิดเป็นชอบ การกระทำหรือการประกอบสิ่งต่าง ๆ เป็นไปด้วยมิจฉาทิฏฐิ เกิดโทษฝ่ายเดียว หาประโยชน์มิได้ การเชื่อมโยงไปสู่สิ่งอื่น ๆ ต่อไป การกระทำประกอบด้วยกรรมชั่ว ผิดศีลข้อวัตรปฏิบัติ ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกัปปะ มิจฉาวาจา สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นข้าศึกต่อพระอริยะ ปฏิบัติไม่เห็นความจริงแท้ เพราะมีมิจฉาทิฏฐิยึดมั่นในการกระทำ

ดูก่อนพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุรุษเป็นผู้รู้แจ้ง ย่อมเห็นตามความเป็นจริงว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การบูชาแล้วมีผล ฯลฯ โลกหน้ามีอยู่จริง บุคคลนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าสู่สุคติ โลกสวรรค์.....ถ้าโลกหน้าอย่าได้มีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะเป็นจริงเมื่อเป็นอย่างนั้น บุรุษคนนี้ ก็ย่อมได้รับคำสรรเสริญจากวิญญูชน (ผู้รู้) ว่าเป็นบุรุษบุคคลมีศีล เป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นอัครธิกวาหะ ถ้าโลกหน้ามีจริง ความยึดถือการปฏิบัติเกิดขึ้น ย่อมมีประโยชน์แก่โลกทั้งสอง คือ ในโลกนี้และโลกหน้า กล่าวคือ ในปัจจุบัน วิญญูชนสรรเสริญ เมื่อตายไป ก็เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะยึดถือสิ่งที่เป็นประโยชน์ กระทำด้วยความเห็นถูกต้อง ผลของการกระทำจึงเป็นไปเพื่อละเหตุเกิดแห่งกรรมชั่วนั้นเอง

^{๗๒} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๙๒-๙๖/๙๕-๑๐๐.

ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินความรู้ในขั้นนี้ อภินนทสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัส เพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งใดที่บุคคลปฏิบัติหรือกระทำแล้ว เกิดผลคือความดี เป็นสัมมาทิฐิ และเป็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นำไปสู่ความสุขคติ โลกสวรรค์ เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ผู้รู้สรรเสริญว่า เป็นสิ่งที่ดี เหมาะสม ถูกต้อง ควรปฏิบัติให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

แต่ถ้าในทางตรงกันข้าม ถ้าสิ่งใดบุคคลปฏิบัติหรือกระทำแล้ว ผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่ความหายนะ เป็นมิชฌาทิฐิ มีความเศร้าหมองเป็นนิตย์ ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในโลกหน้า) นำไปสู่อบายแล้ว ก็ไม่ควรเชื่อ และยึดถือนำมาปฏิบัติ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่สร้างความเจริญ

ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สังยุตตนิกาย^{๓๓} ก็เป็นอีกเกณฑ์หนึ่งที่ใช้ตัดสินความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อพิสูจน์ความตรัสรู้ของพระองค์ว่า

ถ้าพระญาณทั้ง ๓ ที่บังเกิดขึ้นในอริยสัจทั้ง ๔ มีวน ๓ มีอาการ ๑๒ ของพระองค์ไม่บริสุทธิ์หมดจดเพียงใด พระองค์จะไม่ปฏิญาณว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงนั้น แต่เพราะว่าญาณทั้ง ๓ ที่เกิดขึ้นในอริยสัจ ๔ มีวน ๓ มีอาการ ๑๒ ของพระองค์บริสุทธิ์หมดจดอย่างแท้จริง พระองค์จึงได้ปฏิญาณสถานะว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ในบรรดาญาณ ๓ นี้ กิจญาณเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญเกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ที่ใช้เป็นหลักเกณฑ์สำหรับวัดความตรัสรู้^{๓๔} กล่าวคือ เมื่อใดรู้ริยสัจ ๔ แต่ละอย่างด้วยญาณครบทั้งสาม (รวมทั้งหมด ๑๒ อาการ) แล้ว เมื่อนั้น จึงจะชื่อว่า รู้ริยสัจหรือเป็นผู้ตรัสรู้ (elighntment)

ญาณ ๓ นั้น เรียกชื่อเต็มว่า ญาณทัสนะ อันมีปริวัฏ ๓ ที่หมายถึงความหยั่งรู้หยั่งเห็นครบ ๓ รอบ กล่าวคือ

๑) สัจญาณ หยั่งรู้สัจจะ คือความหยั่งรู้ริยสัจ ๔ แต่ละอย่างตามที่เห็น ๆ ว่านี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา หรือว่า ทุกข์คืออย่างนี้ ๆ เหตุแห่งทุกข์คืออย่างนี้ ๆ ภาวะดับทุกข์คืออย่างนี้ ๆ ทางแก้ไขดับทุกข์คืออย่างนี้ ๆ

๒) กิจญาณ หยั่งรู้สัจจะ คือความหยั่งรู้หน้าที่ ที่จะต้องทำต่ออริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ สมุทัยควรละเสีย เป็นต้น

^{๓๓} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๔-๕๙๕.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๙๐๓.

๓) กตญาณ หยั่งรู้การอันตนทำแล้ว คือ ความหยั่งรู้ว่ากิจอันจะต้องทำให้อรยัสจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำสำเร็จแล้ว คือรู้ว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ ก็ได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยควรละ ก็ได้ละแล้ว นิโรธควรทำให้แจ้ง ก็ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว มรรคควรปฏิบัติ ก็ได้ปฏิบัติแล้ว

ปฏิวัฏ หรือวนรอบ ๓ นี้ เป็นไปเพื่ออรยัสจ ๔ ครบทุกข้อ จึงรวมเป็น ๑๒ ญาณทัศนะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีอาการ ๑๒ คือ ๑๒ รายการ พระพุทธเจ้าทรงมีญาณทัศนะตามเป็นจริงใน อรยัสจ ๔ ครบปฏิวัฏ ๓ มีอาการ ๑๒ คือ ได้ความรู้แจ้งครบ ๑๒ รายการแล้ว จึงปฏิญาณพระองค์ได้ว่า ทรงบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

การตรัสรู้ หรือการบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ นั้น จัดว่าเป็นความรู้ขั้นสูงในพุทธปรัชญา ความรู้ขั้นสูงสุดนี้คือ รู้ว่าตนหลุดพ้นจากสภาวะธรรม ฝ่ายสังขตะแล้วเรียกว่า วิมุตติญาณทัศนะ และเมื่อบรรลุโลกุตตรธรรมแล้ว ก็รู้ว่าตนได้อยู่พรหมจรรย์จบรอบแล้ว กิจที่พึงกระทำทุกอย่าง ได้กระทำเสร็จสิ้นแล้ว

ญาณทัศนะมีอาการ ๑๒ จะอธิบายในบทที่ ๔ พรหมแดนความรู้

ดังนั้น เกณฑ์ในการตัดสินความรู้ระดับสูง ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร จึงเป็นอีกเกณฑ์หนึ่งที่วัดการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ และเป็นเกณฑ์เดียวที่ตัดสินความรู้ในระดับโลกุตตรได้

พุทธพจน์ใน สคารวสูตร ได้ยืนยันเรื่องนี้เช่นกัน โดยที่พระพุทธองค์ทรงแบ่งสมณพราหมณ์ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ^{๗๕}

๑. กลุ่มที่ได้ความรู้จากการฟังตามกันมา เช่น ผู้ศึกษาคัมภีร์พระเวท (อนุสุสาวิกา)
๒. กลุ่มที่ได้ความรู้จากการใช้เหตุผล คาดคะเนหาความจริง (ตฤกั วิมัสสี)
๓. กลุ่มที่ได้ความรู้จากอภิญญา คือประสบการณ์ตรงของตน (สามัมเยว ธมฺม

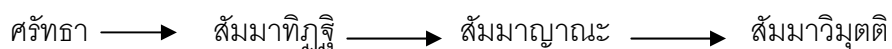
อภิญญา)

บรรดาความรู้ทั้ง ๓ กลุ่ม กลุ่มแรกจัดเป็นสุตมยปัญญา กลุ่มที่ ๒ จัดเป็นจินตามยปัญญา ส่วนกลุ่มที่ ๓ คือกลุ่มผู้เข้าถึงความรู้แจ้งจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ความรู้ขั้นนี้จัดเป็นภาวนามยปัญญา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนับพระองค์เข้าในกลุ่มที่ ๓ จากกลุ่มความรู้ทั้งหมดนี้ พุทธปรัชญาให้ความสำคัญแก่ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงเป็นอันดับหนึ่ง

^{๗๕} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๔๗๔/๕๙๙-๖๐๐.

กล่าวโดยสรุป ในบรรดาแหล่งความรู้ ๓ ประการคือ ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้อื่น (ศัพทประมาณ) ความรู้ที่ได้รับจากการใช้เหตุผล (อนุมานประมาณ) และความรู้ที่ได้รับจากการมีประสบการณ์ตรง(ประจักษ์ประมาณ) พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญสูงสุดแก่ประสบการณ์ตรง เมื่อความรู้ทั้งสามแหล่งขัดแย้งกันเอง ประสบการณ์ตรงจะเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ที่มีน้ำหนักมากที่สุด ความรู้จากประสบการณ์ตรง ถ้าวิเคราะห์แล้ว มีความหมายกว้างกว่าความรู้ที่เกิดจากสัญญาธรรมดา ของประสาทสัมผัส ประสบการณ์ตรงยังรวมไปถึงสัญญาพิเศษที่เรียกว่า “อภิญญา”

สำหรับคนสามัญชนทั่วไปจะต้องเรียนรู้ด้วยอาศัยคำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่น กระบวนการฝึกอบรมจะต้องเริ่มต้นด้วยความเชื่อ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ศรัทธา” ศรัทธานี้อาจเป็นความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำสอนนั้น หรือความเชื่อในความมีเหตุมีผล หรือลักษณะอันสมเหตุสมผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอนเอง จากนั้นจึงรับฟังคำสอน การศึกษาอบรม เกิดความเข้าใจเพิ่มพูนขึ้น มองเห็นเหตุผลที่ถูกต้องด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่า สัมมาทิฐิ เพื่อความเห็นความเข้าใจนี้เพิ่มพูนและแจ่มชัดขึ้นตามลำดับด้วยการปฏิบัติธรรม หรือพิสูจน์ด้วยประสบการณ์จนกลายเป็นการรู้ การเห็นประจักษ์ก็นับว่าปัญญาได้เจริญมาถึงขั้นที่เรียกว่า สัมมาญาณะ (รู้ชอบ คือญาณอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากมรรคญาณ เช่น โสดาปัตติผล เป็นต้น) * ซึ่งเป็นขั้นที่พ้นจากความเชื่อ (ศรัทธา) และพ้นจากความเข้าใจด้วยเหตุผล (ทิฐิ) ใด ๆ ทั้งสิ้นเป็นขั้นสุดท้ายและเข้าถึงจุดหมาย คือ ความหลุดพ้น เป็นอิสระเรียกว่า สัมมาวิมุตติ (การพ้นชอบ ด้วยการหลุดพ้นอันชอบโดยอรหัตผล)** เขียนเป็นแผนได้ดังนี้

ตามกระบวนการนี้ เริ่มแรกที่เดียวปัญญามีอยู่เพียงในรูปแฝงหรือตัวประกอบของศรัทธาก่อนแล้วเจริญตัวเองขึ้นตามลำดับ จนเมื่อถึงขั้นสุดท้ายเป็นสัมมาญาณะ ปัญญาจะเด่นชัดบริสุทธิ์เป็นตัวแท้ ส่วนศรัทธาจะไม่เหลืออยู่เลย เพราะถูกปัญญาแทนที่โดยสิ้นเชิง เมื่อถึงขั้นนี้เท่านั้น การตรัสรู้(enlightenment) หรือการหลุดพ้นจึงมีได้ ^{๓๖}

* ดูรายละเอียดใน พจนานุกรม พุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , หน้า ๓๓๐.

** เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๐.

^{๓๖} สุวรรณ สถาอานันท์, ศรัทธากับปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕),

ในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ได้ทรงชี้ว่า มีธรรมหลายกลุ่มที่จะนำบุคคลไปสู่ความรู้ที่แท้จริงได้ ธรรมทุกกลุ่มจะเริ่มต้นด้วยศรัทธาและลงท้ายด้วยปัญญาเสมอ ส่วนตรงกลางนี้แตกต่างกันไป ซึ่งพบได้ในหมวดธรรมทั่วไป เช่น

สัมปรายิกัตถะ ๔ คือ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทา^{๗๗}

เวสารัชชกรณธรรม ๕ คือ สัทธา สีล พานุสัจจะ วิริยารัมภะ ปัญญา^{๗๘}

อริยวัชฌิ ๕ คือ สัทธา สีล สุตะ จาคะ ปัญญา^{๗๙}

พละ ๕ คือ สัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา^{๘๐}

อริยทรัพย์ ๗ คือ สัทธา สีล หิริ โอตตปปะ พานุสัจจะ จาคะ ปัญญา^{๘๑}

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า มาตรฐานในการตัดสินความรู้ในพุทธปรัชญาได้แก่ กาลามสูตร อปฺปณณกสูตร และธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นเกณฑ์การตัดสินได้ทั้งความรู้ระดับประสาทสัมผัสทั่วไป และความรู้ระดับที่เหนือประสาทสัมผัส แต่การตัดสินความรู้ระดับประสาทสัมผัสทั่วไปและความรู้ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส คือ ความรู้ระดับอภิญา ความรู้ระดับญาณ และความรู้ระดับโพธิหรือการตรัสรู้ ใช้ภาวนามยปัญญาซึ่งประสบการณ์ตรงเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้เหล่านี้

^{๗๗} อัง. อญฺฐก. (ไทย) ๒๓/๗๕-๗๖/๓๘๘-๓๙๒.

^{๗๘} อัง. ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๘/๒๖๒.

^{๗๙} อัง. ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๖๓-๖๔/๑๑๑-๑๑๒.

^{๘๐} อัง. ปญฺจก. (ไทย) ๒๒/๑๓-๑๖/๑๗-๒๐.

^{๘๑} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓. ; อัง. สตุตฺก. (ไทย) ๓๒/๕-๗/๘-๑๒.

๒.๒ ทฤษฎีความรู้ของ ฮิวม์ (David Hume ๑๗๑๑ - ๑๗๗๖)

ฮิวม์ (David Hume ๑๗๑๑ - ๑๗๗๖) เป็นชาวสก็อต เกิดที่เมืองเอดินเบิร์ก (Edinburgh) ได้ศึกษาวิชาการหลายด้าน แต่ไม่ปรากฏว่าสำเร็จด้านไหน เคยทำงานเป็นเลขานุการนายพล เซนต์ แคลร์ (St. Clair) และต่อมาเป็นเลขานุการลอร์ดเฮอรัทฟอร์ด (Lord Hertford) หลังจากนั้น ฮิวม์ก็ได้ทำงานเป็นบรรณารักษ์ห้องสมุด คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอดินเบิร์ก ได้เริ่มศึกษาวิชาปรัชญา และความรู้ทางด้านทั่วไป ฮิวม์เขียนหนังสือจนได้รับการตีพิมพ์เล่มหนึ่ง ที่มีอิทธิพลมากเกี่ยวกับ วงการปรัชญาชื่อ “A Treatise of Human Nature (ตำราว่าด้วยความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์)” ใน ตอนแรกหนังสือเล่มนี้ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก กลับถูกโจมตีมาก เนื่องจากความคิดของฮิวม์ ค่อนข้างจะแตกต่างจากคนทั่วไปในสมัยนั้น ในระยะต่อมาความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์มีบทบาท มากต่อการศึกษา วิชาปรัชญาได้มีการพัฒนามากยิ่งขึ้นและโดยเฉพาะปรัชญาของฮิวม์ มีอิทธิพลต่อ สำนักปฏิบัตินิยมในระยะต่อมาอย่างยิ่ง ฮิวม์ได้ปรับปรุงหนังสือใหม่ให้มีรูปแบบใหม่ทั้งหมด จน ได้รับการยอมรับนับถือว่า เป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของสำนักประจักษ์นิยมของประเทศ อังกฤษต่อมา ผลงานของฮิวม์มีมากมาย เช่น

ตำราว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ (Treatise upon Human Nature) ๑๗๓๙ - ๑๗๔๐. และอีก ๕ เล่มเป็นมีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ดังนี้

๑. ความเรียงเกี่ยวกับ ศีลธรรม การเมือง และวรรณกรรม (Essays, Moral , Political and Literary) ๑๗๔๑ - ๑๗๔๒.

๒. ปุจฉา ในความเข้าใจของมนุษย์ (Inquiry concerning Human Understanding) ๑๗๔๘. (ฉบับปรับปรุงฉบับที่ ๑)

๓. ปุจฉา ในหลักของศีลธรรม (Inquiry concerning the Principles of Morals) ๑๗๕๑. (ฉบับปรับปรุงฉบับที่ ๓)

๔. บทสนทนาว่าด้วยการเมือง (Political Discourses) ๑๗๕๒.

๕. สารนิพนธ์ ๔ ฉบับ (๑๗๕๗) ได้แก่

“ตัณหา” (Including A Dissertation on the Passions)(ฉบับที่ ๒ ของ ตำราว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์) และ

“ประวัติศาสตร์ว่าด้วยธรรมชาติของศาสนา” (Natural History of Religion)

นอกจากนี้ฮิวม์ยังได้แต่งตำราอีกมากมาย เพราะฮิวม์มีความเห็นว่า ปรัชญาสมัยโบราณก่อนถึงยุคของฮิวมนั้นเน้นศึกษาเรื่องโลกและจักรวาล (world and cosmos) ซึ่งมีอยู่ภายนอกตัวเราเป็นส่วนมาก ในความรู้สึกของฮิวม์เองเขาคิดว่า การที่จะเข้าใจมนุษย์ได้ และควบคุมมนุษย์ให้อยู่ในกฎระเบียบได้จะต้องหันมาศึกษาพฤติกรรม (behaviour) ของมนุษย์ เนื่องจากโลกและสังคมเปลี่ยนไปวิทยาศาสตร์เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันเป็นอย่างมากและมนุษย์เป็นตัวแปรที่จะต้องศึกษาเพราะว่า “ศาสตร์ทุกแขนงล้วนแล้วแต่สัมพันธ์กับธรรมชาติของมนุษย์ทั้งสิ้น”^{๔๒} เช่น วิชาตรรกวิทยา เป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักการ และความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกับความคิด ศีลธรรม (moral) และการวิพากษ์วิจารณ์ด้วยอารมณ์และความรู้สึก ส่วนวิชารัฐศาสตร์ (politics) เป็นวิชาที่ศึกษามนุษย์ในฐานะเป็นองค์ประกอบหนึ่งของสังคม ที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แม้กระทั่งวิชาคณิตศาสตร์ (mathematics) ปรัชญา (philosophy) และศาสนา (religion) เป็นวิชาที่กำหนดและแยกประเภทโดยมนุษย์ ซึ่งความสัมพันธ์ทั้งหมดนี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น

ความยิ่งใหญ่ของฮิวม์ แตกต่างจากนักปรัชญาร่วมสมัยอยู่ที่ความเข้มข้น ความยึดมั่นในประสบการณ์ และความสอดคล้องต้องกันแห่งตรรกวิทยา ต่อมาได้พัฒนาปรัชญาของเขาเองให้เข้มข้น และถือได้ว่ามีความยากขึ้นกว่าเดิม กระแสความคิดของฮิวม์มีอิทธิพลต่อค่านิยมปรัชญารุ่นต่อมา ได้ศึกษาและนำมาใช้ในการพัฒนาปรัชญาของเขาเอง อิทธิพลทางปรัชญาของฮิวม์แพร่หลายไปในทางเกี่ยวกับสังคม (society) การเมือง (politics) และศาสนา (religion) ซึ่งมีผลต่อนักปรัชญารุ่นต่อมาโดยเฉพาะพวกสำนักปฏิบัตินิยม (pragmatist) อนุกรมนิยม (instrumentalist) และต่อจากนั้นในปี ค.ศ. ๑๗๗๖ ฮิวม์ได้ถึงแก่กรรมอย่างสงบในดินแดนเกิดของตนเอง

^{๔๒} “All sciences, says Hume, have a relation to human nature. The sole end of logic is to explain the principles and operations of our reasoning faculty and the nature of our ideas; moral and criticism regard our tastes and sentiments; and politics consider men as united in society and dependent on each other.”

Frank Thilly. A History of philosophy. (Cornell University : Printed at Mehra Offset Press, 1993), p 346.

ท่าที่ปรัชญาของฮิวม์เริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทุกอย่างเกิดจาก ความประทับใจ (impression) ตำราบางเล่มใช้คำว่า “ความจริงตรา” และมโนภาพ (ideas) หรือภาษาจิตวิทยายุคใหม่ เรียกว่า จินตภาพ (image) ซึ่งแนวคิดนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีประจักษ์นิยม (empiricism) ของจอห์น ล็อก (John Locke ๑๖๓๒ - ๑๗๐๔) เพื่อพัฒนาให้ความชัดเจนและเข้มข้นยิ่งขึ้นเป็นเพนตากการนิยม (sensationism) ฮิวม์เห็นด้วยกับล็อกทุกอย่างว่า “ความรู้ต้องมาจากประสบการณ์” แต่ล็อกไม่เชื่อสัจต่ประจักษ์นิยมของตน ให้ความหมายประสบการณ์ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสและไม่ได้อธิบายว่า มโนภาพเกิดขึ้นเป็นอย่างไร ? มีที่มาอย่างไร ทำให้มีจุดบกพร่องและมีข้อถกเถียงกันมากในเวลาต่อมา ในเบื้องต้น จะได้ศึกษาถึงความหมายของความรู้ของฮิวม์ก่อนว่า มีที่มาอย่างไร จึงจะกล่าวถึงเนื้อหาและรายละเอียดตามลำดับ

๒.๒.๑ ความหมายของความรู้

ในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาให้ความหมายของความรู้ (knowledge) ว่า ความรู้เป็นองค์ประกอบ ๑ ใน ๓ ส่วนของกระบวนการรับรู้ หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ (knower) กับสิ่งที่ถูกรู้ (known) ^{๙๓}

ฮิวมนิยามความรู้ใน A Treatise of Human Nature ความรู้คือ ความจริงแน่นอนที่เกิดจากการเปรียบเทียบมโนภาพ ^{๙๔}

จากคำนิยามส่วนแรกกล่าวถึงองค์ประกอบของการรับรู้เท่านั้นยังไม่ได้บ่งชี้ถึงความรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัย ๓ ประการ คือ ผู้รู้(knower) สิ่งที่ถูกรู้ (known) และสื่อ (ผัสสะ sensation) การทำงานจึงจะเกิดผลได้ ส่วนคำนิยามส่วนที่สอง เป็นการให้ความหมายของความรู้ในฐานะที่เป็นการรู้ถึงความจริงทางธรรมชาติ ทั้งพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส (sence) หรืออยู่เหนือขอบเขตของการพิสูจน์ทางปรัชญา การจะให้คำนิยามใดๆ ต้องเป็นการกล่าวถึงความรู้ที่เป็นจริง กล่าวคือ ความรู้ต้องเป็นสากล ที่ทุกคนยอมรับและไม่มีข้อโต้แย้งได้นั้นจึงจะเป็นจริง แต่ถ้าเป็นความรู้ที่ได้รับการยอมรับกันมาก่อน แต่ในวันหนึ่งมีผู้ที่ค้นพบว่า ความรู้นั้นไม่จริงหรือไม่สามารถยอมรับได้ความรู้นั้นมิใช่ความรู้ในทางปรัชญา เช่น คนสมัยโบราณเชื่อกันว่าโลกแบน แต่ในปัจจุบัน มีทฤษฎีสามารถพิสูจน์ชัดเจนว่าโลกกลม ความรู้ที่ถูกพิสูจน์อย่างนี้ไม่ใช่เป็น

^{๙๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔.

^{๙๔} David Hume, A Treatise of Human Nature, Book I, (London: Fontana, 1970), p. 124.

ความรู้ทางปรัชญา ความรู้ในแง่ปรัชญาต้องอยู่พ้นจากการพิสูจน์ แต่ความรู้ในลักษณะนี้มีความขัดแย้งจากความเป็นจริง เนื่องจากไม่อาจหาคำตอบได้อย่างน่าพอใจ และมีข้อถกเถียงกันว่ามีความจริงหรือไม่ ? ฮิวม์มีความเห็นว่า ความรู้ที่เราแน่ใจจนสงสัยไม่ได้มันไม่มี อย่างนี้เรียกว่าวิมตินิยม (scepticism)

คำนิยามความรู้ของฮิวม์ สิ่งที่เราควรทำความเข้าใจมีอยู่ ๒ ประเด็น คือ ความจริงแน่นอน (truth) และการเปรียบเทียบ (comparative) ในทรรศนะของฮิวม์ ความจริงแน่นอนถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพกับข้อความ ได้แก่ ความคล้ายคลึงกันเช่น ความคล้ายคลึงในที่นี้คือระหว่างความรู้กับมโนภาพในตัวของมันเองจะต้องมีความสอดคล้องกัน เช่น ลูกแดงเป็นผู้ชาย ความขัดแย้งกันคือ ข้อความที่ขัดแย้งกันระหว่างความรู้กับความจริงจำเป็นทางความคิด ฮิวม์จะยืนยันเลยว่าไม่เป็นความรู้ เช่น “๒” “มากกว่า” “๕” ซึ่งเป็นความจริงเชิงคณิตศาสตร์ จะขัดแย้งทันทีตามความเป็นจริง ซึ่งความขัดแย้งนี้ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เสียเวลา การเปรียบเทียบเชิงปริมาณหรือจำนวน (comparative of quantity) และการเปรียบเทียบระดับคุณสมบัติ (comparative of quality) ทั้งนี้เพื่อให้เห็นความต่างกันในระดับคุณสมบัติ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เรารับรู้ได้ทันทีโดยตรง เมื่อนำมโนภาพมาเปรียบเทียบกัน เช่น ขาวกับดำ ความแข็งกับความอ่อน ความร้อนกับความเย็น เป็นต้น ส่วนการเปรียบเทียบเชิงปริมาณหรือจำนวนเป็นความสัมพันธ์รู้ได้จากการพิสูจน์ เช่น ข้อความคณิตศาสตร์สัมพันธ์ทั้ง ๔ อย่างนี้เป็นสิ่งที่ฮิวม์ยอมรับว่าเรารู้และแน่ใจได้ ถ้าวิเคราะห์จากคำนิยามจะพบว่ามโนภาพ (ideas) ซึ่งมโนภาพนี้มาจากการจำลองรอยประทับ (impression) อีกรอยประทับก็มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ดังนั้น “ความรู้ที่แท้จริงต้องได้มาจากประสบการณ์” ^{๔๕} และต้องพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เท่านั้น แต่ฮิวม์ไม่ได้ปฏิเสธความรู้ที่ได้จากการอนุมานด้วยเหตุผล ถึงแม้ความรู้ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส ไม่อาจทำให้เกิดความประทับใจหรือมโนภาพได้ ฮิวม์มีความเชื่อว่า ความรู้ระดับนี้มีประโยชน์ต่อมนุษย์ในแง่ของการพัฒนาปัญญา ทำให้มนุษย์มีกิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ซึ่งความรู้ขั้นนี้เป็นเพียงความน่าจะเป็น (probability) เท่านั้น

ดังนั้น ความรู้ในทรรศนะของฮิวม์ จึงเป็นความรู้ที่พิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น ความจริงสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส เขาจะปฏิเสธไม่ยอมรับ เนื่องจากไม่มีสิ่งใด ที่จะทำให้เกิดการรับรู้มันได้ ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัส ฮิวม์ก็ยังไม่มั่นใจนัก เป็นเพียงความเป็นไปได้เท่านั้น แนวความคิดนี้ ผลักให้เขาเป็นนักประสบการณ์นิยมแบบจำกัด จนถึงขั้นวิมตินิยม

^{๔๕} “All our ideas or thought, then, are copies of impressions, all knowledge is derived from experience.” By Frank Thilly, A History of philosophy, p. 353.

(scepticism)* กล่าวคือ ความรู้ทุกอย่างเป็นเพียงความเป็นไปได้เท่านั้น ถ้ากล่าวถึงภาพรวมหรือความรู้ที่แท้จริงความรู้ในธรรมชาติของฮิวม์ ผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นความรู้ขั้นประสาทสัมผัสโดยทั่วไป หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นความรู้ทางกายภาพ ที่อาศัยประสบการณ์ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้เท่านั้น

๒.๒.๒ แหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวม์ (The source of knowledge)

วิวัฒนาการทางด้านวิทยาศาสตร์ เข้ามามีบทบาทมากและมีอิทธิพลต่อแนวความคิดของนักปรัชญาสมัยนั้น ถือได้ว่าคณิตศาสตร์ (mathematics) และวิทยาศาสตร์ (science) เป็นพื้นฐานในการศึกษาหาความรู้ของนักปรัชญาและยอมรับกันว่าเป็นปรัชญายุคใหม่ ซึ่งนักปรัชญาก่อนหน้านี้ได้ศึกษาเรื่องปฐมธาตุ (first principle) และจักรวาล (cosmos) ว่าอะไรอยู่เบื้องหลังของการกำเนิดโลก เพื่อทำความเข้าใจ และทำให้นักปรัชญาเชื่อว่าถ้าเข้าใจเรื่องโลกก็จะเข้าใจมนุษย์ด้วย

การอ้างเหตุผล (argument) เป็นที่มาของความรู้นักปรัชญาสมัยก่อน การอ้างเหตุผลในการหาความรู้ยังมีจุดบกพร่อง ถึงแม้ว่านักปรัชญาส่วนใหญ่จะได้รับข้อมูลตามความเป็นจริงและเป็นความรู้ที่ได้รับการยอมรับ แต่มีนักปรัชญาส่วนหนึ่งที่มีความเห็นว่า การอ้างเหตุผล (argument) เป็นเพียงการอนุมานข้อเท็จจริง เป็นเพียงการคาดเดาไม่สามารถที่จะเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงได้ ไม่อาจตอบปัญหาที่มาของความรู้ได้อย่างครอบคลุม

จอห์น ล็อก (John Locke) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้ตั้งทฤษฎีประจักษ์นิยม (empiricism) ขึ้น เพื่อโต้แย้งแนวคิดเดส์การ์ตส์ (Descartes) ที่ว่า ความรู้ติดตัวมาแต่กำเนิด (innate ideas) ล็อก วิจัยว่า ถ้าทุกคนมีความรู้ติดตัวมาตั้งแต่เกิดจริง ทุกคนจะต้องมีความคิดเช่นนั้นเหมือนกัน และความคิดคงไม่ต่างกัน ซึ่งความคิดเหล่านี้ ไม่อาจพิสูจน์ได้ในธรรมชาติของล็อก ถือว่ายังมีความบกพร่อง ไม่สามารถยอมรับได้ และประสบการณ์เท่านั้นที่พิสูจน์ได้

ล็อกให้ธรรมชาติว่า ทารกแรกเกิดมีจิตที่ว่างเปล่า ไสบริสุทธ์ไม่มีสิ่งใดเจือปนหรือไม่มีข้อมูลบันทึกไว้ในจิต (mind) จิตเปรียบเสมือนกระดาษสีขาว ที่ปราศจากการแต่งแต้มของสี เมื่อเกิดมาแล้ว ทารกเริ่มได้รับรู้ข้อมูลทางประสาทสัมผัสคือ เห็น ได้ยิน ลิ้มรส ได้กลิ่น หรือสัมผัสทางกายกับสิ่งนั้นซึ่งเป็นบุคคล (person) และวัตถุ (material) ทำให้มีการรับรู้คุณสมบัติของโลกภายนอกได้โดยทางประสาทสัมผัส (sense) ทำให้เกิดการรับรู้ จิตก็เริ่มบันทึกประสบการณ์เรื่อยมาและสั่งสมมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นความรู้ การรับรู้โดยผ่านผัสสะ (sensation) ซึ่งฮิวม์เห็นด้วยกับแนวคิดนี้และมี

* ธรรมชาติที่ถือว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้. ดูรายละเอียด ราชบัณฑิตยสถาน

ความเชื่อว่า สิ่งภายนอกจะต้องผ่านการรับรู้ทางประสาทสัมผัส จึงจะเกิดประสบการณ์ภายในจิตได้ ฮิวม์ยอมรับทฤษฎีประจักษ์นิยมว่า เป็นต้นกำเนิดของความรู้และเห็นด้วยกับเบร์คเลย์ (George Berkeley ๑๖๘๕-๑๗๕๓) ที่ว่า ประสบการณ์เป็นภาครับเท่ากับภาคส่งระหว่างการรับรู้ภายในต่อวัตถุภายนอก ความรู้ที่เกิดขึ้นภายในเกิดขึ้นได้อย่างไร? ประเด็นนี้ฮิวม์ให้ความสนใจน้อยมาก ซึ่งความรู้ภายในนี้ฮิวม์ไม่ควรมองข้าม แต่ความคิดในแง่นี้เขาไม่ให้ความสำคัญสักเท่าไร ดังนั้น จึงทำให้แนวคิดของเขาไม่แตกต่างจากแนวคิดของลัทธิอริสโตเติล เพราะฮิวม์คิดว่า ความรู้ในแง่นี้ เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นความจริงที่ประจักษ์แก่ทุกคน และทุกคนก็พิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ความคิดในแง่นี้เป็นได้เพียงการรับรู้ข้อมูลจากโลกภายนอกเท่านั้น

ฮิวม์ เป็นผู้เสนอทฤษฎีเพทนาการนิยม (sensationism) ที่เชื่อว่า ความรู้ทุกอย่างมาจากประสบการณ์ และเขาได้วิเคราะห์ประสบการณ์ว่าเป็นผลรวมของกลุ่มที่หลากหลายชนิด แต่ไม่เพียงเท่านั้น เขายังได้แบ่งประสบการณ์ความรู้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ รอยประทับ (impressions) กับมโนภาพ (ideas)

๑. รอยประทับ (impression) หมายถึง การรับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งทางประสาทสัมผัสหรือทางใจโดยตรงในขณะนั้นต่อความเป็นจริงภายนอก

๒. มโนภาพ (ideas) หมายถึง ความคิดหรือสิ่งที่ปรากฏในหัวของจิตใจในขณะที่จิตคิดหรือรับรู้ซึ่งเป็นการเลียนแบบ (copy) มาจากรอยประทับ

รอยประทับและมโนภาพ ประสบการณ์ทั้งสองนี้ เพื่อให้เข้าใจตรงกัน รอยประทับ (impression) เป็นประสบการณ์ที่ได้จากประสาทสัมผัสโดยตรงทั้งหมดของเรานั้นเอง ซึ่งเป็นการทำงานระหว่างอายตนะภายนอกสัมพันธ์กับอายตนะภายใน ตั้งแต่การเห็น การได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส และการสัมผัสทางกาย รวมทั้งอารมณ์และความรู้สึก รัก ชอบ เกลียด ส่วนมโนภาพ (ideas) คือ ภาพเลื่อนกลางของสิ่งที่ปรากฏแก่จิตในลักษณะของความคิด ความรู้สึก หรือผัสสะที่อยู่ในความทรงจำในขณะที่กำลังคิดหรือหาเหตุผล ซึ่งก็คือ จินตภาพ (image) สิ่งที่ปรากฏอย่างเลื่อนกลางเวลาใช้เหตุผลหรือเวลาใช้ความคิดนั่นเอง ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เกิดจากประสบการณ์ ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

การรับรู้ทั้งหมดของคนเราแบ่งได้เป็น ๒ ชนิด ซึ่งข้าพเจ้าเรียกว่า รอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas) การรับรู้ที่มีพลังและความรุนแรงมากกว่าคือรอยประทับ ในที่นี้หมายถึงผัสสะ (sensation) อารมณ์ (passion) และความรู้สึก (emotion) ที่เกิดขึ้นเมื่อมีประสบการณ์

สำหรับมโนภาพนั้น ข้าพเจ้าหมายถึงจินตภาพที่ปรากฏอย่างเลื่อนกลางเวลาใช้เหตุผลและเวลา
ใช้ความคิด^{๔๖}

จะเห็นได้ว่า ประสบการณ์ของมนุษย์ ในทฤษฎีของฮิวมมีอยู่ ๒ อย่าง ซึ่งมาจาก
ประสาทสัมผัส และความแตกต่างกันคือ รอยประทับเกิดก่อน มโนภาพเกิดทีหลัง การสัมผัสโดยตรง
ของรอยประทับ ที่สัมผัสกับสิ่งเร้าภายนอก ย่อมมีความชัดเจนและรุนแรงกว่า เนื่องจากเป็น
ประสบการณ์ภายนอก ส่วนมโนภาพเป็นเพียงการจำลองหรือการลอกเลียนแบบ (copy) รอยประทับ
อีกทีหนึ่ง ซึ่งอาจเรียกว่า เป็นการจำลองภาพในอดีตย่อมมีความเลื่อนกลางเวลาที่เราคิดหรือนึกถึง ซึ่ง
จิตได้จดจำไว้เหมือนกับสัญญา(perception) และฮิวมยังแบ่งรอยประทับออกเป็นเชิงเดียว (simple)
กับเชิงซ้อน (complex) เช่นเดียวกับมโนภาพก็แบ่งเป็นเชิงเดียวและเชิงซ้อนอีกด้วย

รอยประทับเชิงเดียวต่างกับรอยประทับเชิงซ้อน ตรงที่รอยประทับเชิงเดียวนั้นแบ่งแยก
ออกไม่ได้อีก แต่รอยประทับเชิงซ้อนสามารถแบ่งออกไปอีกตามลักษณะของวัตถุ เช่น แอ
ปเปิ้ลลูกหนึ่ง ซึ่งเป็นรอยประทับเชิงซ้อน (complex impression) สามารถแยกออกเป็นรอยประทับ
เชิงเดียวได้ (simple impression) หลาย ๆ ส่วน คือ ความแดง ความกลม ความหวาน ความกรอบ
ความหอม ฯ

มโนภาพได้มาจากการจำลองรอยประทับ ถ้าไม่มีรอยประทับเราจะไม่มโนภาพได้เลย
หรือกล่าวได้ว่า มโนภาพต้องมาจากรอยประทับจึงจะเกิดขึ้นได้ เช่น ถ้าเราไม่เคยรับประทานแอปเปิ้ล
เราจะไม่รู้ว่าแอปเปิ้ลหวานหรือเปรี้ยว ในทำนองเดียวกัน ถ้าคนตาบอดมาแต่กำเนิดมองไม่เห็นหรือ
ไม่ได้สัมผัสกับสีแดง เขาก็ไม่สามารถอธิบายหรือมีมโนภาพสีแดงได้ เนื่องจากไม่มีรอยประทับหรือ
ประสบการณ์การทางประสาทสัมผัส ดังนั้น รอยประทับจึงเป็นสาเหตุที่มาของมโนภาพ ทั้งรอย
ประทับและมโนภาพจะต้องเชื่อมโยงกันอย่างขาดไม่ได้ กระบวนการทำงานจึงจะเกิดขึ้นได้ และมี
ความเหมือนกันทุกประการ เพียงแต่ต่างที่ รอยประทับมีความชัดเจน (liveliness) รุนแรง (force) มี
ชีวิตชีวา (strike) มากกว่ามโนภาพเท่านั้น

^{๔๖} "All the perceptions of the human mind resolve themselves into two distinct kinds, which I shall call impression and ideas. The difference betwixt these consists in the degrees of force and liveliness, with which they strike upon the mind, and make their way into our thought or consciousness. Those perceptions which enter with most force and violence, we may name impression; and under this name I comprehend all our sensations, passions, and emotions, as they make their first appearance in the soul. By ideas I mean the faint images of these in thinking and reasoning." By David Hume, *A Treatise of Hume Nature*, Book I, p. 45.

สืบเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพเชิงเดี่ยว (simple idea) กับรอยประทับเชิงเดี่ยว (simple impression) ก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีความเกี่ยวเนื่องกันและสมนัย (correspond) การมีอยู่ของมโนภาพเชิงเดี่ยว จะต้องมียอยประทับเชิงเดี่ยวมารองรับทุกครั้งไป ไม่มีมโนภาพเชิงเดี่ยวอันใดที่เกิดขึ้นโดยไม่มีรอยประทับเชิงเดี่ยวรองรับ ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า “ทุก ๆ มโนภาพเชิงเดี่ยว (simple idea) จะต้องมียอยประทับเชิงเดี่ยวด้วยเหมือนกัน และทุก ๆ รอยประทับเชิงเดี่ยวจะต้องมีความคล้ายกันกับมโนภาพเชิงเดี่ยวตรงกัน”^{๔๗} แต่มโนภาพเชิงซ้อน (complex ideas) บางอันเกิดขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องมียอยประทับเชิงซ้อน (complex impression) มารองรับ เช่น เรามีมโนภาพถึงภูเขาทองได้ โดยไม่จำเป็นต้องเคยเห็นภูเขาทองมาเลยในชีวิต มโนภาพเชิงซ้อนนี้เกิดขึ้นโดยการรวมเอามโนภาพเชิงเดี่ยวของภูเขาและทองมาจินตนาการ (imagination) ในระบบความคิดภายใน เป็นการเชื่อมโยงมโนภาพ หรือแม้แต่มโนภาพของม้าบินก็เช่นเดียวกัน ต่างก็เป็นมโนภาพเชิงซ้อน ที่ไม่จำเป็นต้องมียอยประทับเชิงซ้อนมารองรับ ในเรื่องจินตนาการ จะกล่าวในหัวข้อประเภทของความรู้อีก

กล่าวโดยสรุป การเกิดขึ้นของรอยประทับและมโนภาพ จะต้องยึดประสาทสัมผัสทางอายตนะเป็นตัวรับรู้จากสิ่งภายนอกเข้ามา การมีอยู่ของรอยประทับและมโนภาพจะต้องสัมพันธ์กันอย่างขาดไม่ได้ รอยประทับและมโนภาพนั้น แบ่งตามการเกิดขึ้นได้ ๒ ประเภทคือ รอยประทับเชิงเดี่ยวและเชิงซ้อน มโนภาพก็แบ่งเป็นแบบเดียวกันมีทั้งมโนภาพเชิงเดี่ยวและเชิงซ้อนเหมือนกัน การเกิดขึ้นของมโนภาพเชิงเดี่ยวจำเป็นต้องมียอยประทับเชิงเดี่ยวมารองรับทุกครั้ง แต่การเกิดขึ้นของมโนภาพเชิงซ้อนบางอันไม่จำเป็นต้องมียอยประทับเชิงซ้อนมารองรับก็ได้ เนื่องจากว่ามีตัวประสานระหว่างมโนภาพเชิงเดี่ยวหลาย ๆ อันมารวมกัน สิ่งนั้นเรียกว่าจินตนาการ

ล๊อค (John Locke) ผู้ที่ตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับมโนภาพขึ้นว่า เขามีแนวคิดอย่างไรเกี่ยวกับเรื่องนี้ ล๊อคให้คำนิยามว่า “มโนภาพ คือคำนั้นซึ่งข้าพเจ้าคิดว่าดีที่สุดจะใช้แทนอะไรก็ตามที่เป็นข้อมูล (object) ของ ปัญญามนุษย์คิด.....แสดงความหมายที่คำว่า จินตภาพ (image) ความคิดสากล (notion) ประเภท (species) หมายถึง หรือแสดงถึงสิ่งใดก็ตามที่สามารถใช้จิตคิดถึงได้”^{๔๘}

มโนภาพในคำนิยามของล๊อคนั้นมีความหมายกว้างมาก สังเกตเห็นว่าครอบคลุมสิ่งที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางความคิดทั้งหมด กล่าวคือ เกี่ยวข้องทั้งข้อมูลภายในจิตที่จิตคิดที่ปรากฏในความทรงจำหรือจินตนาการและข้อมูลภายนอกที่ได้รับจากประสาทสัมผัสด้วย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและ

^{๔๗} “Every simple idea has a simple impression, which resembles it, and every simple impression a correspondent idea.” By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, p. 47.

^{๔๘} สมฤดี วิศทเวทย์, **ปรัชญาของจอห์น ล๊อค**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๗.

นามธรรม ทั้งเป็นสิ่งเฉพาะและสิ่งสากลนอกเหนือจากประสาทสัมผัสด้วย กล่าวคือ ทุกสิ่งที่จิตคิด และผลงานของจิต ลึกลับจะเรียกว่า มโนภาพทั้งหมด ถ้าเปรียบเทียบกับมโนภาพของฮิวม์ ฮิวม์จะเน้นเฉพาะมโนภาพที่จำลองหรือลอกเลียนแบบ (copy) มาจากรอยประทับหรือเรียกว่า ความทรงจำ (memory) หรือจินตภาพภายในเวลาใช้เหตุผล ซึ่งเป็นข้อมูลที่อยู่ภายในที่จิตได้บันทึกไว้ได้แก่ ความไต่ตรอง ความคิดนึก ความทรงจำและภาพที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตเท่านั้น ดังนั้นในทรรศนะของลึกลับจึงยากแก่การอธิบายไม่อาจตอบคำถามได้อย่างน่าพอใจ เพราะลึกลับให้คำนิยามมโนภาพกว้างเกินไป และเป็นประสบการณ์ที่อยู่เหนือจากการตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัสของคนธรรมดา แทนที่จะเกิดประโยชน์ กลับทำให้คลุมเครือและพบทางตันในที่สุด แต่สิ่งนั้นไม่ใช่สิ่งที่เราต้องการจะวิเคราะห์ (analytical) การเกิดขึ้นของรอยประทับเชิงเดี่ยวและมโนภาพเชิงเดี่ยวอะไรเกิดขึ้นก่อนกัน เป็นสิ่งที่จะต้องตรวจสอบและหาที่มา

ลำดับของการรับรู้ (perception) หรือการเกิดขึ้นของรอยประทับและมโนภาพ ในที่นี้หมายถึงลำดับก่อน-หลัง รอยประทับที่ได้รับจากการมีผัสสะ (sensation) กับวัตถุ (material) และสิ่งต่าง ๆ ส่วนมโนภาพเป็นจินตภาพที่อยู่ภายใน เป็นความทรงจำ ความนึกคิด เวลานั้นหรือเวลาใช้เหตุผล (argument) ทั้งรอยประทับ และมโนภาพจะต้องมีความสมนัย (correspond) หรือเสมอกัน รอยประทับเชิงเดี่ยวจะต้องมีมโนภาพเชิงเดี่ยวมารองรับทุกครั้งไป แต่มโนภาพเชิงซ้อนบางอันไม่จำเป็นต้องมีรอยประทับเชิงซ้อนมารองรับก็ได้ ในทรรศนะของฮิวม์ มโนภาพ (ideas) ฮิวม์ที่ยอมรับว่าเป็นความรู้และมีสาระประโยชน์ ทุกๆ มโนภาพจะต้องมีความหมายของมัน และสามารถสืบค้นไปหารอยประทับเดิมได้ ถ้ามโนภาพไม่มีความหมายหรือสาระประโยชน์ ฮิวม์จะไม่ยอมรับ เพราะไม่อาจสืบค้นรอยประทับเดิมได้

ในฐานะที่รอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas) เป็นข้อมูลในจิต ถ้ามองว่า สิ่งใดเป็นข้อมูลเบื้องต้นของจิต จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสสามารถตอบได้ว่า รอยประทับเชิงเดี่ยวจะเกิดขึ้นในจิตก่อนมโนภาพเชิงเดี่ยวเสมอ มโนภาพเชิงเดี่ยวที่เป็นคู่ของรอยประทับเชิงเดี่ยว ไม่เคยเป็นข้อมูลแรกของจิตเลย ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า “ในบรรดามโนภาพเชิงเดี่ยว (simple idea) ทั้งหมด ดูเหมือนว่า เป็นสิ่งที่ได้รับจากรอยประทับเชิงเดี่ยว (simple impression) ซึ่งสิ่งเหล่านั้นมีความเหมือนกัน และมีความแน่นอนเหมือนเป็นตัวแทนกัน”^{๔๔} รอยประทับเกิดขึ้นก็จะต้องมีมโนภาพเกิดตามมาด้วย ถ้าไม่มีรอยประทับ มโนภาพก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ นี่เป็นสิ่งที่ฮิวม์ยืนยันอย่าง

^{๔๔} “That all our simple ideas in their first appearance, are derived from simple impressions, which are correspondent to them, and which they exactly represent.” By David Hume, A Treatise of Human Nature, Book I, p. 48.

ชัดเจน และรอยประทับจะต้องเกิดก่อนมโนภาพทุกครั้ง เนื่องจากเป็นสาเหตุแรกที่ทำให้มโนภาพเกิดตาม ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเราจะสอนให้เด็กเรียนรู้หรือมีมโนภาพเกี่ยวกับสีแดงหรือรสเปรี้ยว เราจำเป็นต้องให้เด็กได้เห็นวัตถุที่มีสีเช่นนั้น หรือชิมสิ่งที่มีรสอย่างนั้นก่อน กล่าวคือต้องให้ตัวอย่างของสิ่งนั้นแก่เด็กก่อน ให้เขามีรอยประทับกับสิ่งนั้นเสียก่อน เพื่อที่จะสามารถสร้างมโนภาพลอกเลียนแบบภายหลัง

กล่าวโดยสรุป การเกิดขึ้นของรอยประทับนั้นจะต้องเกิดขึ้นก่อนมโนภาพเสมอ และการเกิดขึ้นของรอยประทับเชิงเดียวจะต้องมีมโนภาพเชิงเดียวรองรับเสมอ ทั้งรอยประทับและมโนภาพเป็นสิ่งที่ได้จากประสาทสัมผัส ดังนั้น ใครก็ตามที่ขาดหรือมีประสาทสัมผัสส่วนใดบกพร่อง เขาคนนั้นจะไม่มีวันรับรู้รอยประทับ ที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสส่วนนั้นเป็นหนทางได้เลย ถ้ารู้ก็รู้ได้ไม่สมบูรณ์ครบถ้วน ในทำนองเดียวกัน คนตาบอดแต่กำเนิดจะไม่มีวันรับรู้รอยประทับเกี่ยวกับรูปร่าง หรือสี ในลักษณะเดียวกันกับคนตาดีรู้ได้เลยแม้แต่น้อย

แสดงว่า ประสาทสัมผัสเป็นที่มาของรอยประทับและมโนภาพ ซึ่งความคิดนี้ตรงกับทฤษฎีของลอคที่กล่าวว่า^{๙๐} “การรับรู้ทางประสาทสัมผัส (sence) เป็นความรู้สึก (emotion) จินตนาการ (imagination) ความคิด (ideas) การจงใจ (will)” ฯลฯ ในตอนแรกลอคพยายามที่จะอธิบายความแตกต่างระหว่างความรู้สึกกับความคิดว่า เป็นสิ่งที่ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน แต่ในที่สุดก็ไม่ได้อธิบายให้ชัดเจน เพียงอ้างว่า จิตได้รับข้อมูลมาจากที่มา ๒ ทางคือ วัตถุภายนอกที่รับรู้ผ่านทางประสาทสัมผัสทั้งห้า กับการพิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวจิตเองทั้งยังบอกว่า การรับรู้ (perception) สองอย่างนี้มีความสัมพันธ์กัน แต่ลอคเน้นการอธิบายเรื่องที่มาจากข้อมูล มากกว่าเรื่องขั้นตอนของการเกิดประสบการณ์ เพื่อยืนยันว่า การรับรู้ของมนุษย์ทุกคนต้องมาจากประสบการณ์เพียงอย่างเดียว แต่ในทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ ไม่เพียงแต่อธิบายการรับรู้ (perception) ระหว่างความรู้สึกกับความคิดเพียงเท่านั้น แต่ฮิวม์ยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่าง ระหว่างการรับรู้ทั้งสองอย่างละเอียดอีกด้วย ซึ่งเป็นการพัฒนาหลักของประจักษ์นิยม (empiricism) ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

เมื่อวิเคราะห์รอยประทับ จะเห็นว่า ที่มาของการรับรู้ครั้งแรก รอยประทับจะต้องเกิดจากการมีผัสสะ (sensation) นั้นอยู่นอกตัวมนุษย์ สภาพโลกภายนอกมีอยู่ แต่มนุษย์เข้าไปรับรู้ตามสภาพของโลกภายนอก (external world) ถ้าย้อนกลับไปดูจะพบว่า สภาพจิตของมนุษย์แรกเกิดยังไม่มีประสบการณ์ จิตก็ยังบริสุทธิ์ขาวเหมือนกระดาษ เมื่อมีการเก็บข้อมูลความรู้ โดยการถือเอาข้อมูลทางผัสสะเข้ามาไว้ในจิตแล้วเป็นวัตถุการคิด ตั้งแต่นั้นจิตของมนุษย์จึงไม่ได้ว่างเปล่า เหมือนกับตอนเริ่มแรกเกิด การคิดถึงข้อมูลเหล่านี้เป็นการรับรู้ขั้นที่สอง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ข้อมูลทาง

^{๙๐} สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, หน้า ๒๖-๒๗.

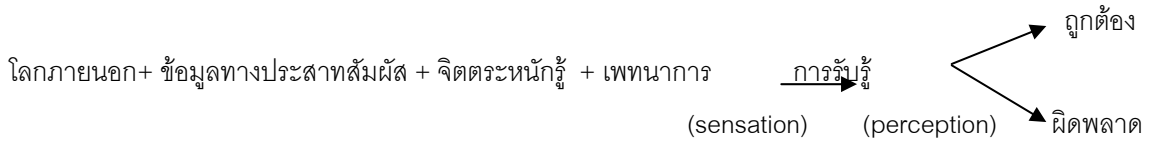
ผัสสะเป็นข้อมูลขั้นแรกที่เกิดขึ้นโดยตรง ถ้าวิเคราะห์ต่อไปว่า การรับรู้ทั้งสองคือ ความรู้สึก(emotion) และความคิด (ideas) ในส่วนของความรู้สึกนั้นฮิวม์คิดว่าเป็นเรื่องไม่ซับซ้อนอะไร แต่เมื่อนำไปเปรียบเทียบแล้ว เมื่อมองท้องฟ้าสิ่งที่มองเห็นในขณะนี้มีความชัดเจนมาก กับการคิดถึงสิ่งเหล่านี้ เวลาที่ไม่ได้มองเห็นจะมีความแตกต่างกันอย่างไร ถึงแม้ที่มาแรกสุดของข้อมูลทุกชนิดในจิตมนุษย์ คือประสบการณ์ภายนอกเหมือนกัน แต่การรับรู้ข้อมูลต่างขั้นนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน และถ้าปราศจากข้อมูลขั้นแรก การรับรู้ขั้นที่สองก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ “แต่ทั้งรอยประทับและมโนภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยถ้าปราศจากผัสสะหรือประสบการณ์โลกภายนอก ประสาทสัมผัสไม่ได้บอกว่า สิ่งต่างๆ นั้นมีอยู่อย่างต่อเนื่องโดยอิสระจากตัวเราในขณะที่เมื่อวัตถุนั้นไม่ได้ปรากฏต่อประสาทสัมผัสของเรา จิตของเราไม่สามารถก้าวไปไกลกว่ารอยประทับและความคิดของเราเอง”^{๙๑} ดังนั้น ตามทฤษฎีของฮิวม์ ประสาทสัมผัส(sence) จึงเป็นที่มาของความรู้แน่นอน เมื่อรอยประทับเป็นที่มาของมโนภาพแล้ว รอยประทับมีส่วนประกอบอะไรบ้าง ที่ทำให้เกิดความรู้ และมีคุณลักษณะ ส่วนประกอบอะไรบ้าง

ฮิวม์เชื่อว่า ประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ (experience knowledge) โดยมีประสาทสัมผัสที่ทำหน้าที่สืบต่อจากโลกภายนอก (external world) ความรู้เกิดขึ้นเมื่อประสาทสัมผัสระหว่างสิ่งที่ปรากฏและความเกี่ยวข้องของสิ่งต่าง ๆ นอกกายกับอวัยวะสัมผัสของเราแล้วทำให้เกิดการรับรู้ มโนภาพของผู้อื่นเรารู้ไม่ได้โดยตรง แต่รู้ได้โดยการถ่ายทอด ดังนั้น มโนภาพทุกมโนภาพจึงอาศัยการถ่ายทอดจากคนคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่งได้ โดยอาศัยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส โดยทางเสียง การถ่ายทอดในรูปแบบของตัวอักษร หรือทำเป็นหนังสือได้ ความทรงจำช่วยการบันทึกภาพเขียน ภาพถ่ายและสัญลักษณ์ต่าง ๆ และยังช่วยถ่ายทอดความรู้ทางมโนภาพได้อีกด้วย เครื่องมือช่วยความรู้ คือ เสียงและภาพ มนุษย์สามารถสะสมความรู้ไว้ได้อย่างมากมาย และเมื่อความรู้ถูกถ่ายทอด มโนภาพของความรู้ก็ไม่ใช่สิ่งเฉพาะตัว หากเป็นความรู้ของมวลมนุษย์ทีเดียว ทำให้เกิดความ เป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป มนุษย์ได้ความรู้ทางประสาทสัมผัสเป็นการเริ่มแรกก่อน แม้แต่การศึกษา การถ่ายทอดความรู้ การเรียน การอบรมก็ต้องอาศัยตาหูฟังเสียง ในการปฏิบัติก็ต้องใช้มือ คำหรือสัมผัส แม้แต่คนตาบอดอ่านหนังสือก็ต้องใช้มือคลำ ดังนั้น การเกิดขึ้นของรอยประทับหรือ

^{๙๑} “Let us chase our imagination to the heavens.....We never advance a step beyond our selves, nor can we conceive any kind of existence, but those perception.....This is the universe of imagination.” By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, (New York: Charles Scribner & Sons, 1955), Section VI, p. 21.

มโนภาพจะต้องอาศัยประสาทสัมผัสรับรู้ต่อสิ่งภายนอกจึงจะเกิดเป็นความรู้ได้ จึงสามารถเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้^{๙๒}

การที่จะรับรู้โลกภายนอกได้นั้น จะต้องอาศัยอวัยวะรับสัมผัสหรืออายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก เช่น ตามองเห็นรูป หูฟังเสียง เป็นต้น จากนั้นกระบวนการทำงานขั้นต่อมา ก็เป็นหน้าที่ของจิตตระหนักรู้ข้อมูลและสั่งการ รอยประทับจะเริ่มขึ้นที่การรับรู้ (perception) มีอิทธิพลและเกิดขึ้นอย่างรุนแรงและมีชีวิตชีวาเป็นการรับรู้โดยตรงต่อวัตถุหรือสิ่งที่อยู่ภายนอก กระบวนการทำงานตรงนี้ สามารถแยกแยะความรู้ที่ได้ว่าถูกหรือผิด ชอบ – ไม่ชอบ ต้องการ-ไม่ต้องการ และรอยประทับที่เกิดขึ้นที่ เมื่อได้รับรู้ข้อมูลโดยตรงทางผัสสะ(sensation) แต่พอผ่านไปเรานึกถึงสิ่งนั้นมโนภาพก็จะปรากฏขึ้นตามลำดับ ถ้าหากไม่มีประสบการณ์ การรับรู้ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

จากการวิเคราะห์ลักษณะสำคัญ ๆ ของการรับรู้ที่ปรากฏในหนังสือ “ตำราว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์”(A Treatise of Human Nature) และหนังสือ “ปุจฉาในความเข้าใจของมนุษย์ (Inquiry concerning Human Understanding) มีดังนี้^{๙๓}

๑. การรับรู้ต้องอาศัยจิตจึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าปราศจากจิต การรับรู้จะมีไม่ได้
๒. การรับรู้คือการรับรู้ข้อมูลบางอย่างเข้ามาไว้ในใจ รอยประทับเป็นการรับรู้ที่จิตทำหน้าที่เป็นเพียงแต่ตัวรับ คือยอมให้ข้อมูลบางอย่างผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสและไม่มีอำนาจที่จะสร้างข้อมูลขึ้นมาเอง
๓. การรับรู้แต่ละครั้งเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุด มีลักษณะเป็นการเกิด – ดับ ไม่คงที่ และติดต่อกันเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ไม่ใช่หนึ่งเดียวตลอด ระหว่างการรับรู้แต่ละครั้งมีช่องว่าง ไม่ได้เชื่อมติดกัน
๔. การรับรู้แต่ละครั้งมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง จำกัดอยู่ภายในขอบเขตของตัวเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับกรรับรู้ครั้งอื่น ดังนั้น จึงเป็นอิสระต่อกัน ไม่อิงอาศัยกันและแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด การรับรู้ครั้งหนึ่งไม่มีอิทธิพลหรือเป็นเงื่อนไขของการรับรู้ครั้งต่อไป

^{๙๒} ปรับปรุงจาก สมัคร บุราราศ, ปัญญา, หน้า ๒๓.

^{๙๓} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์, หน้า ๔๙ - ๕๐.

จากลักษณะสำคัญทั้ง ๔ ของการรับรู้ดังกล่าวนี้ เป็นพื้นฐานหลักของประสบการณ์นิยมที่ฮิวม์ยึดมั่น ซึ่งหลักการนี้ทำให้เชื่อมั่นว่า ฮิวมนั้นรักษาประสบการณ์นิยมอย่างเข้มข้นมั่นคงกว่าล็อก (Locke) และเบอร์คเลย์ (Berkeley) ในแง่ที่ว่า เขาไม่ยอมรับว่ามนุษย์รับรู้สิ่งอื่นที่มีธรรมชาติแตกต่างไปจากรอยประทับหรือมโนภาพได้ ฮิวม์ยึดหลักประสบการณ์นิยมอย่างเคร่งครัดและกล่าวว่า มโนภาพทุกมโนภาพจะต้องสืบค้นไปหารอยประทับต้นกำเนิดได้ แต่เนื่องจากการรับรู้หรือรอยประทับแต่ละครั้งเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุด และมีอิสระไม่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้น จึงยืนยันได้ว่า สิ่งที่เรารับรู้มีอยู่ได้ก็เฉพาะในเวลาที่กำลังสัมผัสหรือรับรู้เท่านั้นส่วนในขณะอื่นที่เราไม่ได้สัมผัสรับรู้ เราไม่อาจยืนยันได้ว่ามันมีอยู่ ฮิวม์จึงกล่าวว่า

ความรู้ของมนุษย์มีป้อนเกิดมาจากประสบการณ์ ซึ่งพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส และจำกัดอยู่แต่ในโลกแห่งปรากฏการณ์เท่านั้น เพราะความรู้ไม่ใช่สิ่งที่พระเจ้าสร้างมา เราไม่สามารถรู้อะไรสูงสุดได้ ไม่ว่าจะเป็นสารัตถะ (substance) ความเป็นสาเหตุ (causes) วิญญาณ (soul) อัตตา (ego) โลกภายนอก (external world) หรือเอกภพ (universe) เพราะความรู้เป็นเรื่องของมนุษย์โดยตรง^{๙๔}

บางท่านอาจมีคำถามว่า เมื่อกล่าวถึงการรับรู้อะไรกันแน่คือสิ่งที่เรารับรู้ โดยทั่วไปแล้วมักคิดว่า สิ่งที่เรารับรู้โดยตรง ถ้าเป็นประสบการณ์ภายนอกก็คือ วัตถุกายภาพ และถ้าเป็นประสบการณ์ภายใน ก็คือจิต (mind) หรือวิญญาณ (soul)

กล่าวโดยสรุป รอยประทับหรือมโนภาพเป็นความรู้ของฮิวม์ ฮิวม์เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากลุ่มประสบการณ์ แต่ประสบการณ์เหล่านี้ ต้องยึดประสาทสัมผัสทางอายตนะ คือ ตา หู จมูก ฯลฯ เป็นทวารในการรับรู้จากโลกภายนอกเข้ามาสู่ภายในความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้ กล่าวคือ ทั้งรอยประทับและมโนภาพจะเกิดขึ้นได้ต้องยึดประสาทสัมผัสทางการรับรู้

๒.๒.๓ ประเภทของความรู้ (Kind of knowledge)

ที่ผ่านมาได้ศึกษาถึงแหล่งกำเนิดความรู้ปรัชญาของฮิวม์ เราทราบว่าแหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวม์มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส แต่ความรู้ทุกอย่างมาจากรอยประทับและมโนภาพ

^{๙๔} “Hume’s view is empiricism: our knowledge has its source in experience; it is positivism: our knowledge is limited to world of phenomena; it is agnosticism: we know nothing of ultimates, substance, causes, soul, ego, external world, universe; it is humanism: the humanmental world is the only real subject of our study.” By Frank Thilly, A History of philosophy, p. 345.

ซึ่งเกิดขึ้นได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าต้องมีประสาทสัมผัสก่อนรอยประทับและมโนภาพนี้จึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าปราศจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสแล้ว รอยประทับและมโนภาพก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เนื่องจากว่า รอยประทับทุกชนิดจะต้องมีความสมนัย (correspond) และสามารถสืบค้นกลับไปหาที่มาของรอยประทับเบื้องต้นได้

ฮิวม์ ได้แบ่งการรับรู้ออกเป็น ๒ ประเภทคือ รอยประทับ(impression) กับ มโนภาพ (ideas) ตำราบางเล่มอาจใช้คำว่า มโนภาพหรือมโนคติ ซึ่งความรู้ทั้งสองมาจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส รอยประทับเป็นการรับรู้ที่อาศัยประสาทสัมผัส ส่วนมโนภาพเป็นการรับรู้ในลักษณะของการลอกแบบมาจากรอยประทับที่เป็นไปในรูปแบบของมโนภาพประเภทความจำและมโนภาพประเภทจินตนาการ หลังจากที่ได้รับข้อมูลเบื้องต้นผ่านเข้าไปแล้ว เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายต้องศึกษาที่จะประเด็นต่อไปนี้

๑. รอยประทับ หรือความตรึงตรา (impression) คือ การรับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งทางประสาทสัมผัสหรือทางใจโดยตรงในขณะนั้น ฮิวม์ให้ทรรศนะว่า การรับรู้ขั้นแรกสุดที่เกิดจากประสาทสัมผัสภายในกระทบกับสิ่งที่เป็นวัตถุหรืออารมณ์ภายนอก แล้วทำให้เกิดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส เขาเรียกว่า “รอยประทับ” ซึ่งการรับรู้นี้เป็นการรับรู้โดยตรงต่อวัตถุทางกายภาพ ส่วนการรับรู้ครั้งต่อมาหรือการนึกถึงความทรงจำ การไตร่ตรองประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส โดยเป็นการจำลองภาพภายในประสบการณ์ที่เคยมีในคราวที่ผ่านมา เรียกว่า “มโนภาพ” ทั้งรอยประทับและมโนภาพทั้งสองประการนี้ ล้วนแล้วเป็นจินตภาพปรากฏทั้งคู่ ต่างกันแต่เพียงว่า รอยประทับเป็นตัวแทนสิ่งที่อยู่ภายนอกจิต กล่าวคือ การมองเห็น ได้ยิน สัมผัส โดยตรงตามความเป็นจริงโดยจิตเป็นเพียงสิ่งรับรู้เท่านั้น ส่วนมโนภาพแทนสิ่งที่อยู่ภายในจิต กล่าวคือ จิตนึกคิดถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาสะท้อนออกมา หรือสื่อออกมาเป็นภาพหรือเป็นความรู้ภายใน เพื่อให้ผู้อื่นได้รับประสบการณ์ของตน

จะเห็นได้ว่า ฮิวม์ให้ความสำคัญกับรอยประทับว่าเป็นที่มาของความรู้ ถ้ามโนภาพปราศจากข้อมูลที่ได้จากรอยประทับเดิมหรือการรับรู้ไม่สามารถสืบค้นไปหารอยประทับได้ มโนภาพก็ไร้ความหมายหรือไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย ดังนั้น การรับรู้ข้อมูลทั้งสอง จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยข้อมูลที่หนึ่งเป็นเบื้องต้น และสิ่งทั้งสองนี้ต้องมีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกัน ถึงแม้เวลาที่เกิดขึ้นของการรับรู้ที่แตกต่างกันและมีอิสระในการเกิดขึ้นและสิ้นสุดในเวลาที่แตกต่างกัน แต่ความสัมพันธ์จะต้องเป็นลักษณะที่ขาดจากกันไม่ได้

รอยประทับและมโนภาพของสิ่งนั้น หรือปรากฏการณ์นั้นจะต้องมีความสมนัยกันเสมอ กล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ข้อมูลภายนอกกับข้อมูลภายในจะต้องจับคู่กันพอดี ฮิวม์กล่าวว่า “ความแตกต่างระหว่างรอยประทับกับมโนภาพนั้นจะมีลักษณะพิเศษคือ รอยประทับจะมีคุณสมบัติพิเศษ คือมีความ

รุนแรง (force) และมีความกระฉับกระเฉง (liveliness) และมีชีวิตชีวา (strike) เนื่องจากเป็นการรับรู้โดยตรง ซึ่งต่างจากมโนภาพ หรือการรับรู้ในใจ”^{๙๕} จะเห็นว่า รอยประทับเป็นสิ่งที่สัมผัสได้โดยตรง จากวัตถุภายนอก และมีความรุนแรงกว่ารอยประทับที่เกิดขึ้นภายใน ฮิวม์ไม่ได้แยกแยะว่า รอยประทับที่เกิดขึ้นนั้นเป็นแรงบวกหรือแรงลบ หรือเป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดี

ผู้วิจัยเห็นว่า รอยประทับที่เกิดขึ้นนี้ทำหน้าที่เพียงรับรู้ข้อมูลจากภายนอกเข้ามาภายใน หรือรับรู้ข้อมูลโดยไม่ได้กลั่นกรอง ซึ่งข้อมูลนั้นอาจจะเป็นประโยชน์หรือไร้สาระ แต่กล่าวได้ว่าเป็นเพียงประตูทางผ่านเท่านั้น แต่ฮิวม์กล่าวว่า รอยประทับเหล่านี้ทำให้เกิดความรู้ ในทฤษฎีของนักปรัชญาบางท่านจะไม่ยอมรับว่าเป็นความรู้ เป็นเพียงรู้สภาพของวัตถุภายนอกเท่านั้น

รอยประทับเป็นสิ่งที่ได้มาซึ่งความรู้แต่เป็นความรู้ ที่ได้รับทางประสาทสัมผัสเราไม่อาจกล่าวได้ว่า เป็นความรู้แบบไหน เป้าหมายสูงสุดคืออะไร เป็นความรู้ระดับใด จากการศึกษาวិเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า ความรู้ที่เกิดจากรอยประทับนั้น จะต้องอาศัยสื่อกลางหรือสิ่งภายนอก ถ้าปราศจากประสาทสัมผัสหรือประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่อง ก็จะทำให้รับรู้ข้อมูลก็มีความคลาดเคลื่อนและไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย กล่าวได้ว่า รอยประทับเป็นความรู้โดยอ้อม ที่อาศัยประสาทสัมผัส หรือถ้าเปรียบเทียบกับความรู้ทางพุทธปรัชญาก็เป็นเพียงขั้นความรู้ที่ได้จาก สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญาเท่านั้น

ฮิวม์ได้แยกประสบการณ์ออกเป็น ๒ ขั้นตอนคือรอยประทับกับมโนภาพ ในแง่รอยประทับนั้นแบ่งย่อยอีก ๒ ชนิดคือ^{๙๖}

๑. รอยประทับที่เกิดจากผัสสะ (impression of sensation) คำว่า ผัสสะ เป็นการรับรู้ทางประสาทสัมผัส อันประกอบด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย และรอยประทับชนิดนี้เป็นต้นกำเนิดดั้งเดิมของการรับรู้ทุกชนิด ที่กล่าวว่า เป็นต้นกำเนิดดั้งเดิม เนื่องจากว่า ความรู้ทุกชนิดถ้าปราศจาก

^{๙๕} “Hume says, is the difference between having an impression of something and having an idea of it. And the distinction between impression and idea simply a distinction between the degrees of force and liveliness with which perception strike upon the mind.” By Stroud, Barry Hume. *The Arguments of the philosophers*. Editor: ted honderich, Readerin in Philosophy, (London: University College, 1997), p. 19.

^{๙๖} “Impression may be divided into two kinds, those of sensation, and those of reflection. The first kind arises in the soul originally , from unknown causes. The second is derived in a great measure from our ideas, and that in the following order.” By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, p. 51.

ประสบการณ์ทางการรับรู้แล้ว ความรู้เหล่านี้ก็เป็นโมฆะ ความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ความร้อน (heat) ความหนาว (cold) ความสุข (happiness) ความทุกข์ (suffering) ความรัก (love) ความเจ็บปวด (pain) เป็นต้น ย่อมได้รับจากผัสสะเบื้องต้นในจิตวิญญาณ ความนึกคิดทั้งหมดจะถูกบันทึกเก็บไว้ในสัญญา จะเห็นได้ว่าการรับรู้นั้นไม่สามารถแยกแยะความดี ความชั่วออกจากกันได้

๒. รอยประทับที่เกิดจากการไตร่ตรอง (impression of reflection) การไตร่ตรอง เป็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในใจ ทราบกันว่า ข้อมูลเบื้องต้นของจิตมาจากการมีผัสสะประสาทสัมผัสกับสิ่งภายนอก รอยประทับแรกมาจากประสาทสัมผัสเป็นต้นกำเนิดของการรับรู้ ในกระบวนการรับรู้ทางประสาทสัมผัสนี้เกิดแล้วก็สิ้นสุดลง มีอิสระไม่ได้ต่อเนื่อง แต่มันไม่ได้หายไปจากใจของเราอย่างสิ้นเชิง มันยังคงทิ้งร่องรอยไว้ให้ลอกเลียนแบบ (copy) สิ่งที่ลอกเลียนแบบเกิดขึ้นในใจนี้เรียกว่า มโนภาพ (ideas) มโนภาพบางมโนภาพสามารถสร้างสิ่งใหม่ขึ้นในใจได้ ซึ่งเป็นปฏิกิริยาโต้ตอบภายในเป็นลักษณะความคิดหรือความรู้สึก เช่น เมื่อเกิดความร้อนทำให้นึกถึงความเย็น เมื่อเกิดความกระหายน้ำทำให้นึกถึงความหิว เมื่อเกิดความเจ็บปวดทำให้นึกถึงบาดแผล เมื่อนึกถึงความรัก ทำให้เรามีความสุขและมีชีวิตชีวา มองอะไรก็เป็นสิ่งสวยงามไปหมด และมีความปรารถนาว่าอยากจะพบกับความสุขแบบนั้นอีก ในขณะที่เดียวกัน ถ้าเรานึกถึงความเกลียดชังหรือไม่ชอบ เราจะมีปฏิกิริยาโต้ตอบขัดแย้งในทางลบทันที และมีความรู้สึกที่ไม่ชอบ อยากหลีกเลี่ยงให้ไกล มีความรู้สึกกลัวมีทุกข์ภายในใจ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าความคิดหรือความรู้สึกเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ในลักษณะนี้เรียกได้ว่า ความสัมพันธ์ของความคิด หรือหลักของความเกี่ยวพัน มโนภาพที่จำลองสามารถทำปฏิกิริยาโต้ตอบได้ภายในใจและสร้างมโนภาพใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ ถ้ามโนภาพเหล่านั้นจำลองมโนภาพขึ้นมาใหม่ต่อไปได้อีก การเกิดขึ้นของมโนภาพนี้ก็ยังมีต่อไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด

รอยประทับที่เกิดจากผัสสะและรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพนั้น จากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า รอยประทับทั้งสองนี้มีต้นกำเนิดของการรับรู้มาจากผัสสะเหมือนกัน เป็นการรับรู้สิ่งภายนอกด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า อารมณ์หรือความรู้สึก เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดเหมือนกัน แต่มีความแตกต่างกันคือ รอยประทับที่เกิดจากมโนภาพนั้น เป็นการจำลองมาจากรอยประทับที่มาจากผัสสะอีกทีหนึ่ง ถ้าสังเกตจะเห็นได้ว่า ที่มาของรอยประทับทั้งสองมีความแตกต่างกัน แล้วทำไมจึงเรียกว่ารอยประทับ ทั้งนี้เพราะว่า รอยประทับที่มาจากมโนภาพก็เป็นอารมณ์ความรู้สึกเหมือนกัน จึงเรียกว่ารอยประทับ ถ้าเราวิเคราะห์ต่อไปอีกจะเห็นได้ว่า รอยประทับที่ลอกแบบมาจากมโนภาพนั้น มีอิสระในการสร้างสรรค์ปรุงแต่ง สิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นตามความต้องการของมันได้โดยไม่มีขอบเขต เป็นไปตามความปรารถนา (wish) และอารมณ์ (passion) สร้างสิ่งที่ปรารถนาชอบใจได้ในขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ไม่ชอบได้ด้วย แต่รอยประทับทั้งสองไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ ผัสสะที่เข้ามากระทบทั้งที่เป็นสิ่งดีและสิ่งไม่ดีนั่นเอง

๒. มโนภาพ (ideas) คือ ภาพเลื่อนกลางของสิ่งที่ปรากฏแก่ดวงจิตในลักษณะของความคิด ความรู้สึก หรือผัสสะที่อยู่ภายใน ความทรงจำในขณะที่กำลังคิดหรือหาเหตุผล ซึ่งก็คือ จินตภาพ (image) สิ่งที่ปรากฏอย่างเลื่อนกลาง เวลาใช้เหตุผลหรือเวลาใช้ความคิดนั่นเอง

เมื่อมโนภาพเป็นการลอกแบบรอยประทับ และรอยประทับสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท การแบ่งรอยประทับนี้ แบ่งตามลักษณะแหล่งกำเนิดของมันได้ คือ รอยประทับที่ได้จากภายนอกหรือมโนภาพที่จำลองแบบรอยประทับที่เกิดจากผัสสะ และรอยประทับที่ได้จากภายในหรือมโนภาพที่จำลองแบบรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ

นอกจากฮิวม์จะแบ่งมโนภาพตามต้นกำเนิดของมันแล้ว เขายังได้แบ่งมโนภาพตามความสามารถในการจำลองรอยประทับอีก โดยใช้เกณฑ์ที่ว่า มโนภาพใดที่จำลองรอยประทับได้ใกล้เคียงและมีความเหมือนจริงกับรอยประทับต้นแบบมาก หรือน้อยเพียงใด และในการกล่าวถึงมโนภาพในลักษณะนี้ ทำให้สามารถแบ่งมโนภาพแบบหลังนี้ ได้ ๒ ประเภทคือ^{๑๗}

๑. ความจำ (memory) มโนภาพชนิดที่จำลองรอยประทับได้สมบูรณ์แบบและมีความใกล้เคียงกับต้นแบบมากที่สุด กล่าวคือ มโนภาพชนิดนี้จะมีความละเอียด และถี่ถ้วน มีขั้นตอน ไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง ด้วยมโนภาพที่เป็นความจำชนิดนี้ ทำหน้าที่จดจำรายละเอียดได้อย่างแม่นยำ ชัดเจน คล้ายกับรอยประทับเดิมมากที่สุด จนหลงเข้าใจคิดว่าเป็นรอยประทับเสียอีก ทั้งนี้เพราะว่า มโนภาพนี้จำคุณสมบัติ (quality) ขนาด (size) รูปร่าง (form) และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้อย่างละเอียดทุกขั้นตอน เพียงแต่ว่า มโนภาพชนิดนี้ไม่ได้มีปรากฏการณ์ทางประสาทสัมผัสผัสสะจริง ๆ ของวัตถุภายนอกเท่านั้น

๒. จินตนาการ (imagination) มโนภาพประเภทจินตนาการนี้ จะมีลักษณะไม่เป็นระเบียบ ไม่มีขั้นตอน กระบวนการทุกอย่างที่เกิดขึ้น มีการคิดปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของผู้รับรู้ประสบการณ์ แต่ก็ยังมีรอยประทับเบื้องต้นที่สมนัยกับสิ่งนั้นมาก่อนเสมอ เพราะสิ่งนี้คือมโนภาพ เพียงแต่มโนภาพประเภทจินตนาการนี้ สืบสนและเลื่อนกลาง ไม่แจ่มชัดแม่นยำเหมือนมโนภาพที่เป็นลักษณะของความจำ ดังนั้น การสืบค้นไปหารอยประทับต้นแบบได้นั้นจึงค่อนข้างลำบาก แต่มีผลดี คือ การให้อิสระแก่มนุษย์ในการที่จะสร้างสรรค์ปรุงแต่ง สร้างมโนภาพใหม่ร่วมกับมโนภาพเดิม อาจเปลี่ยนแปลง ตัดต่อให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ ได้ เช่น มโนภาพเกี่ยวกับม้าบิน มโนภาพเกี่ยวกับภูเขาทอง เป็นต้น ซึ่งลักษณะนี้เป็นคุณสมบัติพิเศษในลักษณะของ

^{๑๗} Ibid., p. 51.

มโนภาพประเภทจินตนาการ ที่สามารถรวมและแยกแยะรอยประทับออกจากกันได้ตามความต้องการ แล้วจะเกิดมโนภาพใหม่ๆ ขึ้นได้อย่างมากมาย

รอยประทับจะทำหน้าที่รับข้อมูลทางผัสสะและไตร่ตรองข้อมูล แล้วเก็บไว้ในจิตของเรา มโนภาพทำหน้าที่จัดเรียบเรียงหรือจัดข้อมูลภายในให้เป็นระเบียบ ทั้งรอยประทับและมโนภาพ จะทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ ให้เป็นไปตามแผนของการเชื่อมโยงทางความคิด ดังที่ฮิวม์สรุปว่า “คุณสมบัตินั้น เนื่องจากมีความสัมพันธ์การเชื่อมโยงความคิด (association) ที่เกิดขึ้นภายในจิต (mind) หลังจากนั้นมโนภาพนำไปสู่สิ่งอื่น ๆ อีก ๓ ประการ เช่น ความคล้ายคลึง (resemblance) ความใกล้ชิดกันในกาลเทศะ (contiguity in time or place) และกฎแห่งเหตุผล (cause and effect)”^{๙๔} เช่น ความคิดที่เหมือนกันสอดแสดงถึงกันและกัน รูปภาพก็บ่งถึงสิ่งที่มันแทนโดยอาศัยความคล้ายคลึงกัน พอเห็นฟ้าแลบ นึกถึงฟ้าร้อง นี่คือการสัมพันธ์ของความคิดโดยอาศัยกฎแห่งการใกล้ชิดกันในกาลเทศะ พอเห็นควันทาให้นึกถึงไฟ นี่คือการสัมพันธ์ตามกฎแห่งเหตุผล พอเห็นปากกาทำให้นึกถึงสมุด นี่คือความเกี่ยวเนื่องกัน

การเชื่อมโยงความคิด ความคล้ายคลึงกัน ความใกล้ชิดกันในกาลเทศะ และความเป็นเหตุและผลนั้นเป็นสิ่งที่เกิดจากสิ่งที่เกี่ยวข้องกันเป็นอัตวิสัย (subjective) โดยแท้ โดยสิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กันในส่วนของจินตนาการเป็นตัวเชื่อมโยงอย่างมีระเบียบโดยสม่ำเสมอ ความเป็นอิสระของรอยประทับกับมโนภาพที่แยกกันอยู่ก็ถูกรวมกันก็เพราะอาศัยกฎเหล่านี้

บรรดามโนภาพทั้งสองประเภทนี้ จะมีความเหมือนและความแตกต่างกันอยู่อย่างเห็นได้ชัดคือ มโนภาพทั้งสองจะมีแหล่งกำเนิดคือรอยประทับเหมือนกัน แต่ในลักษณะของกระบวนการทำงานของมันจะมีความแตกต่างกันคือ มโนภาพประเภทความจำจะมีการถอดแบบรอยประทับต้นแบบได้อย่างใกล้เคียง และมีขั้นตอน มีระเบียบ และมีรายละเอียดชัดเจนแม่นยำ ดังนั้นมโนภาพประเภทความจำนี้จึงไม่แตกต่างจากรอยประทับเดิมมากนักหรืออาจกล่าวได้ว่าไม่ได้แตกต่างเลยก็คงไม่ผิดนัก เพราะมโนภาพในลักษณะนี้จะรักษาความคงที่ของรอยประทับเดิมไว้อย่างสมบูรณ์ จึงมีข้อจำกัดในการทำงาน ส่วนมโนภาพประเภทจินตนาการจะมีความหลากหลายในด้านการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ไม่ขึ้นอยู่กับระเบียบหรือกรอบความคิดในกระบวนการทำงาน ดังนั้น มโนภาพชนิดนี้จึงมีความพิเศษทำให้มนุษย์เกิดการพัฒนาและมีอิสระในการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาตามความสามารถของมนุษย์อย่างไร้ขีดจำกัด

^{๙๔} Ibid., p. 54.

กล่าวโดยสรุป ความรู้ในทฤษฎีของฮิวม์ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ รอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas) ทั้งรอยประทับและความคิดนี้เป็นที่มาของความรู้ ซึ่งรอยประทับเป็นการรับรู้สิ่งภายนอกด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าโดยตรง พอนานไปรอยประทับนี้ก็ถูกเก็บไว้ในลักษณะของความเป็นภาพในใจ เมื่อนึกถึงหรือคิดก็จะทำให้เกิดความรู้ขึ้นมา เนื่องจากฮิวม์ยอมรับความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ความรู้เป็นเพียงขั้นประสาทสัมผัสของคนทั่วไปเท่านั้น ที่สามารถศึกษาค้นคว้าได้เองตามแหล่งที่เกิดขึ้น สามารถเปรียบเทียบกับแหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญาคือ ทางสุตมยปัญญาและจिनตามยปัญญา ความรู้ของฮิวม์นี้เป็นเพียงความรู้โดยอ้อมเท่านั้น เพราะว่าต้องอาศัยสื่อกลางเป็นบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม ที่ทำให้เกิดความรู้ถ้าเป็นความรู้ที่อยู่เหนือประสบการณ์เขาจะปฏิเสธทันที เนื่องจากว่าไม่ทำให้เกิดรอยประทับหรือทำให้เกิดมโนภาพได้ และฮิวม์เป็นผู้ที่ยึดหลักประสบการณ์อย่างเคร่งครัด จนทำให้แนวคิดของเขากลายเป็นวิมตินิยม (scepticism) ที่ว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้

๒.๒.๔ ธรรมชาติของความรู้ (The nature of knowledge)

ความรู้ของเราเริ่มจากอะไร ทฤษฎีของพวกประจักษ์นิยมเห็นว่า ความรู้เริ่มต้นขึ้นจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสหรือที่มาของความรู้คือประสาทสัมผัส ทำให้เรารับรู้ข้อมูลจากโลกภายนอก คำว่า “โลกภายนอก (external world)” หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมตัวอยู่ เช่นทุ่งหญ้า, ต้นไม้, ทะเล เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เรารับรู้มันด้วยประสาทสัมผัสซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลแก่เรา จากค่านิยามมีประเด็นที่ควรพิจารณา ๒ ประการคือ ๑.การรับรู้ (perception) ๒.ประสาทสัมผัส(sence) การรับรู้ พวกประจักษ์นิยมจะไม่อาจปฏิเสธสิ่งที่อยู่ภายนอกได้โดยเด็ดขาด เนื่องจากว่าสิ่งภายนอกเป็นแหล่งความรู้ที่รับรู้โดยประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ประสาทสัมผัสเหล่านี้เชื่อมโยงกับวัตถุภายนอกเกิดการกระทบกันทำให้เรารับรู้ โดยทั่วไปคนเรามักจะไม่สงสัยว่า สิ่งต่างๆ เช่น บ้าน ดวงอาทิตย์ ต้นไม้ หรือแม้แต่ส่วนต่าง ๆ ของร่างกายเราเอง สิ่งเหล่านี้ที่เรามองเห็นได้โดยตรง เรียกว่าวัตถุภายนอก (material substance) ถ้าวิเคราะห์ คำว่า “วัตถุภายนอก” ในความคิดของคนทั่วไปคิดว่า สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวเรา อาจจะได้คิดถึงองค์ประกอบ คิดแต่เพียงว่าสิ่งเรามองเห็นตามสภาพที่ปรากฏ ทางประสาทสัมผัสบอกได้เท่านั้น แต่ในทฤษฎีของนักปรัชญา วัตถุภายนอก การตอบคำถามอาจจะต้องศึกษารายละเอียดมากมายประกอบด้วย คุณสมบัติ (quality) ลักษณะ (character) ขนาด (size) รูปร่าง (form) ความมีอยู่ของวัตถุขึ้นกับสิ่งใดบ้าง คือเราเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นมีอยู่ เป็นสิ่งที่เรารู้และสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งได้ หรือหมายความว่า

การมีอยู่ของวัตถุขึ้นกับเราหรือไม่ กล่าวคือ วัตถุภายนอกเป็นสิ่งที่เราเข้าไปสัมผัสรับรู้หรือไม่ หรือมันอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง

โดยทั่วไปสิ่งที่เรารับรู้นั้น ต้องรับรู้โดยประสาทสัมผัสมีประสบการณ์กับโลกภายนอกซึ่งมันมีอยู่จริงโดยตัวของมันเอง เป็นเพราะเราเชื่อด้วยสัญชาตญาณของเรา โดยปราศจากการคิดโดยไตร่ตรองหรือหาเหตุผลที่น่าเชื่อถือเพียงพอ เราเชื่อว่าสิ่งต่างๆ อยู่ด้วยลำพังตามสถานะของมันเอง แม้จะไม่มีใครรับรู้มันเลย ซึ่งความจริงไม่ถูกต้องนัก ถ้าหากพิจารณาดู จะพบว่า สิ่งที่เราเรียกว่าข้อมูลหรือความรู้ นั้น สิ่งที่อยู่ในจิตนั้นก็คือการรับรู้ (perception) นั่นเอง ถ้าไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าสิ่งที่เรารับรู้หรือผัสสะมาจากสาเหตุวัตถุประการใด สิ่งที่เรารู้ได้ก็คงเป็นแค่เพียงผัสสะเท่านั้น การที่จะคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งภายนอกกับผัสสะก็คงเป็นไปไม่ได้ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลก็คงเป็นไปไม่ได้เช่นกัน แต่ความสัมพันธ์ของมันเกิดขึ้นในลักษณะเชื่อมโยงระหว่างเหตุและผลคือผัสสะ (sensation) กับวัตถุ (material) แล้วเราจะอ้างว่า วัตถุเป็นสาเหตุของผัสสะไม่ได้ เนื่องจากผัสสะนั้นรับรู้แค่เพียงผิวเผิน ได้แก่คุณสมบัติต่างๆ ของวัตถุ เช่น สี เสียง กลิ่น รส ความแข็ง ความอ่อน ความร้อน ฯลฯ ถ้าถอดคุณสมบัติของวัตถุออกเมื่อใด สิ่งที่เรารู้นั้นก็ไม่มี ความหมาย อาจเป็นเพียงความว่างเปล่า เพราะไม่มีข้อมูลหรืออะไรเหลืออยู่เลย ไม่สามารถให้เหตุผลได้ว่า เบื้องหลังของคุณสมบัตินั้นมีอะไรรองรับอยู่อีกหรือไม่ ถ้าเป็นเช่นนี้ ฮิวม์กล่าวว่า เราก็ไม่ต้องมาเสียเวลาในการถกเถียงกันโดยเปล่าประโยชน์ เพราะในความจริง เราไม่อาจรับรู้สิ่งใดได้นอกจากรอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas) เท่านั้น ไม่มีหลักฐานยืนยันได้เลยว่ารอยประทับและมโนภาพมีสาเหตุมาจากวัตถุภายนอก หรือวัตถุสาร (material substance) หรือมีสาเหตุมาจากสิ่งที่เราเรียกว่าพระเป็นเจ้า ถ้าพิจารณาจะพบว่า ประสบการณ์ที่เกิดจากผัสสะเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลง เราอาจกล่าวได้เพียงว่า ผัสสะทั้งหลายนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏขึ้นอย่างซ้ำซากในประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ ดังนั้นขอบเขตประสบการณ์จะต้องอยู่แค่ผัสสะหรือแค่รอยประทับกับมโนภาพเท่านั้น เป็นความสัมพันธ์แบบใด ก็คงตอบได้เพียงผัสสะที่เป็นนิสัยและความเคยชินของเราเท่านั้น

กล่าวโดยสรุป ตามทรรศนะของฮิวม์ การรับรู้ของมนุษย์นั้นมีสมรรถภาพอยู่ภายใต้ขอบเขตจำกัด ขอบเขตจำกัดในที่นี้คือ ประสบการณ์ (experience) เพราะเราไม่สามารถรู้ถึงต้นกำเนิดและสิ่งที่อยู่เบื้องหลังของรอยประทับได้ ดังนั้น ธรรมชาติของความรู้ของฮิวม์จึงจำกัดอยู่แค่ประสบการณ์ที่มีต่อวัตถุภายนอกเท่านั้น เป็นเพียงการพิสูจน์ว่า วัตถุภายนอกมีอยู่จริงหรือไม่ แต่เป็นการรู้ได้อย่างจำกัด คือประสาทสัมผัสรู้ได้แค่ไหนก็ยอมรับแค่นั้น จะสรุปเกินความจริงหรือการรับรู้ของเราย่อมเป็นไปไม่ได้ ถ้าสรุปเกินความจริง ก็จะทำให้เกิดความขัดแย้งกันภายหลังอย่างนักปรัชญารุ่นก่อนหน้าฮิวม์

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เกี่ยวกับประเด็นของการรับรู้ จะเห็นได้ว่าวัตถุภายนอกเป็นสภาพที่ทรงอยู่ตามธรรมชาติที่ปราศจากการปรุงแต่ง ทั้งที่มีการเคลื่อนไหวและไม่มี การเคลื่อนไหว ตัวมนุษย์เองมีความเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามสภาวะที่กำลังดำเนินไป มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ต่อสภาวะที่เกิดขึ้น มนุษย์เองเป็นผู้ที่เข้าไปรับรู้วัตถุหรือธรรมชาติของ ความรู้เหล่านั้นทางประสาทสัมผัส ทั้งนี้กล่าวง่าย ๆ เพื่อการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมหรือเพื่อการ ดำรงชีวิตของมนุษย์เอง เพราะฉะนั้น วัตถุภายนอกจึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีมนุษย์จะต้องเข้าไป เกี่ยวข้องและรับรู้ แต่เราไม่มีหลักฐานอันใดเลยที่จะพิสูจน์หรือแสดงว่า รอยประทับและมโนภาพ ที่เรามีนั้นสาเหตุมาจากวัตถุภายนอก แต่เราบอกได้เพียงว่าเรารับรู้ได้โดยประสาทสัมผัสซึ่งเป็นเพียง การปรากฏขึ้นเท่านั้น ถ้าต้องยึดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) เป็นพื้นฐานความรู้แล้ว ที่อาศัยมโนภาพ เป็นกระบวนการทำงานร่วมกัน อย่างมีความสัมพันธ์เท่านั้นเอง เราก็ จะไม่สามารถแน่ใจอะไรในความจริงของสิ่งใดได้เลย ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้สัมพันธ์กัน นั่นก็หมายความว่า มันปฏิสัมพันธ์ในความคิดของเรา จิต เกิดจากความเคยชินเมื่อมีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่งเกิดขึ้นตามมา ความคิดและความเชื่อว่าสิ่ง นั้นจะเกิดขึ้นอีก ปฏิสัมพันธ์เป็นสิ่งที่เรารู้สึกได้จากจิตของเราเอง ในที่สุดมันก็ถ่ายโอนไปสู่จินต ภาพและถูกบันทึกเอาไว้ในรูปของสัญญา โดยพลังความคิด สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ได้ เชื่อมโยงกันจริงก็ได้ แต่ความคิดของเราและจิตนั้นแหละที่ปฏิสัมพันธ์กัน การกระทำดังกล่าว เกิดขึ้นได้จากการทำซ้ำ ๆ กันและบ่อยครั้งจนกระทั่งกลายเป็นนิสัยหรือความเคยชิน ^{๙๙}

การคิดว่า ความมีอยู่ในโลกภายนอกจึงเป็นเพียงความเชื่อที่เกิดขึ้นจากนิสัยความเคยชิน และจินตนาการของเราเอง ไม่ใช่เป็นการพิสูจน์ความมีอยู่ของวัตถุได้เลย ดังนั้น สมรรถภาพความคิด ของมนุษย์จึงไปไม่ได้ไกลกว่าประสบการณ์ และความสามารถในการรับรู้ของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด ขึ้นอยู่กับประสบการณ์เท่านั้น ในประเด็นนี้ผู้วิจัยคิดว่า มนุษย์เป็นผู้แสวงหาความรู้และมีสิทธิ เสรีภาพในการรับรู้วัตถุทางกายภาพ โดยทางประสาทสัมผัสต่อวัตถุภายนอกที่มีอยู่ แต่การมีอยู่ของ

^{๙๙} "When we say an object is connected with another, we mean they have acquired a connection in our thought. As was said before, to expect its usual attendant and to believe that it will exist. This connection, therefore, which we feel in the mind, this customary transition of the imagination from one object to its usual attendant, is the sentiment or impression from which we form the idea of power or necessary connection. According to Hume, then, the objects are not necessarily connected, but the ideas are connected in our mind by association. The association is the result of repetition, of custom or habit." By Frank Thilly, A History of philosophy, p. 352.

สิ่งนั้นมีอิสระ ไม่มีขอบเขตจำกัด กล่าวคือ การมีอยู่ของวัตถุต้องมีมนุษย์เป็นผู้เข้าไปรับรู้เท่านั้น ในขณะที่เดียวกันขอบเขตประสบการณ์ของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด ดังนั้น ทรรศนะของประจักษ์นิยมจะเชื่อมั่นว่า ธรรมชาติของความรู้ นั้น จะต้องรับรู้โดยผ่านทางประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ถ้าสิ่งใดอยู่เหนือประสบการณ์ไม่อาจอนุมานข้อเท็จจริงได้ทรรศนะนี้จะปฏิเสธ โดยเฉพาะความรู้ก่อนประสบการณ์ (a priori knowledge) หรือความรู้ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสที่ไม่อาจพิสูจน์ได้

ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล บรรดาความรู้ที่ใช้เหตุผลในการอธิบายหรือข้อเท็จจริง มนุษย์ใช้เหตุผลในการอ้างอิงสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ที่เข้าไม่ถึง รากฐานความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล มนุษย์เราย่อมหาสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้วเชื่อมโยงไปยังสิ่งที่เกิดในอดีต หรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังว่า เมื่อมีเหตุจะต้องนำไปสู่ผล ในลักษณะนี้เป็นการอธิบายได้ยาก การหาคำตอบคงเป็นไปได้เพียงการข้อเท็จจริง ที่ได้จากการอนุมาน ยกตัวอย่างเช่น “คลื่นยักษ์สึนามิ ถล่มบ้านเรือนที่อยู่ติดชายฝั่งอันดามันใน ๖ จังหวัดในภาคใต้ มีผลเกิดความเสียหายเป็นวงกว้าง” จากผลกระทบคือความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น ผู้เชี่ยวชาญจำเป็นต้องหาสาเหตุ ได้ข้อสรุปว่า ผลกระทบจากคลื่นยักษ์มีสาเหตุมาจากแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ดังนี้เป็นต้น ในการแสวงหาความสัมพันธ์ของเหตุและผลของมนุษย์ มักจะขึ้นอยู่กับ การเก็บความจริงและนิสัยความเคยชินเสมอ

ถ้าถามว่าเรารู้เกี่ยวกับเหตุและผลนี้ได้อย่างไร ฮิวมีให้ทรรศนะว่า “มนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับเหตุและผลนี้มาจากการสังเกต และประสบการณ์เป็นตัวบอก”^{๑๐๐} ไม่มีอะไรเป็นเหตุเป็นผลกันโดยจำเป็นและโดยกำเนิด เพราะผลนั้นย่อมแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และไม่สามารถค้นพบผลในเหตุได้เลย เหตุที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ใช่ผลอย่างเด็ดขาดไป ดังนั้น เหตุและผลในทรรศนะนี้ย่อมต่างกันและไม่ได้เป็นปัจจัยแก่กันและกัน และเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไม่ได้ เรารู้เพียงว่า เมื่อมีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้น เหตุการณ์ที่สองก็จะต้องเกิดตามมา อาจกล่าวได้ว่า เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ต่อเนื่องกันของเหตุการณ์ (succession of events) โดยที่มีจินตนาการเป็นตัวเชื่อมโยงเหตุการณ์ทั้งสองอย่างเป็นไปอย่างกลมกลืน ดังนั้น “ถ้าเหตุและผลเกี่ยวข้องกัน มันต้องเป็นสิ่งเดียวกัน ไม่ใช่สองสิ่ง การที่เราเห็นเป็นเหตุอย่างหนึ่ง ผลอย่างหนึ่ง ย่อมแสดงว่าสองสิ่งนี้ไม่เกี่ยวข้องกัน เมื่อเห็นเหตุ จึงทำนายหรือคำนวณผลไม่ได้”^{๑๐๑} การที่มนุษย์จะเข้าถึงเหตุและผลได้ จะรู้ได้เพียงประสาทสัมผัสเท่านั้นที่เป็นตัวชี้แนะ

^{๑๐๐} เด็อน คำดี, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๘๑

^{๑๐๑} สัมคร บุรวาต, **วิชาปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๗.

ในหนังสือทฤษฎีความรู้ของอาจารย์สมฤดี วิศทเวทย์ พิจารณาคำว่า สาเหตุ ที่ใช้กันทั่วไป จะเห็นว่ามีความหมายได้ ๒ ความหมายคือ^{๑๐๒}

๑) ความหมายที่ไม่รวมถึงอนาคต “สาเหตุ” ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอีกสิ่งหนึ่ง ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสิ่งหนึ่งเฉพาะในเวลาใดเวลาหนึ่ง คำว่า เวลาใดเวลาหนึ่ง อาจหมายความถึงได้ว่า เกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลง เป็นเอกเทศ หรืออาจไม่มีผลเชื่อมโยงไปหาสิ่งหนึ่ง ที่ยังไม่มาถึง หรือสิ่งที่ยังไม่ได้รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสในอนาคต ดังที่ท่านยกตัวอย่าง เช่น “ขนมปังที่ฉันรับประทานไปเมื่อครู่ทำให้ฉันมีแรงขึ้นในตอนนี้”^{๑๐๓} อาจวิเคราะห์ได้ว่า ขนมปัง เป็นเหตุที่ทำให้ผลเกิดคือ การอิ่มท้อง เกิดขึ้นตามมา การเปลี่ยนแปลงตามความหมายนี้ ไม่ได้มีนัยว่าจะต้องเกิดขึ้นอีกในอนาคต หรือไม่ได้หมายความว่าขนมปังแผ่นอื่น ๆ จะต้องบำรุงกำลังอย่างเดียวกันนี้ด้วย จะเห็นได้ว่า เหตุและผลเกิดตามกันตามธรรมเนียมไม่ได้มีอะไรเกี่ยวข้องกัน อาจสรุปได้ว่า เรายืนยันไม่ได้ว่าคุณสมบัติอย่างเดียวกันกับที่เรากำลังรับรู้หรือได้รับรู้จะก่อให้เกิดการรับรู้ภายในลักษณะเดิมเสมอ

๒) ความหมายที่รวมถึงอนาคต “สาเหตุ” ในที่นี้หมายถึงการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทางกายภาพต่าง ๆ ด้วย อย่างเป็นระเบียบสม่ำเสมอ และมีรูปแบบคงเดิม ไม่เฉพาะกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งในเวลาใด เวลาหนึ่งเท่านั้น แต่รวมทุกสิ่งที่จัดอยู่ในประเภทเดียวกันทุกเวลา รวมทั้งในอดีตที่ผ่านมาและในอนาคตที่ยังไม่มาถึงด้วย ข้อความสากลเช่นนี้คือ ดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันออกทุกเช้า เป็นต้น ซึ่งความหมาย “สาเหตุ” ที่สองนี้ ฮิวม์ให้ความสนใจ

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของเหตุและผลที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส โดยเฉพาะสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การตอบคำถาม หรือวิเคราะห์ต้องอาศัยการอนุมาน คาดคะเน ของเท็จจริงที่ปรากฏ แต่ฮิวม์เชื่อว่า ความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสเท่านั้นที่ฮิวม์ยอมรับ ทำที่ของฮิวม์ในการวิเคราะห์ทฤษฎีนี้ เป็นเพียงความน่าจะเป็นเท่านั้น เพราะไม่อาจสรุปได้ ในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง โดยเฉพาะความรู้ระดับปรมาตม์ (ultimate knowledge) ยิ่งไม่ต้องพูดถึงเพราะเป็นไปได้ ที่ประสาทสัมผัสจะเข้าถึงได้ จึงไม่ควรวิเคราะห์ให้เสียเวลา ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นด้วยกับอาจารย์สมักร บุรวาาศที่ว่า “เรารู้โลกภายนอกทางสัมผัสไม่ได้ คือ เราไม่อาจรู้เห็นมันโดยตรงได้ ทั้งนี้เพราะเรารู้และรับกันอยู่

^{๑๐๒} สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, หน้า ๑๐๓.

^{๑๐๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

ว่าสัมผัส ให้ผลไม่ตรงกับความเป็นจริง”^{๑๐๔} ความเป็นเหตุและผลที่เรารับรู้ ก็คือประสาทสัมผัสของเราเอง โดยมีจินตนาการเป็นตัวเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยเกิดขึ้นอย่างซ้ำซาก จนเกิดเป็นความเคยชิน

ในเรื่องของจิตสาร (mind substance) วัตถุสารและพระเป็นเจ้า (God) ก็เหมือนกันฮิวม์ได้โต้แย้งความคิดของล็อกในเรื่องวัตถุสาร (material substance) โดยสรุปในลักษณะเดียวกันว่า วัตถุสารจะมีอยู่ได้อย่างไรในเมื่อเราไม่เคยมีผัสสะต่อมันเลย ผัสสะของเราตรวจสอบคุณสมบัติของวัตถุสารได้เพียงอย่างเท่านั้น และสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์เราก็ไม่สามารถเข้าถึงและมีเกินกว่าสมรรถภาพของมนุษย์เข้าถึงได้ โดยเฉพาะสิ่งรองรับคุณสมบัติ นักปรัชญาสมัยก่อนพยายามอธิบายว่าวัตถุจะต้องแตกต่างจากผัสสะ ซึ่งคำอธิบายนี้เป็นเพียงคำกล่าวอ้างที่ปราศจากหลักฐาน เนื่องจากฮิวม์กล่าวยืนยันว่า เราไม่เคยรู้จักวัตถุที่แท้จริงเลย รู้จักแต่ผัสสะของเราเท่านั้น และจิตของเราไม่สามารถนำวัตถุและผัสสะมาสัมพันธ์กันได้ ถ้าค้นหาวัตถุเราก็จะเจอแต่กลุ่มของประสบการณ์ของความรู้สึกเท่านั้น

ในกรณีของจิตหรือจิตสารนั้น เราก็ไม่เคยสัมผัสและรู้จักมาก่อนเลย เพราะฉะนั้นเกี่ยวกับสารจะเป็นจิตหรือวัตถุสาร ในทรรศนะของฮิวม์ถือว่าเป็นเรื่องไร้สาระทั้งสิ้น และเรื่องจิตที่มีตัวตนในทรรศนะของเบอร์คเลย์ (Berkeley) ฮิวม์ให้ข้อโต้แย้งว่า

เมื่อเขาพยายามจะเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าตัวตนหรือจิตของพวกเขาเองนั้น ก็จะมีอยู่แค่ความรู้สึกต่าง ๆ เช่นความรู้สึกร้อนหรือหนาว, ความสว่างหรือความมืด, ความรักหรือความเกลียด, ความเจ็บปวดหรือความรู้สึกพึงพอใจ, นอกจากความรู้สึกเหล่านี้แล้วก็ไม่สามารถค้นพบสิ่งใดที่อยู่เบื้องหลังได้อีกต่อไป และในบางขณะที่ไม่มีความรู้สึกหรือผัสสะที่เกิดขึ้น เช่นในขณะนอนหลับสนิท ก็อาจกล่าวได้ว่า ตัวตนหรือจิตของเขาไม่มีอยู่ ^{๑๐๕}

ในแง่นี้แสดงว่า ฮิวม์ไม่เชื่อว่ามิจิตอยู่ที่เป็นลักษณะของตัวตนหรือสสาร ซึ่งเป็นสิ่งรับรองความรู้สึก หรือตัวเชื่อมโยงระหว่างความรู้สึกหรือความคิด ฮิวม์เรียกว่า กลุ่มความรู้สึกที่ได้รับจากผัสสะที่เป็นกระแสรับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นติดต่อกันอย่างรวดเร็ว จนแยกกันไม่ออก เป็นการเกิดขึ้น

^{๑๐๔} สัมคร บุราวาศ, **วิชาปรัชญา**, หน้า ๓๐๐.

^{๑๐๕} “When I enter most intimately into what I call myself, I always stumble on some particular perception or other, of heat or cold, light or shade, love or hatred, pain or pleasure. I never can catch myself at any time without a perception, and never can observe anything but the perception, When my perceptions are removed for any time, as by sound sleep, so long am I insensible of myself, and may truly be said not to exist.” By David Hume, **A Treatise of Human Nature**, Book I, p. 301-302.

แล้วก็สิ้นสุดลงอย่างรวดเร็ว แปรเปลี่ยนตลอดเวลาและไหลไปตามกระแสของการเกิดดับ ดังที่ฮิวม์เปรียบเทียบว่า

จิตนั้นเหมือนกับภาพยนตร์ ความรู้สึกต่าง ๆ ก็เปรียบเหมือนกับภาพที่ปรากฏขึ้นแล้วผ่านไป โดยมีภาพใหม่ปรากฏขึ้นแทน แล้วก็ผ่านไปอย่างรวดเร็ว ติดต่อกันไปตลอดเวลา ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นและผ่านไปอย่างรวดเร็วนี้เอง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นจิต ^{๑๐๖}

ในแง่นี้ จะเห็นว่า จิตไม่ได้เป็นสสารอันเป็นตัวเชื่อมโยงความรู้สึกเลย เป็นเพียงสิ่งที่ผ่านเข้าแล้วก็เลยไปเท่านั้น กล่าวคือ รับรู้แล้วก็สิ้นสุดลงไม่มีความต่อเนื่อง ดังนั้น ในแง่ของความคิดนี้จึงไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสบการณ์ต่อความมีอยู่ของมันได้ ฮิวม์จึงปฏิเสธเรื่องตัวตนทางจิตอย่างสิ้นเชิง เพราะไม่มีสิ่งรองรับหรือผู้ที่สร้างขึ้นมาเป็นเพียงกลุ่มประสบการณ์ผ่านเข้ามาและผ่านออกไปเช่นนั้น พระเป็นเจ้าก็ไม่ได้สร้างขึ้นมามีด้วย เขายืนยันว่า พระเป็นเจ้าเป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ และไม่ควรกล่าวอ้างถึง

เรื่องของพระเป็นเจ้า (God) ก็เช่นเดียวกัน ฮิวม์ปฏิเสธการมีอยู่ของพระเป็นเจ้า เนื่องจากเป็นสิ่งที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส เขามีทรรศนะที่ขัดแย้งต่อพระเป็นเจ้าว่า ทำไมพระองค์จะต้องสร้างโลกที่เต็มไปด้วยความทุกข์ ความเดือดร้อน แสดงว่า พระองค์ไม่ใช่ผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์เป็นผู้ประเสริฐจริง จะต้องสร้างแต่ความสุขเกิดขึ้นกับโลกเท่านั้น การที่อ้างว่า พระเป็นเจ้าสร้างสรรพสิ่งขึ้นมา ก็เป็นเพียงคำกล่าวอ้างที่โก้เก๋เท่านั้น ตรวบใดที่พระองค์ ยังมีอารมณ์รักหรือเกลียดอยู่ พวกที่เคร่งศาสนา มักอ้างว่า พระเป็นเจ้าเป็นสาเหตุแรก (frist cause) ของสรรพสิ่งในจักรวาล (cosmos) ซึ่งเรื่องนี้ฮิวม์ยืนยันอย่างชัดเจนว่า เขาพยายามหาตัวตนของพระองค์ ก็พบแต่ความว่างเปล่า ประสาทสัมผัสไม่สามารถ อธิบายเรื่องนี้ได้เลย ดังนั้น เราไม่ควรเสียเวลาในการศึกษาเรื่องที่อยู่เหนือหลักการและไม่มีเหตุผลใดที่จะอ้างถึงได้ เป็นเพียงความมงงายเท่านั้น

ดังนั้น ผู้วิจยสรุปได้ว่า ฮิวม์เป็นผู้ปฏิวัติแนวคิดทางปรัชญาตะวันตกสมัยก่อนใครทั้งหมด ที่พยายามสร้างระบบปรัชญาของเขาโดยมีความเชื่อว่าความมีอยู่ของวัตถุ (material) สสาร (substance) อมตภาพจิต (immortality mind) และพระเป็นเจ้า (God) ซึ่งเป็นเรื่องที้นอกเหนือประสาทสัมผัส เราไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้ ฮิวม์เน้นเรื่องความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสอย่างเข้มงวด เรื่องของประสบการณ์ของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด แต่ความรู้ันั้นไม่มีขีดจำกัดและมีความเป็นสากล (universal) ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่จะเข้าถึงความรู้ันั้นได้อย่างไร

^{๑๐๖} Ibid., p. 302.

ธรรมชาติของความรู้ในทฤษฎีของฮิวม์ ที่เชื่อว่า ความรู้ที่ได้ต้องยึดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นตัวรับรู้ข้อมูลจากโลกภายนอก ซึ่งเป็นลักษณะของรอยประทับ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นความรู้ของฮิวม์ ดังนั้น มันมีความแท้จริงในตัวของมันเอง โดยที่ไม่ขึ้นอยู่กับการที่เรารู้จักหรือสัมผัสรับรู้ของมัน กล่าวคือ ความรู้ย่อมอยู่ตามธรรมชาติ ถ้าปราศจากมนุษย์คนใดคนหนึ่งเราสามารถจะพูดได้หรือไม่ว่ายังมีโลกภายนอกอยู่ การมีอยู่ของธรรมชาติความรู้ คือสิ่งนั้นต้องอยู่ในฐานะที่เป็นสิ่งที่คนเรารู้จักเสมอไป การมีอยู่ของสิ่งนั้นจึงไม่มีอิสระ ความรู้จะเกิดขึ้นได้จะต้องยึดประสาทสัมผัสเข้าไปรับรู้ในธรรมชาติของความรู้ที่กล่าวเช่นนั้น ก็เพราะว่า ธรรมชาติของความรู้มีอยู่ได้เพราะมนุษย์ต้องเข้าไปศึกษาและรับรู้สิ่งนั้น ความรู้จึงจะมีขึ้นได้

๒.๒.๕ เกณฑ์การตัดสินความรู้ (The judgement of knowledge)

ความรู้ที่นั้นจะเชื่อถือได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับการยอมรับของบุคคล ความเป็นสากล (universal) การยอมรับจากผู้ศึกษาว่าได้มาตรฐานมากมายเพียงใด สามารถนำไปปฏิบัติได้มากน้อยเพียงใด ความรู้ทางทฤษฎีที่เป็นสากล และได้รับการพิสูจน์ว่า เป็นความรู้ที่นำไปใช้เป็นมาตรฐานทั่วโลก หรือเป็นทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับ เช่นนักปราชญ์สมัยโบราณเชื่อว่า “โลกแบน” แต่ต่อมาก็ได้มีการค้นพบว่า “โลกกลม” ความรู้ที่นั้นก็ถือว่าสิ้นสุดแห่งความเป็นจริงต่อไป ในเมื่อมีทฤษฎีที่ดีกว่ามาหักล้างและได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง อย่างนี้ก็จะเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความรู้เหมือนกัน เพราะความรู้ที่เกิดขึ้นและสามารถพิสูจน์ได้ หลักทฤษฎีก่อนหน้านี้จึงเป็นโมฆะไป

เรื่องของเกณฑ์การตัดสินความรู้ จะต้องมีการตั้งคนที่เป็นผู้กำหนดขึ้นมา เช่นวิชาวิทยาศาสตร์มีคะแนน ๑๐๐ คะแนน ผู้ที่สอบได้ ๘๐ คะแนนขึ้นไปถือว่าผ่านเกณฑ์ อย่างนี้ก็ถือว่า เป็นเกณฑ์ในการตัดสินความรู้ แต่เกณฑ์ตัดสินความรู้ของฮิวม์ที่ว่านี้ น่าจะมีองค์ประกอบอะไรบ้าง การตัดสินความรู้ใช้องค์ประกอบอะไรบ้าง และเกณฑ์ความรู้ของฮิวม์นี้อยู่ในระดับใด เป็นความรู้ประเภทไหนโดยตรงหรือโดยอ้อม จะใช้หลักอะไรในการพิจารณาในเรื่องนี้ หลักการและเหตุผล (principle and reason) หรือการอนุมาน (inference) ความน่าจะเป็น (probability) ในการสรุปเกี่ยวกับข้อเท็จจริง (fact)

ประสบการณ์ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาหรือข้อความ เพื่อสื่อสารให้คนทั่วไปได้เข้าใจ รอยประทับเกิดขึ้นโดยประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ดังที่ทราบกันว่า รอยประทับที่สามารถสืบค้นไปหาแหล่งที่มาได้ มีความสำคัญและมีความหมาย เป็นสิ่งที่ฮิวม์ยอมรับว่าเป็นความรู้ ดังนั้น การที่จะรู้ว่าความรู้มีความหมายหรือไม่ หรือมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหน ต้องยึดความชัดเจนของความรู้ ปัญหาก็คือว่า เราจะมี ความชัดเจนในความรู้มากน้อยเพียงใดและวิธีใดจะเหมาะสม ใน

พรรณณะของอีวมีเนื้อหาความรู้ของมนุษย์อาจเป็นลักษณะการพูด การถาม หรือเป็นข้ออ้างแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ^{๑๐๗} ความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ กับความรู้ที่เป็นเรื่องราว ข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ธรรมชาติ ทั้งสองหลักเกณฑ์น่าพิจารณาว่าสิ่งนั้นเป็นความรู้หรือไม่

๑. ความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ (relation of ideas) เป็นความรู้ที่เราสามารถรู้ได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการพิสูจน์ ซึ่งได้แก่ ความรู้ในวิชาคณิตศาสตร์ เรขาคณิต ฯลฯ แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเลขกับความคิด เช่น ๑๐ มากกว่า ๕ หรือ สั้นไม่ใช่ยาว ลุงแดงเป็นผู้ชาย พอเรารับรู้ข้อมูลก็ตอบได้ทันที ความรู้แบบนี้ต้องอาศัยมโนภาพที่มีความหมายอยู่ในตัวเอง การรับรู้ การเข้าใจมโนภาพรู้ได้ทันทีไม่ต้องพิสูจน์ จะรู้ได้ด้วยการคิดตามความหมายนั้น โดยไม่ต้องอาศัยข้อเท็จจริงสิ่งที่มีอยู่ภายนอก กล่าวคือ เพียงแต่รู้ความหมายก็ตอบได้ทันที เช่น ๑๐ มากกว่า ๕ เราตอบได้ทันทีทันทีไม่ต้องพิสูจน์หรือคำนวณ แสดงว่าความรู้นี้เป็นจริง จริงในที่นี้คือ ไม่ขัดแย้งกันเอง เข้ากันได้ ความรู้นี้เป็นจริง ถ้าขัดแย้งกัน ความรู้เป็นเท็จ ดังนั้น ค่าความจริงของความรู้ประเภทนี้ขึ้นอยู่กับ การเข้ากันได้หรือเข้ากันไม่ได้ ตามหลักตรรกวิทยา (logic) เกณฑ์การตัดสินข้อความประเภทนี้ว่า จริงหรือเท็จ จึงใช้เกณฑ์สอดคล้องกันอย่างจำเป็นทางความคิดระหว่างมโนภาพ ฉะนั้น ความรู้ความจริงในประเภทนี้ จึงเป็นความจริงในลักษณะ ความจริงจำเป็น* (necessary truth) การปฏิเสธความรู้ประเภทนี้จะทำให้เกิดการขัดแย้งตัวเองหรือที่เรียกว่า เป็นความจริงที่ไม่อาจปฏิเสธได้เลย เพราะเป็นความจริงในความหมายหรือความจริงของประโยคข้อความ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความจริงวิเคราะห์ (analytic truth) การรู้จริงประเภทนี้ ไม่ต้องยึดประสบการณ์ในการพิสูจน์ เพราะว่าเป็นความจริงนี้มีมาก่อนประสบการณ์ (a priori) และความสัมพันธ์กันของความจริงประเภทนี้ มีอยู่ในความคิดของเราซึ่งเป็นความสอดคล้องกัน ความรู้ประเภทนี้ต้องยึดกับการกระทำภายในความคิดหรือมโนภาพของเราเท่านั้น ไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัตถุภายนอกเลย แต่ก็มี ความแน่นอนและชัดเจนอยู่ตลอดเวลา หรือไม่ขึ้นอยู่กับกาลเวลาแม้จะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม ความจริงประเภทนี้ก็ยังคงเดิมอยู่

๒. ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงหรือ ปรากฏการณ์ธรรมชาติ (matters of fact) ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง เป็นความรู้ที่ได้จากการพิสูจน์หรือการอนุมานและการสังเกตสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น

^{๑๐๗} ช.เอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

* ความจริงจำเป็น คือ ข้อความที่ไม่ต้องพิสูจน์ เช่น ลุงแดงเป็นผู้ชาย.

ค่าความจริงของความรู้ประเภทนี้ จะมีความแตกต่างจากค่าความจริงของประเภทที่หนึ่ง ค่าความจริงประเภทนี้ไม่ได้ถูกกำหนดด้วย ความสอดคล้องกันระหว่างความคิดกับมโนภาพ แต่ถูกกำหนดข้อเท็จจริงด้วยธรรมชาติหรือปรากฏการณ์โลกภายนอก (external world) เกณฑ์การตัดสินความรู้ประเภทนี้จึงต้องใช้เกณฑ์ ความตรงกัน (correspondence) ระหว่างมโนภาพภายในกับข้อเท็จจริงภายนอก ธรรมชาติมีความเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การกำหนดค่าความจริงจะต้องอาศัยการอนุมาน จากสิ่งที่เราสังเกตเห็น เนื่องจากเราไม่อาจคำนวณได้โดยตรง การสังเกตหรือการสรุปของเรา ทำได้เพียงการตั้งข้อสังเกตหรือการสันนิษฐานถึงข้อเท็จจริงเท่านั้น ซึ่งต่างจากการสังเกตโดยตรง เช่น “ดวงอาทิตย์จะขึ้นพรุ่งนี้เช้า” “น้ำไหลจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ” ข้อความนี้เราจะสรุปไม่ได้เลยว่า ข้อความนี้เป็นจริง(truth) เพราะพิสูจน์ให้เห็นกับตาได้ แต่ก็ยังเป็นไปไม่ได้ เพราะการพูดในลักษณะนี้เป็นการพูดถึงสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น จะต้องรอให้ถึงวันพรุ่งนี้มาถึงจะพิสูจน์ได้ แต่ข้อสำคัญกาลเวลาย่อมเปลี่ยนไป พอถึงวันพรุ่งนี้ ก็ไม่ใช่พรุ่งนี้อีก ก็มีพรุ่งนี้อีก....ต่อไปเรื่อย ๆ ดังนั้น ข้อความนี้จึงไม่ใช่ความจริงจำเป็นและไม่มีความหมายที่สอดคล้องกัน และสิ่งที่เกิดขึ้นจะเป็นจริงได้จะต้องยึดหลักประสบการณ์ในการตัดสินเหตุการณ์นั้น และประสบการณ์ของฮิวม์เองไม่สามารถก้าวไกลไปมากกว่าประสาทสัมผัส ถ้าฟังความคิดไม่สามารถยืนยันได้ ดังนั้นข้อความนี้จึงมีโอกาสเป็นเท็จได้ แต่การปฏิเสธว่าดวงอาทิตย์จะไม่ขึ้นในวันพรุ่งนี้ ความรู้สึกของมนุษย์ทั้งหลายเห็นว่าเป็นไปไม่ รู้สึกขัดแย้งในความเป็นจริง แต่ในข้อความการปฏิเสธว่าดวงอาทิตย์จะไม่ขึ้นจึงไม่ถือเป็นการขัดแย้งตัวเอง ความจริงนี้จึงเป็นความจริงสังเคราะห์ (synthetic) ไม่ใช่ความจริงวิเคราะห์ (analytic) และไม่อาจใช้ความคิด ความรู้สึกพิสูจน์ได้ กล่าวคือ คณิตศาสตร์ไม่สามารถพิสูจน์ได้โดยตรง แต่ต้องยึดประสบการณ์ยืนยัน จึงเรียกว่า ความจริงหลังประสบการณ์ (a posteriori) ความจริงประเภทนี้ยังหาความแน่นอนอะไรไม่ได้ เป็นเพียงความซ้ำซาก ความเคยชินและความเชื่อที่มีมานานแล้วเท่านั้น จึงทำให้คนทั้งหลายสรุปว่า ดวงอาทิตย์จะขึ้นในวันพรุ่งนี้ ความซ้ำซากและการเกิดขึ้นบ่อยครั้ง จนเกิดความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระเบียบเกิดขึ้น จึงทำให้เราเชื่อว่าสิ่งที่เกิดในอนาคตจะเหมือนกับสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีต ในทำนองเดียวกัน เมื่อเราเห็นท้องฟ้ามีมดครีမ် เรายืนยันว่าฝนจะต้องตกอย่างแน่นอน จะเห็นได้ว่า ประสบการณ์ทำให้เราสรุปสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น โดยอาศัยประสบการณ์ในอดีตและความเคยชิน ซึ่งความจริงแล้ว เรายังเชื่อแน่นอนไม่ได้ เนื่องจากว่า อนาคตยังไม่เกิดขึ้น เราจึงไม่มีประสบการณ์ในอนาคตได้ ความรู้ประเภทนี้จึงเป็นเพียง ความน่าจะเป็น (probability) เท่านั้น ยังไม่ถึงกับยืนยันได้อย่างแน่นอน หรือเป็นเพียงความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติโดยผิวเผินเท่านั้น

ดังนั้น ความรู้ทั้งสองประเภท ความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพและความรู้ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ธรรมชาติ มีความต่างกันคือในประเภทแรกจะเป็น

ความรู้ที่ใช้เกณฑ์ตัดสินเชิงคณิตศาสตร์ และความจริงชนิดนี้มีความสอดคล้องระหว่างความรู้กับมโนภาพ ไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ในการพิสูจน์ เพราะความรู้ที่มีความหมายที่สอดคล้องกับความจริง กล่าวคือไม่มีความขัดแย้ง เป็นความสอดคล้องกันอย่างจำเป็นในความคิด ไม่อาจปฏิเสธได้ ถ้าปฏิเสธข้อความนี้จะขัดแย้งทันที เพราะเป็นความจริงจำเป็น (necessary truth) และเป็นความจริงวิเคราะห์ (analytic truth) ไม่ต้องยึดประสบการณ์ สามารถตัดสินความรู้ได้เลย เนื่องจากเป็นความจริงที่มีมาก่อนประสบการณ์ ส่วนความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทางปรากฏการณ์ธรรมชาติ เป็นความรู้ที่ตัดสินด้วยประสบการณ์ด้วยประสาทสัมผัส ที่ได้จากการสังเกต (observe) หรือการอนุมาน (inference) ของความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งการตัดสินความรู้ต้องอาศัยการอนุมานจากสิ่งภายนอก คือ ความตรงกันระหว่างมโนภาพกับข้อเท็จจริงในโลกภายนอก การอนุมานหรือการสันนิษฐานสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคตจึงเป็นการกระทำที่ยาก และความจริงที่ได้นั้นหาความแน่นอนไม่ได้ เป็นเพียงความน่าจะเป็นไปได้เท่านั้น

ความจริงก่อนประสบการณ์(a priori) และความจริงหลังประสบการณ์ (a posteriori) ได้รับความนิยามในสมัยของฮิวม์เท่านั้น การอาศัยประสบการณ์เป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ ความรู้ของมนุษย์ก็มีโอกาสเป็นเท็จได้เสมอ โดยเฉพาะการตัดสินโลกภายนอกที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ถ้าภายหลังพบว่าสิ่งที่ยืนยันความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ไม่ใช่ประสบการณ์โดยตรง แต่เป็นเพียงจินตนาการเท่านั้น ข้อเท็จจริงที่มนุษย์คิดว่ารู้ ก็จะกลายเป็นมายาหรือความฝันไปและไม่อาจหาข้อสรุปได้

ฮิวม์แบ่งข้ออ้างออกเป็น ๒ ประเภท แต่ใช้เกณฑ์ตัดสินมีทั้งหมด ๓ เกณฑ์ด้วยกัน^{๑๐๘}

๑) เกณฑ์สอดคล้องกันทางความคิด ๒) เกณฑ์ตรงกันที่ใช้ตัดสินความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้โดยตรง ๓) เกณฑ์ความตรงกันที่ใช้ตัดสินความรู้ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการอนุมาน

๑) เกณฑ์ที่สอดคล้องกันทางความคิด เป็นข้อความที่สัมพันธ์กันระหว่างมโนภาพ ที่มีความหมาย และเป็นความจริงจำเป็น ดังนั้น “จริง” ในที่นี้ คือเป็นเท็จไม่ได้หรือปฏิเสธไม่ได้ ถ้าปฏิเสธจะขัดแย้งทันที กล่าวคือ ข้ออ้างเป็นจริงข้อสรุปจะต้องเป็นจริงด้วยเสมอ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น เป็นความจริงทางคณิตศาสตร์ เกณฑ์นี้เป็นการตัดสินว่าเป็นความรู้ เนื่องจากไม่มีโอกาสเป็นเท็จเลย

๒) เกณฑ์ความตรงกันที่ใช้ตัดสินความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้โดยตรง เป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตรอยประทับเดียว ซึ่งฮิวม์ก็ไม่เคยสังเกตและสงสัยมันเลย เพราะมันมีประสาทสัมผัสรับรู้ภายในและการสังเกตความคิดภายในตัวเองเป็นพยานหลักฐานยืนยันได้โดยตรง

^{๑๐๘} สมฤดี วิศทเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, หน้า ๙๓.

ซึ่งการตัดสินใจความจริงประเภทนี้ ตัดสินได้โดยตรงเพราะมีคำตอบอยู่ในใจ ตามเกณฑ์นี้ คำว่า จริง จึงมีความหมายเท่ากับ “รู้ว่าตรงกับข้อเท็จจริงโดยตรง” อาจวิเคราะห์ได้ว่า คำว่าจริงนี้อาจหมายถึงการพิสูจน์จะทำได้โดยการประสบ พบเห็น หรือได้จากประสาทสัมผัสเท่านั้น เกณฑ์ตัดสินความรู้ในข้อนี้ จึงเป็นการยืนยันความจริงที่มีอยู่แล้วและรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส จึงไม่จำเป็นต้องอนุมาน เนื่องจากว่าเราประสบอยู่ทุกวัน การอนุมานเป็นความจริงที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือเป็นสิ่งที่会在อนาคต ดังนั้น ในเกณฑ์การตัดสินข้อนี้ ฮิวมเน้นความจริงในปัจจุบันและความจริงในอดีตที่ผ่านมาแล้วเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตหรือตัดสินได้ด้วยประสาทสัมผัส หรือความจริง ในข้อนี้คือการรู้ว่าตรงกับข้อเท็จจริงโดยตรง นั่นเอง จึงยังไม่ครอบคลุมหรือเพียงพอที่จะตัดสินความรู้ที่อยู่ในเหนือประสบการณ์และในอนาคตเป็นสิ่งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้

๓) เกณฑ์ความตรงที่ใช้ตัดสินความรู้เกี่ยวกับความรู้ที่ได้จากการอนุมาน (inference) ความรู้ที่เป็นความจริงในประเภทนี้ต้องอาศัยเงื่อนไขจำเป็นของความรู้ที่มีความหมายเท่ากับ “รู้ว่าตรงกับข้อเท็จจริงโดยอาศัยการอนุมานความเป็นสาเหตุและผล” เท่ากับยอมรับว่า เกณฑ์ความจริงนี้จะต้อง รู้ว่าข้อเท็จจริงนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล การที่เราจะรู้ความสัมพันธ์นี้ได้จะต้องขึ้นอยู่กับการให้เหตุผลที่มีความหนักแน่นแน่นอนน่าเชื่อถือ เราอาจจะกล่าวได้ว่า “รู้” ความรู้ที่เป็นเรื่องราวกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการอนุมานเชิงเหตุผล แต่ถ้าไม่มีการอ้างเหตุผลแน่นอน ไม่มีน้ำหนักขาดความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับข้อเท็จจริงแล้ว เราก็ไม่มีสิ่งรองรับความจริงของข้อความประเภทนี้ได้เลย เราไม่อาจกล่าวคำว่า “รู้” ได้

กล่าวโดยสรุป การที่จะรู้ว่าความรู้จะเป็นจริงหรือไม่นั้น มีอยู่ ๒ ชั้นด้วยกันคือ ๑. ชั้นของความรู้ ๒. ชั้นของผู้รู้ ทั้งสองชั้นนี้จะต้องมีความแน่นอนตายตัวทั้งคู่ เมื่อกกล่าวคำว่า “รู้” ในชั้นของความรู้จะต้องเป็นความจริงจำเป็นและมีความหมาย ในแง่ของผู้รู้ก็ต้องแน่ใจความรู้ที่จำเป็นด้วย ถ้าขาดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ไม่ครบองค์ประกอบตามหลักการเท่ากับเราไม่ได้รู้ความจริง ด้วยเหตุนี้ จะมีความรู้ประเภทเดียวเท่านั้นที่อาจเป็นความรู้จริงของมนุษย์ได้ คือ ความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพที่สามารถรู้ได้ทันทีทางประสาทสัมผัส ส่วนความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพที่ต้องอาศัยการพิสูจน์ และความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง ไม่อาจนับเป็นความรู้ของมนุษย์ได้ เพราะขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไป หรือมีความคลาดเคลื่อนของหลักการอ้างเหตุผล ดังนั้น ความรู้ในทรรศนะของฮิวม จัดว่าเป็นความรู้ที่มีขีดจำกัดมาก เพราะความรู้ใดที่มีโอกาสเป็นเท็จแม้เล็กน้อยเขาจะถือว่าไม่รู้สิ่งนั้นทันที

กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (cause and effect) อาจถือได้ว่า เป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาธรรมชาติของความรู้มนุษย์ของฮิวม เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เขากล่าวถึง

มากกว่าเรื่องอื่น ๆ ความรู้ในแง่ของเหตุและผลขึ้นอยู่กับกาฬเฝ้าสังเกตจากประสบการณ์ เพราะการอ้างเหตุผล (argument) ไม่ได้ทำให้เรารู้สาเหตุของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือรู้ผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง การอ้างเหตุผลไม่สามารถทำให้รู้ถึงสาเหตุแห่งการระเบิดของดินปืน เพราะสาเหตุนั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในเรื่องของเวลา ดังนั้น ฮิวม์จึงสรุปว่า

ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลนี้ได้จากการสังเกตหรือประสบการณ์นั้นคือ เราอาจสังเกตความสัมพันธ์บางประเภทระหว่างวัตถุ ซึ่งในความสัมพันธ์นั้นเราจะพบว่า วัตถุซึ่งเรียกว่าสาเหตุและผลนั้น มันอยู่ใกล้กัน หรือไม่เช่นนั้นก็สังเกตว่า สิ่งที่เป็นสาเหตุนั้นมันมีอยู่ก่อนในแง่ของเวลา ^{๑๐๙}

สำหรับคำว่า เหตุ (cause) คือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นตามความคิดของสิ่งหนึ่งและติดตามด้วยความคิดอีกสิ่งหนึ่ง เหตุคือผลผลิตของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่สามารถผลิต ผล (effect) ออกมาได้ด้วยสิ่งที่แฝงอยู่ในเหตุนั่นเอง ซึ่งอาจเป็นพลัง หรืออำนาจที่แฝงเร้นอยู่ทั้งเหตุและผล ซึ่งถูกพันนาการเข้าด้วยกัน ด้วยพลังอย่างหนึ่ง และพลังนั้น ๆ เราอาจคาดเดาได้ว่า ผลจะเป็นเช่นไร โดยไม่ต้องมีประสบการณ์หรืออำนาจอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องต่อกระบวนการทำงาน จะทำให้เราอนุมานผลจากเหตุได้ ความรู้ที่เกิดจากเหตุ จะต้องบังเกิดความรู้จากผล ควบคู่กันไปด้วย

พลังที่ว่านี้ก็คือความคิดและความรู้สึกทั้งสองสิ่งจะถูกบันทึกไว้ในรูปของจินตภาพ ความรู้สึกทั้งหลายเกิดขึ้นจากประสบการณ์ หลักฐานที่แสดงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่านี่คือความรู้สึกต่าง ๆ ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความมีเหตุผลของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ ^{๑๑๐} ความสัมพันธ์ของความคิด และสาระข้อเท็จจริง

๑. ความสัมพันธ์ของความคิด เป็นศาสตร์ที่สามารถยืนยันได้ด้วยกาฬพิสูจน์ (prove) และสัญชาตญาณ (intuition) คือ เรขาคณิต (geometry) พีชคณิต (algebra) และคณิตศาสตร์ (mathematics) เช่น สามเหลี่ยมมุมฉากจะมีด้านเท่ากันสองด้าน หรือสามคูณห้าเท่ากับสิบห้า ตัวเลขหรือสัดส่วนนี้สามารถคำนวณออกมาได้ด้วยการทำงานของความคิด โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งอื่น ๆ ในจักรวาล แม้ว่าตัวเลขเหล่านี้จะเป็นสิ่งที่ยังไม่เคยเข้ามาในวงจรของความคิดของเรามาก่อน

^{๑๐๙} “The idea then of causation must be derived from some relation among objects; and that relation we must now endeavour to discover. I find in the first place, that whatever objects are considered as causes or effects, are contagious; and that nothing can operate in time or place.” By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, Section II, p. 121.

^{๑๑๐} Frank Thilly, *A History of philosophy*, p. 353.

๒. สาระข้อเท็จจริง ในประเด็นนี้ สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นเพราะความรู้สึกและความจำ ถูกนำมา เชื่อมโยงกันเข้ากับเหตุและผล ความรู้ของเราในเรื่องเหตุและผลได้มาจากประสบการณ์ดังที่กล่าว แล้ว เมื่อมีประสบการณ์เกิดขึ้นอย่างคุ้นเคยจะนำไปสู่สิ่งที่เราพบ ประสบการณ์จะเป็นตัวบอกกับเรา และในที่สุดก็นำเข้าไปเชื่อมโยงเข้ากับสิ่งที่ เป็นประสบการณ์เดิมจนกระทั่งกลายเป็นความเคยชิน และ สัจชาตญาณ สถานการณ์ต่าง ๆ หรือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น อาจไม่เหมือนกับศาสตร์เกี่ยวกับตัวเลขก็ได้ เนื่องจากบางสิ่งที่เราเห็นว่ามันขัดแย้งกัน อาจจะไม่เป็นอย่างที่เราคิดก็ได้ ข้อขัดแย้งบางอย่างก็ เป็นเรื่องไม่จำเป็นต้องนำมาโต้แย้งกัน เพราะมันไม่ใช่สิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ได้

สาระบางอย่าง เป็นสิ่งที่ไม่เคยได้เห็นได้ฟังมาเลย และไม่มีคุณค่าเหมาะที่จะเป็นความรู้ แต่ก็อาจจะ เป็นปัญหาที่ต้องนำมาถกเถียงกัน การสร้างจินตภาพขึ้นมา ก็เพื่อประสานหลักการที่เห็น ว่ามีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าบางอย่างเปลี่ยนแปลงอาจทำให้ธรรมชาติ ของมนุษย์ต้องเสียไปและถูกทำลายในที่สุด มนุษย์จึงมีหน้าที่ต้องรักษาสิ่งสำคัญนี้เอาไว้ เพื่อไม่ให้ ถูกทำลายต่อโครงสร้างของการดำเนินชีวิต และความเป็นไปของโลกและธรรมชาติ ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

เราต้องพยายามแยกหลักการสองอย่างออกจากกันให้ได้ หลักการแรกเป็นหลักการถาวร ไม่สามารถลบออกได้ และค่อนข้างกว้าง เช่น การถ่ายโอนชนิดถาวรของเหตุและผล หลักการ ประเภทที่สองเป็นหลักการชนิดเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ถาวร และไม่ปกติ ประการแรกเป็นรากฐาน ของความคิดและปฏิบัติกา ดังนั้น ถ้ามันเกิดการเปลี่ยนแปลง ธรรมชาติของมนุษย์ก็จะเสียไป หรือถูกทำลาย ส่วนประเภทหลัง เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์^{๑๑๑}

แสดงว่า ประการแรกเป็นรากฐานของความคิดมนุษย์ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากถ้าเรา วางกฎเกณฑ์ผิดตั้งแต่แรก กระบวนการในการคิดของเราที่ผิดด้วย เป็นผลส่งถึงการดำเนินปฏิบัติก็ ผิดไปด้วย เช่น วิชาคณิตศาสตร์ต้องมีความแม่นยำและไม่สามารถเป็นเท็จได้ ดังนั้น ความคิดต่อ ปฏิบัติกาจึงมีความจำเป็นในฐานะเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจปฏิเสธได้ ส่วนประการที่สองนั้น สามารถ เปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพการณ์ ขึ้นอยู่กับธรรมชาติและ การดำเนินชีวิตของมนุษย์ส่วนหนึ่ง ซึ่งมี

^{๑๑๑} Hume 's answer is that we must distinguish between principles which are permanent, irresistible, and universal, such as is the customary transition from causes to effects, and the principles which are changeable, weak, and irregular, such as substance, substantial forms, accidents, occult qualities. The formers are the foundation of all thought and action, so that, upon their removal, human nature must inevitably perish and go to ruin. The latter are neither unavoidable to mankind nor necessary and useful in the conduct of life." Ibid., p. 353.

ความสำคัญลดหย่อนลงไป ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปในลักษณะวิวัฒนาการหรือแบบค่อยเป็นค่อยไป จึงทำให้มนุษย์คิดว่า เป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นเท่าไร

โดยข้อเท็จจริงแล้ว ไม่มีหลักฐานอะไรที่จะบอกได้ว่า ความรู้ของมนุษย์ที่มีอยู่หรือได้รับนั้นจะถึงจุดอิ่มตัวเมื่อไหร่และแค่นั้น ความเชื่อตามข้อสรุปหรือประสบการณ์ที่มีอยู่ มนุษย์เชื่อว่าอนาคตจะต้องเหมือนกับอดีต แต่ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าสิ่งต่าง ๆ จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงอีก ชีวิตคงดำเนินไปไม่ได้ ถ้าเราไม่มีความเชื่ออย่างว่า ธรรมชาติเป็นเรื่องปกติและจะมีรูปแบบของมันอย่างนั้น ความเชื่อที่ว่า ความรู้ในสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้นั้นไม่มี จะยังคงมีอยู่ตลอดไป การฝึกฝนปฏิบัติให้เห็นจริงเท่านั้นที่จะทำให้ความเชื่อมลายหายไป

เกณฑ์การตัดสินความรู้ของฮิวม์ จากการศึกษา สรุปได้ว่า ฮิวม์ใช้เกณฑ์ตัดสินความรู้ทั้งหมด ๓ เกณฑ์ด้วยกัน ประกอบด้วย ๑) เกณฑ์ความสอดคล้องกันอย่างจำเป็นทางความคิด ๒) เกณฑ์ความตรงกันที่ใช้ตัดสินข้อความที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เราสังเกตได้โดยตรง ๓) เกณฑ์ความตรงกันที่ใช้ตัดสินข้อความที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการอนุมาน ซึ่งเกณฑ์การตัดสินความรู้ทั้ง ๓ ข้อนี้ ครอบคลุมความรู้ในทฤษฎีของฮิวม์ทั้งหมด

บทที่ ๓

เปรียบเทียบทฤษฎีความรู้พุทธปรัชญาเถรวาทกับเดวิด ฮิวม์

ในบทนี้ เป็นการเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับทฤษฎีความรู้ของเดวิด ฮิวม์ ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทอยู่ฝ่ายตะวันออก ซึ่งมีมานาน ส่วนทฤษฎีความรู้ของฮิวม์อยู่ฝ่ายตะวันตกนี้ เพิ่งเริ่มขึ้นในยุคของวิทยาศาสตร์ที่กำลังรุ่งเรืองทางด้านวัตถุ แต่การเปรียบเทียบมีสองนัยด้วยกันคือ เปรียบเทียบกันในแง่ความเหมือนและความต่างกัน

ในการเปรียบเทียบ (comparative) ต้องให้ความสำคัญกับข้อมูลทั้งสองฝ่าย จะต้องมีคุณสมบัติที่เหมือนกัน เพื่อให้เกิดความเป็นกลางและยึดหลักความเที่ยงตรงของข้อมูล เพื่อความเป็นประโยชน์ต่อผู้วิจัยและผู้ศึกษางานเขียนนี้ด้วย จะเริ่มจาก บริบทของทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและทฤษฎีความรู้ของฮิวม์เน้นเรื่อง ความหมายของความรู้ แหล่งกำเนิดความรู้ ประเภทของความรู้ ธรรมชาติของความรู้ เกณฑ์การตัดสินความรู้ ตามลำดับ

ในการแสวงหาความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นการแสวงหาความรู้เพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่งหลักการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ จะมีหลักการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกในสังคมหรือชุมชน คำสอนการดำเนินชีวิตนั้น มีตั้งแต่หลักการเบื้องต้น จนถึงหลักการสูงสุด ที่สามารถทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ แต่คำสอนสำคัญที่ชาวพุทธต้องยึดถือเป็นสำคัญคือ ความรู้หรือ ปัญญา (wisdom) เพราะเป็นเครื่องตรัสรู้และมีหลายระดับ ตั้งแต่พื้นฐานไปจนถึงปัญญาระดับสูงของพระอรหันต์ สิ้นจากกิเลส พ้นจากความทุกข์

ส่วนการแสวงหาความรู้ของนักปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ คือ ฮิวมนั้น เป็นการแสวงหาความรู้ เพื่อตอบสนองความต้องการอยากรู้ ในสิ่งที่มนุษย์คิดว่า “ควรที่จะรู้ได้” เนื่องจากความรู้ไม่มีขอบเขต ขึ้นอยู่กับสติปัญญาและสมรรถภาพ ความสามารถ ของผู้นั้น ความอยากรู้ของมนุษย์ไม่มีขีดจำกัด อยากรู้ทุกสิ่งเท่าที่มนุษย์สามารถรู้ได้ การมีปัญญาสร้างทฤษฎีความรู้ของตนขึ้นมา เพื่อให้คนอื่นได้ศึกษาแนวคิดของตนและรับรู้ถึงความสามารถของตนเอง ในการให้ความหมายของความรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อเป็นเจตคติ (concept) หรือกรอบแนวคิดว่ามีขอบเขตแคบกว้างมากน้อยแค่ไหน เราลองเปรียบเทียบดูว่า ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ จะมีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไร

๓.๑ ความหมายของความรู้

การให้ความหมายของความรู้ นั้น ทุกทฤษฎีจะต้องมีกรอบความรู้ หรือขอบเขต (limite) ของความรู้ เพื่อให้คำนิยามความรู้ได้อย่างถูกต้อง เพราะความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องเป็นความรู้ที่ประเสริฐทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้ สามารถที่อธิบายได้ด้วยประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นโดยตรง และไม่อาจเป็นเท็จได้ ถ้าเป็นเท็จเมื่อใด พุทธปรัชญาจะคิดว่า ความรู้นั้นเป็นโมฆะทันที เชื่อถือไม่ได้ หรือความรู้นั้นเป็นเพียงข้อเท็จจริง (fact) เท่านั้น

ความหมายของความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ ต่างก็มีกรอบความรู้เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าถึงเป้าหมาย (goal) ของความรู้ ความเหมือนกันระหว่างความหมายความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์ อยู่ที่การให้ความหมายระดับความรู้ ที่หมายถึงประสบการณ์จริงทางประสาทสัมผัสเหมือนกัน เป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ การใช้เหตุผล (argument) ในการอ้างถึงข้อเท็จจริง (fact) ของปรัชญาทั้งสองฝ่าย ถ้าขาดเหตุผลแล้ว ย่อมทำให้หลักการในการเข้าถึงความรู้ขั้นสูงขึ้นไปย่อมไม่แจ่มแจ้งพอ และไม่มีหลักในการตัดสินความรู้ได้ แต่พุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ มีส่วนที่ต่างกัน คือ พุทธปรัชญาเถรวาทมีคำซึ่งมีลักษณะเป็นไวพจน์ของวิชา แปลว่า ความรู้ (knowledge) หลายคำ เช่น ภาวนามยปัญญา ปัญญาในไตรสิกขา วิชา อภิญญา ญาณ ญาณทัสสนะ

ความรู้ (ปัญญา) นั้นมีหลายระดับ ตั้งแต่ความรู้ระดับสามัญ (worldly knowledge) คือความรู้ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียนได้ฟัง ฯลฯ กับความรู้ระดับสูง (ultimate truth) ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้จากการฝึกตนโดยการบำเพ็ญเพียรสมาธิตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่สามารถนำบุคคลสิ้นจากกิเลสได้ ความรู้ระดับสูงนี้แหละ ที่พุทธปรัชญายอมรับว่า เป็นความรู้อันประเสริฐ เป็นความจริงแน่นอน (truth) เป็นความหมายของความรู้ที่ตรงกับเป้าหมายของพุทธปรัชญาเถรวาท

ส่วนความรู้ของฮิวม์ ให้คำนิยามอยู่ในกรอบของประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense) เท่านั้น เนื่องจากคำนิยามมีข้อความจำกัด ความรู้ในทรรศนะของฮิวม์ ต้องเป็นจริง กล่าวคือ ความจริงตามทรรศนะของฮิวม์ ต้องเป็นความจริงที่ผ่านประสาทสัมผัส จึงจะเป็นสิ่งที่แท้จริง ดังนั้น ไม่อาจเป็นเท็จได้เลย (ไม่เป็นเท็จในที่นี้ คือต้องตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส) ถ้าเป็นเท็จฮิวม์จะไม่ยอมรับทันที เนื่องจากฮิวม์ยึดประสบการณ์เป็นหลักในการพิสูจน์สิ่งต่างๆ การตีกรอบแนวคิดหรือความรู้ ถ้าสิ่งใดที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสที่เข้าไปพิสูจน์ไม่ได้หรือความเชื่อถือโดยไม่มีเหตุผลรองรับ และไม่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือฮิวม์จะปฏิเสธทันที ดังนั้น ความหมายของความรู้ในทรรศนะของฮิวม์ จะต้องเป็นความรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัสเท่านั้น จึงจะยอมรับว่า

เป็นความรู้ที่แน่นอน จากข้อความของความหมาย เป็นความจริงแน่นอน(truth) คือ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ ความจริงแน่นอนในที่นี้คือ จะต้องมียุ่จริงในระดับที่ประสาทสัมผัสรับรู้ได้เท่านั้น และเป็นความจริงจำเป็นในความสอดคล้องเช่น ลูกแดงเป็นผู้ชาย , $2+2=4$, เส้นผ่าศูนย์กลางของวงกลมจะมีรัศมีเท่ากับ $1/2$ ของศา เป็นต้น ดังนั้น ในความหมายความรู้ของฮิวม์ ต้องยึดอยู่กับการพิสูจน์ทางประสาทสัมผัสโดยตรงเท่านั้น^๑

กล่าวโดยสรุป ความหมายของความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท ความรู้นั้นต้องเป็นที่ได้จากปฏิบัติธรรมทางใจที่เกิดขึ้นภายใน มีลักษณะสว่างโพล่งขึ้นอย่างฉับพลันทันทีจากประสบการณ์โดยตรง สามารถทำลายอวิชชาความไม่รู้ให้หมดไปเกิดความรู้ความเข้าใจสรรพสิ่งตามสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นความรู้ระดับสูงที่ทำให้ผู้ปฏิบัติหมดสิ้นจากกิเลสเกิดความสุข สะอาด สงบในจิตใจ บรรลุเป้าหมายสูงสุด ส่วนความรู้ของฮิวมนั้น เป็นความรู้ที่มีความจริงแน่นอนที่ได้จากประสาทสัมผัส มีลักษณะไม่ขัดแย้งกับมโนภาพ และมีความสัมพันธ์กันอย่างกลมกลืนอย่างขาดไม่ได้ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันจะมีความสมนัย(correspond)

๓.๒ แหล่งกำเนิดความรู้ (The source of knowledge)

ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่ทำให้เกิดกระบวนการรับรู้โลกกายภาพไว้ ๓ ประการเหมือนกัน กล่าวคือ องค์ประกอบแห่งกระบวนการรับรู้โลกของพุทธปรัชญา ๓ ประการได้แก่ อายตนะภายใน(sense-organs) อายตนะภายนอก(อารมณ์)(objects) และจิตวิญญาณ (soul) ทำหน้าที่รู้ โดยกระบวนการทำงานขององค์ประกอบทั้ง ๓ นี้ มาประจวบเข้ากัน ทำให้เกิดผัสสะต่อมา ในกระบวนการทำงานนี้ ผัสสะเป็นปัจจัยสำคัญมาก เนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการรับรู้ (perception) ในทำนองเดียวกัน ถ้าไม่มีผัสสะ (sensation) กระบวนการรับรู้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ กระบวนการที่เกิดต่อจากผัสสะคือ เวทนา (feeling) จัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการรับรู้ที่ดำเนินไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ เวทนานั้นเป็นตัวผลักดันองค์ธรรมอื่น ๆ ให้ดำเนินไปทางกุศล (ความดี) หรืออกุศล (ความชั่ว) หรืออภัยกถต จึงกล่าวได้ว่า เวทนานี้เป็นตัวเสพเสวยโลก จากเวทนานี้ไปก็ทำให้เกิดสัญญา (perception) ถ้าเวทนาดำเนินไปตามธรรมชาติปราศจากการปรุงแต่ง สัญญาก็บริสุทธิ์ ซึ่งจัดเป็นกระบวนการรับรู้สายวิวิฏ (หลุดพ้น) ถ้าเวทนาถึงบีบบังคับให้เฉหรือเบี่ยงเบนไปจากกฎธรรมชาติ สัญญาก็เป็นบัญญัติสัญญา ซึ่งจัดเป็นกระบวนการรับรู้สายสังสารวิฏ (เสพเสวยโลก)

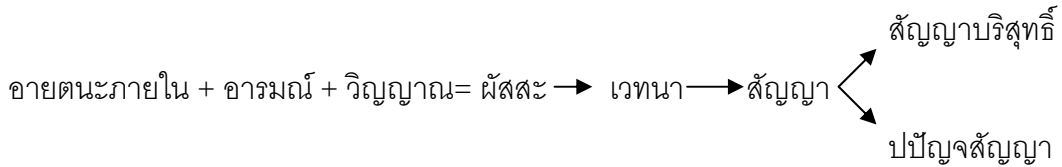
^๑ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๕๐.

พุทธธรรม^๒ กล่าวถึงกระบวนการรับรู้ว่า ถ้าจับขั้นตอนเฉพาะเวทนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่เชื่อมโยงระหว่างกระบวนการรับรู้ทั้งสอง ในกระบวนการรับรู้สายวิวิฏ (หลุดพ้น) เวทนาจะเป็นเพียงองค์ประกอบย่อยอย่างหนึ่งเท่านั้น การรับรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติล้วน ๆ ไม่มีการปรุงแต่งให้เบี่ยงเบนไปจากความเป็นจริง รู้ตามความเป็นจริง (ยถาภูตัง) และหยุดอยู่ที่กระบวนการรับรู้ นั้น ๆ ส่วนในกระบวนการรับรู้สายสังสารวิฏหรือการรับรู้แบบเสพเสวยโลก เวทนาจะเป็นพลังสำคัญบีบบังคับการทำงานของกระบวนการทั้งหมดไปในทางที่ดี –ชั่ว หรือไม่ดี –ไม่ชั่ว มีความเกี่ยวพันอยู่กับแรงผลักดันของ ตัณหา มานะ ทิฐิ ทำให้สัตว์ บุคคล ตัวตน มีความเข้าใจผิดไปจากความจริง

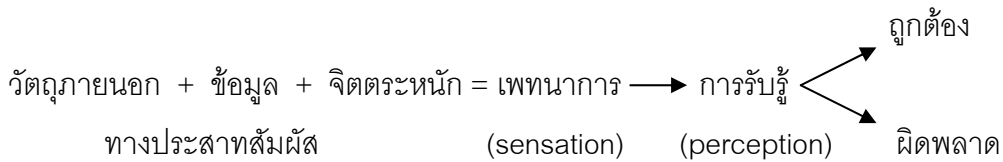
ส่วนองค์ประกอบของกระบวนการรับรู้ (perception) ของฮิวม์ ๓ ประการนั้น ได้แก่ การตระหนักรู้ทางจิต ข้อมูลทางประสาทสัมผัส (sense) และวัตถุภายนอก องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้ประจวบเข้ากัน ทำให้เกิดเพทนาการ (sensation) ขึ้น เป็นเพทนาการเกี่ยวกับข้อมูลทางประสาทสัมผัส ซึ่งเป็นตัวแทนของวัตถุภายนอก เมื่อเกิดเพทนาการขึ้นมาทำให้เกิดการรับรู้ (perception) ซึ่งมีหน้าที่รับรู้ซึ่งการรับรู้นี้กล่าวได้ว่า ไม่ใช่รับรู้ทางวัตถุทางกายภาพ แต่เป็นการรับรู้เพทนาการเกี่ยวกับข้อมูลทางประสาทสัมผัส ในการรับรู้นี้ถ้ารับรู้โดยประจักษ์กับข้อมูลทางประสาทสัมผัสโดยตรงแล้วจะไม่ทำให้การรับรู้ข้อมูลผิดพลาดแต่อย่างใด แต่ถ้าเป็นการรับรู้โดยอ้อม ซึ่งได้จากการอนุมานตามรูปร่าง ลักษณะ หรือตามคุณสมบัติของสรีระของข้อมูลทางประสาทสัมผัสอาจทำให้เกิดการรับรู้ที่ผิดพลาดได้ กระบวนการรับรู้ของฮิวม์และการรับรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถเขียนเป็นแผนผังเปรียบเทียบให้เห็นชัดได้ ดังนี้

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๑๙.

แผนผัง ก
พุทธปรัชญา

เดวิด ฮิวม์

จากแผนผังนี้ สามารถแบ่งกระบวนการรับรู้ทั้งของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ ออกเป็นฝ่ายละ ๒ ส่วนด้วยกัน กล่าวคือ

ส่วนแรก ได้แก่ การรับรู้ที่บริสุทธิ์ การรับรู้ชนิดนี้เป็นไปตามธรรมชาติ ที่ไม่มีการปรุงแต่ง สักแต่ว่ารับรู้ ยังไม่มีการปรุงแต่ง เป็นเพียงจุดแรกเริ่มของการรับรู้เท่านั้น โดยกระบวนการรับรู้นี้ ตัดตอนที่ผัสสะ คือ อายตนะภายใน + อายตนะภายนอก(อารมณ) + วิญญาณ เป็นองค์ประกอบของการรับรู้อย่างแท้จริง

ส่วนการรับรู้ที่บริสุทธิ์ของฮิวม์ เป็นการรับรู้ที่มีความบริสุทธิ์เหมือนกับทรรณะทางพุทธปรัชญา ซึ่งเป็นเพียงการประจักษ์กับข้อมูลประสาทสัมผัสโดยตรง ยังไม่มีการปรุงแต่งแต่อย่างใด เป็นเพียงสักแต่ว่ารับรู้ และเป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้เท่านั้น โดยกระบวนการรับรู้นี้ สามารถตัดตอนได้ที่เพศนาการ คือ วัตถุภายนอก + ข้อมูลทางประสาทสัมผัส + จิตตระหนักรู้ เป็นองค์ประกอบของการรับรู้

ส่วนที่สอง ได้แก่ การรับรู้ที่มีการเสพเสวยโลกในพุทธปรัชญา เริ่มตั้งแต่เวทนาเวทนา เป็นเหมือนพลังผลักดันให้องค์ธรรมอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นต่อไป ได้แก่สัญญา (perception) สัญญานี้ จะดำเนินต่อไปได้ ๒ ทางทั้งที่บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ก็ได้ ถ้าเวทนาผลักดันให้สัญญาดำเนินไปตามปกติธรรมดาไม่มีการปรุงแต่ง หรือเอาความรู้สึกนึกคิดไปตีคุณค่าว่าชอบหรือไม่ชอบ ดี

หรือไม่ดี ก็จะเป็นสัญญาบริสุทธิ์ แต่ถ้าเวทนาผลักดันให้สัญญาดำเนินไปผิดปกติธรรมดา คือ มีการเข้าไปปรุงแต่ง โดยการเข้าไปตีความด้วยแรงตัณหา มานะ ทิฐิ ก็จะเป็นบัญญัติสัญญา^๑

ส่วนกระบวนการรับรู้ของฮิวม์ สามารถตัดตอนการรับรู้ที่เป็นการเสพเสวยโลกได้ ตั้งแต่ การรับรู้ (perception) เป็นต้นไป โดยตั้งแต่เกิดการรับรู้ขึ้นมา อันเป็นขั้นตอนที่ต่อจากเพทนาการนั้น ถ้าเกิดการรับรู้โดยการประจักษ์กับข้อมูลทางประสาทสัมผัสโดยตรง ซึ่งทำการตรวจสอบความถูกต้องโดยการอนุมานทางคุณสมบัติของสรีระ ย่อมทำให้เกิดการรับรู้สิ่งนั้น ๆ ได้ถูกต้อง แต่ถ้าอาศัยเพียงการประจักษ์กับข้อมูลประสาทสัมผัสอย่างเดียว และไม่มีการตรวจสอบด้วยการอนุมานคุณสมบัติของสรีระโดยละเอียด หรืออาศัยเพียงการอนุมานจากลักษณะทางคุณสมบัติของสรีระเท่านั้น ไม่ผ่านการประจักษ์กับข้อมูลทางประสาทสัมผัส ก็จะทำให้การรับรู้ในสิ่งนั้น เกิดความผิดพลาดจากความเป็นจริงได้

ในการรับรู้ช่วงที่สอง เป็นการรับรู้ที่เป็นการเสพเสวยโลกนี้ แม้พุทธปรัชญาเถรวาทจะแบ่งการรับรู้ที่เป็นการเสพเสวยโลกออกเป็น ๒ อย่างคือ สัญญาบริสุทธิ์ กับ บัญญัติสัญญา แต่การรับรู้นี้ มีความแตกต่างจากการรับรู้ที่เป็นการเสพเสวยโลกของฮิวม์มาก กล่าวคือ สัญญาบริสุทธิ์อันเป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์ ไม่มีการปรุงแต่งหรือเข้าไปตีค่าแต่อย่างใด เป็นการดำเนินไปตามธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งนั้น การรับรู้ด้วยจิตอันบริสุทธิ์ตามความเป็นจริงเช่นนี้ ย่อมเกิดปัญญารู้แจ้งสรรพสิ่ง สามารถตัดวงจรของการเวียนว่ายตายเกิด เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ได้ พุทธปรัชญาเรียกการรับรู้แบบนี้ว่า การรับรู้สายวิวิฏ ส่วนบัญญัติสัญญา อันเป็นการรับรู้ที่ไม่บริสุทธิ์ เป็นการรับรู้ที่มีการคิดปรุงแต่งด้วยกิเลสตัณหา อวิชชา เอาความรู้สึกเป็นสัตว์ ตัวตนบุคคล เข้าไปเกี่ยวข้อตามความต้องการของตนเอง ทำให้กระบวนการนี้ ผิดไปจากความเป็นจริงของสิ่งนั้นๆ พุทธปรัชญาเรียกการรับรู้แบบนี้ว่า การรับรู้สายสังสารวิฏ (ดูแผนผัง ข)

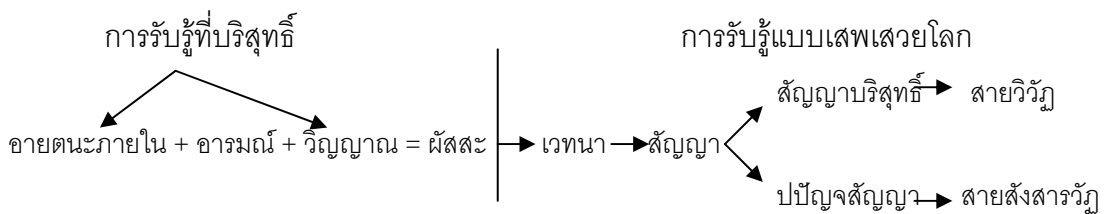
ส่วนการรับรู้ของฮิวม์แม้จะแบ่งออกเป็น ๒ อย่างคือ การรับรู้ที่ถูกต้องตามความเป็นจริง กับการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริง (ดูแผนผัง ก) แต่การรับรู้ทั้งสองฝ่ายที่ถูกต้องและฝ่ายที่ผิดพลาดทั้งสองนั้น ถือว่าเป็นการรับรู้ที่ยังไม่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง เพราะเป็นการรับรู้ที่ดำเนินไปตามความต้องการของตน กระบวนการรับรู้ของฮิวม์ ที่เกิดต่อจากเพทนาการนั้น ถ้ามองในแง่ของพุทธปรัชญา ฮิวม์ไม่ได้นำสัญญา สังขารมาพิจารณา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญซึ่งเป็นจุดแยกระหว่างปัญญากับอวิชชา เมื่อสัญญารับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติปราศจากการปรุงแต่งก็เป็น การรับรู้ที่บริสุทธิ์ ในเมื่อไม่มีการพิจารณาในจุดนี้ การรับรู้ของฮิวม์จึงเป็นไปตามกระบวนการมีการปรุงแต่ง และมีโน้มเอียงไปสู่ การรับรู้ที่ไม่บริสุทธิ์ อันเป็นลักษณะของการตีค่าให้เป็นไปตาม

^๑ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๑๓.

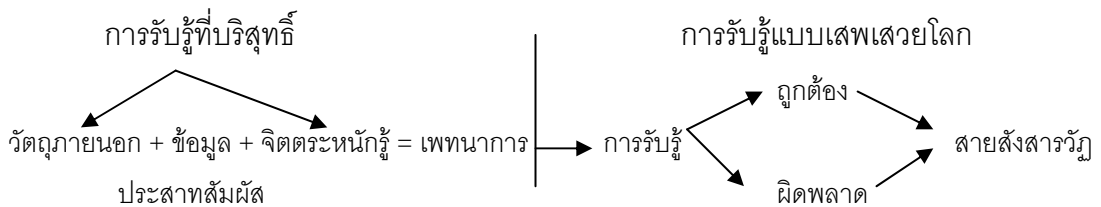
ความต้องการของตน อีกทั้งการรับรู้ของฮิวมีไม่ได้เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์จากความทุกข์แต่อย่างใด ฉะนั้น การรับรู้ทั้งสองแบบคือ แบบที่ถูกต้องตามความเป็นจริงหรือผิดพลาดจากความเป็นจริงนี้ ถ้าเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญาเถรวาทก็จัดเป็นการรับรู้สายสังสารวัฏ (การรับรู้ที่เวียนว่ายตายเกิด) การรับรู้ (perception) ดังกล่าวนี้ สามารถเขียนแผนผังเปรียบเทียบได้ดังนี้

แผนผัง ข

พุทธปรัชญา

เดวิด ฮิวมี

กระบวนการรับรู้นี้ พุทธปรัชญาเถรวาทเห็นว่า ผัสสะนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ ในทำนองเดียวกัน ถ้าไม่มีผัสสะการรับรู้ก็เกิดขึ้นมาไม่ได้ ซึ่งคล้ายคลึงกับฮิวมีที่เห็นว่า เพทนาการ (ผัสสะการ) นี้เป็นจุดเริ่มต้นของการรับรู้ ผัสสะเป็นภาวะที่เกิดขึ้นในสมอง เมื่อเกิดการประจวบกันขึ้นแห่งองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการดังกล่าว เมื่อมีเพทนาการ (sensation) เกิดขึ้นก็ทำให้เกิดภาวะการรับรู้ ฮิวมียอมรับว่า การรับรู้นี้เป็นจุดเริ่มต้นของความรู้เกี่ยวกับโลกทางกายภาพ แต่ความรู้เกี่ยวกับโลกกายภาพนี้ จะเป็นความรู้ที่ถูกต้องได้ต้องมีการตรวจสอบ ซึ่งพิสูจน์ด้วยการอนุมาน (inference) การคาดคะเน (speculation) ทางคุณสมบัติของสรีระทางประสาทสัมผัสอย่างละเอียด เพื่อป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้ ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทยอมรับเหมือนกันว่า สัญญา (perception) นี้เป็นจุดแรกเริ่มของปัญญาหรืออวิชา กล่าวคือ ถ้าการรับรู้

นั่นเป็นไปเพื่อเสพเสวยโลกก็เป็นการรับรู้ที่นำไปสู่อวิชชา แต่ถ้าวการรับรู้นั้นเป็นไปเพื่อละจากความหลงไม่เกี่ยวข้องกับโลก ก็เป็นการรับรู้ที่นำไปสู่ปัญญาที่แท้จริง

พุทธปรัชญากล่าวถึงแหล่งกำเนิดความรู้ไว้ ๒ ประการด้วยกัน คือ ^๔

๑. แหล่งกำเนิดความรู้โดยตรง คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติธรรมภายใน อันมีลักษณะสว่างโพล่งอย่างฉับพลันทัน มาจากการภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาหรือความรู้ที่พระพุทธเจ้าให้การยอมรับ ทั้งทรงสอนให้พุทธบริษัทปฏิบัติตาม เพราะเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์จริงภายในตนเอง โดยปฏิบัติธรรมตามหลักอริสัจ ๔ และหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ ซึ่งผลแห่งการปฏิบัติธรรมนี้คือ ความสุข ความบริสุทธิ์ผ่องใสแห่งจิต ปราศจากกิเลสในเบื้องต้นและทำให้เกิดความรู้แจ้งว่า นี่คือทุกข์ นี่เหตุเกิดแห่งทุกข์ นี่การดับทุกข์ และนี่ทางแห่งความดับทุกข์ เกิดความรู้แจ้งในตน สามารถทำให้เข้าสู่ภาวะความเป็นอิสระจากความทุกข์ สู่ภาวะของความดับทุกข์ในที่สุด ดังนั้น แหล่งกำเนิดความรู้โดยตรงคือ ภาวนามยปัญญา ตามทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. แหล่งกำเนิดความรู้โดยอ้อม คือ ความรู้ที่ได้จากการถ่ายทอดจากคนคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่ง สุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา แหล่งกำเนิดความรู้ทั้งสองนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความสำคัญว่า เป็นความรู้ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดสงบสุขในสังคม เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับชาวโลกโดยตรง ที่ได้มาจากการศึกษาเล่าเรียน การรับฟังจากนักปราชญ์ที่น่าเชื่อถือ กล่าวคือ ความรู้ทั้งสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา เกิดจากการอาศัยสื่อกลาง เช่นการอ่าน การคิด การฟังเสียงต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยภายนอกเรียกว่า “ปรโตโมหะ” ความรู้ทั้งสองต้องอาศัยประสาทสัมผัสในการรับรู้ทั่วไป ถ้าฟังการตัดสินใจด้วยประสาทสัมผัส ย่อมทำให้ความรู้ที่ได้รับอาจเป็นจริงหรือเป็นเท็จได้ และความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาเล่าเรียน เป็นการเรียนรู้ทฤษฎีหรือแนวคิดของผู้อื่นความรู้จึงยังไม่เป็นสากล (universal) เพราะยึดแนวคิดหรือความรู้ตนเองเป็นสำคัญ เป็นเพียงการใช้หลักการ(principle) และเหตุผลอ้างอิง เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ ความรู้นี้ยังเกี่ยวกับโลกวิสัย เป็นความรู้สามัญที่มนุษย์ใช้สื่อสารกัน ยังไม่ใช่ความรู้ระดับสูงตามทรรศนะของพุทธปรัชญา

ส่วนฮิวมนั้น ได้กล่าวถึงแหล่งกำเนิดความรู้ไว้แหล่งเดียวเท่านั้นคือ ประสาทสัมผัส (sense) ฮิวมียอมรับว่า ประสาทสัมผัส เป็นที่มาของความรู้ เพราะว่าฮิวมเป็นนักปัจเจกนิยมที่เข้มงวด ถ้าสิ่งไหนที่รับรู้ไม่ได้ผ่านประสาทสัมผัส ฮิวมจะปฏิเสธทันทีว่าไม่ใช่ความรู้ ดังนั้น

^๔ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๒๕-๒๖.

ความรู้ในทฤษฎีของฮิวมต้องได้มาจากประสาทสัมผัส สามารถยืนยันได้ถึงความรู้ที่ต่าง ๆ มีความหมายและมีความชัดเจนสามารถพิสูจน์ได้ ส่วนความรู้ที่ได้จากการอนุมาน (inference) การคาดคะเน (speculation) ซึ่งเป็นลักษณะข้อเท็จจริง (fact) ไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส ฮิวมเห็นว่า ความรู้ประเภทนี้ เป็นเพียงความน่าจะเป็น (probability) เท่านั้น ยังไม่ถึงกับเป็นความแน่นอน (certain)

กล่าวโดยสรุป แหล่งกำเนิดความรู้ในทฤษฎีของฮิวม คือ ประสาทสัมผัส (sense) ที่ได้มาของกลุ่มประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสอันได้แก่ รอยประทับและมโนภาพ ถ้าประสาทสัมผัสบกพร่องก็ไม่สามารถรับรู้ข้อมูลได้เลย เพราะแหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวมต้องยึดประสาทสัมผัสเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ความรู้ในทฤษฎีของฮิวมจะขาดประสาทสัมผัสไม่ได้ เพราะมีความจำเป็นในฐานะของการได้มาซึ่งความรู้ ถ้าประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่อง ก็อาจทำให้การรับในส่วนนั้นบกพร่องไปด้วยหรือความรู้ อาจเกิดขึ้นไม่ได้เลย

จากการศึกษาแหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและแหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวม ผู้วิจัย สามารถสรุปให้เห็นถึงความเหมือนกันและความต่างกันของความรู้ทั้งสอง ดังนี้

ความเหมือนกันของแหล่งกำเนิดความรู้ระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม

๑) แหล่งกำเนิดความรู้ที่มาจากสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญา ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับประสาทสัมผัสแหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวม จัดเป็นความรู้โดยอ้อมหรือความรู้สามัญทั่วไป เพื่อตอบสนองความอยากรู้ของตนเอง

๒) แหล่งกำเนิดความรู้ ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม อาศัยความเชื่อของตนเป็นตัวนำเข้าไปแสวงหาความรู้

ความต่างกันระหว่างแหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับแหล่งกำเนิดความรู้ของฮิวม

๑) พุทธปรัชญามีแหล่งกำเนิดความรู้โดยตรงที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมทางจิตภายใน สามารถพัฒนาจิตให้แก่กล้า เป็นทางไปสู่ความสิ้นกิเลสได้ คือภาวนามยปัญญา ส่วนแหล่งกำเนิดความรู้คือประสาทสัมผัสนั้น ทำให้มนุษย์เกิดความรู้ได้ด้วยความสามารถของประสาทสัมผัส ที่มนุษย์คิดว่ารู้ได้และต้องการอยากรู้

๒) ความรู้ระดับญาณที่เกิดขึ้นภายในเป็นความรู้ระดับสูง สามารถทำให้ถึงความสิ้นไปแห่งกิเลส หลุดพ้นจากความทุกข์และบรรลู่ถึงเป้าหมายสูงสุดได้

๓.๓ ประเภทของความรู้ (Kind of knowledge)

ทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ แบ่งประเภทของความรู้เป็น ๒ ประเภทเท่า ๆ กัน คือ

พุทธปรัชญาเถรวาทก็แบ่งความรู้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ^๕

๑. ความรู้ระดับสามัญ (wordly knowledge)

๒. ความรู้ระดับสูงหรือระดับปรมาตม์ (ultimate truth)

ความรู้ระดับสมมติ ความรู้ระดับนี้เป็นความรู้ของคนทั่วไปที่ได้จากการศึกษาอบรม หรือได้จากสื่อต่าง ๆ ความรู้ระดับวิญญาน ระดับสัญญา ระดับทิวฐิ และความรู้ระดับอภิญญา ^๕ ข้อข้างต้น จัดเป็นระดับสามัญ ^๖ กล่าวคือ ความรู้ระดับวิญญาน (consciousness) ถือว่าเป็นความรู้ที่บริสุทธิ์ ที่เราได้รับรู้โดยตรงครั้งแรกเมื่ออายตนะภายใน อารมณ์ และจิตกระทบกัน ทำให้ความรู้นี้เกิดขึ้น ความรู้ระดับนี้ยังไม่ได้ให้รายละเอียดอะไรมากมาย เป็นเพียงการรับรู้สักแต่ว่ารู้เท่านั้น เช่น ตาเห็นรูป ก็สักแต่ว่าเห็นเท่านั้น แต่ไม่รู้ว่าเป็นรูปอะไร เป็นต้น

ความรู้ระดับสัญญา (perception) เป็นความรู้ที่เกิดต่อเนื่องจากระดับวิญญาน เป็นความจำได้หมายรู้ในเรื่องต่าง ๆ เป็นความรู้ที่เป็นกระบวนการทำงานของจิตที่เก็บรวบรวมข้อมูล และวัตถุดิบให้กับความคิด เป็นเพียงการรับรู้ที่ยังไม่มีการวิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือตีความ ว่าสิ่งนี้ดี-ไม่ดี ควร-ไม่ควร อย่างไร ดังนั้น ความรู้ระดับวิญญานและความรู้ระดับสัญญาเป็นเพียงการรับรู้ที่บริสุทธิ์ คือ สักแต่ว่ารู้ตามสภาพเท่านั้น ยังไม่ได้มีความเข้าใจ ^๗

ส่วนความรู้ระดับทิวฐิ (conception) นั้น ความรู้ที่แนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาทีหลังจากการได้ศึกษา ตรึกตรองแล้วซึ่งเป็นไปตามกระบวนการทำงานของเหตุและผล ความรู้ระดับทิวฐินี้ เป็นความเห็นกลาง ๆ ไม่ดี ไม่ชั่ว ถ้าฝึกฝนดีแล้วจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อตนเอง และสังคมได้ในระดับหนึ่ง แต่พุทธปรัชญาถือว่า ความรู้ระดับสามัญ เพราะความรู้ระดับนี้ได้มาจากการวิเคราะห์ด้วยเหตุผลเท่านั้น ความเห็นอาจเป็นสัมมาทิวฐิหรือมิจจาทิวฐิก็ได้ขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่ใช้ความรู้ไปทางด้านบวกหรือด้านลบ ดังนั้น ความรู้ระดับทิวฐิจึงจัดเป็นความรู้ระดับสามัญ

^๕ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๓๒-๓๓.

^๖ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๓๑.

^๗ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๒๗.

ความรู้ขั้นอนภิญญา (extrasensory perception) ไม่จำเป็นต้องอาศัยประสาทสัมผัสใด ๆ รับรู้ ไม่ขึ้นกับกาลและเทศะ (time and space) เพราะความรู้ระดับอนภิญญา เป็นผลของการฝึกสมาธิจนถึงขั้นญาณ ในจุฬหัตถปิโตปมสูตร^๔ พระพุทธองค์ทรงแสดงขั้นตอนของการเกิดอนภิญญาไว้ว่า “ภิกษุหนึ่งเมื่อจิตเป็นสมาธิอันบริสุทธิ์ผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลสอ่อนควรแก่การงานตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ย่อมโน้มจิตไปเพื่ออุปเพณิวาสนาสูสติญาณ”

ความรู้ระดับอนภิญญา เป็นความรู้ขั้นยิ่งยวด อันเป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นผลที่เกิดมาจากการบำเพ็ญเพียรทางจิต จนบรรลุรูปฌานและอรุณฌานตามลำดับจนได้สมบัติ ๘ ภิญญา & ข้อข้างต้น ได้แก่ อิททวิธิ ทิพพโสตะ เจโตปริยญาณ ปุพเพนิวาสานุสติญาณ และทิพพจักขุ เป็นความรู้สามัญ ความรู้ขั้นนี้ได้เฉพาะตนเท่านั้น เหมือนกับการรับประทานอาหาร จะเปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ก็รู้กันต่อเมื่อรับประทาน ความรู้อนภิญญา & ข้อนี้ยังเป็นความรู้ที่เป็นสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิก็ได้ ส่วนอภิญญาข้อที่ ๖ จัดเป็นความรู้ระดับโลกุตระอนภิญญา เป็นความรู้ที่สิ้นจากอภิญญาทั้งปวง ความรู้ที่เป็นสัมมาทิฏฐิฝ่ายเดียวเกิดขึ้นได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น และรู้ได้เฉพาะตน

ความรู้ระดับสูงหรือความรู้ระดับปรมาตม์ (ultimate truth) คือรู้แจ้งในสรรพสิ่งของธรรมชาติ ความรู้แท้จริง ที่อยู่พ้นประสาทสัมผัสธรรมดาของมนุษย์ จัดเป็นความรู้ขั้นสูง หรือปรมาตม์สัจจะ คือความจริงสูงสุด ความจริงโดยธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุผลปัจจัยใดๆ เป็นความรู้ที่อยู่คู่กับโลก ความรู้ระดับสูงนี้ ต้องมีประสบการณ์ด้วยตนเอง กล่าวคือ ความรู้เหล่านี้เกิดขึ้น และรู้เข้าใจได้ด้วยตนเอง ความรู้ในขั้นนี้ ได้แก่ ความรู้ระดับอนภิญญา (extrasensory perception) ข้อที่ ๖ คือ อภิญญาญาณ ความรู้ระดับญาณ (intuitive insight) และความรู้ระดับโพธิหรือการตรัสรู้ (enlightenment) ความรู้ระดับนี้ประกอบด้วยสัมมาทิฏฐิฝ่ายเดียวเท่านั้น อันเป็นผลที่เกิดการปฏิบัติตามหลักของสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดญาณความรู้แจ้งในอริยสัจทั้ง ๔ ประการ ตามลำดับคือ รู้แจ้งในทุกข์ รู้แจ้งในทุกข์สมุทัย รู้แจ้งในทุกข์นิโรธและรู้แจ้งในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ความรู้ระดับนี้ เกิดขึ้นโดยการบำเพ็ญบารมีให้เจริญขึ้นๆ จนถึงขั้นบริสุทธิ์ที่สุด ตามหลักไตรสิกขา ให้บริบูรณ์ดีแล้วยอมทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นได้ ทำอภิญญาให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ ทำให้บุคคลผู้นั้นเข้าถึงความบริสุทธิ์ สามารถทำลายอวิชชาให้หมดไปได้ และความสำคัญของความรู้ระดับนี้คือสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติมีอิสระจากความทุกข์ เข้าสู่ภาวะความสิ้นกิเลส หลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

^๔ ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๒๙๘/๓๒๗.

ส่วนความรู้ของฮิวม ๒ ประเภทนั้น ได้แก่^๙

๑. ความรู้ที่เกิดจากสัมผัสโดยตรงหรือรอยประทับ (impression)
๒. ความรู้ที่เกิดจากความคิดภายในหรือมโนภาพ (ideas)

ความรู้ที่เกิดจากสัมผัสโดยตรงหรือรอยประทับ^{๑๐} เป็นการรับรู้ขั้นแรกสุดเกิดจากประสาทสัมผัสภายในกระทบกับสิ่งที่เป็นวัตถุหรืออารมณ์ภายนอก ที่เกิดขึ้นโดยตรงอย่างรุนแรง (force) และมีชีวิตชีวา มีความชัดเจนเป็นจริง (liveliness) ส่วนความรู้ที่เกิดจากความคิดภายในหรือมโนภาพ เป็นการจำลองหรือลอกเลียนแบบ (copy) รอยประทับอีกทีหนึ่งเป็นลักษณะของความจำ (memory) ความไตร่ตรอง (reflection) หรือจินตนาการ (imagintion) มีลักษณะเลื่อนลอยไม่ชัดเจน ความรู้ทั้งสองนี้เป็นการประจักษ์โดยตรงและโดยอ้อม

ความรู้ทั้งสองประเภทนี้ กล่าวได้ว่า เป็นความรู้ขั้นสามัญทั่วไปหรือเป็นความรู้ขั้นสมมติสัจจะ ความรู้เหล่านี้ มีทั้งประเภทที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ ทั้งวัตถุสิ่งต่างๆ ที่เป็นอารมณ์หรือความรู้สึกทั้งหลายเข้ามากระทบ วิธีการสร้างความรู้เหล่านี้ต้องอาศัยประสาทสัมผัสทางทั่วไป และอาศัยการอนุมานตามหลักการอ้างเหตุผลของสิ่งนั้น ตามสภาพที่เกิดขึ้น แม้ความรู้ในลักษณะนี้ จะเป็นความรู้ที่ถูกต้องตามทรรศนะของนักปรัชญาให้การยอมรับ แต่ก็ยังมีข้อบกพร่องให้ถกเถียงกันอยู่ เพราะทฤษฎีหรือแนวความคิดเป็นเพียงความรู้ของคนคนหนึ่งเท่านั้น การสร้างทฤษฎีความรู้สามารถตอบคำถามได้ ๒ ประเด็นด้วยกัน คือ ๑) เพื่อตอบสนองความอยากรู้ของตนเองในเรื่องที่ตนสงสัย ๒) เพื่อโต้แย้งทฤษฎีของนักปรัชญาคนอื่น ๆ ความรู้ที่เป็นหลักทฤษฎีอาศัยการวิเคราะห์นี้ เปรียบเทียบกับความรู้ทางพุทธปรัชญาแล้ว เป็นเพียงความรู้ระดับทิวฐิ (conception) ความรู้ระดับทิวฐินี้ประกอบด้วยกฎเกณฑ์ หลักการคิดวิเคราะห์หาเหตุผลเพื่ออ้างอิงความรู้ของตนเอง ให้มีความสมจริงและนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เป็นความรู้ที่ต้องอาศัยสื่อกลางในการแสวงหาความรู้ เช่น การฟัง การอ่าน การคิด การศึกษาเล่าเรียน ฯลฯ ความรู้ระดับนี้ในทรรศนะของนักปรัชญาบางท่านว่ามันมีประโยชน์เพียงพอ ที่จะทำให้มนุษย์เกิดการพัฒนาสร้างสรรค์ ระบบความคิดและมีความสุขในระดับพื้นฐานได้

เมื่อพิจารณาถึงจุดมุ่งหมายความรู้ทั้งสองประเภท ทั้งความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท และความรู้ของฮิวมแล้วจะได้ข้อสรุปดังนี้

^๙ ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๖๐.

^{๑๐} ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๖๑.

กล่าวโดยสรุป ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท มีทั้งความรู้ระดับสมมติและความรู้ระดับสูงต่างก็มีจุดมุ่งหมาย พุทธปรัชญาเถรวาทสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมเข้าถึงความรู้ที่เป็นสัจธรรม พยายามบำเพ็ญบารมีตามกำลังของตนเอง ซึ่งอาจจะไม่ใช่เฉพาะชั่วชีวิตนี้เท่านั้น แต่พุทธปรัชญาสอนให้ผู้ปฏิบัติธรรมทุกคนหันมามองโดยการศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เข้าใจตนเอง กล่าวคือ มองภายในร่างกายตนเอง ให้มีความพยายามปฏิบัติตนให้บริสุทธิ์อยู่เสมอ ตามหลักของไตรสิกขา ให้มีความบริบูรณ์ดีแล้วยอมเกิดผลแก่ผู้ที่ปฏิบัติเป็นไปตามลำดับขั้น ความรู้ทั้งสองฝ่าย ดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายที่พอสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น คือ ^{๑๑}

๑. ทิฏฐิธัมมิกัตถประโยชน์ คือจุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นจุดหมายขั้นแรก หรือจุดมุ่งหมายเบื้องต้นเกิดผลทันทีแก่ตนเอง จุดมุ่งหมายของความรู้ขั้นนี้ จึงเป็นระดับขั้นพื้นฐานชีวิตทุกคน ในฐานะที่เป็นมนุษย์ตราบเท่าที่ดำรงชีวิตอยู่

๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือจุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์ในภพหน้า เป็นจุดมุ่งหมายขั้นสูงกว่าขั้นแรก และเป็นหน้าที่ของแต่ละคน เพื่อทำตนให้มีชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเดิม บริสุทธ์กว่าเดิม ตามหลักการของพุทธปรัชญาเถรวาท

จุดมุ่งหมายทั้งสองขั้นนี้ได้จากความรู้ระดับสมมติ ซึ่งได้จากประสาทสัมผัสทั่วไปที่ทุกคนสามารถทำให้เกิดขึ้นได้ ประโยชน์ก็จะเกิดแก่ตนเอง แก่สังคมและผู้อื่น ถ้ายังไม่ถึงจุดหมายสูงสุดมีอิสระจากความทุกข์ ความรู้ขั้นนี้ก็เป็นที่หวังให้เกิดความสุขได้ ในภพต่อไปในอนาคต

๓. ปรมัตถประโยชน์ คือจุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์สูงสุด ความรู้ขั้นปรมัตถ์หรือความรู้ขั้นสูงเท่านั้น ที่สามารถบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน ดินแดนแห่งความสุข

ส่วนความรู้ของอิวม์ ทั้ง ๒ ประเภท เป็นความรู้ที่อยู่ในขั้นประสาทสัมผัสทั่วไป มองจากสิ่งภายนอกตัวเป็นข้อมูล เพื่อศึกษาและสังสมประสบการณ์ ให้เกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องที่ตนเองอยากรู้ เพื่อแสวงหามาซึ่งความรู้ที่มนุษย์มีความสามารถที่จะรู้ได้ ตามกำลังและสติปัญญาของตนเอง มีจุดมุ่งหมายเพื่อพิสูจน์การมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นวัตถุและมีชีวิตวัตถุ เพื่อตอบสนองความต้องการอยากรู้ของตนเอง และเพื่อสรุปข้อเท็จจริงอ้างเหตุผลได้ตอบนักปรัชญาท่านอื่น ๆ ความรู้ระดับนี้ จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับโลก และสังคมของมนุษย์ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ ดับความทุกข์ทั้งปวงให้หมดไป

^{๑๑} พ. จ. (ไทย) ๓๐/๑๔๔/๔๖๔.

๓.๔ ธรรมชาติของความรู้ (The nature of knowledge)

ความรู้ในทฤษฎีของพุทธปรัชญา ความรู้จะต้องเกิดจากภายใน มีลักษณะสว่าง โพล่งดับพลันทันที เป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติธรรมทางใจ ความรู้ที่ทำให้มนุษย์ใช้เป็น เครื่องมือเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ และหลุดพ้นจากการปรุงแต่งด้วยตัณหา มานะ ทิฏฐิ อย่างสิ้นเชิง โดยมีอิสรภาพจากโลกียธรรมถึงโลกุตตรธรรม โดยอาศัยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ๘ ประการ อย่างเคร่งครัด จนเกิดความรู้ระดับญาณอย่างสมบูรณ์ สามารถรู้ภาวะของการสิ้นกิเลส ฐิติพพาน ได้

พุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับปัญญา ในแง่เป็นเครื่องมือของการตรัสรู้ โดยเฉพาะ ความรู้ระดับสูง (ultimate truth) อันเป็นความรู้ระดับปรมาตถัสัจจะ เป็นความรู้ที่แท้จริง ที่อยู่พ้น ประสาทสัมผัสธรรมดา เช่นความรู้ระดับญาณ (intuitive insight) และระดับโพธิหรือการตรัสรู้ (enlightenment) ความรู้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงและเห็นว่ามีประโยชน์ คือความรู้ที่นำไปสู่ความ ดับทุกข์ ไม่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะอีกต่อไป เป็นกระบวนการรับรู้แบบวิวิฏ (หลุดพ้น) เข้าถึง สภาวะทางธรรมชาติอย่างแท้จริง เข้าสู่ภาวะนิพพาน (nirvana)

ความรู้ในเชิงปรัชญา (อภิปากตปัญหา) “โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่ ชีวะกับสรีระเป็นอย่างเดียวกัน ฯลฯ” ^{๑๒} เป็นปัญหาที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ เพราะว่าเป็น ข้อเท็จจริงที่ต้องอ้างอิงเหตุผล ถ้าเหตุผลอ่อน หรือไม่น้ำหนักเพียงพอ ย่อมทำให้การโต้แย้งไม่มี ข้อสิ้นสุด และที่สำคัญความรู้เชิงปรัชญานี้ ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์แห่งความสิ้นกิเลส หลุดพ้น จากความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นเรื่องเสียเวลาและไม่เป็นประโยชน์ และไม่ใช้จุดมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าเน้น ไม่สามารถทำให้เชื่อมโยงถึงเป้าหมายได้ ในมัชฌิมนิกาย จูฬมาลุงโกยวาทสุตต ^{๑๓} พระองค์ได้ตรัสไว้ว่า “ผู้ถามปัญหานี้เหมือนบุคคลผู้ถูกลูกศรอาบยาพิษ มัวแต่ถามถึงแต่ชนิดและบุคคลผู้ทำลูกศร ผู้ถูกศรก็ตายเปล่า”

ส่วนความระดับสูงหรือระดับปรมาตถ เป็นความจริงที่สามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดได้ ทำให้สิ้นอาสวกิเลส เป็นผู้บริสุทธิ์เข้าสู่ความเป็นพระอรหันต์บุคคล จะต้องปฏิบัติธรรมตามหลักของ พระอริยะอย่างแจ่มแจ้ง ดังในตถาคตสุตต วินยปิฎก ^{๑๔} ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย การเห็นของเราตามความเป็นจริงครบ ๓๒ ปริวัฏ ๑๒ อาการ ในเรื่องอริยสัจ ๔ เหล่านี้

^{๑๒} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๒-๑๒๘/๑๓๓-๑๔๑.

^{๑๓} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๑๒๖/๑๓๗-๑๓๙.

^{๑๔} วิ. มห. (ไทย) ๔/๑๖/๒๓-๒๔.

ยังไม่บริสุทธิ์แจ่มแจ้งตราบใด ตราบนั้นเราก็ปัญญาณยังไม่ได้ว่า เราได้บรรลุอนุตรตรสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมได้”

ดังนั้น การที่จะเข้าถึงความรู้ระดับสูงนี้ได้ ในพุทธปรัชญาเถรวาท การที่เราจะเรียกว่าผู้ใดเป็นผู้มีความรู้ได้ จะต้องเป็นผู้มองและเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง ไม่มีอวิชา ตัดหาในการปรุงแต่ง และดำรงชีวิตด้วยความปรารถนาของตนเองเป็นใหญ่ คุณธรรมในที่นี้ก็คือ ศีลสมาธิ ปัญญา ผู้นั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติอย่างรู้ตระหนัก ชัดเจนถึงวัตถุประสงค์ของความรู้หรือคุณธรรมนั้น และปฏิบัติตามวิถีธรรมต่อเนื่องกันไปโดยตลอดด้วยความมีสติ ให้ประจักษ์ในความรู้นั้นด้วยตัวเอง และเกิดความเข้าใจประจักษ์แจ้งภายในตน มิใช่เพียงศึกษา จดจำข้อธรรมได้เท่านั้น การรู้จึงเป็นประสบการณ์โดยตรงของตัวผู้รู้เอง

ส่วนธรรมชาติความรู้ของฮิวม์ เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการรับรู้โลกภายนอก(external world) ทั้งส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรมทั้งหลาย ความรู้นี้มุ่งพิสูจน์ความมีอยู่ของวัตถุ อารมณ์หรือความรู้สึกว่ามีอยู่หรือไม่ การพิสูจน์นี้ต้องยึดหลักประสาทสัมผัส การพิสูจน์ถึงจะยอมรับว่ามีอยู่จริง ธรรมชาติของวัตถุ สามารถพิสูจน์ได้โดยอาศัยคุณสมบัติของวัตถุ ในการอธิบายความมีอยู่ของวัตถุ เช่น สี เสียง กลิ่น รส ความแข็ง เป็นต้น

ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล (cause and effect)นี้ ฮิวม์ให้ทรรศนะว่า เราไม่มีรอยประทับในเหตุและผล ที่เกิดจากวัตถุภายนอก ฐานความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล มนุษย์เรากำหนดขึ้นเอง สิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันแล้วเชื่อมโยงไปยังสิ่งที่เกิดในอดีตหรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังว่า เมื่อมีเหตุแล้วจะต้องนำไปสู่ผล หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นจะต้องมีสาเหตุที่มา แต่ที่จริงแล้ว เป็นเพียงประสาทสัมผัสของเราเท่านั้นที่บอกว่า เมื่อมีเหตุจะต้องมีผลเกิดตามมา ซึ่งความจริงแล้วเหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์นี้ ไม่ได้เกี่ยวข้องกันเลย ที่เกิดที่หนึ่งเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลง ต่อมาเหตุการณ์ที่สองก็เกิดขึ้น แล้วสิ้นสุดลง ทั้งสองเหตุการณ์มีอิสระ แต่ที่เราเห็นว่ามันจะต้องตามกันเกิดขึ้น เพราะมีจินตนาการเป็นสิ่งเชื่อมโยง จากเหตุไปหาผล

อาจสรุปได้ว่า เหตุเป็นเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ให้เราเห็นเท่านั้น และเหตุไม่มีอำนาจอะไร เพราะเราสังเกตอำนาจเช่นนั้นไม่ได้โดยทางใดเลย และเป็นเพียงการเกิดอย่างซ้ำซากของเหตุการณ์หนึ่ง ๆ เท่านั้น ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า “ ความจำเป็นที่เรารู้สึกในกรณีความเกี่ยวข้องระหว่างเหตุและผลนั้นมีขึ้นในจิตใจของเราไม่ใช่มีในวัตถุภายนอก ความจำเป็นเช่นนี้ไม่ใช่ขึ้นไกลเลย หากเป็นการกำหนดของความคิดเท่านั้น”^{๑๕}

^{๑๕} สมัคร บุรวาศ, **วิชาปรัชญา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๘.

ในเรื่องของจิตสาร (mind substance) วิญญาณ (soul) อัตตา (ego) จักรภพ (universe) และพระเจ้า (God) ก็เช่นเดียวกัน เรื่องของวัตถุสารและพระเจ้าจะมีอยู่ได้อย่างไรในเมื่อเราไม่เคยมีผัสสะต่อสิ่งเหล่านี้เลย และเราพิสูจน์ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสเกินกว่าสมรรถภาพของมนุษย์เข้าถึงได้ “เมื่อเราค้นหาจิตเราก็พบแต่ความรู้สึกต่าง ๆ เช่นความรู้สึกร้อนหรือหนาว ฯลฯ” ^{๑๖} ไม่มีสิ่งใดเลยที่เป็นลักษณะตัวตนหรือสสารได้ นอกจากความรู้ทางผัสสะเท่านั้น ที่เกิดขึ้นติดต่อกันอย่างรวดเร็ว จนแยกกันไม่ออก เป็นการเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดอย่างรวดเร็ว เปลี่ยนแปรอยู่ตลอดเวลา และไหลไปตามกระแสของการเกิดดับเท่านั้น

ในประเด็นของพระเป็นเจ้าก็ยังไม่ต้องพูดถึง เพราะพระเป็นเจ้าพิสูจน์ไม่ได้และสัมผัสด้วยประสาทสัมผัสไม่ได้ ฮิวม์มีทรรศนะว่า ถ้าพระเจ้าประเสริฐจริงทำไมจึงสร้างมนุษย์ให้มีแต่ความทุกข์ ถ้าพระเจ้าสร้างสิ่งนี้ไม่ได้ อย่าไปกล่าวอ้างเลยว่าพระเป็นเจ้าจะสร้างโลกให้มีความสุขได้ เป็นเพียงคำกล่าวอ้างเท่านั้น

สรุปว่า ธรรมชาติความรู้ของปรัชญาฮิวม์ เป็นการพิสูจน์สิ่งภายนอกว่ามีอยู่จริงหรือไม่ เช่น การมีอยู่ของวัตถุ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล การมีอยู่ของจิตและพระเจ้า ซึ่งพอสรุปได้ว่า ธรรมชาติความรู้ของฮิวม์เป็นเพียงกลุ่มของประสาทสัมผัสเท่านั้น ไม่มีอะไรยืนยันได้เลยว่า ฮิวม์รู้สิ่งภายนอกได้

เมื่อนำมาเปรียบเทียบ ลักษณะธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและความรู้ของฮิวม์ ผู้วิจัยพบว่า มีทั้งความเหมือนและความต่างกันคือ

ลักษณะความเหมือนกัน ของธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ คือ

- ๑) ความรู้เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส มุ่งพิสูจน์วัตถุและสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่
- ๒) ธรรมชาติความรู้เป็นสิ่งที่รู้ได้และรู้ไม่ได้เหมือนกันความรู้ที่อยู่พ้นประ

สาทสัมผัสที่เข้าไม่ถึง

ลักษณะความต่างกัน ของธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์ คือ

๑) ธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทครอบคลุมตั้งแต่ระดับประสาทสัมผัสทั่วไปจนระดับที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสทั่วไป

๒) ธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท ความรู้ที่มีประโยชน์เป็นไปเพื่อความสิ้นกิเลส แต่ธรรมชาติความรู้ของฮิวม์ไม่ได้กล่าวไว้

^{๑๖} ดูรายละเอียดในบทที่ ๒ , หน้า ๗๑.

หนึ่ง พุทธปรัชญา กล่าวถึงโลกภายนอก ต้นเหตุของความทุกข์คืออวิชชา ได้แก่ ความไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร และรวมทั้งความรู้ผิดด้วย ตราบใดที่มนุษย์เรายังมีอวิชชา ตราบนั้นความทุกข์จะอยู่กับเขา คนเราจำเป็นต้องสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก การเข้าใจผิดในธรรมชาติของตนเองกับความเข้าใจผิดในธรรมชาติของโลกภายนอก ก่อให้เกิดความหลงผิดในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับโลก นี่แหละคือความทุกข์ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงประกอบด้วยส่วนประกอบต่าง ๆ เป็นต้นว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือสิ่งต่าง ๆ อะไรก็ตาม ความสำคัญไม่ได้อยู่ที่ส่วนประกอบของมัน แต่อยู่ที่สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์อย่างไรกับมนุษย์ ดังนั้น โลก (world) คือ สิ่งที่มีมนุษย์รู้จักจากอายตนะทั้งหลาย เมื่อตาเห็นรูปเกิดจักขุวิญญาณ เมื่อหูได้ยินเสียงเกิดโสตวิญญาณ จมูกได้กลิ่นเกิดฆานวิญญาณ ลิ้นรับรู้รสเกิดชิวหาวิญญาณ กายกระทบผัสสะเกิดกายวิญญาณ และใจกระทบความนึกคิดเกิดมโนวิญญาณ เกิดวิญญาณเฉย ๆ ยังไม่เกิดทุกข์ แต่เมื่อใดมนุษย์เกิดการปรุงแต่ง เมื่อนั้นทุกข์ก็เกิดขึ้น

ส่วนโลกกายภาพในทรรศนะของฮิวม์ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างโลกทางกายภาพกับอายตนะทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยมีอารมณ์เป็นตัวปรุงแต่งให้เป็นไป ซึ่งโลกในทรรศนะของฮิวม์คือ การรับรู้โลกภายนอก เป็นการรับรู้ทางอายตนะกระทบกับวัตถุ อารมณ์หรือความรู้สึกแล้วเกิดรอยประทับ พอเวลานานไป ก็เก็บข้อมูลไว้ในลักษณะความทรงจำภายในเป็นมโนภาพภายใน หลาย ๆ มโนภาพมารวมกัน เรียกว่า กลุ่มประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า “มโนภาพของสารนั้น...ไม่ใช่อะไร นอกจากเป็นกลุ่มของมโนภาพเชิงเดี่ยว ที่ได้รับการรวบรวมไว้เป็นอันเดียวกันโดยจินตนาการ และมีการตั้งชื่อเฉพาะเอาไว้ให้เราและคนอื่น ๆ เรียกเท่านั้น”^{๑๗}

ดังนั้น โลก (world) คือมโนภาพของกลุ่มประสบการณ์ ที่เป็นมโนภาพเชิงเดี่ยวที่รวมเข้ากันโดยความคิดหรือจินตนาการเป็นตัวประสาน ซึ่งทำหน้าที่เชื่อมโยงมโนภาพทุก ๆ มโนภาพให้รวมเข้ากัน แล้วมนุษย์เราก็สมมติตั้งชื่อเฉพาะไว้เรียก เพื่อความง่ายหรือสะดวกต่อการสื่อสารและเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น โลกทางกายภาพของฮิวม์จึงเหมือนกับโลกกายภาพทางพุทธปรัชญา กล่าวคือ โลกทางอายตนะ

กล่าวโดยสรุป ธรรมชาติความรู้ของพุทธปรัชญา คือ รู้สิ่งต่าง ๆ ตามภาวะของความ เป็นไปตามธรรมชาติ เน้นความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติภายใน เกิดความสว่างโพลงภายในอย่างฉับ

^{๑๗} “The idea of a substance as well as that of a mode, is noting but a collection of simple ideas, that are united by the imagination, and have a particular name assigned them, by which we are able to recall, either to ourselves or others, that collection.” By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, Section VI, (London: Fontana, 1970), p. 60.

พลันและรู้เท่าทันการกระบวนการที่ดำเนินไปตามธรรมชาติ ปราศจากการปรุงแต่งด้วยวิชา ตัณหา อูปาทาน มุ่งความอิสระจากทุกข์ จากความไม่รู้ทำให้มีความรู้เข้ามาแทนที่ เข้าถึงความ ลึ้นไปแห่งกิเลส บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้ ส่วนธรรมชาติความรู้ของปรัชญาฮิวม์ เป็นการพิสูจน์สิ่ง ภายนอกว่ามีอยู่จริงหรือไม่ เช่น การมีอยู่ของวัตถุ ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล การมีอยู่ของ วัตถุสาร จิตวิญญาณและพระเจ้า ซึ่งพอสรุปได้ว่า ธรรมชาติความรู้ของฮิวม์เป็นเพียงกลุ่มของ ประสาทสัมผัสเท่านั้น ไม่มีอะไรยืนยันได้เลยว่า ฮิวม์รู้สิ่งภายนอกได้ เป็นเพียงการตอบสนอง ความอยากรู้ของตนเอง ในสิ่งที่ตนเองรู้ได้เท่านั้น

๓.๕ เกณฑ์การตัดสินความรู้ (The judgement of knowledge)

ในพุทธปรัชญามีเกณฑ์การตัดสินความรู้อยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือ กาลามสูตร อปฺปนณกสูตร และธรรมจักกัปวัตตนสูตร

ในกาลามสูตร^{๑๔} มีเหตุการณ์ที่ชาวกาลามะ ต่างคนก็ต่างมีหลักยึดความเชื่อถือของตนเลยสับสนว่าจะเชื่อความรู้จากแหล่งใด พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ชาวกาลามะตรวจสอบ ความรู้ด้วยตัวเองก่อน ไม่ให้รีบด่วนเชื่อ โดยไม่มีการไตร่ตรอง ในเนื้อพระสูตรนี้แบ่งเป็น ๒ ส่วนด้วยกัน คือ ส่วนแรกได้แก่ ส่วนที่ไม่ให้ปลงใจเชื่อแหล่งความรู้ทั้งหมด ส่วนที่สอง ได้แก่ ส่วนที่ให้ ทำการตรวจสอบด้วยตัวเอง เนื้อหาของกาลามสูตรทั้งสองส่วนนี้

ในประเด็นของเนื้อหานี้ สิ่งที่จะต้องพิจารณา คำว่า “อย่าปลงใจเชื่อ” เป็นคำกลาง ๆ เป็นเพียงให้พิจารณาเท่านั้น โดยใช้เหตุผลในการตรวจสอบก่อน โดยพิจารณาด้วยโยนิโส มนสิการโดยแยบคายอย่างมีน้ำหนัก จากระพระสูตรนี้ ผู้วิจัยสรุปได้ ๓ แนวทางด้วยกันคือ

๑. กาลามสูตรให้วิธีการเชื่อ มิใช่เพียงเนื้อหาของความเชื่อ กล่าวคือ กาลามสูตร มิได้เจาะจงว่าควรเชื่ออะไร แต่สอนให้เราพิจารณาโดยแยบคายว่า ควรเชื่ออย่างไร โดยให้ หลักการว่า ควรเชื่อเมื่อใด และเมื่อใดไม่ควรเชื่อ ถ้าพิจารณา คำว่า “ควรเชื่อเมื่อใด” แสดงว่า จะต้องมึเหตุผลหรือ เวลาเข้ามากำหนดระยะเวลาของการตัดสินใจ กล่าวได้ว่า จะเชื่อสิ่งนั้น หรือไม่หลังจากพิจารณาแล้ว ดังนั้น วิธีการย่อมสำคัญกว่า ถ้ามีหลักในการยึดและมีวิธีวิเคราะห์ แล้วจะทำให้ประยุกต์ใช้ในทุกรณี

๒. กาลามสูตรเน้นการทดสอบและปฏิบัติ กล่าวคือ หลักการทั้ง ๑๐ ข้อ มิได้กล่าวให้ เชื่อเลยทันทีทันใดเมื่อรับรู้ แต่เน้นวิธีการคิด เพื่อให้บุคคลทดสอบ และปฏิบัติด้วยตนเองก่อน เมื่อเจอกับเหตุการณ์ในลักษณะดังนี้ในคราวครั้งต่อไป

^{๑๔} อภ. ตี. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๖๐.

๓. กาลามสูตรสอนให้เป็นคนใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นก่อน อย่าเพิ่งด่วนสรุปว่า ความเชื่อเหล่านั้นดีหรือไม่ดี พระพุทธเจ้าสอน ให้บุคคลปฏิบัติตัวเองเหมือนภานะที่ หายแล้วเพื่อที่รองรับสิ่งต่าง ๆ และเปิดโอกาสให้กับตนเอง ได้ลองปฏิบัติและทดสอบ ถ้ามือคติ ไม่ยอมรับทรรณะตั้งแต่แรกแล้ว โอกาสในการรับรู้เรื่องต่าง ๆ ก็คับแคบ

ดังนั้น ก่อนที่จะเชื่อสิ่งใดจะต้องมีการปฏิบัติ ไตร่ตรองให้เห็นผลก่อนจึงค่อยเชื่อ

อภิมณกุฎม มัชฌิมนิกาย ^{๑๙} พระพุทธเจ้าได้จาริกไปแคว้นโกศล ได้ทรงตรัสถึงข้อ ที่ควรปฏิบัติและข้อที่ไม่ควรปฏิบัติแก่ชาวบ้านสาละว่า

สมณพราหมณ์พวกใดมีความเห็นอย่างนี้ว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มี ผล การเช่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดา ไม่มีคุณ บิดาไม่มีคุณ โอบปาทิกะ สัตว์ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้ง โลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ก็ไม่มีในโลก ถ้ามีความเห็นอย่างนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า เป็นทางแห่งการปฏิบัติผิดที่นำตนไปสู่อบาย และเกิดกรรมชั่ว ทั้งทาง กาย (กายทุจริต) ทางวาจา(วจีทุจริต) และทางใจ(มโนทุจริต) เป็นไปแห่งความเสื่อม ความเห็นอย่างนี้ เป็นความเห็นที่ประกอบด้วยมิจฉาทิฏฐิ ไม่เป็นไปเพื่อประกอบด้วยปัญญา

การปฏิบัติหรือการเชื่ออย่างนี้เป็นไปเพื่อสร้างอกุศล(กรรมชั่ว) ให้เกิดขึ้น การ ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพราะเหตุใด กล่าวคือ สมณพราหมณ์เหล่านั้นมองไม่เห็นโทษ มีความตำหนิ ความเศร้าหมองแห่งอกุศลกรรม (กรรม ชั่ว) ไม่เห็นประโยชน์ของการบวช อันเป็นธรรมฝ่ายดี ดังนั้น จึงไม่ควรปฏิบัติสิ่งเหล่านี้

ความเชื่อที่ว่า โลกหน้าไม่มี ความเห็นเช่นนี้เป็นการเห็นผิด ผู้นี้ย่อมทำตนให้เป็น ข้าศึกต่อพระอรหันต์ผู้รู้แจ้งโลกหน้า สิ่งนี้นำไปสู่อบาย เห็นผิดเป็นชอบ การกระทำหรือการ ประกอบสิ่งต่าง ๆ เป็นไปด้วยมิจฉาทิฏฐิ เกิดโทษฝ่ายเดียว หาประโยชน์มิได้ การเชื่อมโยงไปสู่ สิ่งอื่น ๆ ต่อไป การกระทำประกอบด้วยกรรมชั่ว ผิดศีลข้อวัตรปฏิบัติ ไม่เป็นประโยชน์แก่ตนและ ผู้อื่น พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมิจฉาทิฏฐิ มิจฉาสังกับปะ มิจฉาวาจา สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็น ข้าศึกต่อพระอริยะ ปฏิบัติไม่เห็นความจริงแท้ เพราะมีมิจฉาทิฏฐิยึดมั่นในการกระทำ

ดูก่อนพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ถ้าบุรุษเป็นผู้รู้แจ้ง ย่อมเห็นตามความเป็นจริง ว่า ทานที่ให้แล้วมีผล การบูชาแล้วมีผล ฯลฯ โลกหน้ามีอยู่จริง บุคคลนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าสู่คติ โลกสวรรค์.....ถ้าโลกหน้าอย่าได้มีจริง คำของท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้นจะเป็น

^{๑๙} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๙๒-๙๖/๙๕-๑๐๐.

จริงเมื่อเป็นอย่างนั้น บุรุษคนนี้ก็ย่อมได้รับคำสรรเสริญจากวิญญูชน (ผู้รู้) ว่าเป็นบุรุษบุคคลมีศีล เป็นสัมมาทิฐิ เป็นอัคริทธิภาวะ ถ้าโลกหน้ามีจริง ความยึดถือการปฏิบัติเกิดขึ้น ย่อมมีประโยชน์ แก่โลกทั้งสอง คือ ในโลกนี้และโลกหน้า กล่าวคือ ในปัจจุบัน วิญญูชนสรรเสริญ เมื่อตายไป ก็ เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะยึดถือสิ่งที่เป็นประโยชน์ กระทำด้วยความเห็นถูกต้อง ผลของการ กระทำจึงเป็นไปเพื่อละเหตุเกิดแห่งกรรมชั่วนั่นเอง

ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินความรู้ในขั้นนี้ อปถมกสูตร ที่พระพุทธเจ้าตรัส เพื่อแสดงให้เห็นว่า สิ่งใดที่บุคคลปฏิบัติหรือกระทำแล้ว เกิดผลคือความดี เป็นสัมมาทิฐิ และเป็นประโยชน์ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นำไปสู่ความสุข โลกสวรรค์ เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ผู้รู้ สรรเสริญว่า เป็นสิ่งที่ดี เหมาะสม ถูกต้อง ควรปฏิบัติให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

แต่ถ้าในทางตรงกันข้าม ถ้าสิ่งใดบุคคลปฏิบัติหรือกระทำแล้ว ผลที่เกิดขึ้นนำไปสู่ ความหายนะ เป็นมิฉฉาทิฐิ มีความเศร้าหมองเป็นนิตย์ ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (ประโยชน์ในปัจจุบัน และประโยชน์ในโลกหน้า) นำไปสู่อบายแล้ว ก็ไม่ควรเชื่อ และยึดถือนำมา ปฏิบัติ เพราะเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง ไม่สร้างความสำเร็จ

ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สังยุตตนิกาย^{๒๐} ก็เป็นอีกเกณฑ์หนึ่งที่ใช้ตัดสินความรู้ใน พุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อพิสูจน์ความตรัสรู้ของพระองค์ว่า

ถ้าพระญาณทั้ง ๓ ที่บังเกิดขึ้นในอริยสัจทั้ง ๔ มี วน ๓ มีอาการ ๑๒ ของพระองค์ไม่ บริสุทธิ์หมดจดเพียงใด พระองค์จะไม่ปฏิญาณว่า เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ในหมู่ เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงนั้น แต่เพราะว่าญาณทั้ง ๓ ที่เกิดขึ้นในอริยสัจ ๔ มี วน ๓ มี อาการ ๑๒ ของพระองค์บริสุทธิ์หมดจดอย่างแท้จริง พระองค์จึงได้ปฏิญาณสถานะว่า เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

ในบรรดาญาณ ๓ นี้ กิจญาณเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญที่เกี่ยวกับอริยสัจ ๔ ที่ใช้ เป็นหลักเกณฑ์สำหรับวัดความตรัสรู้^{๒๑} กล่าวคือ เมื่อใดรู้ อริยสัจ ๔ แต่ละอย่างด้วยญาณครบ ทั้งสาม (รวมทั้งหมด ๑๒ อาการ) แล้ว เมื่อนั้นจึงจะชื่อว่า รู้ อริยสัจหรือเป็นผู้ตรัสรู้

ญาณ ๓ นั้น เรียกชื่อเต็มว่า ญาณทัศนะ อันมีปริวัฏ ๓ ที่หมายถึงความหยั่งรู้หยั่ง เห็นครบ ๓ รอบ กล่าวคือ

^{๒๐} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๔-๕๙๕.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, หน้า ๙๐๓.

๑) สัญญาณ หยั่งรู้สัญญาจะ คือความหยั่งรู้อริยสัจ ๔ แต่ละอย่างตามที่เห็น ๆ ว่านี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา หรือว่า ทุกข์คืออย่างนี้ ๆ เหตุแห่งทุกข์คืออย่างนี้ ๆ ภาวะดับทุกข์คืออย่างนี้ ๆ ทางแก้ไขดับทุกข์คืออย่างนี้ ๆ

๒) กิจญาณ หยั่งรู้สัญญาจะ คือความหยั่งรู้หน้าที่ ที่จะต้องทำต่ออริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้สมุทัยควรละเสีย เป็นต้น

๓) กตญาณ หยั่งรู้การอันตนทำแล้ว คือ ความหยั่งรู้ว่ากิจอันจะต้องทำให้อริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำสำเร็จแล้ว คือรู้ว่า ทุกข์ควรกำหนดรู้ ก็ได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยควรละ ก็ได้ละแล้ว นิโรธควรทำให้แจ้ง ก็ได้ประจักษ์แจ้งแล้ว มรรคควรปฏิบัติ ก็ได้ปฏิบัติแล้ว

ปฏิวัฏ หรือวนรอบ ๓ นี้ เป็นไปเพื่ออริยสัจ ๔ ครบทุกข้อ จึงรวมเป็น ๑๒ ญาณทัศนะ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มีอาการ ๑๒ คือ ๑๒ รายการ พระพุทธเจ้าทรงมีญาณทัศนะตามเป็นจริงในอริยสัจ ๔ ครบบริวัฏ ๓ มีอาการ ๑๒ คือ ได้ความรู้แจ้งครบ ๑๒ รายการแล้ว จึงปฏิญาณพระองค์ได้ว่า ทรงบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ดังนั้น เกณฑ์ในการตัดสินความรู้ในพุทธปรัชญานั้น มีอยู่ ๓ เกณฑ์ด้วยกัน คือกาลามสูตร อปัลลณสูตร และธัมมจักกัปปวัตตนสูตร กาลามสูตรกับอปัลลณสูตรเป็นเกณฑ์ตัดสินความรู้ระดับสมมติสัจจะ (conventional truth) ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรพูดถึงเรื่องของญาณสามารถตัดสินความรู้ระดับสูง (ultimate truth) ได้ จึงเป็นอีกเกณฑ์หนึ่งที่วัดการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ และเป็นเกณฑ์เดียวที่ตัดสินความรู้ในระดับโลกุตระได้

ส่วนเกณฑ์การตัดสินความรู้ของฮิวม์แบ่งออกเป็น ๒ เกณฑ์ด้วยกัน คือ^{๒๒}

๑. ความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ เกณฑ์การตัดสินความรู้ประเภทนี้ได้แก่ ความรู้ทางคณิตศาสตร์ (mathematics) พีชคณิต หรือเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดกับตัวเลข เช่น “๑๐ มากกว่า ๕” หรือ “สั้นไม่ใช่ยาว” เป็นต้น พอเราทราบข้อมูลเราก็รู้ได้ทันที ไม่ต้องมีการวิเคราะห์หรือพิสูจน์ ความรู้ที่สัมพันธ์กับความคิด คือ ข้อความที่มีความจริงจำเป็นโดยขาดไม่ได้ และมีความสอดคล้องและไม่ขัดแย้งกันในประโยค เช่น ลูกแดงเป็นผู้ชาย หรือ $๓+๖=๙$ เป็นต้น ประโยคเหล่านี้มีความเป็นจริงจำเป็น (necessary truth) อยู่ในประโยค ไม่มีความขัดแย้งหรือเรียกว่า เป็นความจริงที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ดูแล้วเราก็รู้ได้ทันที ความจริงจำเป็นประเภทนี้ มีความชัดเจน แจ่มแจ้งของมันเอง โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์ รู้แล้วตอบได้ทันที เป็นความจริงวิเคราะห์ (analytic) เป็นความจริงที่ไม่ต้องใช้ประสบการณ์ในการพิสูจน์

^{๒๒} ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๗๖.

เนื่องจากว่าความรู้ที่อยู่ในความคิดของเราแล้วตัดสินใจได้ทันที เป็นเกณฑ์การตัดสินความรู้ที่ฮิวมย์คัมน์และยอมรับว่าเป็นจริง

๒. ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง เป็นเกณฑ์การตัดสินความรู้ด้วยข้อเท็จจริงที่ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ความรู้นี้ได้จากการอนุมาน (inference) และการสังเกต (observation) การคาดคะเน (speculation) โดยอ้างเหตุผล (argument) ในการพิสูจน์ข้อเท็จจริง (fact) ซึ่งถูกกำหนดข้อเท็จจริงทางธรรมชาติของโลกภายนอก (external world) เกณฑ์การตัดสินความรู้จึงต้องใช้เกณฑ์ความตรงกัน (correspond) ระหว่างมโนภาพกับข้อเท็จจริงภายนอก ธรรมชาติย่อมมีความเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การกำหนดค่าความจริงจะต้องอนุมานจากการสังเกต เพราะไม่อาจคำนวณได้โดยตรง การสรุปผลทำได้เพียงการสันนิษฐานข้อเท็จจริงเท่านั้น เช่น “ดวงอาทิตย์จะขึ้นวันพรุ่งนี้” ข้อความนี้จะสรุปไม่ได้เลยว่า ข้อความนี้เป็นจริง เพราะพิสูจน์ให้เห็นกับตาไม่ได้ ดังนั้น ข้อความนี้จะจริงได้ต้องยึดประสาทสัมผัสเท่านั้น กล่าวคือ จะต้องเห็นพระอาทิตย์ขึ้นวันพรุ่งนี้จริง แต่คงเป็นไปได้ เนื่องจากประสบการณ์ของเรา ไม่สามารถก้าวไกลไปถึงอนาคต ทำได้เพียงการรับรู้โดยตรงในปัจจุบันเท่านั้น การที่เรามีความเชื่อว่าข้อความนี้เป็นจริง เพราะเราอ้างประสบการณ์เดิม ที่เคยชินและเห็นบ่อยครั้ง และความเชื่อที่มีมานานตั้งแต่เราเกิดมา ก็เห็นดวงอาทิตย์ขึ้นทุกเช้า ก็เลยทำให้สรุปว่า เหตุการณ์ที่ยังไม่ได้เกิดขึ้นในอนาคตนั้นมันจะต้องเป็นจริงตามที่มันเคยเป็น ความจริงชนิดนี้เป็นความจริงตามธรรมชาติ แต่ทว่าของฮิวมย์ไม่ยอมรับว่าเป็นความจริง เพราะพิสูจน์ด้วยประสาทสัมผัสไม่ได้เกณฑ์การตัดสินความรู้ ดังนั้น ในข้อความประเภทนี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ความรู้ในขั้นนี้ จึงเป็นเพียงความน่าจะเป็น (probability) เท่านั้น ยังไม่ถึงกับยืนยันได้ว่าเป็นความรู้ที่แน่นอน (certain) เพราะสิ่งที่ตัดสินได้ว่าเป็นความจริงนั้นต้องได้มาจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น เพราะประสบการณ์รับรู้ได้ในปัจจุบันเท่านั้น ไม่สามารถตัดสินเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้

ฮิวมย์แบ่งข้ออ้างออกเป็น ๒ ประเภท แต่ใช้เกณฑ์ตัดสินมีทั้งหมด ๓ เกณฑ์ด้วยกัน^{๒๓} ๑) เกณฑ์สอดคล้องกันทางความคิด ๒) เกณฑ์ตรงกันที่ใช้ตัดสินความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้โดยตรง ๓) เกณฑ์ความตรงกันที่ใช้ตัดสินความรู้ที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการอนุมาน

๑) เกณฑ์ที่สอดคล้องกันทางความคิด เป็นข้อความที่สัมพันธ์กันระหว่างมโนภาพที่มีความหมาย และเป็นความจริงจำเป็น ดังนั้น “จริง” ในที่นี้ คือเป็นเท็จไม่ได้หรือปฏิเสธไม่ได้

^{๒๓} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮิวมย์, หน้า ๙๓.

ถ้าปฏิเสธจะขัดแย้งทันที กล่าวคือ ข้ออ้างเป็นจริงข้อสรุปจะต้องเป็นจริงด้วยเสมอ ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น เป็นความจริงทางคณิตศาสตร์ เกณฑนี้เป็นการตัดสินว่าเป็นความรู้ เนื่องจากไม่มีโอกาสเป็นเท็จเลย

๒) เกณฑ์ความตรงกันที่ใช้ตัดสินความรู้ที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้โดยตรง เป็นความรู้ที่ได้จากการสังเกตรอยประทับเดียว ซึ่งอิวิมก็ไม่เคยสังเกตและสงสัยมันเลย เพราะมันมีประสาทสัมผัสรับรู้ภายใน และการสังเกตความคิดภายในตัวเองเป็นพยานหลักฐานยืนยันได้โดยตรง ซึ่งการตัดสินความจริงประเภทนี้ ตัดสินได้โดยตรงเพราะมีคำตอบอยู่ในใจ ตามเกณฑ์นี้ คำว่า จริง จึงมีความหมายเท่ากับ “รู้ว่าตรงกับข้อเท็จจริงโดยตรง” อาจวิเคราะห์ได้ว่า คำว่าจริงนี้อาจหมายถึงการพิสูจน์จะทำได้โดยการประสบ พบเห็น หรือได้จากประสาทสัมผัสเท่านั้น เกณฑ์ตัดสินความรู้ในข้อนี้จึงเป็นการยืนยันความจริงที่มีอยู่แล้วและรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส จึงไม่จำเป็นต้องอนุมาน เนื่องจากเราประสบอยู่ทุกวัน การอนุมานเป็นความจริงที่ยังไม่เกิดขึ้นหรือเป็นสิ่งที่เกิดในอนาคต ดังนั้น ในเกณฑ์การตัดสินข้อนี้ อิวิมเน้นความจริงในปัจจุบันและความจริงในอดีตที่ผ่านมาแล้วเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่สามารถสังเกตหรือตัดสินได้ด้วยประสาทสัมผัสหรือความจริง ในข้อนี้คือ การรู้ว่าตรงกับข้อเท็จจริงโดยตรง นั่นเอง จึงยังไม่ครอบคลุมหรือเพียงพอที่จะตัดสินความรู้ที่อยู่เหนือประสบการณ์และในอนาคตเป็นสิ่งที่ยังพิสูจน์ไม่ได้

๓) เกณฑ์ความตรงที่ใช้ตัดสินความรู้ที่ได้จากการอนุมาน (inference) ความรู้ที่เป็นความจริงในประเภทนี้ต้องอาศัยเงื่อนไขจำเป็นของความรู้ที่มีความหมายเท่ากับ “รู้ว่าตรงกับข้อเท็จจริงโดยอาศัยการอนุมานความเป็นสาเหตุและผล” เท่ากับยอมรับว่า เกณฑ์ความจริงนี้จะต้อง รู้ว่าข้อเท็จจริงนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล การที่เราจะรู้ความสัมพันธ์นี้ได้จะต้องขึ้นอยู่กับทำให้เหตุผลที่มีความหนักแน่น แน่นนอน น่าเชื่อถือ เราอาจจะกล่าวได้ว่า “รู้” ความรู้ที่เป็นเรื่องราวกับข้อเท็จจริงที่ได้จากการอนุมานเชิงเหตุผล แต่ถ้าไม่มีการอ้างเหตุผล แน่นนอน ไม่มีน้ำหนักขาดความน่าเชื่อถือเกี่ยวกับข้อเท็จจริงแล้ว เราก็ไม่มีสิ่งรองรับความจริงของข้อความประเภทนี้ได้เลย เราไม่อาจกล่าวคำว่า “รู้” ได้

กล่าวโดยสรุป ความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพ ที่สามารถรู้ได้ทันทีทางประสาทสัมผัสที่ไม่ต้องมีการพิสูจน์ อิวิมเห็นว่า เกณฑ์การตัดสินเกณฑ์นี้น่าจะพอใจเป็นที่สุด ส่วนความรู้ที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมโนภาพที่ต้องอาศัยการพิสูจน์ และความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง ไม่อาจนับเป็นความรู้ของมนุษย์ได้ เพราะว่าขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไป หรือมีความคลาดเคลื่อนของหลักการอ้างเหตุผล ดังนั้น ความรู้ในทรรศนะของอิวิม จัดว่าเป็นความรู้ที่มีขีดจำกัดมาก เพราะความรู้ใดที่มีโอกาสเป็นเท็จแม้เล็กน้อย เขาก็ถือว่าสิ่งนั้นเป็นเท็จทันที

เกณฑ์การตัดสินความรู้ (judgement of knowledge) ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาท และฮิวมนั้น ผู้วิจัย สามารถสรุปถึงความเหมือนกันและความต่างกันได้ดังนี้

เกณฑ์การตัดสินความรู้ที่มีความเหมือนกัน สรุปได้ดังนี้

๑) เกณฑ์การตัดสินความรู้ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ ได้จากการตั้งสมมติฐาน การ คาดคะเน

๒) การใช้เหตุผลมีความสำคัญในแง่ความรู้ระดับพื้นฐานที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เหมือนกัน

เกณฑ์การตัดสินความรู้ ที่มีความต่างกันระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของ ฮิวม์ คือ

๑) เกณฑ์การตัดสินความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท สอนให้เห็นประโยชน์ในปัจจุบัน ในโลกและชีวิตเป็นสำคัญ

๒) พุทธปรัชญาเถรวาทใช้หลักกาลามสูตร อปฺปนณฺทสฺสูตร และธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ในการตัดสินความรู้ ส่วนฮิวม์ใช้ความรู้ที่สอดคล้องกันทางความคิด เกณฑ์ความตรงกันระหว่าง ความคิดกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้โดยตรง เกณฑ์ความตรงกันระหว่างความคิดกับความรู้ที่ได้ จากการอนุมาน

๓) พุทธปรัชญาเถรวาท สอนให้พิจารณาและนำมาปฏิบัติก่อน ไม่ให้เชื่อโดยมงาย และปฏิบัติให้เห็นผลด้วยตนเอง เพราะหลักธรรมหรือพระสูตร เป็นหลักธรรมกลาง ๆ ไม่ได้สุดโต่ง ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติให้เห็นผลดีแล้ว จึงแยกแยะว่าสิ่งไหนควร-ไม่ควร

บทที่ ๔

วิเคราะห์พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและฮิวม์

พุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาของฮิวม์ มีพรมแดนความรู้หรือขอบเขตของความรู้ ซึ่งแสดงถึงเป้าหมายที่สำคัญของทฤษฎีนั้น ๆ ซึ่งมนุษย์จะต้องศึกษาและพัฒนาตน เพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธรศาสนาหรือทฤษฎีความรู้นั้นๆ ดังนั้น การวิเคราะห์เรื่องพรมแดนความรู้ เพื่อให้เข้าใจถึงเป้าหมายของทฤษฎีความรู้ของทั้งสองฝ่าย จะเริ่มศึกษาวิเคราะห์จากความหมายพรมแดนในด้านความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทก่อน และความหมายพรมแดนความรู้ของฮิวม์ ไปตามลำดับ

๔.๑ ความหมายพรมแดนความรู้

ตามนัยของพุทธปรัชญาเถรวาท มนุษย์สามารถมีความรู้ระดับสูงหรือระดับปรมาตม์ (ultimate truth) ได้ ซึ่งความรู้ระดับนี้มีความเชื่อมโยงไปสู่การสิ้นกิเลส และบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา ความรู้ระดับนี้เกิดขึ้นจากการหลอหลอม ฝึกฝนอบรม และปฏิบัติตามหลักพื้นฐานของปัญญาและความรู้ซึ่งประกอบด้วย ปัญญา ๓ ปัญญาในไตรสิกขา วิชา อภิญญา ญาณ ญาณทัสสนะ ซึ่งปัญญาเหล่านี้ถ้าจัดระดับความรู้ มีหลายระดับ แต่ในที่นี้จะเน้นเฉพาะปัญญา(ความรู้) ที่เชื่อมโยงไปสู่เป้าหมายในระดับปรมาตม์ได้ ในที่นี้คือ ภาวนามย ปัญญา ปัญญาในไตรสิกขา (เฉพาะสัมมาทิฏฐิ) และวิชาหรือญาณ

ญาณหรือญาณทัสสนะ เป็นความรู้ที่เป็นการหยั่งรู้อย่างเข้าใจและลึกซึ้ง เกิดขึ้นภายในอย่างฉับพลัน มีความสว่างวาบในขณะนั้น ° ถ้าน้อมจิตไปพิจารณาอริยสัจ ๔ หรือหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็เกิดญาณต่าง ๆ ขึ้นตามลำดับ จนถึงอัสวัคขยญาณ สามารถกำจัดอวิชชา และกิเลสทั้งหลายได้

จากความรู้ในระดับต่าง ๆ พิจารณาในแง่การเชื่อมโยงสู่เป้าหมายของพุทธปรัชญา ถ้าเราพิจารณาถึงขอบเขตความรู้ของพุทธปรัชญาที่เชื่อมโยงไปสู่เป้าหมาย และให้สอดคล้องกับหลักธรรมที่พระพุทธรเจ้าทรงตรัสให้นำตนเองให้พ้นจากทุกข์ หมดยึดจากอัสวะกิเลสทั้งปวง

° ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๙.

ฉะนั้น พรหมแดนหรือขอบเขต (limits) ความรู้ น่าจะเป็นปลายสุดของความรู้ คือการสิ้นไปของกิเลส ที่หลุดพ้นจากทุกข์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน คำนิยามความหมายย่อมมีความสำคัญ^๒

พรหมแดนความรู้พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรง ได้แก่ นิพพาน เป้าหมายสูงสุดของพุทธปรัชญา

พรหมแดนความรู้ปรัชญาของฮิวม์ หมายถึง ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส

พรหมแดนความรู้ในที่นี้ คือปลายสุดความรู้ ที่มนุษย์มีศักยภาพ ความสามารถ และเกิดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส และพัฒนาจิตของตนให้มีความเข้าใจ ในพุทธปรัชญาจะเน้นที่การสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งปวง

๔.๒ พรหมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท

การศึกษาวิจัยในบทที่ผ่านมา พบว่า แหล่งกำเนิดความรู้ของพุทธปรัชญานั้นได้จากการฟัง (สุตมยปัญญา) การคิด (จินตามยปัญญา) และการปฏิบัติโดยตรง (ภาวนามยปัญญา) ทั้ง ๓ แหล่งนี้ ภาวนามยปัญญาเป็นแหล่งกำเนิดความรู้ทางตรง ซึ่งได้จากการลงมือปฏิบัติ และสุตมยปัญญาและจินตามยปัญญาเป็นแหล่งความรู้โดยอ้อม จากแหล่งที่มาของความรู้ เชื่อมโยงไปสู่ความรู้ ทำให้เกิดความรู้ได้ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับวิญญูณ ระดับสัญญา ระดับทิวฐิ ระดับอภิญญูณ ระดับญาณ จนถึงระดับโพธิหรือการตรัสรู้

ความรู้ระดับต่าง ๆ เหล่านี้ ความรู้ระดับวิญญูณ ระดับสัญญา เป็นเพียงกระบวนการการรับรู้ที่บริสุทธิ์ สักแต่ว่ารับรู้เท่านั้น ยังไม่ถึงว่าเป็นความรู้ได้ เพราะยังไม่มี การคิด อันประกอบด้วยเหตุผล ความรู้ระดับทิวฐิ เป็นความเห็น ยังไม่ถูกหรือผิด ถ้ามีการปรุงแต่งยึดมั่นถือมั่น ตามความปรารถนาของตน ก็เป็นความเห็นผิด (มิจฉาทิวฐิ) ถ้าไม่มีการเบี่ยงเบนปราศจากการปรุงแต่ง การรับรู้เป็นไปตามธรรมชาติ ใช้โยนิโสมนสิการมาเป็นหลักในการคิดแยกแยะ ก็เป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์ เป็นไปตามกระบวนการธรรมชาติ ก็เป็นการรับรู้แบบวิวิฐ (หลุดพ้น) ความรู้ระดับนี้ต้องมีปัญญากำกับจึงจะเกิดประโยชน์ได้ ความรู้ระดับอภิญญูณ เป็นความรู้ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัส อันยิ่งยวด เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ซึ่งเกิดจากการบำเพ็ญทางจิตจนบรรลุอุปมาณและอุปมาณตามลำดับ ส่วน ความรู้อภิญญูณข้อที่ ๖ อาสวัคชญาณ ความรู้ระดับญาณ ความรู้ระดับโพธิหรือการตรัสรู้ เป็นความรู้ระดับสูง

^๒ คำนิยามนี้ ทรรศนะของผู้วิจัย.

ความรู้ระดับสูงนี้ เกิดขึ้นจากการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักวิสุทธิ ๗ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขาอย่างสมบูรณ์ จนเกิดญาณความสว่างวาบขึ้นมาทันที มีอิสระจากความทุกข์ รู้แจ้งสรรพสิ่ง ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้แจ้งว่า นี่คือทุกข์ นี่คือเหตุเกิดแห่งทุกข์ นี่คือการดับทุกข์ และนี่คือทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หลักการนี้ถือว่า เป็นหนทางอันประเสริฐ ทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากทุกข์ หมุดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง ซึ่งเป็นพรหมแดนความรู้ในพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุป พรหมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรง จากการลงมือปฏิบัติ จนเกิดความรู้ระดับสูงสุดทำให้กิเลสสิ้นไปเข้าสู่เป้าหมายของพุทธปรัชญา

๔.๒.๑ องค์ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท

คำว่า ความรู้ หมายถึง ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบ ๑ ใน ๓ ส่วนของกระบวนการรับรู้ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้รู้ (knowner) สิ่งที่ถูกรู้ (known) ^๓

องค์ความรู้ในที่นี้คือ ความรู้ที่จะนำบุคคลไปสู่การสิ้นกิเลส และบรรลุมรรคเป้าหมายพุทธปรัชญา ดังนั้น ความรู้ที่เชื่อมโยงไม่สู่การสิ้นกิเลสจึงเป็นความรู้ที่สำคัญ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานไปจนถึงระดับสูง อันเป็นไปเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์

องค์ความรู้ที่จะวิเคราะห์คือ วิสุทธิ๗ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา ญาณ ๓ ซึ่งองค์ธรรมทั้งหมดนี้ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และเกิดต่อเนื่องกัน ทำให้เชื่อมโยงไปสู่ความสิ้นกิเลส และพ้นจากทุกข์ได้ เราจะวิเคราะห์แต่ละหัวข้อธรรม

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ให้ความหมายวิสุทธิว่า “ความหมดจด, ความบริสุทธิ์ที่สูงขึ้นไปเป็นขั้น ๆ , ธรรมที่ชำระสัตว์ให้บริสุทธิ์ ยังไตรสิกขาให้บริบูรณ์เป็นขั้น ๆ ไป โดยลำดับ จนบรรลุจุดมุ่งหมายคือ นิพพาน”^๔

หลักวิสุทธิ ๗ เป็นหลักธรรมสำคัญที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความรู้แล้วเข้าถึงเป้าหมายได้สูงสุด สิ้นไปจากกิเลสทั้งปวง วิสุทธิประกอบด้วย สีลวิสุทธิ ความหมดจดแห่งศีล คือประพฤติดี เลี้ยงชีวิตถูกต้อง มีศีลบริสุทธิ์ตามภูมิขั้นของตน จิตตวิสุทธิ ความหมดจดแห่งจิต คือการฝึกอบรมจิต จนบังเกิดสมาธิพอเป็นพื้นฐานของวิปัสสนา ทิวฐวิสุทธิ ความหมดจดแห่งทิวฐิ คือความรู้ ความเข้าใจมองเห็นนามรูปตามสภาวะที่เป็นจริง ทำให้ไม่หลงผิดว่าเป็นสัตว์

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๓

(กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓), หน้า ๕๔.

^๔ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๙,

(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔๒.

บุคคล ตัวตน กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมจดแห่งญาณเป็นเหตุข้ามพ้นความสงสัย คือการกำหนดรู้ปัจเจกนามรูป มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง คือการพิจารณาสังขารจนเห็นความเกิดขึ้น และเสื่อมไปแห่งสังขารจนรู้ชัด อันเรียกว่า อุทยัพพยานุปัสสนา ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน คือประกอบความเพียรในวิปัสสนาญาณทั้ง ๙ ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมจดแห่งญาณทัสสนะ เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ผู้ปฏิบัติจะต้องทำให้เห็นแจ้ง จึงเข้าถึงนิพพานในที่สุด

การวิเคราะห์ห้วงค์ความรู้ องค์ธรรมเหล่านี้มีความสำคัญอย่างไร จากการศึกษาพบว่า ญาณทัสสนวิสุทธิ เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญอย่างหนึ่ง เพราะการปฏิบัติถึงขั้นนี้ ทำให้รู้แจ้งในทุกข์ สามารถชำระกิเลสให้สิ้นไปเกิดความหมจด ควบคู่กับการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา ให้สมบูรณ์ต่อเนื่องไปตามลำดับ พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ให้คำนิยามญาณทัสสนวิสุทธิว่า

ความหมจดแห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้ในอริยมรรค ๔ หรือ มรรคญาณ* อันเกิดถัดจากโคตรภูญาณ** เป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดแล้วผลจิตแต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป จากมรรคญาณนั้นๆ ความเป็นอริยบุคคลย่อมเกิดขึ้นโดยวิสุทธิข้อนี้ เป็นอันบรรลุผลที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิ หรือไตรสิกขาหรือการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๕

ในรทวินีตสูตร มัชฌิมนิกาย ให้คำนิยามว่า

ญาณทัสสนวิสุทธิ หมายถึง ญาณในอริยมรรค ๔ หรือ มรรคญาณอันเกิดจากโคตรภูญาณ เป็นต้นไป เมื่อมรรคเกิดขึ้นแล้ว ผลจึงเกิดขึ้น แต่ละอย่างย่อมเกิดขึ้นในลำดับถัดไป จากมรรคญาณนั้น ความเป็นพระอริยบุคคล ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติวิสุทธิข้อนี้^๖

ญาณทัสสนวิสุทธิเป็นความบริสุทธิ์ของปัญญาขั้นสูงสุด กล่าวคือสามารถทำให้เข้าถึงความสิ้นไปแห่งกิเลส ดังนั้น ญาณหรือปัญญามีอยู่ในตัวผู้ใด หรือถ้าผู้ใดฝึกให้เกิดขึ้นในตนแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่เข้าถึงนิพพานได้ ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ญาณและปัญญา มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้น

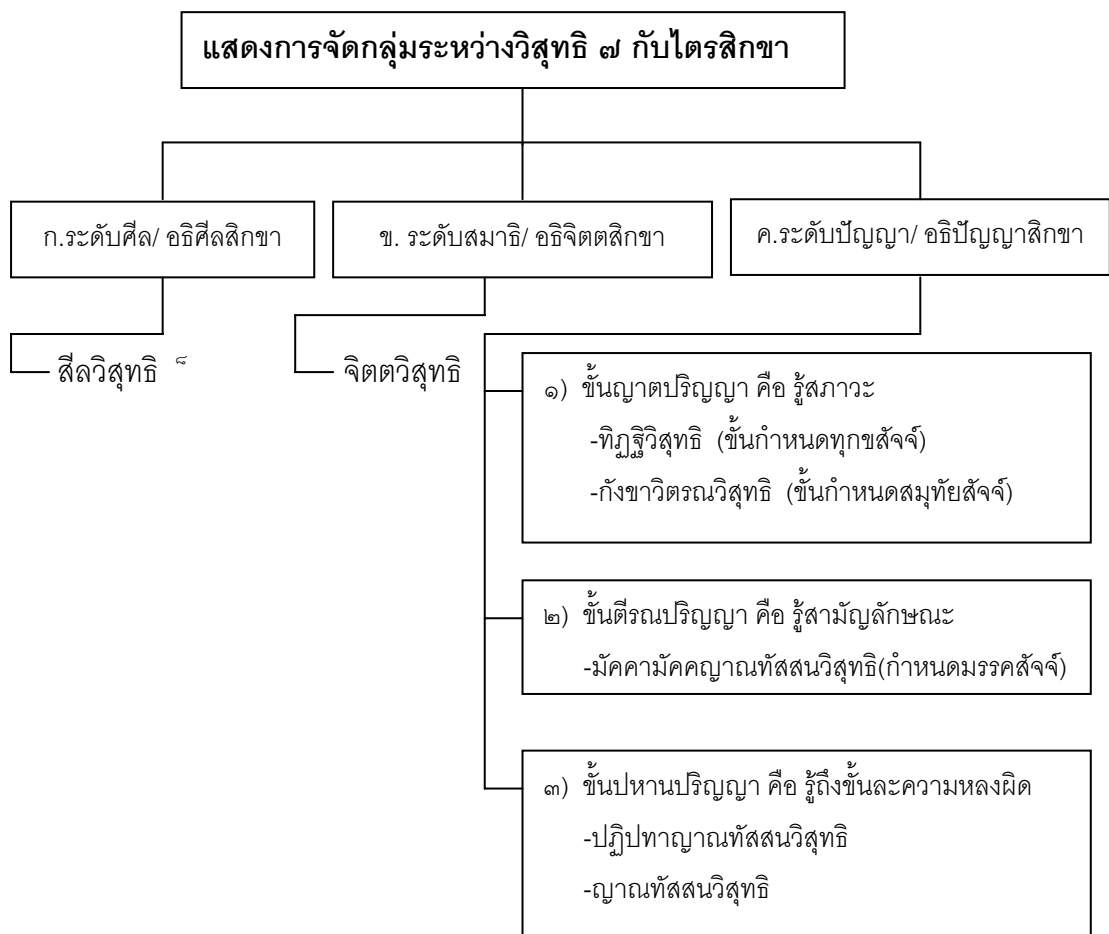
* ความหยั่งรู้ที่สำเร็จภาวะอริยบุคคลแต่ละขั้น

** ความหยั่งรู้ที่เป็นหัวข้อแห่งการข้ามพ้นจากภาวะปุถุชนเข้าสู่ภาวะอริยบุคคล

^๕ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม,

แหละอยู่ใกล้พระนิพพาน”^๗ ด้วยเหตุนี้ ญาณทัสสนวิสุทธิจึงเป็นองค์ความรู้ระดับปัญญาชั้นสูง ทำให้บรรลุเป็นพระอรหันบุคคล ดังนั้น ญาณนี้จัดอยู่ในชั้นโลกุตตรวิสุทธิได้ แล้วการเกิดขึ้นของ ญาณทัสสนวิสุทธิเกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความรู้นี้เกิด

ลักษณะการเกิดขึ้นขององค์ความรู้เหล่านี้ เกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นสายเปรียบเหมือนรถ ๗ ผลัดดังกล่าว การเกิดขึ้นของศีลวิสุทธิถึงมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ โดยเฉพาะในขั้นนี้ การปฏิบัติจะถูกหรือผิดก็ได้ เพราะวิปัสสนูกิเลสที่คอยเข้าแทรกอยู่ ถ้ามีโอกาสจะเข้าแทรกเมื่อนั้น อาจทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความเข้าใจผิดพลาด ทำให้โอวิชา โมหะครอบงำ ผู้ปฏิบัติธรรม อาจหลงทาง เห็นผิดเป็นถูก ปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิที่จะเกิดขึ้นก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะวิปัสสนูกิเลสเหล่านี้ จะเข้าไปกั้นไม่ให้เดินไปตามหลักความจริง ญาณในความรู้แจ้งที่เรียกว่า วิปัสสนาญาณ ไม่อาจเกิดขึ้นได้

^๗ พุ. อู. (ไทย) ๒๕/๓๕/๔๕.

^๘ ปรับปรุงจาก พุทธธรรม, หน้า ๓๖๐-๓๖๒.

การจัดกลุ่มจะเห็นได้ว่า การเชื่อมโยงระหว่างวิสุทธิกับไตรสิกขามีความสัมพันธ์กันแบบสอดแทรกกันอยู่ หรือจะเรียกว่า เป็นสิ่งเดียวกันก็คงไม่ผิดนัก ในทางปฏิบัติ ในแง่นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้

กลุ่ม ก. ระดับศีล (อธิศีลสิกขา)

๑) สีลวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งศีล คือ การประพฤติดี เลี้ยงชีวิตถูกต้อง มีศีลบริสุทธิ์ตามภูมิขั้นของตน คัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวมุ่งเฉพาะการปฏิบัติของพระภิกษุ คือ ปาวิสุทธิศีล ๔^๙ ศีลเป็นเครื่องทำให้บริสุทธิ์

กลุ่ม ข. ระดับสมาธิ (อธิจิตตสิกขา)

๒) จิตตวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งจิต การฝึกอบรมจิต สมานินี หมายถึงเอา อุปจารสมาธิ จนถึงอัปปนาสมาธิในฌานสมาบัติ ๘ และแสดงวิธีการเจริญสมาธิ จนได้ผลพิเศษคือ โลกีย์อภิญญา ๕^{๑๐}

กลุ่ม ค. ระดับปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)

(๑) ขั้นญาณตปริญญา คือรู้สภาวะ (ขั้นกำหนดทุกขสังข์)

๓) ทิฏฐิวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งทิฏฐิ คือ ความรู้เข้าใจมองเห็นรูปนามตามสภาวะที่เป็นจริง เรียกว่า นามรูปปริเฉทญาณ (ขั้นกำหนดสมุทัยสังข์)

๔) กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมัดจดแห่งญาณเป็นเหตุให้ข้ามพ้นความสงสัย ทั้ง ๓ กาล คือ อดีต อนาคต และปัจจุบัน เรียกว่า นามรูปปัจจยปริคคญาณ

(๒) ขั้นตริถนปริญญา คือ รู้สามัญลักษณะ หรือ หยั่งถึงไตรลักษณ์ (ขั้นกำหนดมรรคสังข์ (เฉพาะข้อ ๕))

^๙ ๑. ปาติโมกสังวรศีล การสำรวมในพระปาติโมกข์

๒. อินทริยสังวรศีล การสำรวมอินทริย์

๓. อาชีวปาวิสุทธิศีล เลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบธรรม

๔. ปัจจยสันนิสิตศีล พิจารณาก่อนจึงบริโภคปัจจัย ๔ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ

เภสัช

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), หน้า ๓๖๑.

๕) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิติ ความหมจดจตแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง เป็นการยกเอาธรรมทั้งหลายพิจารณาหมวด ๆ ตามแนวไตรลักษณ์ไปตามลำดับ แล้วพิจารณาเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน ตามลำดับ และพิจารณาในหมวดอื่น ๆ ตามลำดับ เช่น อายตนะ ๑๒ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ฯลฯ * จนมองเห็นความเกิดขึ้นและความเชื่อมไปแห่งสังขารร่างกาย เกิดเป็น วิปัสสนาอ่อน ๆ เรียกว่า ตรุณวิปัสสนา และในชวงนี้ วิปัสสนูปกิเลส จะเกิดขึ้นมาแทรก ถ้าปฏิบัติผิด ถ้ามีสติสัมปชัญญะดี แก้ไขได้ มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิติ ๑๑ นี้ก็จะเกิดขึ้น

(๓) ขันปหานปริญญา คือ รู้ถึงขันละความหลงผิด ถอนตัวเป็นอิสระได้

๖) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิติ ความหมจดจตแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน โดยสวระแท้ ๆ หมายถึงวิปัสสนาที่ถึงจุดสุดขอดด้วยอำนาจวิปัสสนาญาณ ๘ กับวิปัสสนาญาณ ๙ พุดงาย ๆ คือ วิปัสสนาญาณ ๙ ตั้งแต่ อุกฤษัพพยานุปีสสนาญาณ ๑๒ ถึง อนุโลมญาณ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้ริยสัจจ ต่อจากอนุโลมญาณ ก็จะเกิดโคตรภูญาณ คือญาณที่เป็นหัวต่อระหว่างปลุชนกับภาวะอริยบุคคล มาคั่นกลาง แล้วจึงเกิดมรรคญาณให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลต่อไป

๗) ญาณทัสสนวิสุทธิติ ความหมจดจตแห่งญาณทัสสนะ คือ ความรู้ในอริยมรรค ๔ หรือ มรรคญาณ ซึ่งเกิดถัดจากโคตรภูญาณ เมื่อมรรคญาณเกิดแล้ว ผลญาณ ก็เกิดขึ้นในลำดับถัดไป ความเป็นพระอริยบุคคลย่อมเกิดในวิสุทธิติข้อนี้ เป็นอันบรรลุที่หมายสูงสุดแห่งวิสุทธิติ หรือไตรสิกขา

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้วิสุทธิตินี้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับไตรสิกขา ตั้งแต่ศีลวิสุทธิติถึงปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิติ ญาณขั้นนี้ยังมีกิเลสอย่างอ่อนที่จะเข้าแทรกเมื่อนั้น ข้อควรคำนึงสำหรับผู้ปฏิบัติในขั้นนี้จนถึงมัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิติ ซึ่งเป็นขั้นที่สำคัญ เพราะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการปฏิบัติในขั้นสูง ถ้าการปฏิบัติถูกต้องแล้ว ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิติ ความบริสุทธิ์ของความรู้ย่อมเกิดขึ้น ดังนั้น วิสุทธิติทั้ง ๖ ข้อนี้ ยังไม่บริสุทธิ์หมจดจตแต่อย่างใด ยังมีกิเลสเคลือบแฝงอยู่ ถ้าเปิดช่องว่างหรือปฏิบัติผิดทางเมื่อใด กิเลสก็เข้าแทรกได้เมื่อนั้น วิสุทธิติเหล่านี้จัดอยู่ชั้นโลกียวิสุทธิติ ถ้าปฏิบัติถึงขันญาณทัสสนวิสุทธิติ ย่อมถึงขันโลกุตตรวิสุทธิติ การรู้เห็นย่อม

* ดูรายละเอียด ใน พุทธธรรม, หน้า ๓๖๒.

๑๑ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิติมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์พรินตัง, ๒๕๔๖), หน้า ๙๗๙-๑๐๓๙.

๑๒ ดูรายละเอียดใน พุทธธรรม , หน้า ๓๖๓.

ประจักษ์แจ้ง ย่อมระงับอาสวะได้อย่างสิ้นเชิง เป็นไปเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายพรมแดนความรู้ โดยแท้จริง

เมื่อทราบ การเกิดขึ้นขององค์ความรู้เหล่านี้แล้ว ญาณทัสสนวิสุทธิกับอริยสัจ ๔ มีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างไร ญาณทัสสนวิสุทธิเป็นญาณรู้อริยสัจทั้ง ๔ วิสุทธินี้แทรกอยู่ในอริยสัจต้องทำหน้าที่ร่วมกัน การทำงานต้องเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง บางท่านอาจคิดว่า วิสุทธิก็ส่วนวิสุทธิ อริยสัจก็ส่วนอริยสัจ ความเข้าใจเช่นนี้อาจทำให้ผู้ปฏิบัติไม่รู้ถึงเหตุผลได้ และเข้าไม่ถึงพรมแดนความรู้ อริยสัจ ๔ ความรู้อันประเสริฐนี้ เป็นทั้งโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา อริยสัจนี้แบ่งได้ ๒ ส่วน เท่า ๆ กัน จัดเป็นโลกียปัญญา คือ ทุกขสัจกับสมุทัยสัจ ส่วนนิโรธสัจกับมรรคสัจ เป็นโลกุตตรปัญญา

อริยสัจ ๔ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มีความเกี่ยวข้องกับญาณทัสสนวิสุทธิ ที่ต้องทำหน้าที่ร่วมกัน เช่น กิจในอริยสัจ ๔ ที่เรียกว่ากิจญาณ เป็นความรู้ที่กำจัดกิเลสขั้นต่าง ๆ ได้ และนำไปสู่พรมแดนความรู้หรือเข้าสู่ระดับ โภธิ (enlightenment) อริยสัจเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ดังนี้ เช่น ทุกขสัจ กิจที่ต้องกำหนดรู้เท่านั้นไม่ใช่ ละ. สมุทัยสัจ กิจที่จะต้องละสมุทัย นิโรธสัจ กิจที่จะต้องทำให้รู้แจ้งในทุกข์ เพราะนิโรธนี้เป็นไฉนของนิพพาน ดังนั้น การดับทุกข์ในขั้นนิโรธกล่าวได้ว่า สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ มรรคสัจ มีองค์ ๘ ต้องพัฒนาทำให้เจริญขึ้นฝ่ายเดียว มรรค ๘ ประการนี้ เป็นองค์รวมของไตรสิกขา ที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องฝึกฝนให้ปัญญาเกิดขึ้น และต้องรู้แจ้งเท่าทันในสิ่งที่ไม่รู้ ต้องทำให้รู้ และรู้โดยตลอด ไม่ใช่การละองค์ธรรมทั้งหลายแต่อย่างใด

บุคคลที่รู้แจ้งในอริยสัจทั้ง ๔ ได้นั้น จะต้องประกอบด้วยความเข้าใจในอริยสัจทั้ง ๔ อีก รวมเป็น ๑๒ อย่าง คือ สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ ญาณทั้ง ๓ นี้มีในอริยสัจทั้ง ๔ ข้อ ต้องมีญาณ ๓ กำกับอยู่เสมอ เช่น ในทุกข์ก็ต้องมีสัจญาณ กิจญาณ กตญาณ ในสมุทัยก็ต้องมี เช่นเดียวกันอย่างนี้ อริยสัจ ๔ ทุก ๆ ข้อจะต้องมีความเข้าใจอย่างนี้ทั้งนั้น มิฉะนั้นจะเข้าถึงพรมแดนความรู้ไม่ได้ ดังนั้น อริยสัจ ๔ จึงมีความสำคัญ เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญา ในปฐมสมณพราหมณสูตร สังยุตตนิกาย พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งในอดีตกาล.....ในอนาคตกาล.....ในปัจจุบันกาล รู้ตามความเป็นจริง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด รู้ซึ่งอริยสัจ ๔ เหล่านี้ตาม

ความเป็นจริง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแล เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อ
รู้ตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา^{๑๓}

และในมหาปริณิพพานสูตร ที่มณีกาย พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่
ตรัสรู้ ไม่เข้าใจอริยสัจ ๔ ทั้งเราและเธอจึงเที่ยวเร่ร่อนไป (ในชาติทั้งหลาย) ลี้กกาลนานอย่าง
นี้^{๑๔}

สืบเนื่องจากอริยสัจ ๔ เป็นหลักธรรมสำคัญยิ่ง แต่การรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่หรือสภาวะ
การดำเนินไปของอริยสัจทั้ง ๔ ประการ การพัฒนาปัญญาให้เข้าสู่ขั้นสูงขึ้นไปในนั้น ต้องอาศัย
ญาณในการกำกับควบคุมเสมอ ประเด็นที่จะต้องทำความเข้าใจต่อไปคือ ญาณ ๓ หมายถึงอะไร
ญาณคือสภาพอย่างไร รู้อย่างไรเรียกว่า เป็นการหยั่งรู้

๑) สัจญาณ หรือญาณที่หยั่งรู้ความจริงในอริยสัจ ๔ สภาพสิ่งต่าง ๆ ตามธรรมชาติ
เป็นการหยั่งรู้ภายในใจของบุคคลว่า ทุกข์สังขนี้ได้แก่อะไร พระพุทธเจ้าจัดอะไรเป็นทุกข์สังข
เป็นสมุทัยสังข เป็นนิโรธสังขและเป็นมรรคสังข

๒) กิจญาณ ญาณหยั่งรู้กิจที่จะต้องทำในอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นขั้นที่ ๒ กิจญาณผุดขึ้น
รู้กิจ คือรู้หน้าที่ว่า ทุกข์เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ อาศัยเหตุจึงเกิดขึ้น เมื่อ
ไม่มีเหตุจึงเกิดขึ้นไม่ได้ ทุกข์จัดเป็น ปริณญาตัพพธรรม ธรรมที่ควรกำหนดรู้ไว้ว่าอะไรเป็นอะไร
เท่านั้น สมุทัยเหตุเกิดแห่งทุกข์ เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น จึงเกิดความหยั่งรู้ในใจขึ้นว่า ทุกข์นี้
จัดเป็น ปหาตัพพธรรม ต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบ ระงับ

ในการปฏิบัติธรรมถึงขั้นนี้จะต้องอาศัยหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการเป็นการปฏิบัติ
เพื่อเชื่อมโยงความรู้ให้สูงขึ้นไปในระดับสูงหรือระดับปรมาตถ์ มรรค ๘ ประการ ได้แก่

- ๑) สัมมาทิฐิ ปัญญาเห็นชอบ ได้แก่ เห็นในอริยสัจทั้ง ๔ ประการ^{๑๕}
- ๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ
- ๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ
- ๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ
- ๕) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีวิตชอบ

^{๑๓} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๗๕/๕๘๕-๕๘๖.

^{๑๔} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๕/๙๙.

^{๑๕} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ), **ธรรมปริทรรศน์ ๒**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร :

๖) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ

๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ

๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ

ญาณ ความรู้ที่ผุดโผลงขึ้นเรียกว่า นิโรธเกิดขึ้นในขั้นนี้ ซึ่งเป็นผลที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เพื่อให้ดับซึ่งความทุกข์ทั้งปวง ธรรมเหล่านี้จัดเป็นภาเวตัพพรหม เป็นไปเพื่อให้เกิดความเจริญ เพราะหยั่งรู้กิจอันควรทำในอริยสัจทั้ง ๔ ประการ จึงเรียกว่า กิจญาณ

๓) กตญาณ คือญาณหยั่งรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ตนทำแล้ว จัดเป็นความรู้ระดับสูงสุด ทำให้จิตใจของผู้ปฏิบัติธรรมหลุดพ้นจากอภิสวะทั้งหลาย ไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน เพราะความรู้ที่ประจักษ์แจ้งด้วยตนเองว่า ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ ได้กำหนดรู้แล้ว สมุทัยที่ควรละ ก็ได้ละแล้ว นิโรธที่ควรทำให้แจ้ง ก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว มรรคที่ควรเจริญให้มีขึ้น ก็ได้เจริญแล้ว เรียกว่า ญาณทัสสนวิสุทธิ

เพื่อให้เห็นความชัดเจน ถึงความสัมพันธ์ระหว่างอริยสัจ ๔ และญาณ ๓ เขียนเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอริยสัจ ๔ กับญาณ ๓ ^{๑๖}

อริยสัจ ๔ / ญาณ ๓	สัจญาณ	กิจญาณ	กตญาณ
ทุกข์	รู้ว่า ทุกข์คือความจริง	รู้ว่า ทุกข์นี้ควรกำหนดรู้	รู้ว่า ทุกข์นี้กำหนดรู้แล้ว
สมุทัย	รู้ว่า ต้นเหตุเป็นเหตุแห่งทุกข์	รู้ว่า สมุทัยนี้ควรละเสีย	รู้ว่า สมุทัยนี้ได้ละแล้ว
นิโรธ	รู้ว่า นิพพานเป็นสภาวะดับ ทุกข์	รู้ว่า นิโรธควรทำให้แจ้ง	รู้ว่า นิโรธได้ทำให้แจ้งแล้ว
มรรค	รู้ว่า มรรคมีองค์ ๘ เป็นทาง ดับทุกข์	รู้ว่า มรรคมีองค์ ๘ ควรปฏิบัติ	รู้ว่า มรรคมีองค์ ๘ นี้ได้เจริญ แล้ว

^{๑๖} คัดลอกจาก เตือน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖),

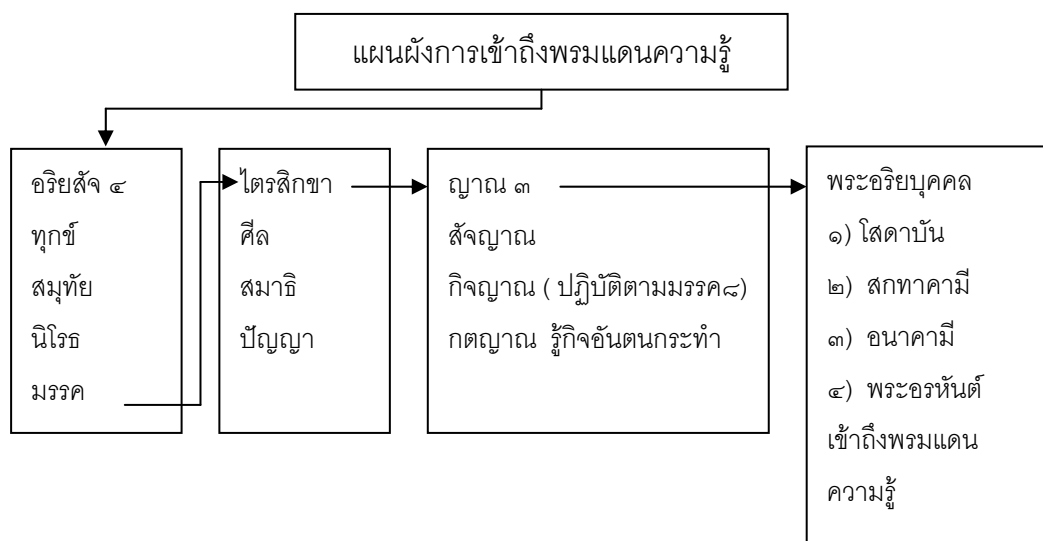
ดังนั้น พระอริยบุคคล ๔ ประเภท ย่อมถึงพร้อมด้วยญาณทั้ง ๓ ประการ เช่นเดียวกัน แต่กำลังของญาณมีความต่างกัน ทำให้ละกิเลสได้ต่างกัน ญาณคือความหยั่งรู้ จึงเปรียบเหมือนไฟที่บุคคลจุดขึ้น ย่อมขจัดความมืด ถ้าดวงไฟสว่างมากก็ขจัดความมืดได้มาก ถ้าสว่างเต็มก็ขจัดความมืดได้หมดสิ้นฉันใด ดังนั้น ญาณคือ ความหยั่งรู้ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของพระอริยบุคคลทั้งหลาย ก็มีลักษณะฉันนั้น กล่าวคือ ญาณทำหน้าที่กำจัดกิเลสออกไปจากใจ ได้โดยลำดับ จนหมดสิ้นอาสวะ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วเข้าถึงพรมแดนความรู้ในที่สุด ดังในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สังยุตตนิกาย สรูปความว่า

ถ้าพระญาณทั้ง ๓ ที่บังเกิดขึ้นในอริยสัจทั้ง ๔ มี ๓ มีอาการ ๑๒ ของพระองค์ไม่บริสุทธิ์หมดจดเพียงใด พระองค์จะไม่ปฏิญาณว่าเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ในหมู่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายเพียงนั้น แต่เพราะว่าญาณทั้ง ๓ ที่เกิดขึ้นในอริยสัจ ๔ มี ๓ มีอาการ ๑๒ ของพระองค์บริสุทธิ์หมดจดอย่างแท้จริง พระองค์จึงได้ปฏิญาณสถานะว่า เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ^{๑๗}

กล่าวโดยสรุป ความรู้ที่เชื่อมโยงไปสู่การสิ้นกิเลสและบรรลุป่าหมายของพุทธปรัชญานั้น ประกอบด้วย วิสุทธิ ๗ ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ และญาณ ๓ ประการนี้ เป็นองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยง ในแง่ทำให้เข้าถึงความสิ้นไปซึ่งกิเลส วิสุทธิ ๗ ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ มีความเกี่ยวเนื่องวิสุทธิ ๗ ถ้าแบ่งตามระดับขั้นก็ได้ ๓ ระดับเหมือนกัน คือ ระดับศีล ระดับสมาธิ ระดับปัญญา ในระดับปัญญานี้ก็มีความสัมพันธ์กับอริยสัจ ๔ ในแง่ของการพิจารณาองค์ธรรมที่เกิดขึ้น คือ แบ่งเป็น ๓ ขั้น คือ (๑) ญาตปริญญา รู้จักสภาวะ (การกำหนดทุกข์) (๒) ตีรณปริญญา รู้สามัญลักษณะ หรือหยั่งถึงไตรลักษณ์ (๓) ปหานปริญญา รู้ถึงขั้นละความหลงผิดถอนตัวเป็นอิสระได้ เมื่อเข้าใจถึงธรรมชาติ ความพร้อมทางปัญญา สมาธิถึงพร้อม ญาณก็เกิดขึ้น คือ สัจญาณ กิจญาณ กตญาณ ญาณเหล่านี้จึงเป็นความรู้ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา จัดเป็นความรู้ขั้นสูง สามารถตัดกิเลสตัณหา พ้นจากทุกข์ได้ จัดเป็นการรู้อย่างยิ่งยวดที่เรียกได้ว่า การตรัสรู้ (enlightenment) หรือเรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ ^{๑๘} การปฏิบัติธรรมตามลำดับเขียนเป็นแผนผังให้เกิดความเข้าใจ ได้ดังนี้

^{๑๗} ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๔-๕๙๕.

^{๑๘} แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บรรณาคาร, ๒๕๓๕),

๔.๒.๒ คุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้

ผู้ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ต้องหมดสิ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือ คุณสมบัติของพระอรหันต์ พระอรหันต์ คือพระอริยบุคคลระดับสูงสุด ผู้สิ้นอาสวะ เป็นผู้ที่ไม่ศึกษาอีกแล้ว เพราะเข้าถึงความบริสุทธิ์อย่างสิ้นเชิง จิตของท่านเหล่านี้พ้นจากรูปโลก อรูปโลก เมื่อท่านเข้าถึงอนุปาติเสสนิพพาน* แล้ว ย่อมเป็นผู้ดับพร้อมกิเลสและเบญจขันธ์ไม่ต้องเวียนว่าย ตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป ท่านเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ไกลกิเลส ภพ ชาติ เป็นผู้ที่พ้นจากสังสารวัฏ เป็นผู้ที่ควรเคารพสักการะ

พระอรหันต์ที่จะกล่าวในที่นี้ หมายถึงพระอรหันต์สาวก คือท่านผู้บรรลุนิพพาน เพราะพึงธรรมปฏิบัติธรรมของพระพุทธเจ้า แล้วสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ซึ่งเข้าถึงพรมแดนความรู้

มหาสิสุตร ที่สนิกาย^{๑๙} พระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึง พระอริยบุคคลมี ๔ จำพวก ที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้คือ

* นิพพานที่ไม่มีขันธ์ ๕ เหลืออยู่

^{๑๙}ที่. ส. (ไทย) ๙/๓๗๓/๑๕๖.

ก. พระโศดาบัน ละสังโยชน์^{๒๐} ได้ ๓ อย่าง คือ ๑) สักกายทิฏฐิ (ความเห็นว่าเป็นตัวเป็นตน) ๒) วิจิกิจา (ความลังเลสงสัย) ๓) สีสัพพตปราคาส (ความยึดมั่นในศีลพรต)

ข. พระสกทาคามี ผู้ที่จะมาเกิดอีกครั้งเดียว ละสังโยชน์ได้บางส่วน และสามารถทำให้ราคะ โทสะ โมหะเบาบางลง ซึ่งละได้มากกว่า ย่อมมีปัญญาสูงกว่าพระโศดาบัน

ค. พระอนาคามี ผู้ไม่กลับมาเกิดอีกแล้ว ละสังโยชน์ได้เพิ่มอีก ๒ ข้อ คือ กามราคะ (ความติดใจในกามคุณ) และปฏิฆะ (ความหงุดหงิดรำคาญใจ หรือการกระทบกระทั่งในใจ)

ง. พระอรหันต์ ผู้หมดจดจากกิเลสละสังโยชน์ได้อีก ๕ ข้อ คือ ๑) รูปราคะ (ความกำหนัดพอใจในโลกธรรมที่ประณีตจนถึงรูปฌาน) ๒) อรูปราคะ (ความพอใจในนามธรรมต่าง ๆ มีปิตีเป็นต้น จนถึงอรูปฌาน) ๓) มานะ (ความถือตัวถือตน) ๔) อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน ชาติส่ายไปของจิต) ๕) อวิชชา (ความไม่รู้)

จะเห็นได้ว่า พระอริยบุคคลนั้นละกิเลสได้ต่างกัน เพราะความแก่กล้าของอินทรีย์เป็นสิ่งที่แบ่งระดับปัญญาของพระอริยบุคคล (อินทรีย์ หมายถึง องค์ธรรมที่ผลักดันในสิ่งที่ดีเป็นพลังในการปฏิบัติธรรมและกำจัดธรรมที่ตรงข้ามกับความดี) คือความขาดศรัทธา ความเกียจคร้าน ความเพิกเฉยปล่อยปละละเลย การขาดความรู้ ความหลงผิด หรือการไม่ใช้ปัญญา^{๒๑} ฯลฯ อินทรีย์หนุนให้การปฏิบัติธรรมให้พัฒนาก้าวหน้าไปได้ เพราะฉะนั้น พระอริยบุคคลทั้ง ๓ คือ พระโศดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี เป็นผู้ทีละสังโยชน์ขั้นหายาบได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ยังไม่สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ อีกนัยหนึ่งยังละสังโยชน์ขั้นที่ละเอียดยังไม่ได้ เพราะกำลังของอินทรีย์ยังอ่อนอยู่ ส่วนพระอรหันต์ เป็นผู้ที่ตัดดวงจรสังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิด และอาสวะสิ้นไปแล้ว เป็นผู้ที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาบริบูรณ์ จึงก่อให้เกิดผล ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ อาทิ ความพร้อมแห่งปัญญา ความบริสุทธิ์ และความกรุณา ภายในจิตของพระอรหันต์ทั้งหลาย ทำให้ละกิเลสขั้นละเอียด มีรูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ซึ่งเป็นสังโยชน์เบื้องสูงได้อย่างสิ้นเชิงทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้

^{๒๐} สังโยชน์ คือ กิเลสที่ผูกมัดมนุษย์ไว้กับความทุกข์มี ๑๐ ประเภท ดังนี้

๑. สักกายทิฏฐิ คือ ความเห็นว่าเป็นตัวตน	๒. วิจิกิจา คือ ความลังเลสงสัย
๓. สีสัพพตปราคาส คือ ความยึดมั่นในศีลพรต	๔. กามราคะ คือ ความติดใจในกามคุณ
๕. ปฏิฆะ คือ ความกระทบกระทั่งในใจ	๖. รูปราคะ คือ ความติดใจในรูปธรรมอันปราณีต
๗. อรูปราคะ คือ ความติดใจในรูปธรรม	๘. มานะ คือ ความถือว่าตัวเป็นนั่นเป็นนี่
๙. อุทธัจจะ คือ ความฟุ้งซ่าน	๑๐. อวิชชา คือ ความไม่รู้

^{๒๑} ดูรายละเอียดใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎก^{๒๒} ได้กล่าวถึงภาวะของผู้ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ไว้ ๓ ประการ ดังนี้

ก. ภาวะทางปัญญา

(๑) ธรรมชาติสำคัญของผู้เข้าถึงพรมแดนความรู้ คือการมองเห็นทั้งหลายตามความเป็นจริงรู้อารมณ์ทางอายตนะด้วยจิตใจที่เป็นกลาง มีสติไม่หวั่นไหว

(๒) ปัญญาของผู้หลุดพ้น จะรู้เท่าทันสังขาร รู้สามัญลักษณะที่เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้เท่าทันสมมติบัญญัติ ไม่ถูกหลอกให้หลงไปตามรูปลักษณะภายนอกของสิ่งหลาย

(๓) ไม่ยึดติดในสมมติของภาษา

สรุปว่า ผู้หลุดพ้นเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง

ข. ภาวะทางจิต

ธรรมชาติสำคัญทางจิตของผู้ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ คือ ความเป็นอิสระ เมื่อมีปัญญาเห็นตามความเป็นจริง จึงพ้นอำนาจครอบงำของกิเลส ลักษณะที่เป็นอิสระ ดังนี้

(๑) ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่ยั่วยุ จากราคะ โทสะ โมหะ ทำให้ไม่หวาดหวั่น สะดุ้ง หวั่นไหว จึงไม่มีเหตุให้ทำความชั่ว

(๒) ไม่ติดในสิ่งต่าง ๆ ไม่ติดในอารมณ์ต่าง ๆ ในกาม ในบุญและบาป จึงไม่ต้องห่วงอนาคตและรำพึงถึงอดีต

(๓) ไม่หวังสิ่งใด จึงพ้นจากความสมหวังและผิดหวัง จึงมีความสุข บริบูรณ์เต็มทุกขณะ

(๔) จิตใจสงบ ปลอดโปร่ง เยือกเย็น ไม่มีความกังวลใจ หงุดหงิดไม่สงบ

(๕) เป็นสุขทุกเมื่อ และไร้กังวล อันเรียกว่า นิรามิสสุข

(๖) สุขภาพจิตดี ไม่มีโรคและเจ็บป่วย มีความสมบูรณ์ในตัว มีเสรีภาพ มีอำนาจในตัว เป็นอิสระ ไม่เร้าร้อนกระวนกระวาย

กล่าวโดยสรุป ภาวะทางจิตเป็นลักษณะของพัฒนาการของชีวิตจิตใจ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในบุคลิกภาพ และทำที่ต่อสิ่งต่าง ๆ หรือต่อโลกและชีวิตโดยส่วนรวม

ค. ภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต

(๑) ผู้ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้แล้ว จะมีความสมบูรณ์ในเรื่องศีล การกระทำของท่านจะอยู่ในศีลไปเองโดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องอาศัยความพยายามอย่างใด เพราะจิตใจของท่านสมบูรณ์อยู่แล้ว

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๒๔๑.

(๒) พระอรหันต์เป็นผู้ดับกรรมแล้ว การกระทำของท่านจึงเรียกว่า “กิริยา” หมายถึงการทำให้สิ่งใดก็โดยความรู้เป็นสิ่งที่ชักนำ ไม่ได้ทำด้วยอวิชา ตัณหา อูบาทานอย่างปุถุชน

(๓) มีความเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระตามคำสั่งของปัญญา และมองเห็นปุถุชนถูกความทุกข์บีบคั้นอยู่ จึงมีความกรุณาเห็นใจ เข้าใจและช่วยเหลือ เช่น การแนะนำสั่งสอน ให้ความรู้ในการส่งเสริมสติปัญญาและคุณธรรมต่าง ๆ ตลอดจนการดำเนินชีวิตและประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

กล่าวโดยสรุป ภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิตและภาวะทางความประพฤติและการดำเนินชีวิตของผู้เข้าถึงพรมแดนความรู้ เท่าที่กล่าวมาทั้งหมด รวมอยู่ในหลัก ๓ ข้อคือ ปัญญา ที่เรียกว่า วิชา ความหลุดพ้นเป็นอิสระเรียกว่า วิมุตติ และมีความกรุณาที่แผ่ปรีชาญาณออกไป ทำให้ผู้อื่นถึงวิชาและวิมุตติด้วย การเข้าถึงพรมแดนความรู้ที่นั่นเสร็จสิ้นเพียงแค่วิชาและวิมุตติ คือวิชาเป็นมรรค และวิมุตติเป็นผล นับเป็นเรื่องของตนเอง ส่วนเรื่องของคนอื่น เป็นหน้าที่ของกรุณาที่รับช่วงต่อไป ด้วยเหตุนี้ พระอรหันต์จึงถือว่าปัญญากับกรุณาเป็นพระคุณหลักของพระพุทธเจ้า ปัญญาเป็นแกนนำของตนเอง กรุณาเป็นแกนนำของผู้อื่น ทั้งสองอย่างนี้มีความหมายและเป็นของแท้จริงได้เพราะมีวิมุตติหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทางใจ

พุทธธรรม กล่าวถึงคุณสมบัติของพระอรหันต์ไว้ ๒ ประเภท คือ ^{๒๓}

๑. พระปัญญาวิมุต คือ ผู้ที่หลุดพ้นด้วยปัญญา เข้าถึงพรมแดนความรู้โดยอาศัยการเจริญวิปัสสนา เพื่อให้เกิดความรู้ มุ่งบำเพ็ญวิปัสสนา อาศัยสมณะในแง่ของสมาธิเท่าที่จำเป็นเท่านั้น พอเป็นฐานในการเข้าถึงความรู้ขั้นวิปัสสนา เพื่อการบรรลุอัสวักขยญาณ พระปัญญาวิมุตจำแนกได้ดังนี้

ก. พระสุกขวิปัสสก ผู้เจริญวิปัสสนาล้วน ได้สมาธิถึงระดับฌานต่อเมื่อถึงขณะแห่งมรรค

ข. พระปัญญาวิมุตผู้ได้ฌาน ๔ อย่างน้อยขั้นหนึ่งก่อนแล้วจึงเจริญวิปัสสนาที่ให้บรรลุอรหัตตผล

ค. ปฏิสัมภีที่ปัตตะ ผู้บรรลุปฏิสัมภี ๔ คือ ได้ปัญญาแตกฉาน ๔ ประการ

๑. อัตถปฏิสัมภี ปัญญาแตกฉานในอรรถ หรือปรีชาแจ่มเจนในความหมาย

๒. ธัมมปฏิสัมภี ปัญญาแตกฉานในธรรม หรือปรีชาแจ่มเจนในหลัก

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๖-๒๙๗.

๓. นิรุติปฏิบัติสัมภิตา ปัญญาแตกในนิรุติ หรือปรีชาแจ่มเจนในภาษา
๔. ปฏิภาณปฏิบัติสัมภิตา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ หรือปรีชาแจ่มเจน
ในความคิดทันเหตุการณ์

๒. พระอุกโตภาควิมุต แปลว่า ผู้หลุดพ้นโดยส่วนทั้งสอง คือหลุดพ้นจากรูปกาย
ด้วยอรุณสมาบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค เป็นการหลุดพ้น ๒ วาระ คือ ด้วย
วิกขัมภณะ* หนหนึ่ง และด้วยสมุจเฉท** อีกหนหนึ่ง จำแนกได้ ดังนี้

ก. พระอุกโตภาควิมุต คือ พระอรหันต์ผู้ได้สมณะถึงอรุณสมาธิน้อยหนึ่งขั้น
แต่ไม่ได้โลกีย์วิชา โลกีย์อภิปัญญา

ข. พระเตวิชชะ คือ พระอรหันต์ผู้ได้วิชา ๓ คือ

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณเป็นเหตุให้ระลึกชาติก่อน ๆ ได้

๒. จุตูปปาตญาณ ญาณรู้การจุติและการอุบัติของสัตว์ทั้งหลายที่แตกต่าง
กันว่าเป็นเพราะกรรมอะไร

๓. อาสวัคชญาณ ญาณที่ทำอาสวะ คือกิเลสเครื่องหมักดองภายในจิตให้
หมดสิ้นไป ได้แก่ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ

ค. พระฉัพภิญญะ พระอรหันต์ผู้ได้อภิปัญญา ๖ คือ

๑. อิทธีวิธี ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่าง ๆ ได้

๒. ทิพพโสต ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์

๓. เจโตปริยญาณ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้ คือทายใจเขาได้

๔. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้

๕. ทิพพจักขุญาณ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

๖. อาสวัคชญาณ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป

ง. พระปฏิสัมภิตปปัตตะ พระอรหันต์อุกโตภาควิมุตผู้บรรลุปฏิบัติสัมภิตา ๔ อย่าง
ที่กล่าวแล้วข้างต้น

พระปัญญาวิมุต เป็นการหลุดพ้นด้วยปัญญา เข้าถึงพรหมแดนความรู้ด้วยการเจริญ
วิปัสสนาตามหลักของไตรสิกขา จนรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพความเป็นจริงของสรรพสิ่ง อาศัย
สมณะเพียงใช้สมาธิเท่าที่จำเป็น พอเป็นฐานของวิปัสสนาเท่านั้น จึงไม่ประสบผลได้ลักษณะ

* การข่มกิเลสไว้ด้วยกำลังสมาธิของฌาน

** การตัดกิเลสถอนรากเง้าด้วยปัญญา

พิเศษของสมณะเกินกว่าขั้นรูปฌาน* เช่น ไม่ได้รูปฌาน** เข้านิโรธสมาบัติ*** ไม่ได้ ไม่ได้ โลกียวิชา ๒ (ระลึกชาติไม่ได้และไม่มีญาณเห็นการจุติและการอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย) ไม่ได้ อภิญญา ๕ คือ แสดงฤทธิ์ไม่ได้ ไม่มีทิพพโสศ คือหุทิพย์ ไม่มีเจโตปริยญาณ คืออ่านใจผู้อื่น ไม่ได้ ระลึกชาติไม่ได้ และไม่มีทิพพจักขุ คือไม่มีตาทิพย์

ส่วนพระอุกโกฏวิมุต เป็นการหลุดพ้นโดยส่วนทั้งสอง พุทธธรรมอธิบายไว้ว่า^{๒๔} การหลุดพ้นจากรูปกายด้วยอรุณสมาบัติ และหลุดพ้นจากนามกายด้วยอริยมรรค เป็นการหลุดพ้น ๒ วาระ คือ ๑. หลุดพ้นด้วยวิกขัมภณะ เป็นการหลุดพ้นด้วยอาการข่มกิเลสด้วยกำลังของสมาธิของฌานหนึ่ง อาจกล่าวได้ว่า เป็นการข่มไว้ได้เพียงชั่วคราว ทำให้สงบระงับเป็นช่วงเท่านั้น เพราะลักษณะของอาการข่ม เปรียบเทียบได้กับหญ้าเวลาถูกหินทับไว้จะมีสีเหลืองอ่อนหรือขาว แต่เมื่อยกหินออกเพียงชั่วระยะ หญ้าก็กลับมามีสีเขียวอีกครั้ง ดังนั้น ลักษณะของอาการข่มกิเลสไว้ก็เหมือนกัน เพียงแต่ว่าสมาธิมีกำลัง ให้ผลมากจึงสามารถข่มไว้ได้ แต่ถ้ากำลังของสมาธิอ่อนเมื่อไร เมื่อนั้นกิเลสที่ถูกข่มไว้ก็เริ่มทำงานทันที ๒. หลุดพ้นด้วยสมุจเฉท การหลุดพ้นวาระนี้ เป็นการหลุดพ้นที่มีปัญญาครอบ เข้าถึงพรหมแดนความรู้ได้ โดยไม่กลับมาเวียนวายเป็นเกิดอีก เป็นการตัดกิเลสถอนรากเหง้าอย่างเด็ดขาดด้วยปัญญาแจ่มแจ้ง รู้ชัดถึงสภาพที่เกิดขึ้นอย่างถ่องแท้ อีกหนึ่ง คือ ตัดกิเลสอย่างสิ้นเชิง บริสุทธิ์หมดจด

* ฌานที่มีรูปเป็นอารมณ์มี ๔ คือ

๑. ปฐมฌาน มีองค์ ๕ คือ วิตก (ตรึก) วิจารณ์ (ตรอง) ปีติ (อิ่มใจ) สุข (สบายใจ) เอกัคคตา (จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง)

๒. ทุตติยฌาน มีองค์ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

๓. ตติยฌาน มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา

๔. จตุตถฌาน มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

** อรูปฌาน คือ ฌานมีอรุณธรรมเป็นอารมณ์ ได้แก่ อรูปฌาน, ภาพของสัตว์ผู้เข้าถึงอรูปฌาน, ภาพของอรุณพรหม มี ๔ คือ

๑. อากาสนัญญาตนะ การกำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์

๒. วิญญานัญญาตนะ การกำหนดวิญญานหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์

๓. อากิญจัญญาตนะ การกำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร ๆ เป็นอารมณ์

๔. เนวสัณญานาสัญญาตนะ ภาวะมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่

*** นิโรธสมาบัติ การเข้านิโรธ คือ ดับสัญญา ความจำได้หมายรู้ และเวทนา การเสวยอารมณ์ เรียกเต็มว่า สัญญาเวทยตนิโรธ

^{๒๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๒๙๒-๒๙๖.

กล่าวโดยสรุป การเข้าถึงพรหมแดนความรู้ ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ผู้ที่จะเข้าถึงพรหมแดนความรู้ จะต้องมีความสมบูรณ์ที่ประกอบด้วยปัญญาชั้นสูง (โลกุตตรปัญญา) สามารถหยั่งรู้สภาวะ และความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่กำลังดำเนินท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก ปัญญาในระดับสูงนี้มีได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นยาก เนื่องจากต้องอาศัยความวิริยะอุตสาหะจึงทำให้เกิดขึ้นได้ ด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขาอย่างสมบูรณ์ การเข้าถึงพรหมแดนความรู้ นั้น พระอริยบุคคลทั้ง ๓ พวกคือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี เป็นผู้ที่จะเข้าถึงพรหมแดนความรู้ไม่ได้ในปัจจุบัน เพราะมีความสมบูรณ์ยังไม่ถึงพร้อม ถึงแม้ว่าจะมีศีลและสมาธิบริบูรณ์ แต่ปัญญาความรู้แจ้งยังไม่บริบูรณ์ ทำให้ไม่มีกำลังเพียงพอที่จะรู้แจ้งแทงตลอดไม่สามารถละสังโยชน์ขั้นละเอียดได้ กระนั้นก็ยังเป็นที่คาดหวังได้ว่า พระอริยบุคคลเหล่านี้ จะเข้าถึงพรหมแดนความรู้ได้ในอนาคต ส่วนพระอรหันต์ คือ ผู้ที่ปฏิบัติให้มีศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ และมีอินทรีย์แก่กล้า ละสังโยชน์ขั้นละเอียดได้ทั้งหมด ทำให้อาสวะเครื่องเศร้าหมองสิ้นไป ถอนรากเหง้ากิเลสตัณหาอย่างหมดสิ้น เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจด โดยไม่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีก พระอรหันต์ จึงเป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทำให้เข้าถึงพรหมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างไม่ต้องสงสัย

๔.๒.๓ อิทธิพลของพรหมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์

เมื่อพิจารณา พรหมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้วิจัยหมายเอา ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้โดยประสบการณ์ตรง ได้แก่ นิพพาน เป้าหมายสูงสุดในพระพุทธานุศาสน์ ที่มนุษย์สิ้นจากกิเลสทั้งปวง สามารถบรรลุเป้าหมายได้ เนื่องจากเป็นสภาพที่ทำให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์

การศึกษาวិเคราะห์ ประเด็นของคุณสมบัติของผู้ที่เข้าถึงพรหมแดนความรู้ ผู้วิจัยหมายถึง ความสามารถ ศักยภาพ ทางสติปัญญาประสบการณ์ของพระพุทธานุเจ้า และเหล่าพระอรหันต์สาวกที่เข้าถึงพรหมแดนความรู้ก็ด้วยสติปัญญาทั้งนั้น ตราบเท่าที่มนุษย์ยังมีการปฏิบัติตามหลักวิสุทธิ๗ ไตรสิกขา อริยสัจ๔ อย่างสมบูรณ์ และมีอินทรีย์แก่กล้า ก็สามารถเข้าถึงพรหมแดนความรู้ได้ พรหมแดนความรู้ที่ว่า ดินแดนบรมสุขที่ให้ผู้ปฏิบัติทั้งหลายเข้าไปพิสูจนความจริง ตามความรู้ สิ้นจากกิเลส ปราศจากวัฏฏะสงสาร ด้วยความสามารถสติปัญญาของมนุษย์ที่สามารถจะไปถึงได้ พรหมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ เปิดกว้างให้มนุษย์ทั้งหลายเข้าไปพิสูจน คำว่า “เปิดกว้างให้มนุษย์เข้าไปพิสูจน” ประเด็นนี้ สามารถวิเคราะห์ได้จาก พระพุทธานุเจ้าทรงยอมรับ ให้มนุษย์ทุกชั้นวรรณะ ได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรม เพื่อให้รู้จักการละและ

ปล่อยวางจากกิเลสตัณหา เครื่องเศร้าหมอง แล้วกลับมาพิจารณาตนเอง เพื่อให้เข้าถึงพรมแดน
ความรู้สูงสุด

การเข้าถึงพรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท พระอรหันต์จัดว่าเป็นบุคคลที่มี
คุณสมบัติพร้อมที่เข้าถึงพรมแดนความรู้นี้ได้ แต่ที่ควรพิจารณาและควรทำความเข้าใจเป็นพิเศษ
เกี่ยวกับพระอรหันต์ ผู้ที่บรรลุมรรคผลขั้นสูงสุด ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า พระอรหันต์ ดำรง
ชีพอยู่เรียกว่า ผู้บรรลุสุภาทิเสสนิพพาน (extinction of impurities) เป็นพระอรหันต์ที่ตัดกิเลส
ความทุกข์ทางใจได้อย่างหมดสิ้น หรือมรรคผลทำลายกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ส่วนความทุกข์ทาง
กายยังมีอยู่เพราะยังมีชีวิต ความเจ็บป่วย เพราะสังขารร่างกายเป็นวิบากแห่งกิเลสและกรรมใน
อดีตยังมีอยู่ ยังไม่ได้แตกดับไป ท่านจึงมีความทุกข์ทางกายอยู่เช่นเดียวกับบุคคลทั่วไป ดังใน
นิพพานธาตุสูตร ขุททกนิกาย ^{๒๕} พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สุภาทิเสสนิพพานธาตุเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์
ซึ่งนางพญาคบพรมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำแล้วปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอัน
บรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะชอบ ภิกษุย่อมเสวยอารมณ์ ทั้ง
ที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่
บุบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ของเธอ ยังตั้งอยู่นั้นเทียว

ดูกรภิกษุทั้งหลายความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะ ของ
ภิกษุนั้นเราเรียกว่า สุภาทิเสสนิพพานธาตุ

ความต่างกันระหว่างพระอรหันต์กับปุถุชนและพระอริยบุคคลขั้นต่ำทั่วไปก็คือ บุคคล
ทั่วไปที่ยังมีกิเลสอยู่ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางกายนั้นมีกำลังส่งผลกระทบต่อทางใจด้วย เพราะ
อำนาจของกิเลส ส่วนพระอรหันต์นั้นความทุกข์ทางกายแม้จะเกิดขึ้น แต่ไม่อาจส่งผลกระทบต่อทาง
ใจ เพราะความทุกข์ทางใจท่านตัดได้อย่างเด็ดขาดแล้ว เมื่อพระอรหันต์สิ้นชีวิตจึงเรียกว่า บรรลุ
อนุภาทิเสสนิพพาน เรียกอีกอย่างหนึ่ง “ปรินิพพาน” การบรรลุอนุภาทิเสสนิพพาน (extinction
of the five- khandha process) หรือปรินิพพาน เป็นการเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้อย่างสิ้นเชิง
เพราะหลังจากปรินิพพานแล้วพระอรหันต์ก็หมดชาติ(ความเกิด) ก็ไม่กลับมาเกิดอีกต่อไป ดังใน
นิพพานธาตุสูตร ขุททกนิกาย ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อนุภาทิเสสนิพพานเป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันต์
ซึ่งนางพญาคบพรมจรรย์ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้วมีประโยชน์ของตนอัน
บรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวง ใน

^{๒๕} พุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๓.

อัตภาพนี้แหละของภิกษุ^{๒๖}นั้นเป็นธรรมชาติ อันกิเลสทั้งหลายมีตัณหา เป็นต้น ให้เพลิดเพลिन มิได้แล้วจัก (ดับ) เย็น ดูกรภิกษุทั้งหลายเราเรียกว่า อนุปาติเสสนิพพานธาตุ^{๒๖}

แสง จันทรงาม^{๒๗} ได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการเข้าถึงนิพพานว่า เป็นผลสำเร็จทาง จิตใจของมนุษย์ ซึ่งอาจทำให้เกิดขึ้นได้ในชีวิตนี้เอง ตามหลักการบุคคลสามารถเข้าถึงพรมแดน ความรู้ ดังนี้

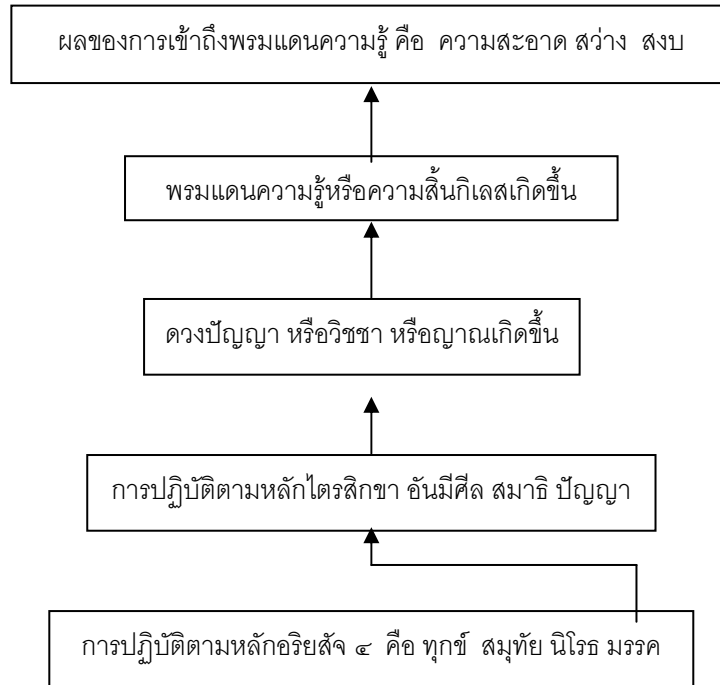
๑. ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘
๒. ดวงปัญญา หรือวิชา หรือญาณเกิดขึ้น
๓. อวิชา ตัณหา อุปาทาน ฯลฯ หายไป
๔. สภาพนิพพานเกิดขึ้น
๕. ผลพลอยได้จากนิพพานก็คือ สว่าง สะอาด สงบ

ถ้าพิจารณาแล้วตามกระบวนการข้างต้น จะเห็นได้ว่า วิชาเป็นตัวปัญญาที่สำคัญ ที่สุด ที่จะตัดกิเลสต่าง ๆ ให้สิ้นไปและจะหายไปเอง สภาพนิพพานเกิดขึ้น ผลพลอยได้ก็จะเกิด ตามมา พระอรหันต์ท่าน “รู้” ความจริงแท้ของชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ในโลกอย่างประจักษ์แจ้งแล้ว ท่านจึงหมดความหลงใหลอยู่ในชีวิตและโลก หมดความปรารถนาและยินดีในร้าย ไม่มีความรัก ความเกลียด หลุดพ้นจากทุกข์ เป็นภาวะความบริสุทธิ์ของจิต การกระทำในอริยาบทต่าง ๆ เป็น เพียงกิริยา สักว่ากระทำเท่านั้นโดยปราศจากกิเลส อยู่ด้วยความสว่างประกอบด้วยวิชาทุกเมื่อ

^{๒๖} ชุ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๒-๓๙๓.

^{๒๗} แสง จันทรงาม, พุทธศาสนวิทยา, หน้า ๓๓๕.

จากกระบวนการเข้าถึงพรมแดนความรู้ดังกล่าว ในทรวงศนะของผู้วิจัยสามารถเขียนเป็นแผนผัง เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ดังนี้

จากแผนผัง สามารถชี้ให้เห็นว่า กระบวนการที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้ ที่สำคัญนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ อันมีทุภี สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นองค์ธรรมสำคัญเบื้องต้น เพื่อยังไตรสิกขาให้เกิดขึ้นและนำมาปฏิบัติให้เกิดความบริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญาถึงพร้อมแล้ว ดวงปัญญา วิชาและญาณ คือความบริสุทธิ์ที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะสว่างโพลงภายในจิตอย่างฉับพลันทันที จะปะพานอวิชา ตัณหา อุปาทานความยึดมั่นในความเป็นตัวตน บุคคล สัตว์ ทั้งหลายให้สิ้นไป เข้าถึงพรมแดนความรู้ ทำให้พระอรหันต์ เกิดความสะอาดสว่าง สงบจากความทุภีและกิเลส ตัณหาทั้งปวงโดยสิ้นเชิง

กล่าวโดยสรุป พรมแดนความรู้เป็นสิ่งที่ผู้เข้าถึงได้ด้วยประสบการณ์จริง ซึ่งเกิดขึ้นได้โดยตรงจากการปฏิบัติด้วย วิสุทธิ ๗ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา โดยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘ อย่างโดยมีสัมมาทิฐิ (ปัญญาถูกต้อง) ด้วยความเห็นชอบตามความจริงของสภาวะ โดยใช้โยนิโสมนสิการเหตุผลกำกับ ยังไตรสิกขาให้เกิดความบริสุทธิ์ ทั้งศีล สมาธิ ปัญญาอย่างบริบูรณ์แล้ว ผลพลอยได้จากการปฏิบัติอย่างสมบูรณ์ พร้อมด้วยปัญญาและสมาธิ ญาณ ความรู้จึงเกิดขึ้น ทำให้เกิดแสงสว่างมอองสภาวะตามความเป็นจริง อวิชชาค่อยหมดไปวิชาเข้ามาแทนที่ ทำให้บุุชนกลายเป็นพระอริยเจ้าในที่สุด เข้าถึงพรมแดนความรู้ หมดสิ้นจากกิเลสตัณหา เข้าถึง

ความพันทุกข์ในที่สุด ที่รู้และเห็นได้ด้วยตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ธรรมนี้ผู้ปฏิบัติ จะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามา อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”^{๒๘}

เมื่อวิเคราะห์ความหมาย ลักษณะองค์ความรู้และสาระสำคัญของพรมแดนความรู้ เพื่อให้เข้าใจตรงกันกับแนวทางการวิจัย ลองมาศึกษาดูว่า อิทธิพลของพรมแดนความรู้มีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างไรบ้าง

๑. อิทธิพลต่อมนุษย์ ในฐานะที่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา คือ ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จะต้องเป็นผู้รู้และนำคำสอนของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดผล แต่ชาวพุทธที่แท้จริง ต้องศึกษาเรียนรู้การปฏิบัติตามหลักของไตรสิกขา เพื่อฝึกฝนตนเองให้ประจักษ์แจ้งในไตรลักษณ์ที่ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา รู้ตามสภาวะการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างเท่าทัน รู้สภาพตามธรรมชาติ เพราะศักยภาพ ความสามารถของมนุษย์ทุกคนที่เต็มพร้อมด้วยกำลังมีฉันทะ มีความเพียรพยายามในการปฏิบัติธรรม ก็สามารถที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเกิดมาจากชาติชั้นวรรณะใด หรือมีฐานะอย่างไร จะเป็นปุถุชน คนธรรมดาสามัญ หรือพระมหากษัตริย์ เป็นชายหรือเป็นหญิง เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ดังในอัจฉราสูตร สังยุตตนิกาย ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ทางนั้น ชื่อว่าทางสายตรง ทิศนั้นชื่อว่าทิศไม่มีภัย รตนนั้นชื่อว่าไร้เสียง ประกอบด้วยลัทธิคือ ธรรม มีหิริเป็นฝาประทุนของรตนนั้น มีสติเป็นเกราะกั้นของรตนนั้น เราบอกให้ มีสัมมาทิฐิ ผู้นำหน้าเป็นสารถี บุคคลใดมียานเช่นนี้จะเป็นสตรีหรือนุรุษก็ตาม เขาย่อมไช้ยานนั้น (ขับไป) ถึงในสำนักแห่งนิพพาน^{๒๙}

จากข้อความที่พระพุทธองค์ตรัส จะเห็นได้ว่า พระองค์ทรงเห็นว่า ปัญญาเป็นสิ่งสำคัญในการเข้าถึงพรมแดนความรู้ ดังนั้น จะเป็นชายหรือเป็นหญิง ก็สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ไม่ได้จำกัดเพศแต่อย่างใด ถ้ามนุษย์มีการปฏิบัติธรรมตามหลักที่ถูกต้องเสมอ ก็สามารถบังเกิดผลตั้งแต่ไสดาปัตติผลถึงอรหัตผลได้เช่นเดียวกัน ในแง่ของความเป็นชาวบ้าน และชาววัด หรือคฤหัสถ์กับบรรพชิต ก็มีพุทธพจน์ในสุกาสสูตร มัชฌิมนิกาย รับรองว่า

^{๒๘} ม. มุ. (ไทย) ๑๒/๗๔/๖๓-๖๔.

^{๒๙} ส. ส. (ไทย) ๑๕/๔๖/๖๐.

เราไม่สรรเสริญการปฏิบัติผิด ไม่ว่าจะของคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม คฤหัสถ์ก็ดี บรรพชิตก็ดี ปฏิบัติผิดแล้ว เพราะข้อที่ปฏิบัติผิดนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่เป็นผู้ยังกุศลธรรมที่เป็นทางรอดพ้นให้สำเร็จได้ เราสรรเสริญการปฏิบัติชอบ (สัมมาปฏิบัติ) ไม่ว่าจะของคฤหัสถ์ หรือบรรพชิตก็ตาม คฤหัสถ์ก็ดี บรรพชิตก็ดี ปฏิบัติถูกแล้ว เพราะข้อที่ปฏิบัติถูกต่องั้นเป็นเหตุ ย่อมเป็นผู้ยังกุศลธรรมที่เป็นทางรอดพ้นให้สำเร็จได้^{๓๐}

กล่าวโดยสรุป พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะจะเป็นชาวบ้านหรือคฤหัสถ์ รวมทั้งบรรพชิตด้วย ทุกเพศก็สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้เหมือนกัน เพียงแต่ให้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่ถูกต้องเท่านั้น ก็สามารถทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ ซึ่งเป็นดินแดนที่หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า ถ้าเหตุดี คือหลักการปฏิบัติถูกต้องก็สามารถพัฒนาตนให้เจริญขึ้นได้ ผลที่ติดตามมาย่อมดีด้วย แต่ถ้าเหตุไม่ดี หรือปฏิบัติผิดก็ทำให้อกุศลเกิดขึ้นได้ โอกาสเข้าสู่ภาวะแห่งความเจริญก็ไม่อาจหวังได้

๒. อิทธิพลต่อสังคม ในฐานะพรมแดนความรู้เป้าหมายสูงสุดของชีวิต เป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา พรมแดนความรู้เป็นเป้าหมายในที่นี้ คือ มนุษย์ทุกคนสามารถประจักษ์แจ้งและเข้าถึงพรมแดนความรู้ในชีวิตปัจจุบันได้ ความรู้ขั้นสูงนี้สามารถเข้าถึงด้วยประสบการณ์ที่เกิดโดยตรงจากการปฏิบัติธรรม เมื่อมีศรัทธา มีฉันทะมีความเพียรพยายาม ปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคคือ ทางอันประเสริฐ เพราะความจริงแล้ว พรมแดนความรู้ไม่ใช่สิ่งที่ไกลตัว ถ้าไม่ประมาท มีความพร้อมอยู่เสมอ ก็สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ เพราะพรมแดนความรู้เป็นสภาพที่บุคคลต้องเข้าไปสัมผัส ประสบ และพบเห็นด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง ด้วยการปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขาให้เกิดขึ้นเท่านั้น การศึกษาเพียงทฤษฎีไม่อาจทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ส่วนนี้ได้ เพราะพรมแดนความรู้นั้นมีลักษณะ “สนุทัญญู” คือ เห็นได้ชัดเจน ประจักษ์แจ้งได้เองในชีวิตนี้ และเป็น “อกาลิก” คือไม่จำกัดกาล ไม่ขึ้นตรงต่อเวลา ไม่มีความเปลี่ยนแปลง แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไป เพียงแต่ให้ทุกคนที่มีความยึดมั่นในการปฏิบัติอย่างจริงจังเท่านั้น ก็สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ในชีวิตปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องรอถึงชาติหน้าหรือภพชาติข้างหน้าต่อไป ดังที่ท่านได้แสดงข้อปฏิบัติต่างๆ ไว้เพื่อให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ในทิวฏฐธรรม คือในชาตินี้ จึงมีพุทธพจน์ยืนยันว่า

เราย่อมกล่าวดังนี้ว่า : บุรุษผู้มีวิญญู ไม่ใ้อวด ไม่มีมารยา เป็นคนตรง จงมาเถิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เมื่อเขาปฏิบัติตามคำสั่งสอน ก็จักประจักษ์แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองซึ่งประโยชน์ยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือน บวชเป็นอนาคาริกโดยต้องการ

^{๓๐} ม. ม. (ไทย) ๑๓/๔๖๓/๕๔๔.

อันเป็นจุดหมายของพรหมจรรย์ เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนี้ทีเดียว (โดยใช้เวลา) เจ็ดปี...หกปี...ห้าปี... ฯลฯ หนึ่งเดือน... กึ่งเดือน... เจ็ดวัน ^{๓๑}

กล่าวโดยสรุป เมื่อจิตของบุคคลพร้อมที่จะรับฟังธรรมของพระพุทธเจ้า โดยไม่ใ้อวด ไม่มีมีจิตทิฏฐิและอวิชา คือความหลงผิด ประกอบด้วยปัญญา เป็นผู้ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ น้อมจิตมาสู่การปฏิบัติโดยตั้งใจตามธรรม ก็จะมีประจักษ์แจ้งโดยตรง เข้าถึงประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา คือพรหมแดนความรู้ ใช้เวลาภายในการปฏิบัติรักษาพรหมจรรย์ ตั้งแต่เจ็ดวันถึงเจ็ดปี สามารถเข้าถึงพรหมแดนความรู้ของพระพุทธศาสนา ในชาติปัจจุบันอย่างแน่แท้

๓. อิทธิพลต่อชาวโลก เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสากลที่ได้รับการนับถือ เป็นศาสนาอันดับที่ ๓ ของโลก รองจากศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจว่า ชาวพุทธที่นับถือจึงมีอยู่ทั่วโลก เช่น ลาว พม่า ศรีลังกา อินเดีย จีนก็มีบางส่วนซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา การนับถือพระพุทธศาสนาจะต้องนำเอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดามาปฏิบัติด้วย เพื่อให้เข้าถึงพรหมแดนความรู้ พรหมแดนความรู้มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนทุกคน การปฏิบัติโดยใช้ประสบการณ์ที่เกิดโดยตรง ซึ่งทำให้เกิดความรู้ประจักษ์แจ้งด้วยตนยิ่งในสมัยของพระพุทธองค์นั้น มีอุบาสก อุบาสิกา ออกบวชแล้วตรัสรู้ธรรมมากมาย และผลที่เกิดขึ้นคือเข้าถึงพรหมแดนความรู้ การฝึกด้วยสติปัญญา เน้นการพัฒนาสติให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง รู้แจ้งในพระไตรลักษณ์ ทำให้เกิดมรรคผลในระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด

พุทธธรรมแสดงอานิสงส์การเข้าถึงพรหมแดนความรู้ ^{๓๒} ที่จะอำนวยผลที่ยิ่งกว่าล้าพังความสำเร็จทางจิตจะให้ได้ การเข้าถึงพรหมแดนความรู้ แม้จะอาศัยความสำเร็จทางจิต (เจโตวิมุตติ) คือ ฉานสมาบัติ เป็นพื้นฐานบ้างไม่มากก็น้อย ก็มีความเกี่ยวข้องกับความสำเร็จทางจิตนั้นอยู่เรื่อย ๆ ในการดำเนินชีวิต การเข้าถึงพรหมแดนความรู้เป็นความหลุดพ้นที่เกิดจากความสำเร็จทางจิต เป็นสิ่งประจักษ์แจ้งและสามารถก้าวล่วงความทุกข์ไปได้ มีข้อควรสังเกตเกี่ยวกับผลพิเศษของมนุษย์ที่เข้าถึงพรหมแดนความรู้คือ

๑. เกิดความประจักษ์แจ้งตามความเป็นจริง ไม่เห็นแก่ตัว ไม่มีอุปาทาน
๒. เกิดผลสำเร็จทางจิต ไม่ยึดถือความเป็นตัวตน เกิดความสุข เต็มเต็มในส่วนที่ยังบกพร่อง

^{๓๑} ที่. ปา. ๑๑/๓๑/๕๘. อ้างใน พุทธธรรม, หน้า ๓๗๑.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม, หน้า ๓๗๔-๓๗๖.

๓. ระวังกิเลสและความทุกข์ได้ยาวนานไว้ด้วยวิธีข่ม เมื่อเข้าถึงพรมแดนความรู้แล้ว จึงทำให้ดับ โสภะ โทสะ โมหะ และทุกข์ทั้งปวง

๔. เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ทางด้านจิตใจ ความคิดและบุคลิกภาพ มองดลกด้วยการใช้ปัญญาหยั่งรู้

๕. สำเร็จประโยชน์ในเบื้องต้น(ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์) และประโยชน์ในเบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถประโยชน์) เมื่อเข้าถึงพรมแดนความรู้แล้วย่อมเข้าถึงประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถประโยชน์)

กล่าวโดยสรุป พรมแดนความรู้มีอิทธิพลต่อมนุษย์ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของ การดำรงชีวิตที่มนุษย์ต้องพึ่งพาพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อพัฒนา ศักยภาพ ความสามารถ และประสบการณ์ของตนเองให้สูงขึ้น ทั้งนี้การดำเนินชีวิตที่อาศัยความ เชื่อที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐฐิ ใช้ปัญญานำทางแห่งการปฏิบัติ เพื่อให้ดำรงชีวิตประจำวันเกิดผล เป็นรูปธรรม คือความสงบสุขในเบื้องต้น จนชีวิตเข้าถึงพรมแดนความรู้ในชีวิตคือ ความสิ้นแห่ง กิเลสนำไปสู่ความพ้นจากทุกข์ และอิทธิพลของพรมแดนความรู้ในระดับสูงขึ้นไป คือระดับสังคัม และระดับโลกทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา ต่างก็พยายามเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา การ เข้าถึงพรมแดนความรู้ นั้น ผลที่เกิดขึ้นกับตนเองผู้ปฏิบัติธรรมจะเกิดความประจักษ์แจ้ง และ อานิสงส์ที่ได้รับคือ ความเต็มเต็มในส่วนที่มนุษย์เข้าไม่ถึง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้าน ทศนคติ (opinion) พฤติกรรม (behaviour) และจิตใจของมนุษย์ที่พัฒนาไปในทางที่สูงขึ้น ปราศจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน บุคคล รู้และเข้าใจในสภาวะของความจริง ทั้งนี้เพื่อให้ เข้าถึงประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ อันได้แก่ ประโยชน์ในเบื้องต้น ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์ อันสูงสุด (ระดับปรมัตถ) ที่มนุษย์อันพึงจะหวังได้อย่างแท้จริง

๔.๓ พรมแดนความรู้ของฮิวม์

เรื่องพรมแดนความรู้ (frontier of knowledge) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องปลายสุด ของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ซึ่งได้แก่ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส โดยเน้น ศักยภาพ (potentiality) ความสามารถ (competence) และประสบการณ์ (experience) ของ มนุษย์ในการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่จริงทางธรรมชาติ เรารู้ความจริงทางธรรมชาติได้จากทาง ใดบ้าง และรู้ได้มากน้อยเพียงใด และมนุษย์สามารถรู้ถึงความจริงได้หรือไม่ ความรู้มีขอบเขตแค้ ไหน เรารู้ได้ทั้งหมดหรือรู้ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ประสบการณ์เข้าถึงความรู้ได้แค่ไหน การรับรู้ ความจริงของฮิวม์นั้นรู้ได้โดยประสาทสัมผัสเท่านั้น หรือมีสิ่งอื่นที่สามารถให้เรารู้ได้โดยไม่ต้อง ผ่านประสาทสัมผัส เรื่องนี้เป็นสิ่งที่เราต้องพิจารณา ในเรื่องพรมแดนความรู้ของฮิวม์นี้

มนุษย์จะรู้อะไรได้บ้าง ถ้าเราพิจารณาทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ จะพบว่า ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) เป็นที่มาของความรู้ของฮิวม์ ฮิวม์ยอมรับว่า ความรู้หลังประสบการณ์ (a posteriori knowledge) หรือความรู้หลังจากที่เราได้ประสบสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสของเรา เช่น การได้เห็น การได้ยิน เป็นต้น ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า พรมแดนความรู้ของฮิวม์คือ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) ความรู้เหนือประสาทสัมผัสไม่อาจเชื่อถือได้ แม้แต่เรื่องวัตถุสาร(material substance) จิต (mind) พระเจ้า (God) และจักรวาล (cosmos) ฯลฯ เป็นสิ่งที่ฮิวม์ปฏิเสธ เพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส ฮิวม์ค้นหาสิ่งนี้เท่าไรก็พบแต่ผัสสะของตัวเองเท่านั้น เพราะประสบการณ์ของมนุษย์ไม่ได้ไปไกลกว่าความคิด ประสบการณ์ต้องอยู่ภายใต้กรอบของประสาทสัมผัสเท่านั้น ฮิวม์จึงต้องยึดประสาทสัมผัสเป็นที่มาของความรู้ อีกนัยหนึ่งทฤษฎีของฮิวม์ให้การยอมรับประสาทสัมผัสเท่านั้นในการเข้าถึงความรู้ ในการศึกษาเรื่องพรมแดนความรู้ของฮิวม์ เพื่อให้ตรงกับทฤษฎีทางพุทธปรัชญาเถรวาท ต้องเริ่มตั้งแต่ การศึกษาองค์ประกอบความรู้ของฮิวม์ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ และอิทธิพลของพรมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์ เพื่อให้ตรงกรอบของการศึกษาวิจัย ตามลำดับ

๔.๓.๑ องค์ประกอบความรู้ของฮิวม์

ก่อนอื่นต้องศึกษาที่มาขององค์ประกอบความรู้ ในทฤษฎีของฮิวม์ การได้มาซึ่งความรู้นั้นต้องยึดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสจากภายนอกเข้ามาภายในจิต ทำให้เกิดกระบวนการรับรู้โดยผ่านผัสสะ (sensation) ฮิวม์สรุปแนวคิดว่า ความรู้ของมนุษย์เกิดจากรอยประทับ(impression) และมโนภาพ (ideas) ซึ่งทั้งรอยประทับและมโนภาพนี้ ฮิวม์เรียกว่า กลุ่มประสบการณ์ ซึ่งลักษณะกลุ่มประสบการณ์นี้แยกกันอยู่ และเกิดขึ้นก่อน-หลังต่างกันในแง่ของเวลา และการรับรู้ (perception) กลุ่มประสบการณ์เหล่านี้ จะมีความชัดเจนต่างกัน รอยประทับ (impression) ได้แก่ การรับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งทางประสาทสัมผัสหรือทางใจโดยตรงในขณะนั้น กล่าวคือ การรับรู้โลกภายนอกเข้ามาภายในเหมือนกับการสัมผัสสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความจริง โดยการกระทบกับสิ่งเร้าในลักษณะที่เป็นรูปธรรมหรือนามธรรม ในการรับรู้ (perception) ชั้นนี้ทำให้เกิดความรุนแรง (force) กระดับกระแฉะ(liveliness) และมีชีวิตชีวา (strike) มากกว่ากลุ่มมโนภาพ เพราะเป็นการประจักษ์ได้โดยตรงกับวัตถุหรือสสารเหล่านั้น ส่วนมโนภาพ (ideas) ได้แก่ การไตร่ตรอง (reflection) เป็นประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว ที่จิตเก็บในลักษณะของจินตภาพต่างๆไว้ และนำออกมาใช้ในขณะคิดและใช้เหตุผล(argument) การคิดนี้ก็มีเคลื่อนลางไม่ชัดเจนนัก เพราะเป็นการรับรู้โดยการจำลอง(copy) รอยประทับอีกทีหนึ่ง ความรู้ที่

เป็นการนึกคิด ไตร่ตรอง (reflection) เป็นการรับรู้โดยอ้อม ความรู้ชนิดนี้เกิดขึ้นโดยลำพังไม่ได้ จะต้องอาศัยรอยประทับเท่านั้น

ดังนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างในทรวงของฮิวม์ คือสิ่งต่าง ๆ ที่แยกกันอยู่แล้วมารวมกัน แม้แต่ตัวมนุษย์เองซึ่งเป็นผู้ที่รับรู้สิ่งต่าง ๆ และเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ ก็คงไม่อาจหลีกเลี่ยงหรือกล่าวได้ว่า มนุษย์ไม่ใช่สิ่งที่แยกกันอยู่ หรือมนุษย์ไม่ใช่กลุ่มประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ถ้ากล่าวเช่นนั้น ก็จะเป็นการกล่าวขัดแย้งกับหลักปรัชญาของฮิวม์ทันที เพราะฮิวม์ยืนยันว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดจากกลุ่มประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสที่มารวมกัน อย่างมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน การรับรู้ (perception) เป็นกระบวนการดำเนินไปอย่างรวดเร็ว จนเรามองไม่เห็นความแตกต่าง เหมือนกับกระบวนการไหลของน้ำที่สืบเนื่องกัน ถึงแม้ประสบการณ์ดังกล่าว เราจะพบเห็นด้วยประสาทสัมผัสรับรู้ทางตา แต่เราก็ไม่อาจอธิบายการไหลของมันได้อย่างชัดเจน อาจกล่าวได้เพียงว่า มันไหลไปอย่างรวดเร็วตามกระแสของลมหรือคลื่นและปัจจัยอื่น ๆ เท่านั้น ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

ข้าพเจ้ากลัวเสียงที่จะยืนยันว่า มนุษย์ทั้งหลายไม่ได้เป็นอะไรมากไปกว่ากลุ่ม หรือผลรวมของการรับรู้ต่าง ๆ กันที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกันอย่างรวดเร็ว และอยู่ในกระบวนการของการไหลอันไม่มีที่สิ้นสุดบางทีในชั่วขณะหนึ่ง ๆ ไม่มีอำนาจใดในจิตที่คงตัว เช่นเดิมโดยไม่ผันแปร^{๓๓}

และเหมือนกับเรื่องของจิตก็เช่นเดียวกัน การเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุด เช่นเดียวกัน ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

จิตนั้นเหมือนกับภาพยนตร์ ความรู้สึกต่าง ๆ ก็เปรียบเหมือนกับภาพที่ปรากฏขึ้นแล้วผ่านไปโดยมีภาพใหม่ปรากฏขึ้นแทน แล้วก็ผ่านไปอย่างรวดเร็ว ติดต่อกันไปตลอดเวลา ความรู้สึกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นและผ่านไปอย่างรวดเร็วนี้เอง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นจิต^{๓๔}

^{๓๓} " I may venture to affirm of the rest of mankind, that they are nothing but a bundle or collection of different perceptions, which succeed each other with an inconceivable rapidity, and are in a perpetual flux and movement.all our other senses and faculties contribute to this change, nor is there any single power of the soul, which remains unalterably the same, perhaps for one moment."By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, Section VI, (London : Fontana, 1970), p. 302.

^{๓๔} op. cit. p. 73.

จะเห็นได้ว่า ทรรศนะของฮิวม์แม้แต่ตัวมนุษย์เอง ก็เป็นเพียงแค่กลุ่มประสบการณ์ หรือกลุ่มของการรับรู้เท่านั้น ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาต่างกันและแยกกันอยู่โดยสิ้นเชิง และกระบวนการต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องรวดเร็วจนไม่สามารถสังเกตได้ ดังนั้นประสบการณ์ต่าง ๆ จึงเปลี่ยนแปลงไปไม่คงที่ เมื่อมนุษย์เป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างความรู้ เพื่อให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ในปรัชญาของฮิวม์ สิ่งที่ได้จากการวิเคราะห์ (analytic) ถือว่า องค์ประกอบความรู้ที่แท้จริงของฮิวม์คงหนีไม่พ้นกับคำจำกัดความที่จำเพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่สามารถทำให้เขาได้เข้าถึงพรมแดนความรู้ คำจำกัดความที่ว่าก็คือ ประสบาสัมผัส (sense) รอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas)

ประสบาสัมผัส (sense) สิ่งที่ทำให้สามารถรับรู้โลกกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้คือประตู(ทางผ่านการรับรู้) ที่ทำหน้าที่ในการรับรู้ข้อมูลจากภายนอกเข้ามาภายในโดยการกระทบกันระหว่างสิ่งเร้าภายนอกกับอายตนะภายในเครื่องรับรู้โลกภายนอก (external world) ประสบาสัมผัสนี้ถือว่า เป็นองค์ประกอบสำคัญในการได้มาซึ่งประสบการณ์ในทรรศนะของฮิวม์ เนื่องจากว่า ความรู้ทุกอย่างจำต้องผ่านการรับรู้ทางประสบาสัมผัส (sense perception) จนเกิดการสังสมเป็นประสบการณ์ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ประสบาสัมผัสเป็นปัจจัยต่อรอยประทับ ทำให้เกิดรอยประทับมีความสมบูรณ์แบบ กล่าวคือ ประสบาสัมผัสเป็นปัจจัยโดยตรงต่อรอยประทับ รอยประทับเป็นปัจจัยต่อมโนภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่า ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องได้มาจากประสบาสัมผัสเท่านั้น ดังนั้น ความรู้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยประสบาสัมผัสเป็นตัวนำ และองค์ประกอบความรู้เหล่านี้ มีความเชื่อมโยงให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ ถ้าประสบาสัมผัสบกพร่องหรือทุพพลภาพ ประสบการณ์ก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ การเข้าถึงพรมแดนความรู้ก็อาจเป็นไปได้ยาก ดังนั้น ฮิวม์จึงได้ยึดประสบาสัมผัสเป็นหลักในการสร้างความรู้ แต่ประสบาสัมผัสของฮิวม์นี้ควมคลุมไปทุกอย่างคืออารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความร้อน (heat) ความหนาว (cold) ความสว่าง (light) ความมืด (shade) ความรัก (love) ความเจ็บปวด (pleasure) ฯลฯ สิ่งประกอบด้วยกุศล(ความดี) และอกุศล (ความชั่ว) คือไม่ได้แยกแยะเฉพาะส่วน ดังนั้น ประสบาสัมผัสเป็นตัวรับรู้เบื้องต้นและเก็บข้อมูลไว้ในจิต ทำให้ความนึกคิดหรืออารมณ์ต่างๆ ถูกบันทึกไว้ด้วยสัญญาความจำได้หมายรู้ และความรู้ระดับสัญญาไม่สามารถแยกแยะความรู้ดีหรือชั่วออกจากกันได้ ถึงแม้ความรู้จะดีหรือชั่วแต่สิ่งที่เราต้องการค้นหาคือที่มาของความรู้ แต่ฮิวม์ก็ได้ยืนยันแล้วว่า ประสบาสัมผัสทำให้เกิดความรู้ได้อย่างแน่นอน ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

ทั้งรอยประทับและมโนภาพจะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าปราศจากผัสสะหรือประสบการณ์โลกภายนอก ประสบาสัมผัสไม่ได้บอกว่า สิ่งต่าง ๆ นั้นมีอยู่อย่างต่อเนื่องโดยอิสระจากตัวเรา

ในขณะที่เมื่อวัตถุนั้น ไม่ได้ปรากฏต่อประสาทสัมผัสของเรา จิตของเราไม่สามารถก้าวไปไกลกว่ารอยประทับและความคิดของเราเอง^{๓๕}

ประสาทสัมผัสเป็นที่มาของความรู้ ถ้าประสาทสัมผัสบกพร่อง ก็ไม่อาจเข้าถึงพรมแดนความรู้ ในทำนองเดียวกัน อุปมาเปรียบเหมือนกับ การเข้าไปภายในถ้ำโดยไม่มีไฟฉายหรือเทียน เพื่อทำให้เกิดแสงสว่าง การมองเห็นหรือสัมผัส ย่อมเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ฉะนั้น จากการวิเคราะห์(analytic) เห็นว่า ประสาทสัมผัสเป็นที่มาของความรู้อย่างแน่นอน แต่องค์ประกอบความรู้ที่จะทำให้เกิดพรมแดนความรู้ของฮิวมนั้น ไม่ได้เกิดจากประสาทสัมผัสเท่านั้นยังมีรอยประทับและมโนภาพ (ideas) แต่สิ่งที่เราจะวิเคราะห์ต่อไปก็คือ รอยประทับ (impression)

รอยประทับเป็นองค์ประกอบความรู้ส่วนหนึ่ง ในการที่จะทำให้เกิดพรมแดนความรู้ รอยประทับดังที่ทราบกันว่า เป็นการรับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งทางประสาทสัมผัสจากโลกภายนอกหรือทางใจโดยตรงในขณะนั้น คือการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น เป็นต้น รับรู้โดยตรงจากสิ่งต่าง ๆ การรับรู้ชั้นนี้ก็ยิ่งถือว่า เป็นความรู้โดยอ้อม ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะว่า ความรู้ที่เกิดจากรอยประทับนี้ เป็นการอาศัยสื่อกลางจากสิ่งต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นได้ เช่น หนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น คน สัตว์ ตามธรรมชาติ ดังนั้น รอยประทับและประสาทสัมผัสมีความใกล้เคียงกันมาก และเป็นภาวะเกื้อกูลกันแทบแยกกันไม่ออก ฮิวมให้ทรรศนะว่า การรับรู้ชั้นแรกสุดที่เกิดจากประสาทสัมผัสภายใน กระทับกับสิ่งที่ป็นวัตถุหรืออารมณ์ภายนอก แล้วทำให้เกิดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส หมายถึงการมีผัสสะ (sensation) หรือ เพศนาการ กับสิ่งเร้าที่มีอยู่นอกตัวมนุษย์ จะเป็นวัตถุที่เป็นรูปธรรม หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมสังเกตโดยตรงไม่ได้ รอยประทับนี้มีผลต่อมโนภาพโดยตรง เพราะถ้ารอยประทับไม่สามารถทำงานได้ มโนภาพก็ไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะว่ารอยประทับและมโนภาพมีความสัมพันธ์กันอย่างจำเป็น และมีผลส่งถึงกันด้วยโดยตรง ซึ่งเป็นการทำงานที่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน ทั้งรอยประทับที่เกิดจากผัสสะ(impression of sensation) และรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ(impression of reflection) ถ้าไม่อาจสืบค้น

^{๓๕} "Let us chase our imagination to the heavens....We never advance a step beyond our selves, nor can we conceive any kind of existence, but those perception....This is the universe of imagination." By David Hume, *A Treatise of Human Nature*. In Hume Selections, edited by C.W. Hendel (New York : Charles Scribner & Sons, 1955), Section VI, p. 21.

กลับไปหารอยประทับเดิมได้หรือแหล่งกำเนิดที่มา ในทรรศนะของฮิวมีถือว่าเป็นโมฆะ ไม่มี
ความหมาย ไร้สาระ และเสียเวลาในการศึกษาวิเคราะห์ ดังนั้น รอยประทับเดียวที่เกิดขึ้น
จะต้องมีความหมายในตัวของมันเอง เพราะเท่ากับว่า ถ้ารอยประทับมีความหมาย การสืบค้นก็
สามารถทำได้

กล่าวโดยสรุป รอยประทับทั้งสอง คือรอยประทับที่เกิดจากผัสสะ (impression of
sensation) และรอยประทับที่เกิดจากมโนภาพ (impression of reflection) มีต้นกำเนิดมาจาก
ผัสสะ เป็นการรับรู้สิ่งภายนอก ด้วยประสาทสัมผัส (sense) ทั้งห้า มีอารมณ์ (passion) และ
ความรู้สึก (emotion) เหมือนกัน ซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลงเหมือนกัน แต่มีความ
ต่างกันคือ รอยประทับที่เกิดจากมโนภาพนั้น เป็นการจำลองมาจากรอยประทับที่มาจากผัสสะอีก
ทีหนึ่ง ซึ่งรอยประทับนี้มีอิสระในการปรุงแต่งความคิด สร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น ตามความ
ต้องการโดยไม่มีขอบเขต เป็นไปตามความปรารถนาและอารมณ์ ทั้งสิ่งที่เป็นกุศลและอกุศลโดย
ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่รอยประทับทั้งสองนี้ก็ยังคงประกอบความรู้ที่จะทำให้เข้าถึงพรมแดน
ความรู้

มโนภาพเป็นองค์ประกอบความรู้เหมือนกัน ซึ่งฮิวมีให้ความสำคัญและเห็นว่าเป็น
องค์ประกอบที่สำคัญในการเข้าถึงพรมแดนความรู้ในปรัชญาของเขา มโนภาพ (ideas) คือ ภาพ
เลื่อนลางของสิ่งที่ปรากฏแก่ดวงจิตมีลักษณะเป็นความคิดหรือความรู้สึก อันมีผัสสะอยู่ภายใน
ความทรงจำในขณะที่กำลังคิดหรือหาเหตุผล ซึ่งก็คือ จินตภาพ (image) ในทรรศนะของฮิวมี จะ
แบ่งมโนภาพตามการแบ่งรอยประทับ ซึ่งมโนภาพดังที่เราทราบกันว่า เป็นการลอกเลียนแบบ
(copy) รอยประทับ เมื่อรอยประทับแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท มโนภาพก็แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท
เช่นเดียวกัน คือ มโนภาพความจำ (memory ideas) เป็นมโนภาพที่จำลองรอยประทับได้สมบูรณ์
แบบและมีความใกล้เคียงกับต้นแบบมากที่สุด กระบวนการทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน ไม่มี
สิ่งใดเปลี่ยนแปลงมโนภาพความจำนี้ จะทำหน้าที่จดจำรายละเอียดได้อย่างแม่นยำ ชัดเจน และ
มีส่วนคล้ายกับรอยประทับเดิมมากที่สุด เพราะว่าขนาด (size) รูปร่าง (form) และ
สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้อย่างละเอียดทุกขั้นตอน เพียงแต่ว่ามโนภาพชนิดนี้ไม่ได้มี
ปรากฏการณ์ทางประสาทสัมผัสจริง ๆ ของวัตถุภายนอกเท่านั้น ส่วนมโนภาพประเภท
จินตนาการ (imagination idea) จะต่างจากมโนภาพความจำ คือจะมีลักษณะไม่เป็นระเบียบ ไม่
มีขั้นตอน กระบวนการทุกอย่างที่เกิดขึ้นมีการคิดปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลง ไปตามความต้องการ
ของผู้ใช้ประสบการณ์ แต่ก็ยังมีรอยประทับเบื้องต้นที่สมนัยกับมันมาก่อนเสมอ เพราะมันคือมโน
ภาพ มโนภาพประเภทจินตนาการนี้สับสน และเลื่อนลางไม่แจ่มชัดแม่นยำเหมือนมโนภาพที่เป็น

ลักษณะของความจำ แต่มโนภาพทั้งสองก็มาจากรอยประทับเหมือนกันและไม่อาจเกิดขึ้นได้เอง มโนภาพทั้งสองเกิดก่อนประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสได้หรือไม่? มโนภาพไม่เคยเกิดขึ้นก่อนที่เรามีประสาทสัมผัสเลย ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

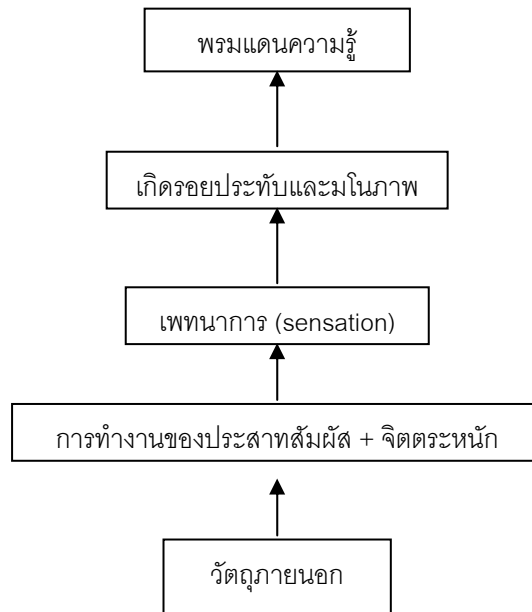
ความจำและจินตนาการเหล่านั้น ถูกลอกเลียนแบบ (copy) ขึ้นมาใหม่ และประสบการณ์ทั้งสองนี้เป็นมโนภาพ ซึ่งในสิ่งทั้งหลายนี้เกิดขึ้นจากรอยประทับและมโนภาพ ดังนั้น รอยประทับที่เกิดจากผัสสะจะไม่สามารถเกิดขึ้นก่อน ซึ่งคุณสมบัตินี้มีความคล้ายคลึงกับมโนภาพ แต่เกิดขึ้นภายหลังจากการมีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ^{๓๖}

ระหว่างรอยประทับและมโนภาพนี้ เป็นกลุ่มประสบการณ์ที่ฮิวม์ให้ความสำคัญว่าเป็นความรู้ ซึ่งทั้งรอยประทับและมโนภาพนี้เป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้เกิดพรมแดนความรู้ ดังที่ทราบกันว่า ประสบการณ์ทั้งสองนี้ต่างก็แยกกัน และเกิดขึ้นต่างกันในช่วงเวลา และรอยประทับจะเกิดขึ้นก่อนมโนภาพเสมอ เพราะรอยประทับเป็นการรับรู้ที่ได้จากโลกภายนอกโดยตรง รอยประทับจะรับข้อมูลทางผัสสะ และการไตร่ตรอง (reflection) ข้อมูลแล้วเก็บไว้ในจิตของเรา มโนภาพจะทำหน้าที่จัดเรียบเรียงหรือจัดเก็บข้อมูลภายในให้เป็นระเบียบ ทั้งรอยประทับและมโนภาพจะทำงานเชื่อมโยงกัน ให้เป็นไปตามกระบวนการอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงกันทางความคิด ด้วยคุณสมบัติเหล่านี้คือ ความสัมพันธ์การเชื่อมโยงความคิด (association) ที่เกิดขึ้นภายในจิต หลังจากนั้นมโนภาพจะนำไปสู่ความเกี่ยวเนื่องกัน ๓ อย่าง คือความคล้ายคลึง (resemblance) ความใกล้ชิดกันในกาลเทศะ (contiguity in time or place) และกฎแห่งเหตุผล (cause and effect) * การเชื่อมโยงความคิดด้วยความคล้ายคลึง ความใกล้ชิดในเวลาสถานที่ และความ เป็นเหตุผลนั้น เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องโดยอัตวิสัย (subjective) โดยสิ่งเหล่านี้สัมพันธ์กันในส่วน ของจินตนาการ (imagination) ที่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอ ความเป็นอิสระของรอยประทับกับมโนภาพที่แยกกันอยู่ จึงถูกรวมเข้ากันด้วยอาศัยกฎเหล่านี้

^{๓๖} "These again are copied by the memory and imagination and become ideas; which, perhaps in their turn give rise to other impressions and ideas; so that the impressions of reflection are not only antecedent to their correspondent ideas, but posterior to sensation, and derived from them." By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, Section II, p.51-52.

* ดูรายละเอียดในบทที่ ๒, หน้า ๖๕.

ถ้ากล่าวถึงองค์ประกอบความรู้ของฮิวม์ ที่ทำให้เกิดพรมแดนความรู้ นั้น ผู้วิจัย
สามารถเขียนเป็นแผนผัง ได้ดังนี้

จากแผนผัง จะเห็นได้ว่า องค์ความรู้ที่เป็นองค์ประกอบซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้
ได้มาซึ่งความรู้ เกิดพรมแดนความรู้ของฮิวม์ จะเริ่มจากการรับรู้วัตถุภายนอก โดยอาศัยประสาท
สัมผัส และจิตตระหนักรในการรับรู้ข้อมูลภายใน ทำให้เกิดผัสสะ (เพทนาการ sensation) กับวัตถุ
ภายนอกโดยตรง จะทำให้เกิดรอยประทับอันเป็นประสบการณ์ แต่เมื่อกาลเวลาผ่าน ความรู้หรือ
ประสบการณ์จะถูกเก็บไว้ในมโนภาพ เป็นลักษณะของจินตภาพ หรือภาพความจำ ดังนั้น
ประสาทสัมผัส รอยประทับและมโนภาพ เป็นองค์ประกอบความรู้ที่ทำให้เกิดพรมแดนความรู้
ของฮิวม์

กล่าวโดยสรุป การเข้าถึงพรมแดนความรู้(ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส) ต้อง
อาศัยประสาทสัมผัสและรอยประทับและมโนภาพ ประสบการณ์จึงจะเกิดขึ้นได้ ถ้าขาด
องค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่ง ความรู้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้น องค์ความรู้ในทฤษฎีของฮิวม์ จึง
ถูกจำกัดอยู่ที่ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ฮิวม์ยอมรับว่า ความรู้ทั้งหมดของมนุษย์ เกิดจาก
ประสาทสัมผัส รอยประทับและมโนภาพ ดังนั้น ฮิวม์จะปฏิเสธโดยไม่ยึดประสาทสัมผัสไม่ได้
เท่ากับปิดประตูความรู้โดยสิ้นเชิง ทั้งรอยประทับและมโนภาพต่างก็เป็นกลุ่มประสบการณ์ ซึ่ง
เป็นองค์ประกอบความรู้ที่สำคัญในทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ของฮิวม์ ดังนั้น องค์ประกอบ
ความรู้ดังกล่าวข้างต้น คือประสาทสัมผัส (sense) รอยประทับ (impression) และมโนภาพ
(ideas) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ทำให้มนุษย์เข้าถึงพรมแดนความรู้ของฮิวม์ได้อย่างแน่นอน

แต่ยังมีองค์ประกอบอย่างหนึ่ง ที่ทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้อย่างแน่นอนและ ยืนยันได้ สิ่งที่จะกล่าวต่อไปคือ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้

๔.๓.๒ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้

ประสบการณ์ (experience) หมายถึง ความรู้ที่ผ่านประสาทสัมผัส การที่บุคคลจะ เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ต้องมีศักยภาพที่สมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งทางกายและทางจิต ใน ทรรศนะของฮิวม์ พรมแดนความรู้ของฮิวม์คือ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience)

ดังนั้น จากการวิเคราะห์พรมแดนความรู้ในทรรศนะของฮิวม์ ผู้วิจัยอาจกล่าวได้ว่า ปลายสุดของความรู้ ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ทำให้เกิดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ก็ คงไม่ผิด เพราะฮิวม์เองก็ยอมรับว่า การเกิดประสบการณ์ความรู้ถือว่า เป็นผลสัมฤทธิ์ของ การศึกษาในทฤษฎีความรู้ของฮิวม์แล้ว การพิจารณาถึงคุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้าถึงพรมแดน ความรู้นั้น ต้องยึดที่ประสาทสัมผัส ดังนั้น การพิจารณาคณะสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดน ความรู้ ผู้วิจัยสามารถแบ่งได้เป็น ๒ สมรรถภาพ ได้แก่ สมรรถภาพทางกายและสมรรถภาพทาง จิต

๑. สมรรถภาพทางกาย เป็นสิ่งสำคัญส่วนหนึ่งในการเข้าถึงพรมแดนความรู้ของฮิวม์ ในเมื่อมนุษย์เกิดมาต้องเรียนรู้ชีวิตและการดำเนินไปตามกฎระเบียบของสังคม และมนุษย์เป็นผู้ ที่แสวงหาความรู้ และศึกษาธรรมชาติความรู้ของมนุษย์เอง การเข้าถึงพรมแดนความรู้ตาม ทรรศนะของฮิวม์ ต้องอาศัยองค์ประกอบ องค์ความรู้ที่สำคัญคือประสบการณ์ทางประสาท สัมผัส รอยประทับและมโนภาพจึงจะเกิดพรมแดนความรู้ได้ การรับรู้โลกภายนอกได้นั้น จะต้อง อาศัยอวัยวะรับสัมผัสหรืออายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก เช่น ตามองเห็นรูป หูฟัง เสียง เป็นต้น จากนั้นกระบวนการทำงานขึ้นต่อมาก็เป็นหน้าที่ของจิตตระหนักรับรู้ข้อมูลและสั่ง การ รอยประทับจะเริ่มขึ้นที่การรับรู้ มีอิทธิพลและเกิดขึ้นอย่างรุนแรงและกระฉับกระเฉง เป็น การรับรู้โดยตรงต่อวัตถุหรือสิ่งที่อยู่ภายนอก กระบวนการทำงานตรงนี้ สามารถแยกแยะความรู้ที่ ได้ว่าถูกหรือผิด ชอบ-ไม่ชอบ ต้องการ-ไม่ต้องการ และรอยประทับจะเกิดขึ้นทันที เมื่อได้รับข้อมูล โดยตรงทางผัสสะ(sensation) แต่พอนานไป เวลาเรานึกคิดถึงสิ่งนั้น มโนภาพก็จะเกิดขึ้น ตามลำดับ ดังนั้น กล่าวได้ว่า ประสาทสัมผัสคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งองค์ประกอบทั้งห้านี้ เปรียบเสมือนทวารหรือประตูที่ผ่านเข้ามาของข้อมูลจากภายนอกเข้ามาภายใน ทำให้ กระบวนการรับรู้(perception) เกิดขึ้น เช่น ตาเห็นรูป หูได้ยิน จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส

ความร้อน (heat) ความหนาว (cold) ความทุกข์ (suffering) ความสุข (happiness) ฯลฯ
ดังนั้น ทรรศนะของฮิวม์ ความรู้ของมนุษย์เราได้จากประสบการณ์ ไม่มีความรู้ใดที่จากสิ่งอื่นที่อยู่
นอกเหนือประสบการณ์ ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

เราสามารถรู้ได้เพียงแค่ว่าประสบการณ์ที่เราสัมผัส เราสามารถสัมผัสได้เพียงแค่ว่าความเป็นไปได้
ในศาสตร์ที่เราสัมผัส.....องค์ความรู้ที่แท้จริงจะเกิดจากการรู้การเห็นด้วยตนเอง เราจะไม่
เคยพบองค์ความรู้ใด ๆ ในโลกที่จะอธิบายในตนเองได้ ยกเว้นคณิตศาสตร์ ความ
คิดเห็นของฮิวม์ สามารถพิสูจน์ได้ที่ว่า ความรู้ของคนเรามีแหล่งที่มา จากประสบการณ์และ
พิสูจน์ได้ ความรู้ถูกจำกัดด้วยภาวะการรับรู้ของโลกและความไม่แน่ใจว่าเป็นจริงหรือไม่
มนุษย์เราไม่มีโอกาสจะรู้ได้เลยว่าอะไรคือที่สิ้นสุด สาระ เหตุ จิตวิญญาณ อตตา โลก
ภายนอก จักรวาล จะมีก็เพียงแต่ความเป็นมนุษย์ ภาวะจิตภายนอกของมนุษย์เท่านั้น ที่
เป็นความจริงที่เราจะศึกษามาได้ ^{๓๗}

จะเห็นได้ว่า ฮิวม์ยึดประสาทสัมผัสเป็นสำคัญในการรับรู้ (perception) เพราะความรู้
นี้เกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง โดยได้รับการถ่ายทอด หรือจากสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือ โทรทัศน์ และ
นักปราชญ์ที่มีความรู้ความสามารถ ฮิวม์ยอมรับว่า การรับรู้ด้วยตนเองเป็นประสบการณ์ และ
มีความเป็นจริงที่สามารถพิสูจน์ได้อย่างแน่นอน ความรู้บางอย่างในโลก ถูกจำกัดด้วยความ
เปลี่ยนแปลง และอยู่ได้ภาวะของโลกที่กำลังเคลื่อนไปตามกาลเวลา มนุษย์เป็นผู้มีความพร้อม
อยู่ในตัวเอง ดังนั้น จึงไม่สามารถรู้ได้ว่าอะไรคือที่สุดของความรู้หรือแม้แต่สิ่งเหล่านี้ เช่น สาระ
(substance) จิต (mind) วิญญาณ (soul) โลกภายนอก (external world) จักรวาล(cosmos)
 ฯลฯ มนุษย์ไม่สามารถหาที่สุดของสิ่งต่างเหล่านี้ได้ว่าอะไรอยู่เบื้องหลังของการเกิดสิ่งเหล่านี้ นัก
ปรัชญากรีกสมัยโบราณ มีความเชื่อกันว่า ถ้าเราหาคำตอบของสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการเกิดสิ่ง
เหล่านี้ได้ เราก็จะศึกษาเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ได้อย่างเข้าใจ และสามารถอธิบายได้ แต่ความคิดนี้ก็

^{๓๗} “We can know only what we experience, and we can reach only probability in the
field to which we are confined.....in the view hat genuine knowledge must be self-evident, but he
finds no such knowledge any where except in mathematics, which merely analyzes its own
concepts.

Hume’s view is empiricism: our knowledge has its source in experience; it is positivism:
our knowledge is limited to the world of phenomena; it is agnosticism: we know nothing of ultimate,
substances, soul, ego, external world, universe; it is humanism: the human –mental world is the only
real subject of our study. By Frank Thilly, A History of philosophy, (Cornell university:
Printed at Mehra offset press, 1993), p. 345.

เป็นเพียงทัศนะหนึ่งเท่านั้น เพราะไม่มีอะไรยืนยันเรื่องนี้ได้เลย เหตุผลก็คือมนุษย์มีขอบเขตจำกัดในการรับรู้สิ่งเหล่านี้ และสิ่งต่างๆ เป็นนามธรรม และเป็นสิ่งที่เหนือประสาทสัมผัสของมนุษย์ ที่จะเข้าถึง ประสาทสัมผัสสิ่งเดียวเท่านั้นที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ (frontier of knowledge) ดังนั้น สมรรถภาพทางร่างกายของมนุษย์จึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการเข้าถึงพรมแดนความรู้ในทรรศนะของฮิวม์

ถ้ามีร่างกายทุพพลภาพหรือร่างกายพิการ โอกาสในการรับรู้หรือเข้าถึงพรมแดนความรู้ของฮิวม์ก็ย่อมเป็นไปได้ด้วย การเกิดขึ้นของรอยประทับหรือมโนภาพนั้นต้องอาศัยประสาทสัมผัสในการรับรู้ เช่น คนตาบอดแต่กำเนิด จะไม่มีวันมีจินตภาพของสีได้เลย เพราะไม่เคยมีรอยประทับในเรื่องนี้ เนื่องจากมโนภาพเป็นจินตภาพ (image) ของรอยประทับ ดังนั้น มโนภาพจะมีได้ก็ต้องมีรอยประทับมาก่อน เราไม่สามารถจะคิดถึงความหวานของแตงโมได้ ถ้าเกิดมาไม่เคยกินแตงโมเลย จะเห็นว่ารอยประทับ เป็นสาเหตุของมโนภาพ ทั้งรอยประทับและมโนภาพมาจากประสาทสัมผัสเป็นตัวรับรู้ ถ้าประสาทสัมผัสบกพร่องส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็ไม่อาจเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

หากใครก็ตามขาดหรือมีประสาทสัมผัสส่วนใดบกพร่อง เขาคงนั้นจะไม่มีวันรับรู้รอยประทับที่ต้องอาศัยประสาทสัมผัสส่วนนั้นเป็นหนทางได้เลย หรือถ้ารู้ ก็รู้ได้อย่างไม่สมบูรณ์ เช่น คนตาบอดแต่กำเนิดจะไม่มีวันรับรู้รอยประทับเกี่ยวกับรูปร่าง หรือสี ในลักษณะเดียวกับคนตาดีรู้ได้เลยแม้แต่น้อย ^{๓๘}

และผู้วิจัยเองก็มีความเห็นที่สอดคล้องกับ ดร.เดียน คำดี ที่ว่า มนุษย์ได้มโนภาพทั้งหลายจากประสบการณ์และประสบการณ์ทั้งหลายย่อมผ่านมาจากประสาทสัมผัส ผู้ใดขาดประสาทสัมผัสไม่ว่าทางใดทางหนึ่ง เช่น ทางตา หรือทางหู เขาผู้นั้นก็ย่อมไม่มีมโนภาพหรือความคิดเกี่ยวกับรูปหรือเสียงได้เป็นแน่ แม้ทางอื่น ๆ ที่เหลือก็เช่นเดียวกัน ^{๓๙}

กล่าวโดยสรุป ทรรศนะของฮิวม์ให้ความสำคัญกับประสาทสัมผัสในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงพรมแดนความรู้ ถ้าประสาทสัมผัสบกพร่องหรือไม่สามารถทำงานได้ ก็อาจทำให้การติดต่อสื่อสารหรือทำให้กระบวนการในการทำงานรับรู้ข้อมูลเกิดปัญหาขึ้นได้ และ

^{๓๘} สมฤดี วิทศเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, หน้า ๓๑.

^{๓๙} เดียน คำดี, **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖),

ไม่อาจเข้าถึงพรหมแดนความรู้ได้ ดังนั้น สมรรถภาพทางกายที่สมบูรณ์ ย่อมสามารถเข้าถึงพรหมแดนความรู้ได้

อนึ่ง โดยลำพังสมรรถภาพทางกายอาจยังไม่เพียงพอในการเข้าถึงพรหมแดนความรู้ จะต้องมียุติธรรมอื่น ๆ ที่มนุษย์นั้นได้แสวงหาวิธี ที่จะเพิ่มศักยภาพให้ประสาทสัมผัสของตน ให้มีประสิทธิภาพ โดยอาศัยการนำเอาเทคโนโลยีหรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ มาช่วยในการเข้าถึงพรหมแดนความรู้ เครื่องมือที่ว่านี้ ได้ช่วยให้ประสาทสัมผัสมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๕๐} เพื่อให้เกิดประโยชน์ เช่น แว่นขยาย กล้องจุลทรรศน์ กล้องโทรทรรศน์ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ขยายขีดความสามารถของประสาทสัมผัสในการมองรายละเอียด เพื่อให้เห็นในสิ่งที่มองไม่เห็นในแง่มุมที่ละเอียดให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น

๒. สมรรถภาพทางจิต เป็นอีกสิ่งหนึ่งในการเข้าถึงพรหมแดนความรู้ ซึ่งการรับรู้ภายในจำเป็นต้องอาศัยจิตเป็นตัวรับรู้ และเก็บข้อมูลเบื้องต้นของรอยประทับ ที่รับมาจากผัสสะ (sensation) ธรรมชาติของการรับรู้ เกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลง หลังจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของจิต (mind) ที่ต้องเก็บบันทึกเรื่องราว และเก็บไว้ในรูปแบบของความจำ (memory) และจินตนาการ (imagination) ทั้งความจำและจินตนาการนี้ เป็นสมรรถภาพของจิตที่มีอยู่ภายในบุคคลจะมากหรือน้อยก็แล้วแต่บุคคลนั้น ความจำและจินตนาการทั้งสองอย่างนี้ แต่ละคนจะมีศักยภาพไม่เท่ากัน สมรรถภาพทางจิตนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลย ถ้าฮิวม์ยังยืนยันว่าประสาทสัมผัสเป็นตัวรับรู้ (perception) เพราะว่า สมรรถภาพทางจิตเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายใน การเกิดขึ้นของมโนภาพนั้นได้จากการลอกเลียนแบบ (copy) รอยประทับ จึงมีความเลือนลาง การเกิดขึ้นของรอยประทับได้มาจากประสาทสัมผัสที่รับรู้ โดยตรงต่อโลกภายนอก (external world) ถ้าปราศจากรอยประทับแล้ว มโนภาพก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เนื่องจากรอยประทับเชิงเดี่ยว (impression simple) เกิดขึ้น จะต้องมียุติธรรมเชิงเดี่ยว (ideas simple) เกิดขึ้นมารองรับด้วย การรับรู้จึงจะสมนัย (correspond) กัน เนื่องจากว่า การเกิดขึ้นของรอยประทับนั้นเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลง และมีอิสระต่อกัน แต่การเกิดขึ้นของรอยประทับแต่ละครั้งไม่ได้หมายความว่า รอยประทับจะหายไป แต่รอยประทับถูกบันทึกไว้ในลักษณะของมโนภาพภายในจิต ดังที่ฮิวม์กล่าวว่า

^{๕๐} สุจิตรา อ่อนค้อม, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรวิภาพัฒนา, ๒๕๓๒), หน้า ๕๔.

ฉันกล้าเสี่ยงที่จะยืนยันว่า การกระทำสิ่งใดก็ตามที่ปราศจากการคัดค้าน.....ทุก ๆ มโนภาพเชิงเดี่ยว ต้องมีรอยประทับเชิงเดี่ยวด้วย ต้องมีความคล้ายคลึงกัน และทุก ๆ รอยประทับเชิงเดี่ยว ต้องลงรอยกับมโนภาพด้วย (สมนัยกับมโนภาพ)^{๔๑}

จะเห็นได้ว่า การเกิดขึ้นของมโนภาพที่เป็นข้อมูลภายในจิตนั้น ต้องอาศัยรอยประทับที่รับรู้ข้อมูลจากภายนอก ที่น่าสังเกตคือ ถ้าหากว่าบุคคลที่รับรู้ข้อมูลมีความผิดปกติทางจิตแล้ว จะมีผลกระทบต่อกรรับรู้ข้อมูลหรือไม่ จากการศึกษาทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ ฮิวม์ไม่ได้ให้ความสำคัญในประเด็นนี้มากนัก แทนจะไม่ได้กล่าวไว้เลย แต่ผู้วิจัยเห็นว่า การเกิดขึ้นของรอยประทับนั้นได้มาจากประสาทสัมผัส มโนภาพเป็นการลอกเลียนแบบรอยประทับนั้น ถ้าประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่อง ย่อมทำให้การรับรู้ข้อมูลในส่วนที่ใช้ประสาทสัมผัสส่วนนั้น บกพร่องและไม่อาจเกิดขึ้นได้เลย ในทำนองเดียวกัน ถ้าบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตแล้ว การรับรู้หรือสนองตอบต่อข้อมูลก็อาจไม่มีประสิทธิภาพหรือมีความบกพร่องได้ และไม่อาจเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้เลย

กล่าวโดยสรุป ในการรับรู้ข้อมูลภายในเป็นหน้าที่ของจิตที่บันทึกเก็บไว้ แต่เมื่อบุคคลมีความผิดปกติทางจิตหรือจิตทำงานไม่เต็มที่ ก็อาจทำให้การรับรู้ข้อมูลจากรอยประทับไม่อาจเกิดขึ้นได้ การรับรู้ก็อาจทำได้เพียงรับรู้ข้อมูลในขั้นของรอยประทับเท่านั้น ไม่อาจส่งมาบันทึกข้อมูลทางจิตได้ เนื่องจากสภาพของจิตบกพร่อง ในเมื่อฮิวม์ให้ความสำคัญกับกระบวนการรับรู้ทั้งรอยประทับและมโนภาพ ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องหรือทั้งสองส่วนบกพร่อง การที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้ของฮิวม์ย่อมเป็นไปได้ ดังนั้น คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ จะต้องมิตศักยภาพ ความพร้อมทางด้านร่างกาย และสติปัญญาเท่านั้น

อนึ่ง ทรรศนะของฮิวม์เกี่ยวกับเรื่องจิตนั้น ฮิวม์ได้เสนอแนวคิดที่มีความขัดแย้งกับเบอร์คเลย์ (Berkeley) ในแง่ที่ว่า เบอร์คเลย์เชื่อว่า จิตมีตัวตนและมีการครองที่เปรียบเหมือนสสารอย่างหนึ่ง แต่ฮิวม์แย้งว่า จิตไม่มีตัวตนและไม่เห็นด้วยกับแนวคิดของเบอร์คเลย์ ฮิวม์ให้ทรรศนะว่า เพราะถ้าจิตมีจริง ต้องมีอยู่ตลอดเวลาและมีความคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นหนึ่งเดียวตลอดแบ่งแยกออกไม่ได้ แต่บางท่านอาจมีข้อสงสัยว่า มโนภาพตัวตนทางจิตมีกำเนิดมาจาก

^{๔๑} "I venture to affirm, that the rule here holds without any exception, and that every simple idea has a simple impression, which resembles it, and every simple impression a correspondent idea."By David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Book I, Section I, p. 47.

รอยประทับใด ถ้ามีในภาพตัวตนทางจิตมีจริง ก็ต้องเป็นมโนภาพเดียว และมโนภาพเดียวทุกมโนภาพต้องมีรอยประทับเดียวกันที่สมนัย (correspond) เสมอกันและกันมาก่อนเสมอ แต่เมื่อพิจารณารอยประทับหรือการรับรู้ภายใน เช่น ความหนาว (cold) ความเจ็บปวด (pain) ความรัก (love) ความเกลียด (hatred) หรือความหวัง (hope) แล้ว คงไม่มีใครยอมรับว่าสิ่งเหล่านี้คือตัวตนทางจิต เนื่องจากรอยประทับเหล่านี้เป็นการรับรู้ที่ต่างกันและแยกออกจากกันได้ ไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกันตลอด จึงไม่ใช่ลักษณะของตัวตน ฉะนั้น ตัวตนทางจิตจึงไม่มีอยู่จริงเช่นเดียวกันตัวตนทางวัตถุ ในกรณีของวัตถุ ยกตัวอย่างเช่นแอปเปิ้ล แอปเปิ้ลจริงที่เป็นสาเหตุของรส สี กลิ่น รูปร่าง ไม่มีแต่กลุ่มมโนภาพคุณสมบัติเฉพาะ รส สี กลิ่น รูปร่าง ฯลฯ ที่มาด้วยกันเสมอ ดังนั้นมโนภาพจิตหรือตัวตนทางจิตที่เราคิดว่ามีก็เช่นเดียวกัน เป็นเพียงกลุ่มมโนภาพความคิดและความรู้สึกอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเท่านั้น ที่เป็นการรับรู้ภายใน และกลุ่มมโนภาพเหล่านี้ปราศจากเจ้าของ ฮิวม์เรียกว่า จิต (mind)

ในเรื่องของสาเหตุของความคิด ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเรายอมรับว่ามีจิต คุณสมบัติของจิตก็คือการคิด แล้วอธิบายได้อย่างไรว่า ความคิดมาจากสาเหตุอะไร เกิดขึ้นได้อย่างไร ความคิดที่ว่า เป็นไปได้หรือไม่ว่า สสารและคุณสมบัติของสสาร จะเป็นสาเหตุของความรู้สึกและความคิดทั้งหมด ฮิวม์ตอบว่า เป็นไปไม่ได้ สิ่งหนึ่งเคลื่อนที่จะเป็นสาเหตุให้สิ่งอื่นเคลื่อนที่ เพราะการเคลื่อนที่ก็คือการเคลื่อนที่ ไม่ว่าจะ เป็นรูปแบบใด มันจะเป็นสิ่งอื่นไปไม่ได้ และจะไม่เป็นสาเหตุของสิ่งใดไม่ได้ ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร มันก็ยังเป็นสสารอยู่เหมือนเดิม จึงเป็นไปไม่ได้ที่สสารและการเคลื่อนที่ของสสารจะเป็นสาเหตุของความคิด แต่หลักการนี้ก็ยังมีข้อถกเถียงให้โต้แย้งกันอยู่เสมอ ฮิวม์จึงได้เสนอทางเลือกไว้ ๒ แนวทางด้วยกัน คือ^{๔๒}

๑) ไม่ยอมรับว่าสิ่งหนึ่งเป็นสาเหตุของอีกสิ่งหนึ่ง เว้นแต่ว่าจะได้สังเกตเห็น หรือรับรู้ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลระหว่างสองสิ่งนั้นได้โดยตรง หรือ

๒) รับว่าสิ่งสองสิ่งที่เราเห็นมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันอย่างคงที่สม่ำเสมอมาตลอด เป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลต่อกัน

๔.๓.๓ อิทธิพลของพรหมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์

ข้อเสนอของฮิวม์ที่มีต่อวงการปรัชญา โดยให้แนวคิดเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ ฮิวม์เชื่อว่ากฎแห่งเหตุและผล (cause and effect) หรือกฎธรรมชาติ (natural law) ที่มนุษย์รับรู้ได้ในยุควิทยาศาสตร์ สิ่งที่ฮิวม์เสนอ คือกฎแห่งเหตุและผล ที่มีอิทธิพล ในความคิดคนโบราณมีความเชื่อว่า เหตุมีความสัมพันธ์กับผล เมื่อมีเหตุจะต้องมีผลเกิดตามมา เหตุจะต้องเชื่อมโยงไปหาผล หรือ

^{๔๒} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์, หน้า ๗๖.

เมื่อมีผลอาจคิดไปถึงเหตุได้ แต่ในครั้งนั้นยังไม่มีนักปรัชญาท่านใดคิดศึกษาอย่างจริงจัง ถึงธรรมชาติของเหตุและผล จึงยอมรับในมติที่ว่า “ความรู้ได้มาจากการคิดด้วยเหตุและผล”^{๔๓} ฮิวม์เป็นคนแรกที่กล้าโค่นล้มปรัชญาสมัยก่อน และยืนยันว่า ความรู้ที่ได้มาเป็นรอยประทับทางอวัยวะสัมผัส และยืนยันอย่างหนักแน่นว่า “การได้มาซึ่งเหตุและผลนั้นก็เป็นการรับรู้ด้วยอวัยวะสัมผัส”^{๔๔} นี้เท่ากับเป็นการหักล้างวิชาตรรกวิทยาแห่งยุคปัญญาทางวิทยาศาสตร์

ฮิวม์ให้คำนิยามของสาเหตุไว้ ๒ นิยามคือ ^{๔๕} (๑) คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา (๒) คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ

ก. คำนิยามที่เป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา เราลองพิจารณาคำนิยามนี้

(๑) สาเหตุคือสิ่งที่เกิดก่อนและเกิดใกล้เคียงกับอีกสิ่ง และทุกครั้งทุกสิ่งทีคล้ายคลึงกับสิ่งแรกจะมีอยู่ก่อนและเกิดขึ้นใกล้เคียงกับทุกสิ่งทีคล้ายคลึงกับสิ่งหลังในลักษณะเดียวกัน

(๒) สาเหตุคือสิ่งที่มีอีกสิ่งตามมา และทุกครั้งทุกสิ่งทีเหมือนกับสิ่งทีหนึ่งมีทีเหมือนกับสิ่งทีสองตามมา

(๓) สาเหตุคือสิ่งทีมีอีกสิ่งตามมาในลักษณะทีว่า “ถ้าสิ่งแรกไม่มี สิ่งทีสองก็ไม่มีเกิดขึ้นได้”

ข. คำนิยามทีเป็นความสัมพันธ์ตามธรรมชาติ สาเหตุถูกนิยามว่า

(๑) สิ่งทีเกิดก่อนและเกิดใกล้เคียงกับอีกสิ่งและเกิดคู่กันเช่นนั้นจนกระทั่งการมีมโนภาพของสิ่งหนึ่งกำหนดให้จิตคิดถึงมโนภาพของอีกสิ่งหนึ่ง และจากรอยประทับกับสิ่งหนึ่งทำให้อจิตบังเกิดมโนภาพทีชัดเจนยิ่งของอีกสิ่งหนึ่ง

(๒) สาเหตุ คือ สิ่งทีมีอีกสิ่งหนึ่งตามมา และการปรากฏตัวทีทุกครั้งของมันชักนำความคิดไปสู่การมีอยู่ของอีกสิ่งหนึ่ง

การพิจารณาเรื่องสาเหตุ จากคำนิยามทีเป็นความสัมพันธ์เชิงปรัชญา คำนิยามส่วนใหญ่ว่าจะบ่งบอกถึงลักษณะแก่นของเรื่องนั้น ๆ แต่ในคำนิยามของฮิวม์ แทนทีจะบ่งบอกถึงลักษณะความสัมพันธ์หรือสถานการณ์ ซึ่งถือว่เป็นแก่นของสาเหตุ หรือความสัมพันธ์ระหว่างสาเหตุทีเชื่อมโยงกับผล เขากลับพูดถึงกลุ่มประสบการณ์หรือรอยประทับทีมีกับสิ่งทีเรียกว่า สาเหตุ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ เป็นการนำเอามโนภาพมาเปรียบเทียบกัน ฮิวม์ยอมรับว่คำนิยามส่วนแรกมีข้อบกพร่อง เพราะเป็นการนิยามจากสิ่งอื่นทีไม่ใช่สาเหตุ ส่วนคำนิยามทีสองก็เป็นการนิยามถึงที่มาของการทีเราเรียกสิ่งหนึ่งว่สาเหตุ โดยบอกว่ มันเกิดจากการเชื่อมโยงมโนภาพเข้าด้วยกัน

^{๔๓} สมันคร บุรจาวาศ, วิชาปรัชญา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ศยาม, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๔.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๔.

^{๔๕} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์, หน้า ๑๐๘-๑๐๙.

มันจึงไม่ใช่คำนิยามโดยตรง ซึ่งหมายถึงแก่นของสิ่งนั้น ๆ คำนิยามนี้ไม่ใช่ นิยามแบบเคร่งครัด หรือตรงกับสาเหตุนั่นเอง เลยทำให้เกิดข้อถกเถียงกันเรื่อยมา

จากการพิจารณาอะไรเป็นนัยที่ทำให้ฮิวมนิยามประเภทหรือที่มาของมโนภาพหรือต้นกำเนิดแทนแก่น มีจุดมุ่งหมายอะไร จากการศึกษพบว่า การที่ฮิวมนิยามเช่นนั้น เพราะ ฮิวมคิดว่า มนุษย์เราเชื่อความสัมพันธ์ตามธรรมชาติชนิดนี้ และด้วยเหตุนี้เอง เขาจึงอยากรู้ว่า ทำไม่มนุษย์จึงเชื่อเช่นนั้น เขาจึงใช้วิธีค้นหาต้นตอของความเป็นสาเหตุโดยกลับไปหาประสบการณ์ตามแนวคิดของเขา โดยอาศัยสิ่งที่เชื่อมโยงไปถึงประสบการณ์ได้^{๔๖}

การเชื่อมโยงเหตุและผลเกิดขึ้นอย่างไร ความเข้าใจของมนุษย์ที่ว่า เมื่อมีเหตุแล้วจะต้องมีผลเกิดตามมา หลักที่ควรพิจารณาคือ การเกี่ยวข้อในแง่ของเหตุและผลต่อกันระหว่างเหตุการณ์ ๒ อย่างคือ ๑) เหตุและผลเกี่ยวข้อกันอย่างจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ซึ่งมีเวลาเป็นเครื่องกำหนด เช่น มีวันนี้ก็ต้องมีเมื่อวานนี้และจะต้องมีพรุ่งนี้ทุกที่ไป หรือมีปัจจุบันจะต้องมีอนาคต ๒) ถ้าเหตุการณ์ ข. เกี่ยวข้อกับเหตุการณ์ที่เกิดก่อนคือ ก. ตามเงื่อนไขที่ว่า จะไม่มีเหตุการณ์อื่นใดเกิดขึ้นแทนที่เหตุการณ์ ข. ฮิวมอ้างว่า ความเกี่ยวข้อของเหตุและผล ไม่จำเป็นต้องมีอยู่ แล้วอะไรเป็นที่ยืนยันคำพูดนี้ เมื่อเราทราบถึงเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นเราไม่อาจจะคิดให้รู้ได้ว่าผลของมันจะเป็นอย่างไร

ดังนั้น จากทฤษฎีของฮิวม เหตุและผลไม่มีอะไรเกี่ยวข้อสัมพันธ์กันเลย เป็นเพียงเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นตามกันมาเท่านั้น การที่เราเห็นว่า เมื่อมีอะไรเกิดขึ้น แล้วผลอย่างนั้นตามมา สิ่งนี้เราทราบด้วยการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง เพราะฉะนั้น เรารู้เหตุผลได้ ไม่ใช่จากการคิด หากรู้ได้จากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น ดังนั้น ระหว่างเหตุและผลจึงเป็นเพียงสิ่งที่เกิดตามกันมาตามธรรมเนียม โดยไม่มีอะไรความเกี่ยวข้อกันเลย

แต่สิ่งที่เราควรทำความเข้าใจคือ จริง ๆ แล้วอะไรเป็นสิ่งที่ทำให้เราคิดว่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อกัน จากการวิจัยพบว่า การที่เรามีความเชื่อว่า เหตุและผลเกี่ยวข้อกัน อย่างจำเป็นขาดไม่ได้นั้น เช่น การเห็นลูกบิลเลียดลูกแรกชนบิลเลียดลูกที่สอง รอยประทับอันแท้จริงที่เกิดแก่เราก็คือ การเคลื่อนไหวของบิลเลียดลูกแรก และการเคลื่อนไหวต่อมาจากบิลเลียดลูกหลัง เราไม่มีรอยประทับใด ๆ เกี่ยวกับอำนาจหรือพลังในบิลเลียดลูกแรกนั้นเลย และไม่อาจอนุมานได้ว่า มีอำนาจในเหตุภายนอกใด ๆ ได้ เพราะ (๑) เป็นเพียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยเห็นจนเกิดความเคยชิน (๒) เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่แรก ไม่มีพลังอะไรให้เรามองเห็นได้เลย ไม่สามารถ

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๙.

สังเกตได้ (๓) เพียงการเกิดขึ้นอย่างซ้ำ ๆ ของเหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น ไม่เป็นการเพิ่มอะไรให้กับ บรรดาคุณภาพของมันเลย ^{๔๗}

สรุปได้ว่า การที่เราจะตัดสินว่าสิ่งสองสิ่งมีความสัมพันธ์เป็นสาเหตุและผลกันนั้น จะต้องมีองค์ประกอบ ๔ อย่างคือ ^{๔๘}

๑) รอยประทับที่เกิดจากผัสสะที่ปรากฏต่อเราในขณะนั้น

๒) การอนุমানความเป็นสาเหตุและผล หรือการที่จิตโดยรอยประทับที่ปรากฏเข้ากับ มโนภาพที่จำได้ว่าเคยเห็นเกิดตามรอยประทับนี้มาเสมอ

๓) มโนภาพที่สัมพันธ์กับรอยประทับ คือมโนภาพที่คิดว่าจะเกิดตามมาเสมอทุกครั้ง ในกรณีนี้คือการเคลื่อนที่ของลูกบิลเลียดที่ถูกชนที่เราอนุমানว่าเป็นผล

๔) ความเชื่อมั่นว่ามโนภาพที่เคยเกิดตามรอยประทับมาเสมอทุกครั้งจะต้องเกิดขึ้น อีก

ดังนั้น เหตุและผลที่เกิดขึ้นไม่มีอะไรเป็นสิ่งเชื่อมโยงกันได้ เหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์ ไม่มีส่วนสัมพันธ์กัน เป็นเพียงการเกิดตามกันมาเท่านั้น และสิ่งที่เราเห็นบ่อยครั้งจนเกิดความ เคยชิน จนคิดว่า มันมีความเชื่อมโยงเป็นปัจจัยแก่กันและกัน สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงการจินตนาการ (imagination) เป็นตัวเชื่อมโยงเหตุและผลของมนุษย์เท่านั้น

ในเรื่องของจิตสาร (mind substance) วัตถุสาร(material) และพระเป็นเจ้า(God) ก็ เหมือนกัน ฮิวม์เห็นว่า สิ่งเหล่านี้จะมีอยู่อย่างไรในเมื่อเราไม่เคยมีผัสสะต่อสิ่งเหล่านี้เลย ผัสสะ ของเราตรวจสอบคุณสมบัติได้บางอย่างเท่านั้น และสิ่งที่อยู่เหนือประสบการณ์ ก็ไม่สามารถ เข้าถึงได้ และเกินกว่าสมรรถภาพของมนุษย์จะเข้าถึงได้ พระเป็นเจ้าก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่ มนุษย์เข้าไม่ถึง และไม่สามารถสัมผัสได้ การค้นหาตัวตนของพระองค์ ก็พบแต่ความว่างเปล่า และประสาทสัมผัสส่วนใดก็ไม่อาจรับรู้ได้ การที่มีความเชื่อว่า พระเป็นเจ้าเป็นสาเหตุแรกของ สรรพสิ่ง เราก็ยังค้นหาไม่พบเลย คำกล่าวอ้างเหล่านี้ก็เป็นแค่เพียงลมปากของมนุษย์เท่านั้น “ยิ่ง ความรู้ระดับปรมาตม์ ก็ไม่ต้องอ้างถึง” ^{๔๙} ไม่มีประสาทสัมผัสส่วนใดเลย ที่สามารถรับรู้ถึงความรู้ ระดับปรมาตม์ ดังนั้น สิ่งที่มนุษย์รู้ได้ในทอรรณะของฮิวม์ คือประสาทสัมผัสเท่านั้น ถ้าสิ่งใดที่ไม่ อาจรับรู้ได้ฮิวม์จะปฏิเสธทันที ฮิวม์จึงกลายเป็นนักประสบการณ์แบบดั่ง จนกลายเป็นคนช่าง

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๘.

^{๔๘} สมฤดี วิศทเวทย์, ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์, หน้า ๑๑๖.

^{๔๙} เดื่อน คำดี, ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่, หน้า ๘๕.

สงสัย (sceptic) ไม่เชื่อแม้กระทั่งความคิด เหตุผล และความรู้ของตนเอง จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์ จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นนักวิมตินิยม (scepticism) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อิทธิพลพรมแดนความรู้ทรรณะของฮิวม์ที่มีต่อมนุษย์

๑. อิทธิพลพรมแดนความรู้ทรรณะของฮิวม์ที่มีต่อตนเอง มนุษย์เป็นผู้แสวงหาความรู้ เพื่อการดำเนินชีวิต การศึกษาเล่าเรียน การปฏิบัติทดลอง จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพื่อให้ตนเองได้มาซึ่งประสบการณ์

๒. อิทธิพลของพรมแดนความรู้ทรรณะของฮิวม์ที่มีต่อสังคมและชาวโลก ในสมัยปรัชญาของฮิวม์รุ่งเรือง จะเห็นได้ว่า แนวคิดของฮิวม์มีอิทธิพลอย่างมาก ได้รับการยอมรับอย่างมาก และมีการแผ่ขยายไปยังสังคมต่างๆ ซึ่งประจักษ์พยานที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของฮิวม์คือ ค้านต์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ที่เล็งเห็นความสำคัญของการอธิบายเรื่องสาเหตุ ค้านต์ได้พยายามแสวงหาใหม่ในการอธิบาย เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่ฮิวม์อ้างมา อีกท่านหนึ่งคือเบนธัม (Jeremy Bentham) ที่ได้แรงบันดาลใจจากความคิดเรื่อง คุณค่าทางจริยธรรมของฮิวม์ และเบนธัมได้นำแนวคิดนี้มาเป็นต้นเค้าของทฤษฎีประโยชน์นิยม (utilitarianism)^{๕๐} ทฤษฎีประสบการณ์นิยมของฮิวม์ ได้มีอิทธิพลอย่างมากในเวลาต่อมา ซึ่งแนวความคิดของฮิวม์นี้ มีอิทธิพลต่อสำนักปฏิบัตินิยม (pragmatist) อุปกรณ์นิยม (instrumentalist) และปรัชญากลุ่มที่เน้นในเรื่องการวิเคราะห์ภาษาในเวลาต่อมาด้วย^{๕๑}

จุดเด่นในทรรณะของฮิวม์ที่มีต่อนักปรัชญาและการศึกษา

(๑) วางรากฐานแนวคิดใหม่ในยูควิทยาศาสตร์

(๒) การใช้หลักเหตุผลที่นักปรัชญายุคก่อนเห็นว่าเป็นสิ่งภายนอก เข้ามาไว้ในประสาทสัมผัส

(๓) ฮิวม์กล้าที่จะนำเอาประสาทสัมผัสที่มีขีดจำกัด ใช้ครอบคลุมความรู้ทั้งจักรวาล

๔.๔ เปรียบเทียบพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์

การเปรียบเทียบพรมแดนความรู้ระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของฮิวม์ เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนกันและความต่างกันระหว่างปรัชญาทั้งสองฝ่าย ตามหัวข้อที่ผู้วิจัยเสนอ

^{๕๐} สมฤดี วิทศเวทย์, **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**, หน้า ๘.

^{๕๑} ลักษณะวัต ปาละรัตน์ “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่?”

พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาคือ ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรง อันสิ้นไปซึ่งกิเลส บรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด ได้แก่นิพพาน หลุดพ้นจากทุกข์ไม่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอีก เป็นสภาพที่เข้าใจความจริงของธรรมชาติอย่างรู้เท่าทัน ดำรงชีวิตด้วยความมีสติ นี่สิ่งที่ชาวพุทธทุกคนต่างปรารถนา เพราะเป็นดินแดนบรมสุข

ส่วนพรมแดนความรู้ของฮิวม์ หมายถึง ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ถ้ามีอวัยวะที่สมบูรณ์ครบถ้วน ไม่เป็นผู้ทุพพลภาพ ถ้ามีศักยภาพทางกายและจิตที่แข็งแกร่งสมบูรณ์ ก็สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ แต่ส่วนที่ต่างกันของปรัชญาทั้งสองฝ่ายคือ พรมแดนความรู้ของปรัชญาทั้งสองฝ่าย พุทธปรัชญาเถรวาทมีความพิเศษที่ว่า ถ้าผู้ใดเข้าถึงพรมแดนความรู้ ก็สามารถทำให้กิเลสสิ้นไป หลุดพ้นจากทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง

ส่วนพรมแดนความรู้ในทรรศนะของฮิวม์คือประสบการณ์ประสาทสัมผัส เพื่อตอบสนองความใคร่รู้ในสิ่งตนเองคิดว่ารู้ ในการเปรียบเทียบนี้ โดยผู้วิจัยจะให้ความสำคัญของปรัชญาทั้งสองฝ่าย และจะเปรียบเทียบกันตามแนวคิดที่ได้ตั้งไว้ ๓ ประเด็น คือ องค์ความรู้ของพุทธปรัชญากับฮิวม์ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ และอิทธิพลของพรมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์ ตามลำดับ

๔.๔.๑ องค์ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์

กล่าวถึง องค์ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับองค์ประกอบความรู้ปรัชญาของฮิวม์ นั้น ต่างก็มีความสำคัญที่ทำให้บุคคลเข้าถึงพรมแดนความรู้เหมือนกัน ความเหมือนและความต่างกันระหว่างองค์ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์ อยู่ที่เป้าหมายของความรู้ของปรัชญาทั้งสองฝ่าย คือ พุทธปรัชญาเน้นให้บุคคลเข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์ หมดสิ้นจากกิเลส และให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ ที่สามารถทำให้บุคคลบรรลุถึงพรมแดนความรู้ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

องค์ความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีมาก แต่องค์ความรู้ที่เชื่อมโยงไปสู่การสิ้นกิเลสและบรรลุเป้าหมายของพุทธปรัชญานั้น ต้องประกอบด้วย วิสุทธิ ๗ ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ และญาณ ๓ ประการนี้ เป็นองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงในแง่ทำให้ถึงความสิ้นไปซึ่งกิเลส วิสุทธิ ๗ ไตรสิกขา อริยสัจ ๔ มีความเกี่ยวเนื่อง วิสุทธิ ๗ ถ้าแบ่งตามระดับก็ได้ ๓ ระดับเหมือนกัน คือ ระดับศีล ระดับสมาธิ ระดับปัญญา ในระดับปัญญานี้ก็มีความสัมพันธ์กับอริยสัจ ๔ ในแง่ของการพิจารณาองค์ธรรมที่เกิดขึ้น คือ แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ (๑) ญาตปริญญา รู้จักสภาวะ

(การกำหนดทุกข์) (๒) ตีรณปริยญา รู้สามัญลักษณะ หรือหยั่งถึงไตรลักษณ์ (๓) ปหานปริยญา รู้ถึงขั้นละความหลงผิด ถอนตัวเป็นอิสระได้ เมื่อเข้าใจถึงธรรมชาติ ความพร้อมทางปัญญา สมารถถึงพร้อม ญาณก็เกิดขึ้น คือ สัจญาณ คือญาณหยั่งรู้อริยสัจ ๔ ตามสภาพความเป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ เช่น ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ ก็ต้องกำหนดรู้ตามสภาพของทุกข์ที่เกิดขึ้น กิจญาณ คือญาณหยั่งรู้กิจที่ต้องทำให้ อริยสัจ ๔ เช่น ทุกข์เกิดขึ้นรู้ว่าจะต้องกำหนดรู้ตามสภาพความเป็นจริง สมุทัยเหตุเกิดแห่งทุกข์รู้ว่าต้องละเสีย เพื่อให้รู้ถึงการดับทุกข์ในที่สุด ซึ่งเป็นขั้นที่สูงกว่าสัจญาณ กตญาณ คือญาณหยั่งรู้การอันทำแล้ว ความรู้ขั้นนี้เป็นความรู้สูงสุดในบรรดาญาณทั้ง ๓ เพราะทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงพรมแดนความรู้ ทำให้หลุดพ้นจากอภิสวะทั้งหลาย ไม่มี ความยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ ประจักษ์แจ้งในตนเองว่า ทุกข์ที่ควรกำหนดรู้ ตนได้กำหนดแล้ว สมุทัยที่ควรละ ตนก็ได้ละแล้ว นิโรธที่ควรทำให้แจ้ง ตนก็ได้ทำให้แจ้งแล้ว มรรคที่ควรเจริญให้เกิดขึ้น ตนก็ได้เจริญแล้ว ซึ่งเป็นการเสวยผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ ความรู้อันเป็นผลที่ได้รับนี้เรียกว่า ญาณทัสสนวิสุทธิ ถ้าปฏิบัติถึงขั้นนี้แล้ว นิโรธจะบังเกิดขึ้น เมื่อนิโรธเกิดขึ้น ก็จะทำหน้าที่ดับเหตุแห่งทุกข์ คือ สมุทัย เมื่อเหตุแห่งทุกข์ดับความทุกข์ก็ดับไปด้วย ญาณเหล่านี้จึงเป็นความรู้ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา จัดเป็นความรู้ขั้นสูง สามารถตัดกิเลสตัณหา พ้นจากทุกข์ได้ จัดเป็นการรู้อย่างยิ่งยวดที่เรียกได้ว่า การตรัสรู้ (enlightenment) หรือเรียกว่า สัมมาสัมโพธิญาณ^{๕๒}

ส่วนขององค์ประกอบความรู้ในทรรศนะของฮิวม์ ได้แก่ ประสาทสัมผัส รอยประทับ มโนภาพ ทำให้เรามีประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส การรับรู้โลกภายนอกได้นั้น จะต้องอาศัยอวัยวะรับสัมผัสหรืออวัยวะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก เช่น ตาเห็นรูป หูฟังเสียง เป็นต้น จากนั้นกระบวนการทำงานขั้นต่อมาก็เป็นหน้าที่จิตตระหนักรับรู้ข้อมูลและสั่งการ รอยประทับจะเริ่มขึ้นที่การรับรู้ (perception) ซึ่งมีคุณสมบัติเกิดขึ้นอย่างรุนแรงและกระฉับกระเฉง เพราะเป็นการรับรู้ได้โดยตรงทางผัสสะ ปราศจากการลอกเลียนแบบ กระบวนการตรงนี้ สามารถแยกแยะความถูกต้อง ผิด ดี-ไม่ดี ควร-ไม่ควร รอยประทับนี้เกิดขึ้นทันที เมื่อได้รับข้อมูลทางผัสสะโดยตรง แต่พอนานไปก็จะถูกเก็บไว้เป็นลักษณะของจินตภาพ (image) เวลานี้ก็คิดถึงมโนภาพที่เก็บไว้ก็จะปรากฏออกมาตามลำดับ เรียกว่า ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส (sense experience) ดังนั้น องค์ประกอบความรู้ของฮิวม์ประกอบด้วย ประสาทสัมผัส รอยประทับและมโนภาพ ที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงพรมแดนความรู้ ฮิวม์ยอมรับว่า ความรู้ทั้งหมดของมนุษย์เกิดจากรอยประทับและมโนภาพ ซึ่งฮิวม์จะปฏิเสธโดยไม่ยึดประสาทสัมผัสไม่ได้ เท่ากับปิดประตูความรู้โดยสิ้นเชิง

^{๕๒} แสง จันทรังาม, พุทธศาสนวิทยา, หน้า ๑๐.

ดังนั้นประสาทสัมผัส รอยประทับและมโนภาพ เป็นองค์ประกอบความรู้ที่ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้

กล่าวโดยสรุป องค์ความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของฮิวม์ สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ด้วยประสาทสัมผัสเหมือนกัน แต่สำหรับพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ญาณคือการหยั่งรู้ในสรรพสิ่ง เป็นความรู้ที่สามารถทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปและเข้าถึงพรมแดนความรู้ในที่สุด หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง แต่ในทรรศนะของฮิวม์ ประสาทสัมผัส รอยประทับและมโนภาพ เป็นองค์ประกอบความรู้ที่ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ประสาทสัมผัสเท่านั้น

๔.๔.๒ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์

ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์ ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ที่ต่างกัน เนื่องจากมีพรมแดนความรู้ต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ บุคคลที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ประกอบด้วยความรู้ระดับสูงหรือปรมาตถ์ (ultimate truth) ปัญญาในระดับสูงนี้มีได้เฉพาะพระอรหันต์เท่านั้น เพราะว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นยาก ต้องอาศัยความอดทน มีวิริยะ อุทสาหะจึงทำให้เกิดขึ้นได้ การเข้าถึงพรมแดนความรู้นั้นจากการวิเคราะห์พบว่า พระอรหันต์บุคคลทั้ง ๓ คือพระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีคุณสมบัติ สามารถละสังโยชน์ขั้นหยาบด้วยประสบการณ์ของตนเอง แต่ยังไม่เข้าถึงพรมแดนความรู้ เพราะยังไม่หลุดพ้นจากความทุกข์ ถึงแม้ว่าจะมีศีล สมาธิบริบูรณ์ แต่ปัญญาความรู้แจ้งยังบริบูรณ์ เพราะอินทรีย์ไม่แก่กล้าเพียงพอที่จะทำให้ประจักษ์แจ้งสรรพสิ่งหรือละสังโยชน์ขั้นที่ละเอียดได้ กระนั้นก็ยังเป็นที่คาดหวังได้ว่า พระอรหันต์เหล่านี้ จะเป็นผู้ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ในอนาคต ส่วนพระอรหันต์ คือผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญาบริบูรณ์ และมีอินทรีย์แก่กล้าสามารถละสังโยชน์ขั้นละเอียดทั้งหมด ทำให้อาสวะเครื่องเศร้าหมองสิ้นไป ถอนรากเหง้าต้นหาได้อย่างหมดสิ้น เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจด พร้อมด้วยภาวะ ๓ ประการคือภาวะทางปัญญา ภาวะทางจิตและภาวะทางความประพฤติหรือการดำเนินชีวิต ที่ไม่เกี่ยวข้องกับโลก ไม่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป ดังนั้น พระอรหันต์ซึ่งเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้อย่างแน่นอน

ส่วนคุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ของอิwm นั้น ทรรศนะของอิwm ให้ความสำคัญกับประสาทสัมผัส ในฐานะที่เป็นเครื่องมือรับรู้ ถ้าประสาทสัมผัสบกพร่องหรือไม่สามารถทำงานได้ ก็อาจทำให้การติดต่อสื่อสารหรือทำให้กระบวนการทำงานรับรู้ข้อมูลเกิดปัญหาขึ้นได้ หรือไม่อาจเกิดประสบการณ์ และอาจกล่าวได้ว่า ไม่อาจเข้าถึงพรมแดนความรู้ ในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ ในทรรศนะของอิwm ให้ความสำคัญ ๒ ส่วนคือ สมรรถภาพทางกายกับสมรรถภาพทางจิต ซึ่งสมรรถภาพทางกายที่ดีพร้อมต้องมีประสาทสัมผัสที่สมบูรณ์ครบถ้วน กับไม่มีความบกพร่องหรือพิการของประสาทสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งจึงจะเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ สมรรถภาพทางกายอย่างเดียวอาจยังไม่เพียงพอ ในการเข้าถึงพรมแดนความรู้ในขั้นที่ละเอียดและลึกเกินกว่าประสาทสัมผัสของมนุษย์เข้าถึงได้ เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มนุษย์จึงได้แสวงหาวิธีที่จะเพิ่มศักยภาพให้ประสาทสัมผัสของตนให้มีประสิทธิภาพโดยนำเอาเทคโนโลยีหรือเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการแสวงหาความรู้ เครื่องมือที่ว่านี้ เช่น แว่นขยาย กล้องจุลทรรศน์ กล้องโทรทรรศน์ ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ขยายขีดความสามารถของประสาทสัมผัสของมนุษย์ เพื่อให้เห็นในสิ่งที่มองไม่เห็น และในแง่มุมที่ละเอียดให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น ช่วยทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้อย่างรวดเร็ว

ส่วนสมรรถภาพทางจิต การรับรู้ข้อมูลภายใน เป็นหน้าที่ของจิตที่บันทึกเก็บไว้ แต่เมื่อบุคคลมีความผิดปกติทางจิตหรือจิตทำงานไม่เต็มที่ ก็อาจทำให้การรับรู้ข้อมูลจากรอยประทับไม่อาจเกิดขึ้นได้ การเข้าถึงความรู้ก็อาจทำได้เพียงรับรู้ข้อมูลในขั้นของรอยประทับเท่านั้น ไม่อาจส่งมาบันทึกข้อมูลทางจิตได้ เพราะสภาพของจิตบกพร่อง ในเมื่ออิwm ให้ความสำคัญกับประสาทสัมผัสรอยประทับและมโนภาพ ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องหรือทั้งสามส่วนบกพร่อง การเข้าถึงพรมแดนความรู้ของอิwm ย่อมเป็นไปไม่ได้ เพราะประสาทสัมผัสเป็นที่มาของความรู้ ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติทางใจโดยตรงที่เป็นลักษณะหยั่งรู้เกิดขึ้นทันที ซึ่งเป็นประสบการณ์โดยตรงที่เหนือประสาทสัมผัส อิwm ไม่ได้กล่าวถึงแต่อย่างใด ฉะนั้น การเข้าถึงพรมแดนความรู้ในทรรศนะของอิwm นั้น จะต้องอาศัยประสาทสัมผัสจึงจะเข้าถึงได้ ความพร้อมทางด้านร่างกายและสติปัญญาเท่านั้น ที่จะทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ ตามทรรศนะของอิwm

กล่าวโดยสรุป คุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของอิwm นั้น มีความคล้ายคลึงกันคือ มนุษย์จะต้องมีคุณสมบัติความพร้อมสมบูรณ์ทางด้านร่างกายและจิตใจ ในเบื้องต้นของการเข้าถึงพรมแดนความรู้ เน้นความพร้อมทางด้านร่างกายของบุคคล จะต้องไม่เป็นทุพพลภาพ (พิการ) ในส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่พุทธปรัชญา

เถรวาทให้ความสำคัญ และมีลักษณะพิเศษสูงขึ้นไปอีก คือยอมรับความรู้ที่เหนือประสาทสัมผัส อีกนัยหนึ่งพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทคือ ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วย ประสบการณ์ตรง คือความสิ้นกิเลส บรรลุเป้าหมายสูงสุด ดังนั้น ผู้จะเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ จะต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิและปัญญาหรือพระอรหันต์ที่หมดสิ้นกิเลสแล้ว จึงจะเข้าถึงพรมแดนความรู้ของพระพุทธศาสนาได้ พรมแดนความรู้ในทรรณะของฮิวม์คือ ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ดังนั้น ฮิวม์จึงให้ความสำคัญกับบุคคลในระดับพื้นฐานคือ ผู้ที่จะเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้นั้น ต้องเป็นผู้ที่ สมบูรณ์พร้อมด้วยร่างกายและสติปัญญา

๔.๔.๓ อิทธิพลพรมแดนความรู้ที่มีต่อมนุษย์ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์

ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์พรมแดนความรู้มีอิทธิพลต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง คือเกิดประสบการณ์แก่ตนเอง ทางอ้อม คือเกิดแก่สังคมและชาวโลก แต่ในพรมแดนความรู้พุทธปรัชญาเถรวาทมีอิทธิพลต่อมนุษย์ เพราะพระพุทธเจ้าสอนให้ทุกคนพิจารณาทุกสิ่งในบริบทต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของการดำรงชีวิต ซึ่งชาวพุทธที่ต้องพึ่งพาพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่มีมนุษย์ไม่อาจปฏิเสธได้ โดยยึดหลักกรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดผล คือความสงบสุขในเบื้องต้นจนชีวิตเข้าถึงความสุขในชีวิตของมนุษย์คือ ความพ้นจากทุกข์เข้าถึงพรมแดนความรู้ในที่สุด ซึ่งจะเห็นได้ว่า อิทธิพลของพรมแดนความรู้จะมีตั้งแต่ระดับพื้นฐานและมีอิทธิพลในระดับสูงขึ้นไปคือ ระดับสังคมโลกทั่วไปที่นับถือพระพุทธศาสนา ต่างก็พยายามนำตนให้เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาจิตของตนเองให้สูงยิ่งขึ้น คือการบรรลุถึงพรมแดนความรู้ ซึ่งผลที่เกิดขึ้นกับตัวเอง คือความเต็มใจเต็มใจในส่วนที่มนุษย์เข้าไม่ถึง และความบกพร่องในบางสิ่ง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของมนุษย์ไปในทางที่สูงขึ้น พัฒนาจิตให้สะอาด ปราศจากความยึดมั่นในตัวตนบุคคล โดยมีความรู้ และเข้าใจในสภาวะของความจริงตามธรรมชาติ เพื่อให้เข้าถึงประโยชน์ทั้ง ๓ ประการอันได้แก่ ประโยชน์ในเบื้องต้น ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อันสูงสุดระดับปรมาตม์ ที่มนุษย์อันพึงจะหวังได้อย่างแท้จริง

ส่วนอิทธิพลพรมแดนความรู้ทรรณะของฮิวม์ที่มีต่อมนุษย์นั้น ฮิวม์ให้ข้อเสนอต่อวงการปรัชญา โดยให้แนวคิดเกี่ยวกับกฎธรรมชาติ ฮิวม์เชื่อว่า กฎธรรมชาติของเหตุและผล (cause and effect) เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถรับรู้ได้ เพราะมนุษย์อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ความเชื่อที่ว่า เหตุมีความสัมพันธ์กับผล ในความเป็นจริงแล้ว ทรรณะของฮิวม์ ทั้งเหตุและผลนี้เป็น

เพียงการเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลงเท่านั้น ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันเลยในธรรมชาติของตัวมันเอง เหตุ และผลเป็นเพียงเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องที่ว่าไม่มีอำนาจ พลังอันใดที่จะรู้ได้ บรรดาของเหตุทั้งหลายก็ไม่มีพลังอย่างนี้เช่นกัน สิ่งที่เป็นเหตุและผลเป็นเพียง กลุ่มประสบการณ์ทางผัสสะหรือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น การที่มนุษย์เข้าใจว่ามี การเชื่อมโยงเกิดขึ้นระหว่างเหตุและผล ความคิดเท่านั้นเป็นสิ่งที่กำหนดให้สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน แต่ก็ไม่มีอะไรยืนยันได้ ฮิวม์กล่าวว่า การที่เรามีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ มาก่อนก็เลยทำให้เราคาดเดาได้ว่า เหตุอย่างนี้ ผลก็จะต้องออกมาเป็นอย่างนี้ การที่เราจะรู้ผลจะต้อง เป็นไปตามที่เราคิด นั่นเป็นการสรุปสิ่งที่เราเคยมีประสบการณ์มาแล้ว ซึ่งความปรากฏขึ้นเป็นสิ่งที่ เราเห็นบ่อยครั้งจนเกิดความเคยชิน จึงทำให้เราสรุปสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคตว่าจะต้องเป็นไป ตามที่มันเคยเป็น ซึ่งเหตุการณ์นี้ไม่อาจหาข้อสรุปได้

ถึงแม้ฮิวม์จะให้คำนิยามไว้มากมายเกี่ยวกับเรื่องสาเหตุ (cause) แต่คำนิยามนั้นมีความบกพร่อง เพราะว่าอธิบายไม่ตรงกับแก่นของเรื่องนั้น ๆ แทนที่จะอธิบายเรื่องความสัมพันธ์ ลักษณะหรือความเกี่ยวโยงจากสาเหตุไปถึงผลที่เกิดขึ้น แต่กลับอธิบายเรื่องที่มาของรอยประทับ หรือการเปรียบเทียบมโนภาพ เป็นต้น จึงทำให้มีข้อถกเถียงกัน

เราจะรู้อะไรได้บ้างในความเป็นสาเหตุและผล เราก็คงตอบได้เพียงว่า รู้ประสบการณ์ ทางประสาทสัมผัส เพราะสิ่งอื่นเราไม่อาจรู้ได้เลย ยิ่งโลกภายนอกอันประกอบด้วยสรรพสิ่งทั้งหลาย มีสสารัตถะ (substance) วัตถุ (material) จิต (mind) วิญญาณ (soul) หรือจักรวาล (universe) หรือแม้แต่พระเป็นเจ้า (God) เอง เราก็ไม่เคยมีผัสสะกับสิ่งเหล่านี้เลย คำว่า เหตุและผล (cause and effect) ที่เรารู้ได้ก็มีแต่ประสาทสัมผัสเท่านั้น ความรู้ระดับปรมาตถียังเป็นเรื่องที่ไม่ควรกล่าวอ้างถึง เพราะไม่มีทางอันใดที่รับรู้ได้เลย

อิทธิพลพรมแดนความรู้ของฮิวม์มีความคล้ายคลึงกันกับทฤษฎีของพุทธปรัชญาเถรวาท คือมีทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่พรมแดนความรู้มีระดับต่างกัน ที่กล่าวเช่นนี้คือ พรมแดนความรู้ในปรัชญาของฮิวม์ทำให้เกิดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ยังไม่อาจทำให้มนุษย์พ้น จากความทุกข์ได้ ในส่วนคล้ายคลึงกันของพรมแดนความรู้ของปรัชญาทั้งสอง คือการแสวงหา ความรู้ที่นั่น ผู้ที่ศึกษาย่อมได้รับประสบการณ์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม แต่อิทธิพลปรัชญาของฮิวม์ ก็ทำให้ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ถึงปัญหาและหลักการ วิธีคิด ตลอดจนทั้งแนวคิดของฮิวม์ เพื่อให้ได้มา ซึ่งความรู้ เพื่อการประเทืองปัญญาของผู้ศึกษาเอง ให้มีความคิด กล้าตัดสินใจ และกล้าที่จะ วิเคราะห์วิจารณ์โดยใช้แนวคิดของตนเอง

กล่าวโดยสรุป อิทธิพลของพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวมนั้น พรมแดนความรู้เป็นสิ่งที่เข้าถึงด้วยประสบการณ์ของมนุษย์เท่านั้น ทั้งประสบการณ์ประสาทสัมผัสทั่วไปและประสบการณ์เหนือประสาทสัมผัส จะมีความเหมือนกันคือ การเข้าถึงพรมแดนความรู้นั้นต้องยึดตนเองเป็นหลัก เน้นศักยภาพ ความสามารถ และประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงของแต่ละคน แต่พุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีความรู้แล้ว ยังต้องนำตนเองให้สิ้นกิเลส หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วย อิทธิพลของพรมแดนความรู้ของปรัชญาทั้งสอง ยังมีประโยชน์ต่อสังคมและโลก โดยเฉพาะผู้ที่แสวงหาความรู้และปฏิบัติตามหลักของพุทธปรัชญาเถรวาท เพื่อให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ ผลที่นำมาซึ่งความสุข ตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงขึ้นไปคือ หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง ส่วนอิทธิพลพรมแดนความรู้ทธระณะของฮิวมที่มีความสำคัญกับนักปรัชญาและวงการศึกษาคือ

- ๑) วางรากฐานแนวคิดใหม่ให้แก่การศึกษาและวงการปรัชญาในยุควิทยาศาสตร์
- ๒) หลักของเหตุและผลนักปรัชญายุคก่อนเห็นว่าเป็นสิ่งภายนอก ฮิวมนำเข้ามาไว้ในประสาทสัมผัส
- ๓) ฮิวมกล้านำเอาประสาทสัมผัสที่มีขีดความสามารถจำกัด มาครอบคลุมความรู้ทั่วจักรวาล
- ๔) ฮิวมเป็นนักปรัชญาสมัยใหม่ ให้หลักการเรื่องเหตุและผล โดยให้แนวคิดใหม่จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ให้มาอยู่ใกล้ตัว ทำให้วิชาตรรกศาสตร์ที่เชื่อกันมาตั้งแต่โบราณด้อยลงไป ถือว่าเป็นการปฏิวัติครั้งยิ่งใหญ่แห่งวงการปรัชญา
- ๕) เป็นนักประจักษ์นิยมแบบจัดที่มีความเคร่งครัดในเรื่องความรู้ ถ้าความรู้ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส ฮิวมถือว่า ความรู้ นั้นเป็นเท็จ ดังนั้น ฮิวมจึงมีแนวโน้มที่จะเป็นนักวิมตินิยม (scepticism) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

พุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของฮิวม์ เป็นปรัชญาต่างสายกัน แนวคิดเรื่องความรู้ก็มีความต่างกัน ตามนัยของพุทธปรัชญาเถรวาท ความรู้เกี่ยวข้องกับสัมพันธกับหลักการดำเนินชีวิตด้วยความจริง เพื่อเป็นสิ่งยึดถือปฏิบัติให้เกิดความผาสุกในสังคมในเบื้องต้น โดยมีการเชื่อมโยงในแง่ไปสู่ความรู้ระดับสูง หรือระดับปรมาตถ์ (ultimate truth) ทำให้ถึงความสิ้นไปแห่งกิเลสทั้งปวง ดับความทุกข์ได้ พุทธปรัชญาเถรวาทให้ความหมายของความรู้ ที่เกิดจากภายในมีลักษณะส่องสว่างโพลงอย่างฉับพลัน สามารถมองเห็นสรรพสิ่งที่ปรากฏตามความเป็นจริง และที่สำคัญทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากการเวียนวนอยู่ในวัฏฏะสงสารต่อไป

ส่วนความหมายความรู้ในทฤษฎีของฮิวม์ ให้คำนิยามภายในกรอบประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น เพราะฮิวม์เป็นนักประสบการณ์นิยม (empiricism) ดังนั้น การนิยามความหมายของความรู้คือ “ความจริงแน่นอนที่เกิดจากการยึดเอามโนภาพ” ความจริงแน่นอน (truth) คือความจริงที่ได้จากประสาทสัมผัส (sense) ประสาทสัมผัสทำให้เกิดรอยประทับ (impression) มโนภาพ (ideas) ได้มาจากการลอกเลียนแบบรอยประทับ แล้วเก็บไว้ในลักษณะของจินตภาพ (image) ดังนั้น สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นจริงเสมอและเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ คือความรู้ทางคณิตศาสตร์ หรือพีชคณิต เช่น $๓+๓=๖$, มุมฉากจะมีค่าเท่ากับ ๙๐% หรือ เกลือย่อมมีรสเค็ม เป็นข้อความจริงที่กล่าวถึงแล้วไม่จำเป็นจะต้องพิสูจน์ เป็นต้น

แหล่งกำเนิดความรู้ ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์ กล่าวถึง องค์ประกอบกระบวนการรับรู้โลกกายภาพไว้ ๓ ประการเหมือนกัน คือ การรับรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทประกอบด้วย อายตนะภายใน อายตนะภายนอก(อารมณ์)และจิตวิญญาณทำหน้าที่รู้ โดยองค์ประกอบทั้ง ๓ ประจวบกันเข้า แล้วเกิดผัสสะต่อมา ผัสสะเป็นจุดเริ่มต้นการรับรู้ ที่สำคัญผลักดันให้เวทนา ตัวยับรู้อารมณ์ ถ้าหากการรับรู้ยังไม่มี การปรุงแต่ง ด้วยกิเลส ตัณหา โดยดำเนินไปตามธรรมชาติ ก็เป็นการรับรู้ที่บริสุทธิ์ องค์ธรรมที่เกิดต่อจากผัสสะคือเวทนา เวทนาเป็นองค์ธรรมที่ผลักดันให้เกิดสัญญา สัญญานี้ดำเนินไปได้ ๒ ทาง คือบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์ สัญญาดำเนินไปตามธรรมชาติ ปราศจากอวิชชา ตัณหาแล้ว สัญญาที่บริสุทธิ์ การรับรู้ ความเห็น ความเข้าใจก็ถูกต้องด้วยจิตบริสุทธิ์ตามความเป็นจริงนี้ ย่อมเกิดปัญญาที่แจ่มใสในสรรพสิ่ง สามารถตัดวัฏฏะ เข้าสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ได้เรียกว่า การรับรู้สายวิวิภู(หลุดพ้น) ในทางตรงข้าม

ถ้าเวทนามลัคตันให้ สัญญาดำเนินด้วยอวิชา ตณหาแล้ว ความจำได้หมายรู้ก็คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เรียกว่า การรับรู้สายสังสารวัฏ (การรับรู้แบบเสพเสวยโลก)

ส่วนองค์ประกอบของกระบวนการรับรู้ของฮิวม์ ๓ ประการนั้น ได้แก่ การตระหนักรู้ทางจิต ข้อมูลทางประสาทสัมผัส (sense) และวัตถุภายนอก (material) องค์ประกอบทั้ง ๓ ประการนี้ประจวบเข้ากัน ทำให้เกิดเพทนาการขึ้น หากเพียงสักว่าแต่รับรู้ (perception) เป็นจุดเริ่มต้นการรับรู้เท่านั้น เป็นการรับรู้บริสุทธิ์เหมือนกับพุทธปรัชญาเถรวาท ส่วนการรับรู้แบบเสพเสวยโลกเป็นการรับรู้ที่ต่อจากเพทนาการ การรับรู้ก็ยังบริสุทธิ์แต่อย่างใด เพราะมีปรุงแต่งเข้าไปยึดความเป็นตัวตนอยู่ ถ้ามองในทัศนะของพุทธปรัชญา ไม่ได้พิจารณาสัญญาที่จะเชื่อมให้เกิดสังขาร ในจุดนี้ฮิวม์ไม่ได้นำมาพิจารณา จึงมีความโน้มเอียงไปสู่การรับรู้ไม่บริสุทธิ์ได้ ดังนั้น การรับรู้ที่ถูกต้องหรือผิดพลาดของ จึงเป็นการบวนการรับรู้แบบเสพเสวยโลก

ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึงแหล่งกำเนิดความรู้ไว้ ๒ ประการ คือแหล่งกำเนิดความรู้โดยตรงและแหล่งกำเนิดความรู้โดยอ้อม แหล่งกำเนิดความรู้โดยตรงของพุทธปรัชญา คือภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่ประจักษ์แจ้งจากการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง อันเป็นประสบการณ์ตรง ในแง่ความจริงที่เชื่อมโยงไปสู่ความรู้ระดับสูง ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ ส่วนแหล่งกำเนิดความรู้ฮิวม์ มีเพียงแหล่งกำเนิดทางเดียวเท่านั้น คือประสาทสัมผัส เป็นการประจักษ์แจ้งทางประสาทสัมผัสกับสิ่งต่าง ๆ จัดว่าเป็นแหล่งกำเนิดความรู้โดยอ้อม

ธรรมชาติความรู้ทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาของฮิวม์ มีความต่างกันคือความรู้ที่พุทธปรัชญาเถรวาทพึงประสงค์ ต้องเกี่ยวกับการค้นหาสัจธรรมของชีวิต มุ่งสู่ภาวะของความพ้นทุกข์ทั้งปวง ทำให้เกิดประสบการณ์ตรง (experience) ที่ได้จากการลงมือปฏิบัติธรรมผลที่เกิดขึ้นทำให้ประจักษ์แจ้งด้วยตนเอง เปลี่ยนพฤติกรรมจากความไม่รู้มาเป็นความรู้ ความรู้มี ๒ ระดับ คือ ความรู้ระดับสมมติสัจจะ (conventional truth) ที่ได้จากประสาทสัมผัสทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ได้จากสื่อกลาง และใช้แก้ปัญหาในระดับสังคม และความรู้ขั้นสูง (ultimate truth) เป็นความรู้อันประเสริฐ ที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสทั่วไป คือ ความรู้แจ้งที่ได้จากการปฏิบัติบำเพ็ญเพียรจนถึงขั้นญาณ (insight) และจนถึงขั้นตรัสรู้ (enlightenment) ที่รู้ถึงความเป็นไปและเข้าใจในการเกิดและความเป็นไปของทุกข์และสรรพสิ่ง ความรู้นี้ประจักษ์แจ้งด้วยตนเองเกิดขึ้นภายในสว่างในตนเอง รู้เท่าทันตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ ที่มุ่งหวังความหลุดพ้นจากทุกข์

ส่วนธรรมชาติความรู้ของฮิวม์ เกี่ยวกับโลกภายนอก (external world) เพื่อให้รู้ประจักษ์แจ้งในวัตถุ ที่มุ่งพิสูจน์ความมีอยู่ของวัตถุ (material) การเข้าถึงวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความมีอยู่ ว่ามีอยู่จริงหรือไม่ รวมทั้งแสวงหาธรรมชาติความรู้มีความเชื่อมโยงระหว่างเหตุ

และผล (cause and effect) และในส่วนต่าง ๆ จะเป็นความสัมพันธ์ของสาเหตุกับวัตถุ สาเหตุกับสสาร (substance)จิต (mind)อัตตา (ego)...เอกภพ (universe) และสาเหตุกับพระเจ้า (cause and God) เรามีความสัมพันธ์กับสิ่งเหล่านี้อย่างไร เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทางไหนอย่างไร มนุษย์รู้ได้หรือรู้ไม่ได้ การพิสูจน์สิ่งเหล่านี้ไม่มีอะไรยืนยันได้ นอกจากประสาทสัมผัสเท่านั้น

เกณฑ์การตัดสินความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาท มีอยู่ ๓ เกณฑ์ คือ เกณฑ์การตัดสินความรู้ที่ได้จากพระสูตร กาลามสูตร อปถมสูตร และธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ใช้การตัดสินความรู้ระดับสมมติสังขจะ ความรู้ระดับที่ถูกต้องแน่นอนต้องหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เกณฑ์ตัดสินความรู้ที่ได้นั่นเอง คือญาณ ๓ ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นความรู้จากการลงมือปฏิบัติโดยตรง โดยใช้ประสบการณ์เป็นตัวตัดสินความรู้ระดับการตรัสรู้ อย่างเช่น พระพุทธเจ้า ส่วนเกณฑ์ตัดสินความรู้ของฮิวม์ ใช้เกณฑ์ตัดสินความรู้ทั้งหมด ๓ เกณฑ์ คือเกณฑ์สอดคล้องกันทางความคิด เกณฑ์ความตรงกันระหว่างความคิดกับข้อเท็จจริงที่สังเกตได้โดยตรง เกณฑ์ความตรงกันของความรู้ที่ได้จากการอนุมาน (inference)

พรมแดนความรู้คือ ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ เน้นเกี่ยวกับศักยภาพ (potentiality) ความสามารถ (competence) และประสบการณ์ (experience) ของมนุษย์ ในพุทธปรัชญาพรมแดนความรู้ หมายถึงปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ตรง ได้แก่ นิพพาน องค์ความรู้ที่เชื่อมโยงไปถึงความสิ้นกิเลส บรรลุนิพพานในที่สุดคือ วิสุทธิ ๗ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา และให้บังเกิดผลพลอยได้ คือ ญาณความหยั่งรู้ในอริยสัจ ๔ ประการนี้ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่แท้จริงในพุทธปรัชญาเถรวาท เมื่อเกิดญาณทัสสนวิสุทธิ คือ ความรู้ที่เกิดขึ้นแล้วจะไม่เปลี่ยนแปลงไปแต่ประการใด เป็นความรู้ที่สิ้นสุดหยุดการแสวงหา กิเลสที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นอีก ไม่ว่าในกาลใด ๆ ดังนั้น ญาณทั้ง ๓ อย่าง คือสังขญาณ ขึ้นกำหนดทุกข์เพื่อให้รู้ กิจญาณ ทำหน้าที่ทดลอง เพื่อให้เกิดความรู้ชัดแจ่มแจ้งด้วยตัวเอง กตญาณ ขึ้นแสวงผลจากการกำหนดรู้และการปฏิบัติสิ่งอันตนทำแล้วผลย่อมเกิดขึ้น ญาณเหล่านี้เป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในพระพุทธานุสสา ที่เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติอย่างบริบูรณ์ทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ผู้ปฏิบัติจะเห็นว่า ในอริยสัจ ๔ นั้น เป็นข้อปฏิบัติที่จะต้องทำอย่างจริงจัง คืออริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้น ถ้าผู้ปฏิบัติสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ และปัญญาเมื่อไร นิโรธก็จะเกิดขึ้นเมื่อนั้น และเมื่อนิโรธเกิดขึ้น ก็จะทำหน้าที่ดับเหตุแห่งทุกข์ คือสมุทัย เมื่อเหตุแห่งทุกข์ดับความทุกข์ก็ดับด้วย อย่างนี้เรียกว่าเป็นผู้ที่ถึงความดับทุกข์อย่างแท้จริง เข้าสู่ภาวะแห่งความบริสุทธิ์ มีความสงบสุขเข้าถึงพรมแดนความรู้

ส่วนองค์ประกอบความรู้ของฮิวม์ ที่ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ (ปลายสุดของความรู้ที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส คือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส) ซึ่งที่มาของความรู้ต้องอาศัยประสาทสัมผัส (sense) ความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น องค์ประกอบความรู้ที่สำคัญในปรัชญาของฮิวม์ที่ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้คือประสาทสัมผัส รอยประทับ (impression) และมโนภาพ (ideas) สิ่งเหล่านี้ต่างก็เป็นกลุ่มประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ฮิวม์ยอมรับว่า ความรู้ทั้งหมดของมนุษย์เกิดจากรอยประทับและมโนภาพ และความรู้ทั้งสองอย่างนี้ได้มาจากประสาทสัมผัส ดังนั้น ประสาทสัมผัส รอยประทับและมโนภาพ จึงเป็นองค์ความรู้ที่ทำให้เกิดประสบการณ์สามารถเข้าถึงพรมแดนความรู้ได้ แต่ยังมีองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ได้อย่างแน่นอน และยืนยันได้ คือ คุณสมบัติของบุคคลที่เข้าถึงพรมแดนความรู้

คุณสมบัติของผู้ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ผู้ที่เข้าถึงจะพรมแดนความรู้ต้องมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยปัญญาระดับสูง หรือระดับปรมาตถ์ ที่หยั่งรู้สภาวะความเป็นจริงของสรรพสิ่ง ปัญญาระดับสูง(หมายถึงผู้ที่สิ้นกิเลสเท่านั้น) เป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์ การที่จะได้มาซึ่งปัญญาระดับสูง ต้องใช้ความอดทนความมีวิริยะและศรัทธาแรงกล้า และปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ตามหลักกวิสุตติ๗ อริยสัจ ๔ ไตรสิกขา ความเห็นพร้อมที่เป็นสัมมาทิฐิ โดยใช้โยนิโสมนสิการ คิดใคร่ครวญด้วยปัญญาอันรู้แจ้ง จนเกิดญาณ ๓ แล้วความพร้อมของความรู้ทำให้เชื่อมโยงในการปฏิบัติระดับสูงยิ่งขึ้นไป จนเข้าถึงการเข้าถึงพรมแดนความรู้ พระอรหันต์เท่านั้น เป็นผู้ปฏิบัติตนด้วยความบริบูรณ์แห่งศีล สมาธิ และปัญญา มีอินทรีย์แก่กล้า สามารถละสังขโยชน์ชั้นละเอียด ถอนรากเหง้าตัณหาอย่างหมดสิ้น เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจด และไม่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีก พระอรหันต์เป็นผู้มีคุณสมบัติครบถ้วน ทำให้เข้าถึงพรมแดนความรู้ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ส่วนคุณสมบัติของมนุษย์ที่เข้าถึงพรมแดนความรู้ในปรัชญาของฮิวมนั้น ต้องมีสมรรถภาพทางกายและสมรรถภาพทางจิตที่ดี ความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจ กล่าวคือ การรับรู้ข้อมูลภายในเป็นหน้าที่ของจิตที่บันทึกเก็บไว้ แต่เมื่อบุคคลมีความผิดปกติทางจิต อาจทำให้การรับรู้ข้อมูลจากรอยประทับไม่อาจเกิดขึ้นได้ การเกิดขึ้นของความรู้อาจทำได้เพียงรับรู้ข้อมูลในขั้นของรอยประทับเท่านั้น ไม่อาจส่งมาบันทึกข้อมูลทางจิตได้ เนื่องจากสภาพของจิตบกพร่อง ถ้าประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น ฯลฯ ส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่อง ประสาทสัมผัสหรือจิตผิดปกติมีความบกพร่อง การเข้าถึงพรมแดนความรู้จะยุติทันที เพราะประสาทสัมผัสเป็น ที่มาของความรู้ ดังนั้น การเข้าถึงพรมแดนความรู้ของฮิวม์ต้องยึดประสาทสัมผัส ซึ่งต้องมีความสมบูรณ์ ความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจเท่านั้น ที่จะทำให้บุคคลเข้าถึงพรมแดนความรู้

พุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวถึง พรมแดนความรู้ที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ตั้งแต่ระดับพื้นฐานถึงขั้นสูงสุดที่หลุดพ้นจากทุกข์กล่าวคือ การดำรงชีวิตของมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาพระพุทธศาสนา หลักคำสอนส่วนใหญ่ สอนให้พิจารณาเรื่องทุกข์ ดังในมหาปริณิพพานสูตร ที่มุนิกาย มหาวรรค ° พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

วัยของเราแก่หง่อม ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจะจากพวกเธอไป เราทำที่พึ่งแก่ตนแล้ว พวกเธอจงอย่าประมาท มีสติ มีศีลบริสุทธิ์ มีความดำรงมั่นคงดี รักษาจิตของตนไว้ ผู้ที่ไม่ประมาทในธรรมวินัยนี้ ละการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้

จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาทุกข์ โดยให้ยึดหลักของศีล สมาธิ และปัญญา นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดผล คือความสงบสุขในเบื้องต้นและพัฒนาตนเองให้เข้าถึงพรมแดนความรู้คือ ความสิ้นกิเลส และความหลุดพ้นจากทุกข์ พรมแดนความรู้มีอิทธิพลต่อตนเองและสังคมโลก ชาวพุทธที่นับถือพระพุทธศาสนา ต่างก็พยายามปฏิบัติตามคำสอน เพื่อให้ตนเองเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาจิตของตนเองให้สูงยิ่งขึ้น การเข้าถึงพรมแดนความรู้นั้น ผลย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติเอง คือความเต็มเต็มในส่วนที่ยังบกพร่องและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์ไปในทางที่สูงขึ้น ปราศจากความยึดมั่นตัวตน บุคคล หยั่งรู้และเข้าใจความจริงของสรรพสิ่ง ที่เอื้อประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้า และประโยชน์อันสูงสุด อันพึงจะหวังได้อย่างแท้จริง

ส่วนอิทธิพลพรมแดนความรู้ทรรศนะของฮิวม์ที่มีต่อมนุษย์นั้น ฮิวม์ได้ให้ข้อเสนอเกี่ยวกับเรื่องเหตุผลแก่การศึกษาและวงการปรัชญาว่า ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล ความเชื่อที่ว่า เหตุมีความสัมพันธ์กับผล ในความเป็นจริงแล้ว ทรรศนะของฮิวม์ ทั้งเหตุและผลนี้เป็นเพียงการเกิดขึ้นแล้วก็สิ้นสุดลงเท่านั้น ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันเลยในธรรมชาติของตัวมันเอง เหตุและผลเป็นเพียงเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องที่ว่าไม่มีอำนาจพลังอันใดที่จะรู้ได้ บรรดาของเหตุทั้งหลายก็ไม่มีพลังอย่างนี้เช่นกัน สิ่งที่เป็นเหตุและผลเป็นเพียงกลุ่มประสบการณ์ทางผัสสะหรือประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น การที่มนุษย์เข้าใจว่าการเชื่อมโยงเกิดขึ้นระหว่างเหตุและผล ความคิดเท่านั้นเป็นสิ่งที่กำหนดให้สิ่งเหล่านี้มีความสัมพันธ์กัน แต่ก็ไม่มีอะไรยืนยันได้ ฮิวม์กล่าวว่า การที่เรามีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ มาก่อนก็เลยทำให้เราคาดเดาได้ว่า เหตุอย่างนี้ ผลก็จะต้องออกมาเป็นอย่างนี้ การที่เรารู้ผลจะต้องเป็นไปตามที่เราคิด นั้นเป็นการสรุปสิ่งที่เราเคยมีประสบการณ์มาแล้ว ซึ่งปรากฏขึ้นเป็นสิ่งที่เรา

° ที. ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๕/๑๓๒.

เห็นบ่อยครั้งจนเกิดความเคยชิน จึงทำให้เราสรุปสิ่งที่จะเกิดในอนาคตว่าจะต้องเป็นไปตามที่มันเคยเป็น ซึ่งเหตุการณ์นี้ไม่อาจหาข้อสรุปได้

ความเป็นสาเหตุและผล เป็นเพียงการเชื่อมโยงของผัสสะเท่านั้น โดยมีจินตนาการเป็นตัวประสานเชื่อมให้สนิทกัน จนคิดว่าเป็นเป็นเหตุผลของกันและกัน แต่ก็ไม่มีอะไรยืนยันได้ เราารู้ได้เฉพาะประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสเท่านั้น เพราะสิ่งอื่นเราไม่อาจรู้ได้เลย ยิ่งโลกภายนอกอันประกอบด้วยสรรพสิ่งทั้งหลาย มีสสารัตถะ (substance) วัตถุ (material) จิต (mind) วิญญาณ (soul) หรือจักรภพ (universe) หรือแม้แต่พระเป็นเจ้า (God) เอง เราก็ไม่เคยมีผัสสะกับสิ่งเหล่านี้เลย คำว่า เหตุและผล (cause and effect) ที่เรารู้ได้ก็มีแต่ประสาทสัมผัสเท่านั้น ความรู้ระดับปรมาตถียังเป็นเรื่องที่ไม่ควรกล่าวอ้างถึง เพราะไม่มีทางอันใดที่รับรู้ได้เลย

อิทธิพลพรมแดนความรู้ทรรศนะของฮิวม์มีความคล้ายคลึงกันกับทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท คือมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเข้าถึงด้วยประสบการณ์ของมนุษย์เท่านั้น ทั้งประสบการณ์ประสาทสัมผัสทั่วไปและประสบการณ์เหนือประสาทสัมผัส จะมีความเหมือนกันคือการเข้าถึงพรมแดนความรู้นั้นต้องพัฒนาศักยภาพ ความสามารถ ของตนตามสติปัญญาที่สามารถรู้ได้ แต่พุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีความรู้แล้ว ยังต้องนำตนเองให้สิ้นกิเลส หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงด้วย อิทธิพลพรมแดนความรู้ทรรศนะของฮิวม์ที่มีความสำคัญกับนักปรัชญาและวงการศึกษาคือ

- ๑) วางรากฐานแนวคิดใหม่ให้แก่การศึกษาและวงการปรัชญาในยุควิทยาศาสตร์
- ๒) หลักของเหตุและผลนักปรัชญายุคก่อนเห็นว่าเป็นสิ่งภายนอก ฮิวม์นำเข้ามาไว้ในประสาทสัมผัส
- ๓) ฮิวม์กล้านำเอาประสาทสัมผัสที่มีขีดความสามารถจำกัด มาครอบคลุมความรู้ทั่วจักรวาล
- ๔) ฮิวม์เป็นนักปรัชญาสมัยใหม่ ให้หลักการเรื่องเหตุและผล โดยให้แนวคิดใหม่จากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ให้มาอยู่ใกล้ตัว ทำให้วิชาตรรกศาสตร์ที่เชื่อกันมาตั้งแต่โบราณด้อยลงไป ถือว่าเป็นการปฏิวัติครั้งยิ่งใหญ่แห่งวงการปรัชญา
- ๕) เป็นนักประจักษ์นิยมแบบจัดที่มีความเคร่งครัดในเรื่องความรู้ ถ้าความรู้ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส ฮิวม์ถือว่า ความรู้ นั้นเป็นเท็จ ดังนั้น ฮิวม์จึงมีแนวโน้มที่จะเป็นนักวิมตินิยม (scepticism) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์ พรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์ ผู้วิจัยพบว่า ทั้งแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทกับแนวคิดของฮิวม์ มีความเหมือนกันและความต่างก็คือ มีความเหมือนกันในแง่ของการแสวงหาความรู้ โดยยึดประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส แต่ประสบการณ์ทางพุทธปรัชญาเป็นประสบการณ์จริงที่รวมเอาประสบการณ์ที่เหนือประสาทสัมผัสด้วย สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติถึงความสิ้นแห่งกิเลสทั้งหลาย หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาความรู้ในสิ่งที่ตนเองต้องการอยากรู้ ในสิ่งที่มนุษย์ที่สามารถรู้ได้ และเพื่อโต้ตอบแก้ไขจุดบกพร่องของนักปรัชญาคนอื่น ๆ

ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ มนุษย์สามารถรู้ความจริงภายนอกได้หรือไม่ หากมนุษย์รู้จะรู้ได้มากน้อยเพียงใด อะไรเป็นตัวกำหนดความสามารถของมนุษย์ มนุษย์สามารถรู้ความจริงได้ หรือรู้ได้เพียงขั้นประสาทสัมผัสเท่านั้น เพราะเท่าที่ศึกษาวิจัยมา ประสาทสัมผัสที่คนเราเชื่อทำให้ความรู้ที่เป็นจริงได้ แต่ถ้าเราพิจารณาให้เห็นชัด ๆ แล้ว ประสาทสัมผัสยังหลอกเราได้เลย เช่น เห็นเชือกเป็นงู เป็นต้น แม้แต่ประสาทสัมผัสยังหลอกเราได้ แล้วอะไรเป็นความรู้ที่แท้จริงได้ ซึ่งน่าสนใจในประเด็นนี้ แล้วอะไรเป็นวิมตินิยม (scepticism) ตามทฤษฎีของฮิวม์ คำ ๆ นี้มีนัยอะไรที่ทำให้ฮิวม์หลีกเลี่ยงไม่ได้ กินความกว้างแคบแค่ไหน น่าจะมีการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป เพื่อให้เกิดความกระจ่างยิ่งขึ้น

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องพรมแดนความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทและเดวิด ฮิวม์ ซึ่งได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเพียงบางส่วนเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่า ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาการศึกษาและเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา เช่น

- (๑) การศึกษาวิเคราะห์ตรรกวิทยาในทฤษฎีของฮิวม์
- (๒) การศึกษาเปรียบเทียบการใช้เหตุผลของพุทธปรัชญาเถรวาทกับฮิวม์
- (๓) การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจินตนาการในทฤษฎีของฮิวม์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี. วิวัฒนาการแห่งความคิด ภาษามนุษย์และโลก. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, ๒๕๑๔.

ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์. ญาณวิทยา. (Epistemology, theory of Knowledge). กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

เดียน คำดี. พุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

———. ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ทิพย์อักษร, ๒๕๒๖.

ตรี นาคประทีป. บาลีอภิธาน์ปตีการพร้อมทั้งสุจิ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไท,

๒๕๖๔.

ทรงวิทย์ แก้วศรี. บรรณาธิการปรัชญาบูรพทิศ. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ธนิศ อยู่โพธิ์. พระนิพนธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

น. ชญานนุตม์. แปล. **อิสระภาพรวมทศนะทางปรัชญาของนักคิด-นักเขียน-นักปฏิวัติ.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๒๓.

นภดล พิมพ์ลา. **พุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาท.** กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓.

บุญมี แทนแก้ว. **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้).** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๓.

_____ . **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์โอเดียนสไตร์, ๒๕๔๕.

ประพัฒน์ ไพธกลางดอน และคณะ. **ปรัชญาเบื้องต้น.** ภาควิชาปรัชญาและศาสนา

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๐.

พระดร.ดัมพล ราชกุล. **พระพุทธเจ้าสอนอะไร.** แปลโดย ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ.

พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๗.

พระทักษิณ คณาธิกร (สิงห์หน คำขาว). **ปรัชญา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สหธรรมิก,

๒๕๔๔

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม.** (ฉบับปรับปรุงขยายความ). กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . **พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)และคณะ. **วิมุตติมรรค.** กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ สุตฺตวาณ). **ธรรมปริทรรศน์ ๒.** พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีกบ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก.** พิมพ์ครั้งที่ ๕,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๔.

พระสัทธัมมโชติกะ ธมฺมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ ๑-๒-๖ จิต เจตสิก รูป นิพพาน.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ทิพย์วิสุทธการพิมพ์ (ม.ป.ป.)

รังษี สุทนต์. **นิพพานเป็นอนัตตา.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย**. ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.

พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๓.

วัฒน์ไชย . **มิลินทปัญหา ถัมมิวิโมกข์ฉบับรวมเล่ม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ส.ธรรม

ภักดี, ๒๕๓๖.

วิธาน สุชีวกุปต์. **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๓๖

วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาทั่วไป มนุษย์ โลก และความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕,

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๒.

สถิต วงศ์สุวรรณค์. **ปรัชญาเบื้องต้น (Introduction to philosophy)**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์อักษรพิทยา, ๒๕๔๐.

สนิท ศรีสำแดง. **ปรัชญาเถรวาท**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

, ๒๕๔๔.

สมัคร บุราวาศ. **พุทธปรัชญา มองพุทธศาสนาด้วยทรรศนะทางวิทยาศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่

๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๒.

_____ . **วิชาปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๔.

_____ . **ปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๒.

สมจินต์ สมมาปัญญา. **พุทธปรัชญาสาระและพัฒนาการ**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

สมเด็จพระพุทธมาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. พิมพ์ครั้งที่ ๔,

กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ประยูรศรีพริ้นติ้ง, ๒๕๔๖.

สมฤดี วิศทเวทย์. **ทฤษฎีความรู้ของฮิวม์**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

_____ . **ปรัชญาของจอห์น ล็อก**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

สุจิตรา อ่อนค้อม. **ปรัชญาเบื้องต้น**. ภาควิชาปรัชญาและศาสนา วิทยาลัยครูธนบุรี

สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์, ๒๕๓๒.

สุวรรณมา สถาอานันท์. **ศรัทธากับปัญญา**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สุนทร ณ รัชชี. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร :

สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

(๒) บทความ :

สมภาร พรหมทา. “พุทธปรัชญา” มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม. โครงการตำรา
คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
แสง จันทร์งาม. ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารธรรมศาสตร์ปีที่ ๑๐ .
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๔๑

(๓) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาณรงค์ชัย ฐานชโย. “การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความหลุดพ้นในพุทธ
ปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาเซน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
พระมหาระวี ติคุชปญโญ. “การศึกษาเปรียบเทียบทฤษฎีความรู้ของพุทธปรัชญาเถรวาทกับ
เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
ลักษณะวัต ปาละรัตน์. “ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นประสบการณ์หรือไม่?”.
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. PRIMARY SOURCES :

Hume.David, A Treaties of Human Nature. London and Glasgow :

Great Britain Collins Clear-Type Press , 1962.

———. An Enquiry Concerning Human Understanding and A Treaties of Human
Nature. Chicago : United States of America , 1971.

———. The Arguments of the Philosophers. London :University College, 1977.

2. SECONDARY SOURCES :

(1) BOOKS.

Bennett, Jonathan. **Locke, Berkeley, Hume.** London :

Oxford University Press, 1971.

Bricke, John. **Hume on Self-Identity, Memory and Causality in David Hume.**

Austin : University of Texas Press, 1977.

De Silver, P. **An Introductio to Buddhist Psychology.** London :

Macmillan Company, 1997.

Fogelin, Robert J. **Hume's Skepticism in the Treatises of Human Nature.** London :

Routledge & Kegan Paul, 1985.

Thilly Frank, **A History of philosophy.** Cornell university : Printed at Mehra offset press,

1993.

Passmore, John. **Hume's Intentions.** London :Gerald Duckworth & Co.Ltd., 1968.

Penelhum, Terence. **Hume.** London :The Macmillan Press , 1975.

Price, H.H. **The Permanent Significance of Hume's Philosophy, in Human**

Understanding. California : Wadsworth Publishing Company Inc., 1965.

Smith, Norman Kemp. **The Philosophy of David Hume.** London : Macmillan , 1966.

Stroud, Barry. **Hume.** London : Routledge & Kegan Paul , 1977

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ พระมหาวิรัตน์ อภิธมฺโม (เผ่าพวง)

วัน เดือน ปีเกิด ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓

สถานที่เกิด : บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ที่ ๑ ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ ๓๖๑๘๐

อุปสมบท : วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ วัดเจติย์ ตำบลคอนสาร อำเภอคอนสาร จังหวัดชัยภูมิ

การศึกษา : สำเร็จการศึกษา พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาครุศาสตร์ วิชาเอกจริยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ รุ่นที่ ๔๗ /๒๕๔๓ นักรธรรมเอก เปรียญธรรม ๔ ประโยค เข้าศึกษาต่อระดับปริญญาโท ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาปรัชญา ปีการศึกษา ๒๕๔๕

ปัจจุบันสังกัด : วัดวิจิตรการนิมิตร แขวงคูหาสวรรค์ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๘